
UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 01548100 5

Censuum

multis allegationibus asserentes; nos tamen non aliis probationibus, sed per predicta privilegia nostram intentionem fundare nitebamur. Tandem dominorum cardinalium et aliorum prudentum virorum partibus intervenientibus, placabili pacto ad hanc transactionem pervenimus, cum tam majori quam minori de re dubia et lite incerta posse transigere a legibus permittatur. Ideoque amodo predictus dominus papa et successores ejus ex hac causa quieti semper et pacifici maneant. Insuper etiam promittimus hoc nostrum jus, scilicet mei Petri et dicti minoris, totum vel partem nemini concessum vel aliter alienatum habere. Et specialiter ego Petrus promitto, si predictus impubes vel alter ejus respectu, vel pro eo aliquo in tempore contra hanc refutationem venire presumpserit, eum quiescere faciam. Si noluero vel non potuero, et dampnum aliquod ejus occasione dictus domnus papa et ejus successores passi fuerint, tam ex hoc quam ex concessione vel alienatione predicti nostri juris facta, si apparuerit, quod absit, quanti utriusque cause dampni extiterit, tantum auctoritate propria et sine offensa juris et alicujus curie proclamatione, in meis rebus et possessionibus rusticis et urbanis eis placentibus jure pignoris vendicent, et eis plenarie satisfatiant. Et si contradicere voluero, a jure quod in eisdem bonis habeo cadam et tantumdem pro pena prestare tenear. Et huic promissioni sciens me legibus adjuvari, eo quod pro minore intercedo, illud scilicet juris vel legum auxilium et omne aliud quod pro me in hac causa omnino introductum est, omnino refuto. Preterea ego dictus Petrus Latro et prefatus Johannes Nicholai pro dicto minore in omnibus predictis capitulis refutamus omne jus et omnem exceptionem, qua uti possemus quoquo modo ad infringenda que dicta sunt omnia. Novissime autem ego Petrus Latro pro me et meis heredibus et successoribus, et ego Johannes Nicholai pro dicto minore et ejus heredibus et successoribus, offitio quo fungor vobis pro dicto domno papa et ejus successoribus, ut dictum est, procuratorio nomine, hanc refutationem et omnia que denotantur superius observare, defendere et adimplere promittimus, sub pena supradictarum ducentarum unctiarum auri dupplarum; et soluta pena, hec chartula nichilominus in sua maneat firmitate. Quam scribere rogavi Johannem Leonis scriniarium in mense et indictione.

Domnus Johannes Guidonis de Papa, testis.

Dompnus Tostus Petri Desvossalvet, testis.

Petrus de Centio, domni pape viscerius, testis.

Paulus Malagromus, domni pape viscerius, testis.

Petrus Roberti, similiter viscerius, testis.

Clemens viscerius, testis.

Ego Johannes Leonis, sancte Romane ecclesie scriniarius, habens potestatem dandi tutores et curatores, emancipandi etiam, decretum interponendi et alimenta decernendi, compleri et absolvi.

CLXVII. — Quod prefecto Urbis et coadjutoribus, suis satisfactum extitit de dampnis et injuriis passis pro Romana ecclesia defendenda [1].

Tibi patri et universali domino pape Adriano ego quidem prefectus, Johannes Prefecti, Octavianus, germani fratres, Petrus Johannis, Johannis Uguicionis et mater mea, Petrus de Atteia, Johannes Caparrone et nepos ejus Milo, pro nobis et pro uxoribus nostris, nullo cogente imperio sed propria et spontanea nostra bona voluntate, per cartulam conventionis atque transactionis refutationem facimus pro nobis nostrisque heredibus vel personis a nobis summissis pro duobus milibus marcarum argenti nominative de omni jure seu actione quam abebamus de damno castrorum, domorum et omnium aliarum rerum, mobilium et immobilium, quod nobis contingit occasione guerre quam habuimus cum populo Romano pro Romana ecclesia. Ita quod nec nos nec nostre uxores aut heredes, aut alia per nos summissa persona ex hoc nunc exigemus aliquid a te domno papa Adriano seu aliis Romanis pontificibus preter istam summam. Eo videlicet pacto et tenore, de predicta pecunia duorum milium marcarum in presentiarum mille marcas puri argenti, de residuis vero pignus sicut infra legitur recepimus, ut nichil de predicta pecunia in damnum seu contrarietatem Romane ecclesie aliquo in tempore malitiose expendamus, et hanc transactionis cartulam inviolabiliter observemus. Quod si prefate conventioni atque transactioni aliquis ex nobis contraire tentaverit et commonitus infra quadraginta dies secundum mandatum domni pape non emendaverit, jam solute predicte pecunie partem suam restituat et liberatis pignoribus a relique sue portionis petitione cadat, et ex propria nostra conventione publice excommunica-

1. Viterbe, Vetralla, Nepi, 16-21 août 1158. — Muratori, t. IV, p. 31; Theiner, nº 25. — Le préfet (Pierre), ses frères Jean et Octavien, Pierre *Johannis*, Jean *Uguicionis* et sa mère, Pierre de Atteia, Jean Capparone et son neveu Milo règlent avec le pape Adrien IV les dommages qu'ils ont subis en combattant avec lui contre la commune de Rome. Ils acceptent une somme de 2000 marcs d'argent, dont moitié leur est payée, les droits du pape à Cività Castellana et à Montalto étant cédés en gage pour le reste. Cf. ci-dessous, nº CLXXVIII et suiv.

tioni subiciatur, prefata transactione nichilominus in suo robore permanente. Pro emendatione vero predictorum damnorum a te domno papa sicut ante legitur transactionis nomine in presentiarum mille marcas puri argenti recepimus, pro reliquis vero mille marcis argenti a te domno papa totum jus quod Romana ecclesia habet in civitate Castellana et in toto ejus comitatu et Monte Alto, excepto eo quod Malavolta tenet in ista civitate Castellana a Romana ecclesia, pignoris nomine suscepimus; tali videlicet condicione, quod neque nobis neque heredibus nostris aliquid de isto pignore alicui nomine pignoris concedere nec inpheudare aut aliquo modo alienare liceat. Quod si facere aliquis nostrum presumpserit, nisi ea penitus liberaverit, vos seu successor vester qui pro tempore sederit redimet quicquid de ipsis pignoribus obligatum invenerit de reliqua pecunia que nobis persolvi debet. Sane domnus papa vel ejus successores non debent auferre predicta pignora prefecto suisque consortibus, nisi prefectus vel sui consortes jam dictam conventionem infregerint, donec reliqua pecunia eis soluta fuerit. Et hominibus civitatis Castellane precipiet ut jurent prefecto suisque consortibus quod bona fide eos juvabunt ad civitatem Castellanam ejusque comitatum tenendum juxta prenominate conventionis tenorem. Pecuniam vero pro qua predicta pignora obligata sunt in hunc modum debebit solvere domnus papa. In sequenti anno L marcas et in aliis proxime sequentibus annis alias L, vel C marcas simul pro duobus annis. Et si plus solvere voluerit in Romani pontificis sit potestate. Persolutis vero istis mille marcis predicti novi pignoris, scriptum et eadem pignora libera et absoluta sine molestia et contradictione in manus domni pape restituent, aut licitum sit domno pape auctoritate sua intrare predicta pignora. Preterea convenit domnus papa quod prefectum suosque consortes ad rehedificandas domos suas in Urbe juvabit, ita tamen ut nec expensas nec guerras hujus rei causa facere teneatur.

Actum est hoc anno ab incarnatione domini nostri Jesu Christi MCLVIII, temporibus domni Adriani IIII pape, anno ejus quarto, mense julio, indictione VI :

a prefecto et Johanne Prefecti, Octaviano germanis fratribus, Petro Johannis, Johanne Caparronis, Viterbi, XVI kalendas augusti, in presentia rogatorum testium : Oddo de Insula, Stephanus de Marta, Johannes de Ancilla Dei, Petrus Botellerius, Malabranca, Gunterius filius quondam Leonis de Cello, Ursus de Bove, Malavolta ;

a Johanne vero Ugicionis actum est hoc Viterbi anno mense et indictione quo supra, XV kalendas augusti, in presentia supra dictorum testium ;

a Milone vero et matre Johannis Ugicionis vel legano abrenuntiantis actum est hoc Vetralle, anno millesimo, quo supra, XIIII kalendas augusti, in presentia testium : Malabranca, Johannes de Ancilla Dei, Stephanus de Marta, Stephanus Bucacano, Rainerii Panateri ;

a Petro vero de Ateia et uxore ejus actum est hoc anno mense et indictione quo supra, Nepe, XI kalendas augusti, in presentia : Johannes Bonellus, Rainerius panater, Eizo filius Guidonis, Johannes de Ungaro, Cenzo Buccazunca, de civitate Nepesina ; hii omnes rogati sunt testes.

Ego Johannes sancte Romane ecclesie notarius hanc cartulam scripsi et bene complevi.

CLXVII *a.* — Petrus Nicolai prefectus navalis juravit domino pape Innocentio suisque catholicis successoribus in perpetuum.

CLXVIII. — PETRO URBIS PREFECTO, JOHANNI ET OCTAVIANO FRATRIBUS EJUS, PETRO DE ATTEGIA, PETRO JOHANNIS, JOHANNI OBITIONIS ET JOHANNI CAPERRONIS QUI PRO QUIBUSDAM NECESSITATIBUS ROMANE ECCLESIE XXX MARCHAS ARGENTI MUTUO CONCESSERUNT [1].

Presentibus scriptis notum fieri volumus nos a vobis XXX marcas finis argenti ad pondus romanum pro necessitatibus Ecclesie mutuo recepisse : pro quibus quicquid habemus in castro de Casamala cum redditibus et pertinenciis suis vobis pignori obligavimus, ita quod donec a nobis aut ab aliquo successorum nostrorum pretaxata pecunia vobis reddatur, ad vos vel ad eum cui vos delegaveritis quicquid in eodem castro ad jus nostrum pertinet velut ad nos ipsos debeat provenire. Porro soluta pecunia quod in ipso castro vobis obligamus libere ad nos et integre revertetur. Si vero pecuniam ipsam vel vos vel ille cui vos dimiseritis recipere forte noluerit, nos numerata eadem pecunia consignata et in sacra ede deposita, nichilominus castrum ipsum recipiemus. Adicimus etiam ut predictum castrum pignorandi aut aliquo titulo cuilibet alienandi facultatem aliquam nullatenus habeatis.

Datum Narnie IIII kalendas septembris.

1. Narni, 29 août [1158]. — Muratori, *Ant.*, t. IV, p. 33. Theiner, n° 25. — Pierre, préfet de Rome, avec ses frères Jean et Octavien, Pierre de Atteia, Pierre *Johannis*, Jean *Obitionis* (*Uguiccionis*) et Jean *Caperronis* reçoivent du pape Adrien IV les droits du Saint-Siège à Casamala, en gage d'une somme de trente marcs d'argent prêtée par eux. — Casamala, localité disparue, se trouvait aux environs de Nepi.

CLXVIIII. — Hoc tempore, anno videlicet M.C.LVIII, indictione VI, V kalendas octobris, quod Aqua Putida juris beati Petri sit, et in feudum concessa [1].

Adenulfus de Aqua Putrida, post diutinam et longam obsidionem capitaneorum et Romanorum peditum, quam domnus papa super castrum ipsum preceperat fieri, valde astrictus et usque ad deditionem astrictus, recepto et posito vexillo sancti Petri a tribus hominibus domni pape super turrim, exivit ad tentorium domni B. diaconi cardinalis sanctorum Cosme et Damiani, domni pape camerarii, ibique coram P. sancti Eustachii diacono cardinali, O. Fraiapane, G. de Ceccano, L. de Senino. G. Pagano, et alia multitudine militum et peditum, reddita in manus predictorum cardinalium munitione ipsius castri, juravit supra sacrosancta evangelia, quod juxta eorum dispositionem poneret se et ipsum castrum absque omni condicione in manibus et misericordia domni pape. Secunda vero die cum eisdem cardinalibus ad presentiam domni pape venit Albam, ibique absolutus ab excommunicatione secundum Ecclesie morem, nudis pedibus, ligatus per collum, prostravit se ad pedes domni pape in consistorio residenti[s], et reddidit atque refutavit per fustem myrtinum in manibus ejus predictum castrum, quod juris beati Petri esset, astantibus episcopis, cardinalibus et aliis multis, recognovit. Deditque sibi filium obsidem, atque fidejussores pro DCCC libris afforciatorum. Fecit etiam ei hominium, et fidelitatem sibi, successoribus et sancte Romane ecclesie. Juravit quoque fidelitatem strate publice. Tunc domnus papa de consueta benignitate sedis apostolice investivit predictum A. de ipso castro pro feudo, pro quo debet ei et successoribus suis servire cum militibus et servientibus per totam regaliam juxta suum posse et facere exinde pacem et guerram juxta eorum mandatum. Quod si domnus papa qui pro tempore fuerit per alios homines de ipso castro guerram voluerit facere, licitum et liberum sibi erit. Recipiet quoque in ipso castro Romanos pontifices tamquam dominos suos eorumque nuntios.

CLXX. — Juramentum fidelitatis quod fecit Johannes de Ceccano Romane ecclesie pro tuendis et conservandis regalibus sancti Petri [1].

Anno quarto pontificatus domni Innocentii pape III, nobilis vir Johannes de Cicano juravit fidelitatem ipsi domno pape Innocentio de Cicano et tota terra quam tenet, in palatio Anagnino, coram episcopis, presbyteris et diaconis cardinalibus, astantibus multis clericis et nobilibus Anagninis et extraneis, etiam et militibus ipsius J. de Cicano; et recognovit Cicanum et totam aliam terram suam se ab ecclesia Romana tenere.

Forma vero fidelitatis hec fuit :

« Ego Johannes de Cicano ab hac hora in antea fidelis » ero beato Petro et ecclesie Romane et domino meo pape » Innocentio et successoribus ejus canonice intrantibus. » Non ero in facto neque in dicto neque in consilio aut » in consensu ut vitam perdant aut membrum vel ca- » piantur mala captione. Consilium quod per se vel » nuntium aut litteras suas mihi crediderint ad eorum » dampnum me sciente nulli pandam. Si eorum certum » dampnum scivero, si possum, remanere fatiam; si » non possum, significabo eis per me vel litteras meas » aut nuntium vel dicam tali persone quam eis credam » pro certo dicturam. Cicanum et totam aliam terram » meam quam habeo et alia regalia beati Petri que habet » adjutor eis ero ad defendendum, que non habet ad » recuperandum et recuperata ad retinendum ac defen- » dendum contra omnes homines. Hec omnia observabo » bona fide sine fraude et malo ingenio. Sic me Deus ad- » juvet et hec sancta Dei evangelia. »

Post hoc mittens manus suas inter manus ipsius domni pape fecit ei ligium hominium. Domnus autem papa investivit eum de gratia sua cum cuppa argentea deaurata.

Postmodum vero eodem anno idem domnus papa fidelitatem et servitium ipsius J. de Cicano et progenitorum ejus attendens, ei castrum Sitinum in benefitium assignavit.

CLXXI. — De compositione facta per camerarium domini pape super quibusdam domibus positis in Scorosa [2].

In nomine Domini. Nos Petrus Judicis Primicherii et

1. 27 septembre 1158. — Muratori, *Ant.*, t. II, p. 331. — Récit de la remise du château d'Aquapuzza, près Sezze, aux mains du pape Adrien IV, à la suite d'un long siège dirigé par le camérier Boson. Le châtelain Adenulf, après sa soumission, reçoit la place en fief. — Cette pièce doit être un extrait du registre d'Adrien IV.

1. Anagni, 1201 (octobre-décembre). — Muratori, *Ant.*, t. I, p. 621 ; Theiner, nº 45. — Jean de Ceccano fait hommage au pape Innocent III pour sa seigneurie. Le pape lui confère aussi celle de Sezze.

2. [1193]. — Sentence arbitrale rendue à la demande du ca-

Alexander Petri de Tocco, electi arbitri judices a domno Centhio cardinali sancte Lucie, camerario domni pape, et Nicholao Bonefilie, sub compromisso pene decem librarum provensium, consilio quoque Petri de Paulo Rubei et Henrici judicum, laudamus atque precipimus quatinus dictus camerarius det Nicholao Bonefilie septem libras bonorum provensium et dictus Nicholaus restituat duas domos positas in Scorosa cum pertinentiis suis et refutet ei unum ortum post dictas domos, et dictus domnus camerarius fatiat consentire uxorem suam quantum sapiens consulerit.

CLXXII. — De custodia castri Cercei per dompnum Lucium papam II commissa O. et Cinthio Fraiapane [1].

Lucius episcopus servus servorum Dei dilectis filiis nobilibus viris Oddoni et Cinthio Fraiapane fratribus salutem et apostolicam benedictionem. Quia de omnibus que ad jus sancte Romane ecclesie pertinent curam gerere nec ut expedit per nos custodire possumus, fidelibus nostris de quibus nullatenus dubitamus secure custodienda committimus. Eapropter, dilecti in Domino filii, devotionem et fidelitatem vestram erga beatum Petrum et nos ipsos attendentes, custodiam Cercei vobis committimus, tali tenore videlicet ut quandocumque nobis vel alicui successorum nostrorum placuerit, libere et absque ulla contradictione recipiamus. Dat. Rome, II kalendas februarii.

CLXXIII. — De fidelitate et hominio Romane ecclesie prestitis ab A. de Calviniaco et custodia Burgi Dolensis commissa eidem [2].

Anno V° domni Innocentii III pape, nobilis vir Andreas de Ca[l]viniaco fecit fidelitatem domno pape Innocentio de custodia burgi Dolensis, hoc modo, in Lateranensi palatio, coram episcopis, presbyteris et diaconis cardinalibus, astantibus militibus et clericis ipsius nobilis, abbate Dolensi et duobus monachis suis et multis aliis tam clericis quam laicis.

« *In nomine Domini, amen. Ego Andreas de Calviniaco, dominus castri Radulfi, ab hoc hora in antea fidelis ero beato Petro et ecclesie Romane et domino meo pape Innocentio et successoribus ejus canonice intrantibus. Non ero in facto neque in dicto neque in consilio* et cetera ut supra usque *dicturam. Burgum Dolense cujus custodiam ab ecclesia Romana teneo, et alia regalia beati Petri, que habet adjutor eis ero ad defendendum, que non habet ad recuperandum, recuperata ad retinendum et defendendum contra omnes homines. Legatos et nuntios ecclesie Romane honorifice suscipiam et benigne tractabo, et per totam terram meam securum eis pro posse meo prestabo conductum. Hec omnia observabo sine fraude et malo ingenio, bona fide. Sic me Deus adjuvet, et hec sancta Dei evangelia.* »

Post hec mittens manus suas inter manus domni pape, fecit ei ligium hominium. Domnus autem papa investivit eumdem gratia sua et custodia burgi Dolensis.

CLXXIIII. — Littere Frederici imperatoris Sorano comiti quibus omnia jura que in civitate Sorana et quibusdam aliis castris comitatus ipsius habebat ecclesie Romane tribuit et concedit [1].

Fredericus Dei gratia Romanorum rex et semper augustus et rex Sicilie, dilecto fideli suo Riccardo comiti Sorano gratiam suam et omne bonum. Licet ad retribuendum digna pro meritis beatissimo patri ac domino nostro Innocentio summo pontifici, germano tuo, nos insufficientes et impares reputemus; ne tamen judicari debeamus ingrati, si nichil egerimus quod gratie sue debeat esse gratum, nos facientes ad presens quod possumus, in posterum dante Domino majora facturi, omne jus quod habemus in civitate Sorana cum rocca Sorelle, Arpino, Arce, Fontano, Pesclosodulo, Brocco et rocca de

mérier Cencius et d'un Nicolas *Bonefilie*, à propos d'immeubles situés *in Scorosa*. Je ne sais où était cette localité.

1. 31 janvier 1145. — Nerini, *De templo SS. Bonifacii et Alexii*, p. 407 ; Jaffé, 8710. — Le pape Lucius II commet les frères Frajapani à la garde du château de Circello.

2. Latran, 1202. — Serment de fidélité prêté à Innocent III par André de Chauvigny, pour le château de Bourg Déols (Châteauroux). Cf. ci-dessus, p. 200 *a*, où est enregistré un serment antérieur, du même personnage, et p. 285 *a* (n° XLIIII *a*), où se trouve reproduit un serment prêté par son fils, au temps de Grégoire IX.

1. Spire, 9 octobre 1215. — Muratori, *Ant.*, t. V, p. 623 ; Theiner, n° 60 ; *M. G. Leges*, t. II, p. 226 ; Huillard-Bréholles, t. I, p. 427. — L'empereur Frédéric II confirme à Richard, comte de Sora, frère d'Innocent III, ses possessions dans la région du Liri, en cédant au Saint-Siège tous les droits qu'il peut avoir en cette contrée.

Vivo, quas dudum tibi concessimus et heredibus tuis cum Insula, Castellucio, et terras Johannis Pagani, quas etiam tibi concesseramus in baronias, sacrosancte Romane ecclesie, a qua predictas terras fatemur et recognoscimus nos habere, in perpetuum concedimus et donamus; ita tamen quod tu et heredes tui terras ipsas cum omnibus pertinentiis et iuribus suis a Romana dumtaxat ecclesia de cetero teneatis, fidelitatis sibi prestito iuramento, servientes eidem de ipsis, prout nobis servire tenebamini. Ne vero super hoc aliqua possit in posterum dubitatio suboriri, presentem cartam aurea bulla nostra communitam tibi et heredibus tuis in testimonium duximus concedendam. Hujus rei testes sunt Theodoricus Treverensis archiepiscopus, Berardus Panormitanus archiepiscopus, Conradus Metensis episcopus, imperialis aule cancellarius, comes Adolfus de Sowenbruc, Henricus comes de Gemino Ponte et alii plures. Actum est hoc anno incarnationis Domini millesimo CC°XV°, indictione IIII, regnante domino Frederico secundo divina favente gratia Romanorum rege et semper augusto et glorioso rege Sicilie, anno Romani regni ipsius tertio. Datum apud Spiream, anno et indictione supradictis, quinto idus octobris.

CLXXV. — De proventibus [1] quos dominus papa recipit de confessione beati Petri et basilica Sancta sanctorum [2].

Hec sunt que dominus papa est recepturus ab illis qui emunt confessionem beati Petri, secundum tenorem preteritorum ementium.

In primis, singulis epdomadis, viginti unam libram cere.

In unoquoque mense, unam aquareciam olei et unam libram olibani. Sciendum quod in Nativitate Domini et in Pascha predicte cere dupplicant quantitatem et olibanum similiter.

In die sabbati de Albis, decem libras cere pro agnis.

In Purificatione sancte Marie, decem libras cere pro candelis et IIII^or^ *denarios pro junccis vastarariis.*

In Annuntiatione tantumdem.

In Nativitate tantumdem.

In die Jovis sancti, III *denarios pondus balsami camerario pro crismate et unam aquarieiam olei et* XII *ampullas vitreas, sex majores et sex minores, et sex fannones.*

Acoliti debent in dominica Palmarum duos solidos proveniensium.

In unaquaque statione quando domnus papa vadit ad sanctum Petrum recipit XL *solidos proveniensium et quatuor aquaricias clareti, cum camerario et cancellario. Quando vadit ad vesperum debet habere par facularum,* II *libras, et ad missam* II *libras. Preterea calices, cruces, turribula, bacilia aurea sive argentea, et etiam omne aurum aliud et argentum laboratum, camisos, amitos, stolas, manipulos, corporalia, supercalices, manutergia de Allemannia et pallia, super sex libras aforciatorum que ad altare offeruntur.*

Sicut etiam inveni in scripto alio, debet habere a festo sancti Gregorii usque ad Pentecosten singulis diebus XII *denarios papienses et denarium pro implendis fontibus apud sanctum Johannem Lateranensem.*

In die Jovis sancti et die Veneris sancti, episcopus sancte Rufine recipit jus quod consuevit habere, videlicet archam et altare, ex quo pulsatur ad mo[tu]tinum usquedum finitur officium, et ex quo pulsatur ad missam usque ad finem misse, salvo jure cantorum quod habent in altari cum eodem episcopo. In Sabbato Sancto, ex quo pulsatur ad offitium matutinale.

Basilica Sancta Sanctorum recipit singulis mensibus unam aquariciam olei et libram unam cere. Ecclesia sanctorum IIII^or^ *unam aquariciam olei et* IIII *libras cere in die festi eorumdem sanctorum.*

Ecclesia sancti Clementis in festo ejusdem sancti unam aquariciam olei et VI *libras cere et libram* I *olibani.*

Ecclesia sancti Pancratii in festo suo I *aquariciam olei et* IIII *libras cere.*

In letaniis majoribus et in omnibus stationibus diaconi cardinales X *solidos proveniensium.*

1. Le titre de seconde main De proventibus, etc., est inexact en ce qu'il adjoint la basilique *Sancta Sanctorum* à celle de Saint-Pierre. Dans le texte, c'est toujours Saint-Pierre qui paye ; le *Sancta Sanctorum* ne figure que parmi les établissements à qui l'on paye.

2. Un titre de cette teneur figure aussi dans le recueil de P. Mallius (c. 120). La confession de Saint-Pierre, c'est-à-dire la perception des offrandes que l'on y faisait, était affermée ; les fermiers (*qui emunt*) avaient envers le pape et certains établissements des obligations dont on a dressé ici un catalogue, relevé, au moins en partie, sur les *Ordines Romani*.

Clericis Romanis in festo sancti Marci XXV *libras bonorum proveniensium pro presbyterio crucium et lectorum et lobii.*

Omnibus mitratis tam cardinalibus quam extraneis, si affuerint, XL *solidos proveniensium.*

Virgariis X *solidos proveniensium.*

Scole guidonum X *solidos proveniensium.*

Scriniariis X *solidos.*

Ecclesia sancti Andree in Vaticano duas habet aquaricias olei; et clerici sancti Petri, qui faciunt officium, III *solidos denariorum papiensium. Quando sandalarii capiunt trabes beati Petri...*

CLXXVI. — De castro Scurie quod tenet Vedianus sub x solidis annua pensione [1].

Sergius episcopus servus servorum Dei dilecto filio Vediano Scuriensis castri domino, salutem et apostolicam benedictionem. Manifestum est castrum quod Scuria dicitur temporibus beate memorie predecessoris nostri pape Silvestri, ut etiam nunc vestra relatione comperimus, regia munificentia quondam per manus ejusdem beato Petro fuisse collatum, et a te nunc per innovationem sub censu annuo X *sol. R(aimundensis) monete oblatum. Nos itaque eamdem suscipientes oblationem, quoniam id tue esse voluntatis agnovimus, tibi a manu beatitudinis nostre cum magna devotione suscipienti et omni posteritati tue castrum Scurie cum omnibus pertinentiis et possessionibus ejus in perpetuum habere concedimus, et idem protectione sedis apostolice communimus. Statuimus enim ut nulli omnino ecclesiastice secularive persone facultas sit idem castrum minuere, infestare, vel suis usibus vendicare; set quietum tibi, sicut a nobis concessum est, et integrum conservetur. Si qua igitur ecclesiastica secularisve persona temere, quod absit, adversus ista presumpserit, secundo tertiove commonita, si non satisfactione congrua emendaverit, honoris et officii sui periculum patiatur, aut excommunicationis ultione plectatur. Qui vero conservator extiterit, omnipotentis Dei et apostolorum ejus Petri et Pauli gratiam misericorditer consequatur.*

✝ *Ego Sergius catholice ecclesie episcopus. Datum Laterani per manum Gregorii sancte Romane ecclesie cardinalis presbyteri,* III *kal. aprelis, dominice incarnationis anno* M°XVIII.

1. Latran, 30 mars (1009-1012). — Muratori, *Ant.*, t. I, p. 941; Theiner, n° 6; Jaffé, 3967. — Serge IV accepte à nouveau le don du château de Lescure et en confirme la possession à Védien, seigneur de ce lieu, moyennant un cens de dix sous. Cf. ci-dessus, p. 203 *a*, note 4. — La date finale, 1018, doit être corrigée, car elle tombe en dehors du pontificat de Serge IV (1009-1012).

CLXXVII. — Quod Alexander papa Abraldo et aliis dominis Scuriensis castri ipsum castrum commisit sub x solidis annua pensione [1].

Alexander episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Amblardo, Bernardo et aliis dominis Scuriensis castri salutem et apostolicam benedictionem. Manifestum est castrum quod Scuria dicitur, temporibus beati Silvestri, sicut ex inspectione litterarum antecessoris nostri sancte recordationis Sergii pape cognovimus, regia liberalitate per manus ejusdem beato Petro quondam fuisse collatum, et a Vediano quondam ejusdem castri domino memorato predecessori nostro pape Sergio, per innovationem sub annuo censu decem solidorum Raimundensis monete fuisse recognitum et oblatum. Idem etiam castrum Hubertus, Raymundus et Siccardus, domini ipsius loci, predecessori nostro felicis memorie pape Calixto et per manum ipsius beato Petro et sancte Romane ecclesie recognoverunt et obtulerunt. Nos itaque eorumdem antecessorum nostrorum Sergii atque Calixti et etiam Innocentii Romanorum pontificum, qui castrum ipsum ad jus et proprietatem beati Petri pertinens, sub apostolice sedis protectione ac munitione receperunt, vestigiis inherentes, prefatum castrum sub beati Petri et nostra protectione suscipimus, et presentis scripti patrocinio communimus, statuentes ut neque comiti neque alicui persone facultas sit castrum ipsum auferre, minuere, infestare, vel suis usibus vendicare, sed quietum vobis, sicut a jam dictis predecessoribus nostris et nobis concessum est, et integrum sub beati Petri jure ac defensione consistat. Sane si quis vestrum gravius aliquid, quod absit, forte commiserit, pro ejus culpa, nisi et ipsi ejusdem iniquitatis participes fuerint, alii et honores eorum minime a divinis interdicantur offitiis. Hoc ipsum et de subjectis militibus vestris precipimus observari. Statui-

1. Montpellier, 29 mai [1162]. — Muratori, t. I, p. 941; Jaffé, 10724. — Alexandre III confirme aux seigneurs de Lescure leur situation de protégés du Saint-Siège. Voir la charte précédente.

mus etiam ut nulli, nisi dominis et hominibus ejusdem castri, liceat infra terminos tenimenti vestri castrum edificare vel munitionem facere. Si qua vero ecclesiastica, secularisve persona adversus homines ejusdem castri querimoniam deposuerit, apud metropolitanum vestrum, vel legatum a latere Romani pontificis destinatum, quod justum fuerit experiatur. Si quis igitur clericus sive laicus temere, quod absit, adversus ista venire temptaverit, secundo tertiove commonitus, si non satisfactione congrua emendaverit, honoris et offitii sui periculum patiatur, aut excommunicationis ultione plectatur. Qui vero conservator extiterit, gratiam omnipotentis Dei et beatorum apostolorum Petri et Pauli obtineat. Datum apud Montem Pesulanum, IIII *kalendas junii.*

CLXXVIII. — Cartula refutationis facte a filiis Johannis Caparronis super facto civitatis Castellane[1].

In nomine Domini. Anno dominice incarnationis millesimo centesimo nonagesimo quinto, et anno IV *pontificatus domni Celestini III pape, indictione* XIII, *mensis januarii die* XI. *Nos quidem Milo et Rainucius germani fratres, filii quondam Johannis Caparronis, scilicet ego Rainucius una cum dicto Milone fratre et curatore meo, in hoc michi a manibus dominorum judicum dato, videlicet Sassonis primicherii, Oddonis Johannis Pazzi secundicherii, et Johannis Saissonis archarii atque Petri Romani de Scriniario et Petri Pauli Rubei dativorum, in eorumdem presentia et per eorum auctoritatem atque decretum, quantum ad me Rainutium pertinet, in presentia etiam advocatorum domni Petri de Judice et Pauli Consulini, ac testium subscriptorum; in presentia quoque dominorum cardinalium, videlicet domni Cencii tituli sancti Laurencii in Lucina presbyteri cardinalis et domni Fidancii presbyteri cardinalis tituli sancti Marcelli; propria nostra voluntate renunciamus et generaliter refutamus vobis domno Cinchio Dei gratia ecclesie sancte Lucie in Silice diacono cardinali et domni pape camerario, mandato quoque et procuratori predicti domni Celestini, ad opus et utilitatem ejus ejusque successorum ac tocius Romane ecclesie perpetuo : id est omnes illas centum* XXV *marcas boni argenti, quas nobis nunc usque Romana ecclesia et spetialiter predictus domnus papa debuit, pro quibus prelibato olim patri nostro et aliis suis consortibus quondam domnus papa Adrianus quartus obligavit et jure pignoris tradidit civitatem Castellanam et universum comitatum ejus atque Montemaltum, sicut per privilegium ipsius domni pape Adriani apparet, quod, quantum ad nos pertinet, cassum amodo et inutile sit et nullius momenti penitus habeatur. Quodcumque itaque jus, et quamcumque actionem personalem et in rem, sive ypothecarium, adversus Romanam ecclesiam, et spetialiter adversus dictum dominum papam Celestinum, et in omni patrimonio ecclesie Romane, et spetialiter in predictis pignoribus nobis hactenus obligatis tam jure vel occasione prefixe sortis nobis competentis, quam etiam lucri usurarum, fructuum vel accessionum ejus et pene et omnis cause habemus vel habere quoquo modo possemus, vobis, ut dictum est, pro dicto domno papa et suis successoribus, procuratorio nomine generaliter in omnibus et per omnia refutamus. Et dicta pignora quantum ad nos pertinet, et spetialiter civitatem Castellanam, et quicquid in ea intus et deforis habemus predicto jure pignoris, deliberamus et ab omni jugo obligationis absolvimus et relaxamus. Et restitutionem domorum, terrarum et vinearum aliarumque causarum quas in dicta civitate Castellana intus et deforis usque modo tam in corporibus quam in actionibus constitutas tenuimus, quam etiam restitutione[m] ipsi domino pape per ejus subditos jam fecimus, in omnibus et per omnia confirmamus. Preterea cedimus et mandamus vobis pro dicto domino papa et suis successoribus, ut dictum est, procuratorio nomine, omne jus et omnem actionem personalem et in rem, tam etiam ad agendum quam excipiendum. quod quamve in omnibus predictis pignoribus habemus, et adversus quamcumque personam eorumdem respectu habere quoquo possemus modo. Ita ut quicquid usque modo nostro jure et nomine agere vel excipere possemus, vos amodo nomine et jure predicti domini pape agatis et excipiatis, et ut utili et directa possitis actione intendere, vos in re predicti domini pape procuratorem facimus. Hanc autem refutationem et que dicta sunt omnia vobis, ut dictum est, facimus pro eo quod vos [pro] ipso domno papa et ex suo argento, ut dictum est, procuratorio nomine, mihi Miloni pro medietate, et mihi Rainutio et dicto fratri et curatori meo pro me pro altera medietate, decreto predictorum judicum quantum ad portionem mei Rainucii pertinet, redditis, datis atque persolvitis prelibatas centum* XXV *marcas argenti. De quibus omnibus et de omni nostro jure sortis, fructuum et usurarum et omnis cause, nos bene*

1. 11 janvier 1195. — Muratori, t. V, p. 847. — Milon et Rainuce, fils de Jean Capparon, héritiers d'une créance envers le Saint-Siège (ci-dessus, nº CLXVIII), déclarent avoir été payés, au nom de Célestin III, par le camérier Cencius, et abandonnent, en ce qui les concerne, le gage qu'ils avaient sur le temporel du Saint-Siège à Cività Castellana et à Montalto.

quietos vocamus et non soluta pecunia (sic) vel argenti exceptionem omnino refutamus. De quibus etiam xx libras lucensium Sophie sorori nostre solvimus, quas ex hoc argento pater olim noster in suo testamento tutum dari precepit. Ideoque amodo dictus dominus papa et tota Romana ecclesia quiete semper et pacifice ex hac causa permanet. Ad hec autem promittimus vobis, ut dictum[1]..... *procuratorio, si aliquo in tempore per dictam sororem nostram vel per ejus successores vel heredes vel per aliam quamlibet personam seu etiam per obligationem, concessionem vel alienationem a dicto olim patre nostro vel a nobis factam, ex hac causa predictus dominus papa et successores ejus vel ecclesia Romana dampnum aliquod patiatur, quanti erit dampnum tantum in nostris bonis eis placentibus sine juris offensa et alicujus curie proclamatione, jure pignoris auctoritate propria vendicent. Et si contradicere voluerimus, a jure quod in eisdem bonis habebimus cadamus et ipsum dampnum dupplum emendare teneamur. Pro quo dampno, si acciderit, et subscripta pena, si inciderimus, omnia nostra bona que habemus ubilibet et habebimus vobis pro dicto domino papa et suis successoribus obligamus et pro nobis et nostris heredibus et successoribus precario possidemus a dicto domino papa et successoribus. Idem tactis sacrosanctis evangeliis juramus et promittimus nullo in tempore plus vel majorem summam petere ipsi domino pape et suis successoribus vel ecclesie Romane; et hanc refutationem et que dicta sunt omnia observare et contra ea neque ratione deceptionis, neque minoris etatis, quantum ad me Rainucium pertinet, nec aliter ullo modo venire. Et spetialiter ego Rainutius, juro ex quo legitimam viginti quinque annorum etatem habuero, confirmare, si a dicto domino papa et suis successoribus excitatus ero. Novissime autem tam pro nobis quam pro nostris heredibus et successoribus, vobis pro dicto domino papa et suis successoribus et tota ecclesia Romana hanc refutationem et que dicta sunt omnia observare et adimplere promittimus sub dicto juramenti, et sub pena supradicti argenti summe duppla; et soluta pena et cartula firma permaneat.*

Quam scribere rogavimus Johannem Leonis scriniarium in mense et indictione suprascripta XIII^a^.

Petrus Sarracenus domni pape senescalcus, testis.

Petrus Sarracenus Johannis scriniarii, testis.

Bartholomeus de Verulis, testis.

Johannes Gregorii, testis.

Bellushomo, testis.

Ego Johannes Leonis, sacrosancte Romane ecclesie scriniarius, habens potestatem dandi tutores et curatores, emancipandi etiam, decretum interponendi et alimenta decernendi, complevi et absolvi.

1. Blanc dans le manuscrit.

CLXXVIIII. — CARTULA REFUTATIONIS FILIE JOHANNIS CAPARONIS SUPER CIVITATE CASTELLANA[1].

In nomine Domini, amen. Anno ejusdem incarnationis millesimo centesimo LXXXXV, *indictione* XIII, *mensis januarii die* XX, *temporibus domini Celestini summi pontificis et universalis III pape. Ego quidem Soffia, filia olim Johannis Caparronis, hac die presenti propria mea bona voluntate nulla fraude vel dolo inducta nec vi etiam coacta, refuto, renuntio atque remitto sancte Romane ecclesie et domino Celestino summo pontifici et tibi domino presbytero Simeoni constituto a cardinalibus scilicet domino C. camerario domini pape et diacono cardinali Sancte Lucie, et domino C. cardinali Sancti Laurentii in Lucina, et domino et magistro F. cardinali Sancti Marcelli super hac causa procuratori, omne jus et omnem actionem sive rationem vel etiam peticionem quamcumque usque modo habui vel habere potui sive putavi quocumque modo adversus Romanam ecclesiam vel etiam in pignoribus a dicta ecclesia patri meo Johanni Caparronis constitutis, scilicet in civitate Castellana intus et deforis et in ejus comitatu et in Julianello et in Montalto et generaliter ubicumque de ipsis pignoribus aliquid esse invenitur, nulla mihi amplius in toto illo pignore reservata conditione. Propterea, quia fratribus meis bene solutum esse profiteor totum debitum propter quod predicta bona patri meo fuerunt obligata et de omnibus que ex illa pecunia vel ex illo debito ad me pervenire debuerunt sive ex successione paterna sive ex patris testamento vel quocumque alio modo me bene quietam voco et exceptioni non numerate pecunie inde renuncio. Preterea promitto tibi domino presbytero Symeoni legitime stipulanti coram subscriptis testibus me dictum jus scilicet de jamdicto pignore nulli persone vendidisse neque donasse vel ullo etiam alio modo alienasse. Et hoc ita verum esse et dictam refutationem seu remissionem atque renuntiationem semper ratam habere et nullo modo contra venire vel per me vel per ullam summissam personam firmiter promitto et per sancta Dei evangelia corporaliter manu propria juro, renuncians super jamdictis omnibus omni juris seu consuetudinis benefitio. Que omnia si plene*

1. 20 janvier 1195. — Muratori, t. V, p. 845. — Sophie, sœur des précédents, ratifie la quittance, en ce qui la concerne.

firmiterque non observarem vel si in aliquo contra hujus pagine tenorem aliquando venire temptarem, tunc post reatum perjurii una cum meis heredibus tibi presbytero Symeoni procuratorio nomine pro Romana ecclesia et omnibus quibus pro ipsa ecclesia quocumque modo peticio competeret, ante omne litis initium, quatuor libras optimi auri solvere nomine pene promitto, et pena soluta hec cartula firma et incorrupta permaneat. Quam scribere rogavimus Fulconem judicem in mense et indictione suprascripta.

† Signum manus dictorum presbyteri Simeonis et domine Sofie hujus cartule rogatorum.

† Dominus Johannes Petri Romane curie subdiaconus;

† Dominus R. electus civitatis Castellane;

† Presbyter Benencasa, † Magister Guido, † Magister Orrigo, majoris ecclesie canonici dicte civitatis;

† Rainerius Petri Radulphi, † Johannes Malavolta, † Johannes Landulfi, † Anastasi, Castellane civitatis milites, omnes rogati sunt testes.

Fulcus, divina gratia Romane curie judex et notarius hanc paginam scripsit et absolvit.

CLXXX. — Cartula refutationis facte a Guidone Sancte Marie Transtyberim presbytero cardinali et Johanne Guidonis de Papa et Petro, Romano et Henrico fratribus, filii quondam Cencii de Papa super civitate Castellana [1].

In nomine Domini. Anno dominice incarnationis millesimo centesimo nonagesimo v, *anno quarto pontificatus domini Celestini III pape, indictione* XIII, *mensis februarii die* VII. *Nos quidem Johannes Guidonis de Papa, pro medietate suprascripte rei, et nos Guido Dei gratia tituli Sancte Marie Transtyberim presbyter cardinalis, necnon et Petrus, Romanus et Henricus Germani fratres, filii quondam domini Cencii de Papa; sed ego Petrus pro me et nepotibus meis, scilicet Bonaventura et Romano, filiis olim Boneventure fratris mei, quorum tutor sum, eis a manibus domini Sassonis primicherii judicis dativi, sicut per instrumentum inventarii manu Romani de Rubeu scriniarii scriptum apparet, et ego Petrus Boneventure, nepos predictorum fratrum, una cum predicto domino Petro patruo et curatore meo in hoc mihi a manibus dominorum judicum scilicet Saissonis primicherii et Johannis Saissonis archarii dato, in eorumdem judicum presentia et per eorum auctoritatem atque decretum, quantum ad dictos minores pertinet, pro altera medietate, pro portione tamen unicuique nostrum et ipsorum minorum competente, in presentia domini Petri de Judice causidici et subscriptorum testium, omnes simul et, ut dictum est, pariter propria nostra voluntate renuo et generaliter refuto vobis domino Cinthio, Dei gratia ecclesie Sancte Lucie in Silice diacono cardinali et domini pape camerario, mandato quoque procuratori prefati domini pape Celestini ad hoc spetialiter constituto, ad opus et utilitatem ipsius domini pape et successorum ejus ac totius ecclesie Romane perpetuo: id est omnem litem et petitionem quam ipsi domino pape et ecclesie Romane fecimus, petivimus, petere vel facere potuimus, videlicet de universa porcione quondam Petri prefecti, illarum scilicet mille marcarum argenti quas ei et suis consortibus olim dominus papa Adrianus quartus debuit, pro quibus eis civitatem Castellanam et universum comitatum ejus ac Montem Altum obligavit et jure pignoris tradidit, sicut per privilegium ipsius domini pape Adriani apparet, et ad presens vobis pro dicto domino papa reddimus et publice reinvestientes corporalem tradicionem transferimus et ex eis jam traditam confirmamus omnes res et possessiones, videlicet domos, casalinos, terras et vineas, ortos, canapinas atque oliveta, molendinum et viam molarum, cum arboribus fructiferis et infructiferis et omnibus suis pertinenciis; que res et possessiones nobis pertinent vel pertinere videntur, et eas usque modo jure obligationis tenemus et tenuimus, et in corporibus vel in actionibus habemus in dicta civitate Castellana, intus et deforis et toto comitatu; que, ut dictum est, nobis pertinent pro duabus partibus centum librarum denariorum papiensium, quas olim domina Purpura amita nostra prelibato Petro prefecto viro suo nomine dotis dedit, sicut per dotalia instrumenta apparet, que ad majorem ecclesie Romane cautelam vobis damus. Quodcumque itaque jus et quamcumque actionem personalem et in rem sive ypothecariam, tam etiam ad agendum quam excipiendum, quod quamve in omnibus predictis rebus civitatis Castellane intus et deforis et tocius comitatus ejus et in omni patrimonio ecclesie Romane et spetialiter in omnibus bonis in corporibus vel in actionibus constitutis, que fuerunt olim predicti Petri prefecti habemus, et spetialiter adversus modernum Petrum prefectum et ejus fratres atque adversus aliam quamcumque personam habere quoquomodo possemus respectu vel jure duarum partium prefixe dotis C librarum denariorum papiensium et fruc-*

1. 7 février 1195. — Muratori, t. II, p. 809. — Les membres masculins de la famille de Papa, héritiers pour une certaine part (82 marcs 1/2 d'argent) de la créance pour laquelle Adrien IV avait engagé Cività Castellana et Montalto, donnent décharge au camérier Cencius.

tuum, usurarum vel accessionum earum [*et*] [1] *pene vobis pro dicto domino papa et ejus successoribus ut dictum est procuratorio nomine cedimus et mandamus et quantum ad ipsum dominum pertinet refutamus et ut utili possitis directa actione intendere, vos in re predicta domini pape et ecclesie Romane procuratores facimus. Hanc autem refutationem, restitutionem, concessionem et mandatum, vobis ut dictum est facimus pro octoginta duabus marcis argenti et dimidia quas nobis, ut dictum est, pro omni jure nostro duarum partium predicte dotis C librarum denariorum papiensium pro dicto domino papa et tota Romana ecclesia et ex ejus pecunia, ut dictum est, procuratorio nomine datis atque persolvitis, pro ducentis sex libris proveniensium senatus et* V *solidis, eo quod denarii papienses secundum statutam formam a judicibus et merchatoribus Urbis* XII *denarii pro* XXVII *proveniensibus veteribus nunc computantur, et habita* [*pro*]*porcione proveniensium veterum ad provenienses senatus; qui nunc* XII *provenienses veteres pro* VI *proveniensibus et dimidio senatus canbiantur, unde usque ad predictam summam argenti extenduntur dicte due partes prelibate dotis. Quas autem argenti marcas nobis Johanni Guidonis pro medietate et nobis predictis fratribus una cum dictis minoribus pro altera medietate, videlicet mihi Petro pro me et dictis impuberibus quorum tutor sum, et mihi Petro Boneventure cum dicto patruo et curatore meo pro portione mihi competente decreto predictorum judicum quantum ad portionem mei Petri et predictorum impuberum pertinet, datis et solutis. De quibus omnibus et de omni nostro jure quantum ad dictam dotem pertinet bene nos quietos vocamus et non solute pecunie seu non reddite dotis exceptionem in omnibus et per omnia refutamus. Ideoque amodo dictus dominus papa et tota Romana ecclesia ex hac causa quiete semper et pacifice maneant.*

Insuper promittimus vobis hoc nostrum jus totum vel partem nemini alii concessisse, obligasse nec aliter alienasse; et si aliquando, quod absit, ex hac causa per Petrum nunc prefectum vel per ejus fratres seu per aliam quamlibet personam seu etiam per alienationem seu concessionem a nobis factam dictus dominus papa et successores ejus vel ecclesia Romana dampnum aliquod de jure patientur quantum ad dictam summam argenti pertinet, quanti erit dampnum tantum auctoritate propria, sine juris offensa et alicujus curie proclamatione et nostra contradictione, in nostris bonis eis placentibus jure pignoris vendicent; et si contradicere volumus, a jure quod in eisdem bonis habebimus cadamus et ipsum dampnum dupplum emendare modis omnibus teneamur. Preterea ego Petrus Cencii de Papa sciens me legibus adjuvari eo quod pro minore intercedo, illud juris vel legis auxilium quod pro me in hac causa introductum est omnino refutans, vobis pro dicto domino papa et suis successoribus promitto si aliquo in tempore dictus dominus papa et successores ejus vel ecclesia Romana per predictum Petrum nepotem meum cujus curator sum, occasione minoris etatis vel alio quoquo modo dampnum aliquid pacientur, quanti erit dampnum tantum in meis bonis eis placentibus jure pignoris vendicent. Novissime autem nos omnes predicti pro nobis et nostris heredibus, et ego spetialiter Petrus pro me et dictis impuberibus quorum tutor sum tutelari offitio, vobis pro dicto domino papa et suis successoribus ac tota Romana ecclesia que dicta sunt omnia observare, defendere et adimplere promittimus, sub pena tocius suprascripte summe argenti duppla; et soluta pecunia hec cartula firma permaneat.

Quam scribere rogavi Johannem Leonis scriniarium in mense et indictione suprascripta XIII.

Petrus de Cencio viserius domini pape, testis.

Paulus Malagromus, viserius domini pape, testis.

Johannes Gregorii a Coliseo, testis.

Curtesius, testis.

Paschalis cambitor, testis.

Andreas custos camere, testis.

Leonardus janitor camere, testis.

Bartholomeus Insule, testis.

Bartholomeus Peponis, testis.

Ego Johannes Leonis, sancte Romane ecclesie scriniarius, habens potestatem dandi tutores et curatores, emancipandi etiam, decretum interponendi et alimenta decernendi, complevi et absolvi.

CLXXXI. — CARTULA REFUTATIONIS DE FACTO CIVITATIS CASTELLANE FACTE A NEPOTIBUS DE PAPA TRANSTYBERIM SUPER EODEM [1].

In nomine Domini, anno dominice incarnationis millesimo centesimo nonagesimo V° et anno IIII° pontificatus domini Celestini III pape, indictione XIII, mense februarii, die VII. Nos quidem Johannes Guidonis de Papa pro portione nobis subscripte rei competente, et nos Guido dei gratia tituli sancte Marie Transtyberim presbiter cardinalis, Petrus, Romanus et Henricus, germani

1. Je supplée *et* d'après le texte n° CLXXXI.

1. Cette pièce n'est qu'une autre rédaction de la précédente, avec des variantes considérables.

fratres, filii quondam domini Cencii de Papa pro portionibus nobis competentibus; sed ego Petrus pro me et nepotibus meis, scilicet Bonaventura et Romano filiis olim Bonaventure fratris mei quorum tutor sum, a manibus domini Sassonis primicherii judicis datus, sicut per instrumentum inventarii manus Romani de Rubeis scriniarii scriptum apparet, et ego Petrus Bonaventure nepos predictorum fratrum una cum predicto domino Petro patruo et curatore meo, in hoc mihi a manibus dominorum judicum Saissonis predicti et Johannis archarii dato in eorundem judicio presertim et per eorum auctoritatem atque decretum quantum ad dictos minores pertinet, in presentia etiam domini Octonis Hostiensis et Velletrensis episcopi, et domini Cencii presbyteri cardinalis sancti Laurencii in Lucina et domini Fidancii presbiteri cardinalis tituli sancti Marcelli, et domini Gregorii diaconi cardinalis sancte Marie de Porticu, et Petri de Judice causidici et subscriptorum testium; propria nostra voluntate renunciamus et generaliter refutamus vobis domino Centio Dei gratia ecclesie sancte Lucie in Silice diacono cardinali et domini pape camerario, mandato quoque et procuratore prefati domini pape Celestini ad hoc specialiter constituto, ad opus et utilitatem ipsius domini pape et successorum ejus, ac totius Romane ecclesie perpetuo : id est omnem litem et petitionem quam ipsi domino pape et ecclesie Romane fecimus, petivimus, petere vel facere potuimus : videlicet de universa portione quondam Petri prefecti, illarum scilicet mille marcarum argenti, quas ei et suis consortibus olim dominus Adrianus quartus papa debuit, pro quibus eis civitatem Castellanam et universum comitatum ejus ac Montem Altum obligavit, et jure pignoris tradidit, sicut per privilegium ipsius domini pape Adriani apparet, et ad presens vobis pro dicto domino papa reddimus, et reinvestientes corporalem ex eis traditionem transferimus et jam traditam confirmamus : omnes res et possessiones, videlicet domos et vineas, ortos, canapinas atque oliveta, molendinum et viam molarum, cum arboribus fructiferis et infructiferis, et cum omnibus suis pertinenciis; quas res et possessiones in corporibus vel in accionibus habemus in dicta civitate Castellana, intus et de foris, et toto comitatu ejus; que res et possessiones nobis pertinent, et eas jure obligationis usque tenuimus, pro duabus partibus centum librarum denariorum papiensium quas olim domina Purpura amita nostra prelibato Petro prefecto viro suo nomine dotis dedit, sicut per dotalitia instrumenta apparet que vobis ad majorem ecclesie Romane cautelam damus, nec non et pro portione nobis competente quinquaginta aliarum librarum ejusdem monete, nomine donationis propter nuptias, quam idem prefectus predictus amite nostre fecit, atque pro portione unicuique nostrum competente centum aliarum librarum provesinarum vel quas prefatus olim Petrus prefectus predictus domine Purpure uxori sue in suo testamento reliquid. Quodcumque itaque jus, et quamcunque actionem personalem et in rem sive ypothecariam, tam etiam ad agendum quam excipiendum quod quamve in omnibus predictis rebus civitatis Castellane intus et deforis et tocius comitatus ejus, et in omni patrimonio ecclesie Romane, et specialiter in omnibus bonis in corporibus vel in accionibus constitutis, que fuerunt olim predicti Petri prefecti habemus, et specialiter adversus modernum Petrum prefectum et ejus fratres vel eorum successores et heredes, atque adversus aliam quamcunque personam habere quoquo modo possemus respectu vel jure duarum parcium prefixe dotis et donationis, atque aliarum centum librarum nomine legati et fructuum, usurarum vel accessionum eorum et pene, vobis ut dictum est pro dicto domino papa procuratorio nomine refutamus, reddimus et mandamus, et [ut] utili possitis et directa accione intendere vos in re predicti domini pape procuratorem facimus pro octuaginta duabus marcis argenti et dimidium, quas nobis, ut dictum est, pro omni jure nostro predicte dotis C librarum denariorum papiensium, pro dicto domino papa et Romana ecclesia et ex ejus pecunia procuratorio nomine datis atque persolvitis, decreto predictorum judicum quantum ad dictos minores pertinet, et pro alii[s] nonaginta marcis argenti et tribus unctiis minus tercia quas, ut dictum est, nobis in alia manu pro omni jure nostro predicte donationis et legati datis atque persolvitis : eo quod habita ratione denariorum papiensium ad provenienses veteres et proveniensium veterorum ad provenienses senatus secundum statutam formam a judicibus et mercatoribus Urbis, dicta porcio nostra predictarum rerum usque ad dictam summam argenti extenditur; quas omnes predictas marcas argenti, nobis pro portione unicuique nostrum competente, et mihi spetialiter Petro pro me, dictis minoribus quorum tutor sum, et mihi Petro Bonaventure cum dicto patruo et curatore meo pro portione mihi pertinente, decreto, ut dictum est, judicum predictorum quantum ad portionem mei Petri et predictorum impuberum pertinentem, datis atque persolvitis. De quibus omnibus, et de omni nostro jure quantum ad dictam dotem et donationem et legatum pertinet nos bene quieto[s] vocamus et non solute pecunie seu non reddite dotis exceptionem in omnibus et per omnia refutamus. Ideoque amodo dictus dominus papa et tota Romana ecclesia ex hac causa quiete semper et pacifice maneat. Insuper promittimus vobis hoc nostrum jus totum vel partem nulli alii concessisse, obligasse, nec aliter alienasse, et si ali-

quando, quod absit, ex hac causa per Petrum nunc prefectum Urbis vel ejus fratres seu per eorum successores vel heredes, seu per aliam quamlibet personam seu etiam per concessionem vel alienationem a nobis factam dictus dominus papa et successores ejus, aut ecclesia Romana, quantum ad dictam summam argenti pertinet, dampnum aliquod de jure patiatur, quantum erit dampnum, tantum in nostris bonis eis placentibus sine juris offensa et alicujus curie proclamatione et sine nostra contradictione, auctoritate propria, jure pignoris vendicent, et si contradicere voluerimus, a jure quod in eisdem bonis habebimus omnino cadamus, et ipsum dampnum dupplum emendare modis omnibus teneamur. Ad hec autem ego specialiter Petrus Cencii de Papa, sciens me legibus adjuvari eo quod pro minori intercedo, illud juris vel legum auxilium quod pro me in hac causa introductum est omnino refutans, vobis pro dicto domino papa et suis successoribus promitto si aliquo in tempore dictus dominus papa et Romana ecclesia per dictum Petrum nepotem meum cujus curator sum, vel ejus successores vel heredes occasione minoris etatis, vel aliter quoquo modo dampnum aliquod ex hac causa patiatur, quanti erit dampnum tantum in meis bonis, jure pignoris, auctoritate propria vendicent. Preterea nos Johannes Petri Leonis et Gregorius diaconus uterini fratres huic predicte refutationi et concessioni consentimus, et sicut predicte persone pro sese refutaverunt, concesserunt, et mandaverunt jura eorum; sic et nos pro portione nobis competente, refutamus, cedimus, et mandamus, et obligamus vobis pro ipso domino papa et suis successoribus et ecclesia Romana. Novissime autem nos omnes predicti pro nobis et nostris heredibus et successoribus, et ego specialiter Petrus pro me et dictis inpuberibus, quorum tutor sum tutelari officio, vobis, ut dictum est, pro dicto domino papa et suis successoribus ac tota Romana ecclesia, procuratorio nomine, que dicta sunt omnia observare, defendere, et adimplere promittimus, sub pena totius suprascripte summe argenti dupla, et soluta pena cartula firma permaneat. Quam scribere rogavimus Johannem Leonis scriniarium, in mense et indictione suprascripta XIII. Petrus de Cencio, userius domini pape testis. Paulus Malagrume, userius similiter domini pape testis. Johannes Gregorii a Coliseo, Curtelius, Paschalis cambiator, Andreas custos camere, Leonardus janitor camere, Bartholomeus Insule, Bartholomeus Peponis.

Ego Johannes Leonis sancte Romane Ecclesie scriniarius habens potestatem dandi tutores et curatores, emancipandi etiam, decretum interponendi, et alimenta de[*cernendi, complevi et absolvi*].

CLXXXII. — Cartula refutationis facte a filiis olim Cencii Romani de Papa, de facto civitatis Castellane super eodem [1].

In nomine Domini, anno dominice incarnationis M.C.XCV, et anno IIII^{to} pontificatus domini Celestini III pape, indictione XIII^{a}, mensis februarii die XXVI^{a}. Nos quidem Tederada uxor Andree Stephani Raiñ de Stephano, et Romana uxor Gentilis Fortivolie, gemine sorores, filie quondam Cencii Romani de Papa, una cum Stephano Johannis Crassi curatore nostro in hoc nobis a manibus domini Johannis Saissonis archarii et Henrici dativi judicum dato, et nos Stephanus Johannis Crassi tutor Gaite et Bone filiarum olim dicti Cencii eis et sic patrimonio a dicto Henrico dativo judice dato pro ipsis impuberibus, in presencia eorundem judicum et per eorum auctoritatem atque decretum, in presentia etiam domini Octoviani Dei gratia Hostiensis et Velletrensis episcopi atque domini Cencii tituli sancti Laurentii in Lucina presbyteri cardinalis et domini Fidancii tituli sancti Marcelli presbyteri cardinalis atque domini Gregorii Dei gratia ecclesie sancte Marie de Porticu diaconi cardinalis et Petri de Judice causidici et subscriptorum testium, propria nostra voluntate renuntiamus et generaliter refutamus vobis domino Centio, Dei gratia ecclesie sancte Lucie in Silice diacono cardinali et domini pape camerario, mandato quoque et procuratori prefati domini pape Celestini ad hoc specialiter constituto, ad opus et utilitatem ipsius domini pape et successorum ejus ac tocius Romane ecclesie, perpetuo, [*id est*] [2] *omnem* [*litem*] *et petitionem quam ipsi domino pape et ecclesie Romane fecimus. petivimus, petere vel facere potuimus pro portione olim predicto Cencio Romani de Papa patri nostro competente, videlicet ex universa portione quondam Petri prefecti, illarum scilicet mille marcarum argenti quas ei et suis consortibus olim dominus Adrianus quartus papa debuit, pro quibus eis civitatem Castellanam et universum comitatum ejus ac Montem Altum obligavit et jure pignoris tradidit, sicut per privilegiu*[*m*] *ipsius domini pape Adriani apparet, et ad presens vobis reddimus et tradimus omnes res et possessiones in corporibus et accionibus constitutas, quas in dicta civitate Castellana intus et deforis et in toto comitatu ejus habemus; que res nobis et dictis impuberibus pertinent vel pertinere videntur jure obligationis*

1. 25 février 1195. — Muratori, t. II, p. 811. — Les filles de Cencio de Papa, héritières pour une certaine part de la même créance, en donnent décharge au camérier Cencius.

2. Cod. *Inde*.

pro tertia parte L *librarum ejusdem monete nomine donationis propter nuptias, quam idem prefectus predictus domine Purpure fecit atque pro portione nobis, ut dictum [est], competente centum aliarum librarum proveniensium vel infortiatorum quas predictus prefectus ipsi domine Purpure in suo testamento reliquid. Quodcumque itaque jus et quamcumque actionem personalem et in rem seu ypothecariam, tam etiam ad agendum quam excipiendum, quod quamve in omnibus rebus civitatis Castellane intus et deforis et tocius comitatus ejus, et generaliter in omni patrimonio ecclesie Romane specialiter in omnibus, in corporibus vel in actionibus constitutis que fuerunt olim predicti prefecti habemus et specialiter adversus modernum Petrum prefectum et ejus fratres atque adversus aliam quamcumque personam habere quoquo modo possemus, respectu vel jure totius portionis nostre et dictarum sororum nostrarum prefixe dotis et donationis atque legati, fructuum, usurarum, vel accessionum eorum et pene, vobis, ut dictum est, pro dicto domino papa et suis successoribus ac tota Romana ecclesia procuratorio nomine refutamus, cedimus et mandamus, et [ut] utili possitis et directa actione intendere, vos in re predicti domini pape procuratorem facimus pro* XL *marcis argenti, quas nobis predictis sororibus cum dicto curatore nostro et mihi Stephano Johannis Crassi pro dictis impuberibus, quarum tutor sum, pro omni nostro jure prefixe dotis C librarum denariorum papiensium pro dicto domino papa et ex ejus pecunia procuratorio nomine decreto predictorum judicum datis atque persolvitis, et pro aliis* XI *marcis argenti quas nobis pariter ut dictum est datis pro omni jure nostro prefixe donationis atque legati, eo quod habita ratione denariorum papiensium ad provenienses veteres et proveniensium veterum ad provenienses senatus secundum statutam formam a judicibus et mercatoribus Urbis, dicta portio nostra dotis predicte, donationis et legati usque ad dictam summam* LI *marcharum argenti extenditur; de quibus omnibus et de omni nostro jure predicte dotis donationis et legati nos bene quietos vocamus et non solute pecunie seu non reddite dotis exceptionem omnino refutamus. Ideoque amodo dictus dominus papa et successores ejus ac tota Romana ecclesia de hac causa quiete semper et pacifice mane[a]t. Insuper promittimus vobis hoc nostrum jus totum vel partem nec nos nec olim patrem nostrum alii obligasse, concessisse, nec aliter alienasse, et ex quo nos specialiter predicte sorores legitimam* XXV *annorum etatem habebimus, si a Romana ecclesia erimus excitate, que dicta sunt omnia confirmare promittimus. Ad hec autem nos Stephanus Raiñ de Stephano et Stephanus Johannis Crassi vobis pro dicto domino et successoribus ejus ac tota Romana ecclesia procuratorio nomine fidejubemus et legitime promittimus, si aliquando, quod absit, de hac causa per Petrum nunc prefectum vel per ejus fratres seu per eorum successores vel heredes sive per aliam quamcumque personam, seu etiam per concessam obligationem vel alienationem a dictis minoribus et impuberibus sive a patre quondam eorum factam vel etiam per ipsas minores dictus dominus papa et successores ejus et ecclesia Romana dampnum aliquod de jure patiatur quantum ad dictrm summam argenti pertinet, quanti erit dampnum tantum sine juris offensa et alicujus curie proclamatione et sine nostra contradictione in nostris bonis et possessionibus eis placentibus auctoritate propria jure pignoris vindicent; et si aliquo modo contradicere volumus, a jure quod in eisdem bonis habebimus omnino cadamus et ipsum dampnum duplum emendare teneamur. Pro quo vero dampno, si quod absit acciderit, vobis pro dicto domino papa et suis successoribus procuratorio nomine pignori ponimus, obligamus omnes res et possessiones nostras rusticas et urbanas quas, quantum ad ipsum dampnum, si acciderit, pertinet, pro nobis et nostris heredibus et successoribus a dicto domino papa et suis successoribus ac Romana ecclesia precario et eorum nomine possidemus. Et huic promissioni et obligationi scientes nos legibus adjuvari eo quod pro minoribus intercedimus, illud omnino juris vel legum auxilium quod pro nobis in hac causa introductum est refutamus et omnem exceptionem si qua uti possemus ad infirmanda que dicta sunt pariter refutamus. Novissime autem nos predicte sorores pro nobis et nostris heredibus et successoribus et ego Stephanus Crassi. pro me et dictis impuberibus quarum ego tutor sum et meis et eorum heredibus et successoribus, et ego Stephanus Raiñ de Stephano, pro me et meis heredibus et successoribus, vobis, ut dictum est, pro domino papa et suis successoribus que dicta sunt omnia observare, defendere et adimplere promittimus sub vere pacis et fidei christiane vinculo a nobis specialiter Teodora et Romana prestito et sub pena ab omnibus conpromissa totius predicte summe argenti dupla; et soluta pena hec cartula firma permaneat. Quam scribere rogavimus Johannem Leonis scriniarium in mense et indictione suprascripta XIII.*

Henricus Lombardus, testis.

Stephanus Petri Romani Carcoli, testis.

Paulus Malagrumma, domini pape viserius, testis.

Paschalis cambiator, testis.

Curtesius, testis.

Ego Johannes Leonis, sancte Romane ecclesie scriniarius, habens potestatem dandi tutores et curatores, eman-

cipandi etiam, decretum interponendi et alimenta decernendi, complevi et absolvi.

CLXXXIII. — Cartula refutationis facte super civitate Castellana a Constantia et Sibilia sororibus et Jacincto Petri Deusvossalvet et Nicholai et Octoviani fratribus, filiis quondam Andreotte super eodem [1].

In nomine Domini. Anno dominice incarnationis millesimo centesimo nonagesimo v, *et anno quarto pontificatus domini Celestini III pape, indictione* xiii, *mense februario, die prima. Nos quidem Constantia, uxor quondam Andreotte, et Sibilia, uxor Iacincti Petri Deusvossalvet, germane sorores, filie quondam Andree de Baldoino, necnon et nos principaliter Iacinctus Petri Deusvossalvet, atque Nicolaus et Octobianus fratres, filii dudum prefate Andreotte; omnes simul pro portione unicuique nostrum competente, ante presentiam dominorum judicum Saissonis primicherii et Johannis Saissonis archarii atque Petri, Pauli, Rubei dativorum; et in presentia domni Petri de Judice causidici et subscriptorum testium, propria nostra voluntate renuntiamus et generaliter refutamus vobis domino Petro Sarraceno domini pape senescalco, mandato et procuratori predicti domini pape Celestini ad hoc spetialiter coram dictis sapientibus constituto, ad opus et utilitatem ipsius domini pape et successorum ejus ac tocius ecclesie Romane perpetuo : idest omnem litem et petitionem, quam ipsi domino pape et Romane ecclesie fecimus, petivimus, petere vel facere potuimus, videlicet de universa porcione quondam Petri de Ategia, scilicet illarum mille marcarum argenti, quas ei et suis consortibus olim dominus papa Adrianus quartus debuit; pro quibus eis civitatem Castellanam et universum comitatum ejus ac Montem Altum obligavit et jure pignoris tradidit, sicut per privilegium ipsius domini pape Adriani apparet, quod, quantum ad portionem ipsius olim Petri de Attegio pertinet, inane desistat et vacuum et nullius momenti penitus habeatur. Que portio nobis competit vel competere videtur tam ex successione predicti Andree de Baldoino, quam ex concessione et mandato mihi specialiter Jaquinto pro medietate facto, et mihi Constancie pro altera medietate, videlicet a Kiera uxore Petri Latronis, et filia quondam Farulphi de Monasterio, sicut per publicum, quod vobis tradimus, instrumentum apparet; et ipsi quoque domino Andree de Baldoino pertinuit ex successione olim Marie filie sue, quam ex domina Albascia uxore sua et filia prefati domini Petri de Attegio procreaverat, sicut per testamentum ipsius domine Albascie apparet, quod vobis pariter pro ipso domino papa damus. Quodcumque itaque jus et quamcumque actionem personalem et in rem sive ypothecariam, tam etiam ad agendum quam excipiendum, quod quamve adversus dictum dominum papam et universam ecclesiam Romanam, et spetialiter in omnibus predictis rebus atque pignoribus, scilicet civitatis Castellane intus et deforis, ac tocius comitatus ejus et Montis Alti, et generaliter in omni patrimonio Romane ecclesie, et adversus aliam quamcumque personam habere possemus, jure vel occasione, seu respectu totius porcionis predictarum mille marcarum argenti ipsi olim domino Petro de Attegio competentis, et fructuum, usurarum, vel accessionum earum, pene, et omnis cause; vobis, ut dictum est, procuratorio nomine pro ipso domino papa et suis successoribus generaliter refutamus, cedimus et mandamus, ita ut quicquid nos usque modo, quoad possessionem et proprietatem nostro jure et nomine respectu omnium predictarum rerum adversus quamcumque personam agere vel excipere possemus, ipse amodo dominus papa et successores ejus suo jure et nomine agant et excipiant; et ut utili possint et directa actione intendere, vos in re predicta domini pape procuratorem constituimus.*

Hanc autem refutationem, concessionem et mandatum, vobis, ut dictum est, pro ipso domino papa facimus, pro sexaginta duabus marchis argenti et dimidia, quas nobis omnibus pro porcione unicuique nostrum competente, pro dicto domino papa et ex sua pecunia, ut dictum est, procuratorio nomine datis atque persolvitis. De quibus omnibus, et de omni nostro, quantum ad dictam porcionem Petri de Attegia pertinet, predictarum mille marcharum argenti, nos bene quietos et quietas vocamus, et non soluta pecunia vel argenti exceptione, et omnem aliam exceptionem, si quis contra prefatum dominum papam et Romanam ecclesiam ad infringenda que dicta sunt et inferius apparebunt, in omnibus uti possemus, per omnia generaliter refutamus. Insuper promittimus sub pena predicte summe argenti duple, hoc nostrum jus totum vel partem nemini concessisse, obligasse, nec aliter alienasse. Et si aliquid de rebus et possessionibus dicte civitatis Castellane intus et de foris, et toto comitatu ejus per nos aut per ipsum quondam dominum Petrum de Attegia, vel per suos heredes et successores mole fuerit debiti

1. 1er février 1195. — Muratori, t. I, p. 143. — Les héritiers de la créance de Pierre de Atteia sur le Saint-Siège, pour laquelle (ci-dessus, n° CLXVIII) le pape Adrien IV avait engagé Cività Castellana et Montalto, en donnent décharge au camérier Cencius.

obligatum. illud ex predicta summa argenti recolligere et exobligare sub inferiori pena promittimus. Et si aliquando per alienationem vel obligationem a nobis factam, vel a predicto domino Petro de Attegia et suis heredibus vel successoribus, dictus dominus papa et successores ejus vel ecclesia Romana damnum aliquod patientur, quanti erit dampnum, tantum in nostris bonis ipsi domino pape et successoribus ejus placentibus, sine juris offensa et alicujus curie proclamatione, auctoritate propria jure pignoris vendicent, quantum ad dictam summom argenti pertinet. Et si aliquo modo contradicere voluerimus, cadamus a jure quod in eisdem bonis habuimus, et ipsum dampnum dupplum ipsi ecclesie Romane solvere teneamur. Pro quo vero dampno, si quod absit, acciderit, nos spetialiter Jaquintus et Nicholaus Andreotte in solidum nostra bona, quantum ad illud pertinet, obligamus, et a Romana ecclesia pro nobis et nostris heredibus precario possidemus, renuntiantes omne juris vel legum auxilium, quod pro nobis in hac causa introductum est, eo quod ex parte pro aliis intercedimus. Et amodo dictus dominus papa et successores ejus ac tota Romana ecclesia quiete semper et pacifice maneant. Et pro nobis et nostris heredibus et successoribus nos omnes predicti masculi et femine vobis pro dicto domino papa et suis successoribus et tota Romana ecclesia, que dicta sunt omnia observare, defendere et adimplere promittimus sub pena tocius predicte summe argenti duple. Et soluta pena, hec cartula firma permaneat. Quam scribere rogavimus Johannem Leonis scriniarium in mense et indictione suprascripta XIII.

Petrus Sarracenus Johannis Kinardi, testis.
Paulus Malagromus, domini pape userius, testis.
Gregorius Johannis Bibentis aquam. testis.
Johannes Oddonis, testis.
Kalovita filius Racanelli, testis.
Laurentius Barbucia, testis.

Ego Johannes Leonis sancte Romane ecclesie scriniarius, habens potestatem dandi tutores et curatores, emancipandi etiam, decretum interponendi et alimenta decernendi, complevi et absolvi.

CLXXXIII *a*. — Littera Frederici regis Sicilie domino Innocentio pape directa super modo et ordine electionum faciendarum in ecclesiis regni sui[1].

1. Répétition de la pièce nº CLXXXVIIII.

CLXXXIIII. — Sententia data ab Imperatore contra detemptores castri Gonzage et totius comitatus et poderis comitisse Matildis [1].

Fredericus divina favente clementia Romanorum imperator semper augustus et rex Siciliae. Per presens scriptum notum facimus tam presentibus quam futuris quod nobis existentibus in preterito mense novembre none indictionis in castris apud Sanctum Leonem, ad monitionem carissimi in Christo patris domini hujus sancte Romane ecclesie summi pontificis et nuntiorum ejus fieri fecimus quoddam scriptum bulla aurea roboratum quod continebat :

Fredericus Dei gratia Romanorum rex semper augustus et rex Sicilie. Per presens scriptum notum facimus universis tam presentibus quam futuris quod cum ad resignationem comitatus terre et poderis quondam comitisse Matildis faciendam sancte Romane ecclesie venerabili matri nostre ad quam pertinet pleno jure, serenitas nostra contra quoslibet detentores speciale mandatum dederit ac etiam generale, tam per litteras quam per dilectum fidelem C. venerabilem Metensem et Spirensem episcopum, cancellarium nostrum, sub pena mille marcharum argenti ; et dictus cancellarius castrum Gonzage cum pertinentiis suis quod est de comitatu comitisse predicte invenerit occupatum a filiis comitum Alberti de Casalodi et Nerisii, quibus sub pena predicta injunxerit resignandum ; et eidem super hoc parere contempserint ad non modicam injuriam regie majestatis. Propter quod sine alia citatione, in metum aliorum, preter penam predictam animadvertendum erat in eos. Tamen ut excellentia nostra potius ad veniam quam ad vindictam pronior videretur, laboravimus per ipsorum amicos et consanguineos, cum citati non comparuerint coram nobis, ut sine metu pene nobis resignarent castrum ipsum, et mandatum nostrum contempserint in hac parte ; de consilio venerabilium principum nostrorum patriarche Aquilegensis, episcoporum Tridentini, Brissinensis, Vicentini, Paduani, Feltrensis, Muntuani, Cremonensis, Bergamensis, Laudensis, Parmensis. Astensis et Taurinensis taliter contra eos duximus procedendum. Confirmantes primo quod factum est contra eos de banno et pena injuncta per cancellarium memoratum, et ex nunc personas ipsorum ponimus sub perpetuo banno imperii, et omnia bona eorum jubemus ubicumque fuerint confiscari sine aliqua spe remissionis seu revocationis, si usque ad diem dominicum proximo venturum dictum castrum cum omnibus pertinentiis detentis ab eis non resignaverint in manus Alatrini et Raiñ capellanorum domini pape vel eorum alterius vel in nostras, sancte Romane ecclesie resignandum. Quod si non fecerint, quicumque de bonis ipsorum detineant vel extunc occupaverint, sive quocumque alio modo acquisierint, libere possideant et auctoritate nostra detineant. Et super hoc precipimus Cremonensibus, Parmensibus, Reginensibus, Mutinensibus, Bononiensibus, et generaliter omnibus aliis fidelibus nostris, ut memoratis nobilibus et aliis adjutoribus, fautoribus et detentoribus memorati castri faciant vivam guerram ; firmiter inhibentes Mantuanis, Veronensibus, Ferrariensibus, Brixiensibus, et omnibus aliis fidelibus nostris, sub obtentu fidelitatis et gratie nostre, communitati predictarum cuilibet sub pena mille marcharum ; marchionibus, comitibus, baronibus, sub pena ducentarum marcharum ; militibus centum, et aliis inferioribus quinquaginta, quod eis nullum prestent auxilium, consilium, adjutorium vel favorem ; et tam de castro predicto quam de aliis castris, scilicet Pegugnago, Bondeno et Bondeno, necnon de toto ipso comitatu, podere et terris comitisse predicte, dictos capellanos nomine Romane ecclesie investivimus et eos constituimus possessores ; et mandavimus de castris predictis per venerabilem episcopum Taurinensem vicarium nostrum in corporalem possessionem induci ; precipientes tam militibus et habitatoribus castrorum ipsorum quam omnibus aliis vassallis de ipso comitatu seu terris et poderis comitisse prefate, quos omnes ad presens absolvimus ab omni juramento quo nobis tenentur ratione terrarum ipsarum, quod dictis nuntiis domini pape vel alteri eorum seu cuilibet alii ab ecclesia Romana misso, abjuratis aliis juramentis contrariis istis, prestent fidelitatis nomine Romane ecclesie juramentum. Quod si non fecerint,

1. Capoue, janvier 1221. — Theiner, n° 101 ; *M. G. Leges*, t. II, p. 239 ; Huillard-Bréholles, t. II, p. 109. — L'empereur Frédéric II renouvelle une sentence édictée par lui le 25 septembre de l'année précédente contre les détenteurs du château de Gonzague et des biens de la comtesse Mathilde.

sciant se exnunc omnibus bonis comitatus poderis sive terrarum ab eisdem possessis hac nostra sententia imperpetuum fore privatos, et milites et habitatores ipsius castri Gonzage desuper ponimus in perpetuo banno nostro. Preterea injungimus firmiter et mandamus potestatibus consulibus seu rectoribus civitatum sub pena mille marcarum, ut omnes possessiones comitatus predicti detentas ab ipsis sub pena predicta mille marcharum sine difficultate ac mora restituant, et absolvant omnes homines de comitatu et terris predictis ab omni juramento districtu et obligationibus quibus ratione alicujus jurisdictionis quam hactenus exercuerunt in eos tenentur eisdem, et removeant consules, rectores, bajulos, et si quos officiales posuerint in eis, et extrahant quoscumque posuerunt in banno de terris ipsis sub obtentu fidelitatis et gratie nostre; ipsis nichilominus injungentes ut dictis capellanis vel eorum alteri seu cuilibet alii ad hoc a sancta Romana ecclesia destinato ad retinendam possessionem terrarum quas habent et recuperandam quam non habent prestent auxilium consilium et favorem. Verum quia ipsi filii dictorum comitum nostram contempserunt sententiam et mandatum, predictum castrum infra terminum sibi datum nequaquam ut superius legitur resignantes, nostram promulgatam sententiam contra ipsos et omnes alios detentores comitatus predicti poderis seu etiam terrarum in nostra publica curia publicari fecimus, et ut firma semper et inconvulsa permaneant, majestatis nostre aurea bulla jussimus communiri. Principes autem imperii et prelati et nobiles Ytalie quibus presentibus hec omnia acta sunt, hii : Patriarcha Aquilegensis; Conradus Metensis et Spirensis episcopus, imperialis aule cancellarius et totius Ytalie legatus; episcopus Pataviensis; Syfredus Augustensis episcopus; Albertus Tridentinus episcopus; Bertoldus Brissinensis; abbas Augenensis; Lodowicus dux Bawarie et comes palatinus Reni; Anselmus mariscalcus imperii, et Guarnerus de Bollando senescalcus; episcopus Taurinensis et Ytalie vicarius; F. Papiensis episcopus; O. Laudensis episcopus; M. Mutinensis episcopus; Henricus Bononiensis episcopus; Azo marchio Estensis; Matheus de Corrigia potestas Papiensis; Niger Marianus potestas Parmensis; Birrita potestas Reginensis; Egidius potestas Mutinensis; Tisus de Campo sancti Petri, et alii plures. Datum in castris apud Sanctum Leonem, octavo kal. octobris, et publicatum apud Spinlabertum, pridie kal. ejusdem mensis, anno Domini M°CC° vicesimo, indictione octava.

Nos autem pre oculis habentes dilectionis et gratie puritatem quam predictus pater noster summus pontifex in nostra promotione laudabiliter dinoscitur habuisse, et quod de bono in melius ad exaltationem nostram intendit, scriptum ipsum sicut continetur superius confirmamus, et volumus ab omnibus observari. Et ad majorem securitatem presens scriptum fieri fecimus, bulla aurea typario nostre majestatis impressa firmatum. Datum Capue post curiam sollempniter celebratam, anno dominice incarnationis M°CC° vicesimo primo, mense januarii, nona indictione, et anno imperii nostri primo. Feliciter. Amen.

CLXXXV. — PRIVILEGIUM FREDERICI IMPERATORIS DE ELECTIONIBUS PRELATORUM ET POSSESSIONIBUS ECCLESIE ROMANE FACTUM DOMINO INNOCENTIO PAPE III [1].

In nomine sancte et individue Trinitatis, amen. Fredericus secundus, divina favente clementia Romanorum rex et semper augustus et rex Sicilie. Regnum nostrum tunc stabiliri confidimus cum Altissimum de cujus manu ea que possidemus bona recepimus honoramus. Tanto enim Domino qui bona tribuit nobis ad offerendas hostias operis et devotionis astringimur quanto ipsum misericordem in nobis et mirabilem experimur. Cognoscentes igitur gratiam que data est nobis ab ipso, habentes quoque pre oculis immensa et innumera beneficia vestra, karissime domine et reverentissime pater, protector et benefactor noster, domine Innocenti, Dei gratia summe pontifex venerande, per cujus beneficium, operam et tutelam aliti sumus, protecti pariter et promoti, postquam in sollicitudinem vestram mater nostra felicis memorie Constantia imperatrix et Sicilie regina ex ipso quasi utero nos jactavit, vobis, beatissime pater, et omnibus successoribus vestris catholicis sancteque Romane ecclesie speciali matri nostre omnem obedientiam honorificentiam atque reverentiam semper humili corde ac devoto spiritu impendemus, quam predecessores nostri reges et imperatores catholici vestris antecessoribus impendisse noscuntur, nichil exinde volentes diminui sed magis augeri ut nostra magis devotio enitescat.

Illum igitur volentes abolere abusum quem interdum

1. Egra, 12 juillet 1213. — *M. G. Constitutiones*, t. II, p. 60. — La célèbre promesse d'Egra, faite par Frédéric II à l'église romaine. Elle nous est parvenue en trois formes, dérivant de trois originaux. L'original de la première forme est conservé aux Archives du Vatican (*Instr. misc.*, C, fasc. 57, n° 1, D[2]) ; il a servi à l'édition de Pertz (*M. G. Leges*, t. II, p. 224). La copie du *L. C.* est plus ancienne que celles qui ont été mises à contribution pour l'édition des *Constitutiones*. Cf. Huillard-Bréholles, t. I, p. 268.

quidam predecessorum nostrorum exercuisse dinoscuntur et dicuntur in electionibus prelatorum, concedimus et sancimus ut electiones prelatorum libere et canonice fiant, quatenus ille preficiatur ecclesie viduate quem totum capitulum vel major et sanior pars ipsius duxerit eligendum, dummodo nichil desit ei de canonicis institutis. Appellationes autem in negotiis et causis ecclesiasticis ad sedem apostolicam libere fiant; earum prosecutionem sive processum nullus impedire presumat. Illum quoque dimittimus et refutamus abusum quem in occupandis bonis decedentium prelatorum aut etiam ecclesiarum vacantium nostri consueverunt antecessores committere pro motu proprie voluntatis. Omnia vero spiritalia vobis et aliis ecclesiarum prelatis relinquimus libere disponenda ut que sunt Cesaris Cesari et que sunt Dei Deo recta distributione reddantur. Super eradicando autem heretice pravitatis errore auxilium dabimus et operam efficacem. Possessiones autem quas Romana ecclesia recuperavit ab antecessoribus nostris seu quibuslibet aliis ante detentas, liberas et quietas sibi dimittimus et ipsam ad eas obtinendas bona fide promittimus adjuvare. Quas vero nondum recuperavit, ad recuperandum erimus pro viribus adjutores, et quecumque ad manus nostras devenient sine difficultate et mora ei restituere satagemus. Ad has pertinet tota terra que est a Radicofano usque Ceperanum, marchia Anconitana, ducatus Spoletanus, terra comitisse Mahtilde, comitatus Brittenorii, exarcatus Ravenne, Pentapolis, massa Trabaria cum adjacentibus terris et omnibus aliis ad Romanam ecclesiam pertinentibus, ut eas habeat Romana ecclesia inperpetuum, cum omni juridictione, districtu et honore suo. Verumtamen cum ad recipiendam coronam imperii vel pro necessitatibus Ecclesie ab apostolica sede vocati venerimus, de mandato summi pontificis recipiemus procurationes sive fodrum ab ipsis. Omnia igitur supradicta et quecumque alia pertinent ad Romanam ecclesiam de voluntate et conscientia consilio et consensu principum imperii libere illi dimittimus, renuntiamus et restituimus, necnon ad omnem scrupulum removendum prout melius valet et efficacius intelligi concedimus, conferimus et donamus, ut sublata omnis contentionis et dissensionis materia, firma pax et plena concordia inperpetuum inter Ecclesiam et Imperium perseverent. Adjutores etiam erimus ad retinendum et defendendum ecclesie Romane regnum Sicilie cum omnibus ad ipsum spectantibus, tam citra Farum quam ultra, necnon Corsicam et Sardiniam ac cetera jura que ad eam pertinere noscuntur, tanquam devotus filius et catholicus princeps. Ut autem hec omnia memorato sanctissimo patri nostro domino Innocentio sacrosancte Romane ecclesie summo pontifici ejusque successoribus per nos et nostros successores Romanos reges et imperatores observentur, firmaque et inconvulsa semper permaneant, presens privilegium conscriptum majestatis nostre aurea bulla jussimus communiri. Testes autem hii sunt : Sifridus Maguntine sedis archiepiscopus, apostolice sedis legatus; Eberhardus Salzburgensis archiepiscopus; Chunradus Ratisponensis episcopus; Otto Wirzburgensis episcopus; Manegoldus Pataviensis episcopus; Engelhardus Zizensis episcopus; Otacharus Boemorum rex; Lodwicus dux Bawarie; Luipoldus dux Austrie et Stirie; Hermannus lantgravius Thuringie; comes Albertus de Eberstein; comes Adolfus de Sowenberch; comes Burchardus de Mannesveld; Berardus de Dets; comes Lodwicus de Wirtemberch; Geberhardus burcravius Meigdburgensis; Hainricus de Stahelberch; Waltherus de Langenberch; Hainricus de Chalandina marichalcus imperii; Waltherus de Siph pincerna imperii; et alii quamplures.

Ego Chunradus, Dei et apostolice sedis gratia Metensis et Spirensis episcopus, imperialis aule cancellarius, vice domini Sifridi Maguntini archiepiscopi et apostolice sedis legati ac totius Germanie archicancellarii, recognovi. Acta sunt hec anno domini nostri Ihesu Christi millesimo CC° XIII°, *indictione prima, regnante domino Frederico secundo Romanorum rege glorioso et rege Sicilie, anno regni ejus Romani primo, regni vero ejus Sicilie* XVI°.

Datum apud Egram per manus Bertoldi de Niffe, regalis aule prothonotarii, quarto idus julii.

CLXXXVI. — Simile privilegium ab eodem factum domino Honorio pape III [1].

In nomine Dei eterni et salvatoris nostri Ihesu Christi, amen. Fridericus secundus, divina favente clementia Romanorum rex semper augustus et rex Sicilie. Regnum nostrum tunc stabiliri confidimus, cum Altissimum de cujus manu ea que possidemus bona recepimus honoramus; tanto enim Domino qui bona tribuit nobis ad offerendas hostias operis et devotionis astringimur, quanto ipsum misericordem in nobis et mirabilem experimur. Cognoscentes igitur gratiam que data est nobis ab ipso,

1. Haguenau, septembre 1219. — Theiner, n° 76; *M. G. Constitutiones*, t. II, p. 78, d'après l'original conservé aux Archives du Vatican (Arm. I, caps. IV, n° 1); cf. *M. G. Leges*, t. II, p. 231; Huillard-Bréholles, t. I, p. 675. — Renouvellement, au pape Honorius III, de la promesse ci-dessus, faite à son prédécesseur Innocent III.

habentes quoque pre oculis immensa et innumera beneficia vestra, karissime domine et reverentissime pater protector et benefactor noster domine Honori Dei gratia summe pontifex venerande, per cujus beneficium, operam et tutelam aliti sumus, protecti pariter et promoti, postquam in sollicitudinem vestram mater nostra felicis memorie Constantia imperatrix et regina Sicilie ex ipso quasi utero nos jactavit, vobis beatissime pater et omnibus successoribus vestris catholice sancteque Romane ecclesie, speciali matri nostre, omnem obedientiam honorificentiam atque reverentiam semper humili corde ac devoto spiritu impendemus, quam predecessores nostri reges et imperatores catholici vestris antecessoribus impendisse noscuntur, nichil exinde volentes diminui, sed magis augeri, ut nostra magis devotio eniteseat. Illum igitur volentes abolere abusum quem interdum quidam predecessorum nostrorum exercuisse noscuntur et dicuntur in electionibus prelatorum, concedimus et sancimus, ut electiones prelatorum libere et canonice fiant, quatenus ille preficiatur ecclesie viduate quem totum capitulum vel major et sanior pars ipsius duxerit eligendum, dummodo nichil desit de canonicis institutis. Appellationes autem in negotiis et causis ecclesiasticis ad sedem apostolicam libere fiant ; earum prosecutionem sive processum nullus impedire presumat. Illum quoque dimittimus et refutamus abusum, quem in occupandis bonis decedentium prelatorum aut etiam ecclesiarum vacantium nostri consueverunt antecessores committere, pro motu proprie voluntatis. Omnia vero spiritalia vobis et aliis ecclesiarum prelatis relinquimus libere disponenda, ut que sunt Cesaris Cesari et que sunt Dei Deo recta distributione reddantur. Super eradicando autem heretice pravitatis errore auxilium dabimus et operam efficacem. Possessiones etiam quas Romana ecclesia recuperavit ab antecessoribus nostris seu quibuslibet aliis ante detentas, liberas et quietas sibi dimittimus et ipsam ad eas optinendas bona fide promittimus adiuvare. Quas vero nondum recuperavit, ad recuperandum erimus pro viribus adiutores, et quecumque ad manus nostras devenient, sine difficultate ac mora ei restituere satagemus. Ad has pertinet tota terra que est a Radicofano usque Ceperanum, marchia Anconitana, ducatus Spoletanus, terra comitisse Mahtildis, comitatus Brittenorii, exarcatus Ravenne, Pentapolis, massa Trabaria, cum adiacentibus terris et omnibus aliis ad Romanam ecclesiam pertinentibus, ut eas habeat Romana ecclesia imperpetuum cum omni iurisdictione districtu et honore suo. Verumtamen cum ad recipiendum coronam imperii vel pro necessitatibus ecclesie ab apostolica sede vocati venerimus, de mandato summi pontificis recipiemus procurationes sive fodrum ab ipsis. Omnia igitur supradicta et quecumque alia pertinent ad Romanam ecclesiam, de voluntate et conscientia consilio et consensu principum imperii libere illi dimittimus, renuntiamus et restituimus, nec non ad omnem scrupulum removendum, prout melius valet et efficacius intelligi, concedimus, conferimus et donamus, ut sublata omnis contentionis et dissensionis materia, firma pax et plena concordia inter Ecclesiam et Imperium perseverent. Adiutores etiam erimus ad retinendum et defendendum ecclesie Romane regnum Sicilie cum omnibus ad ipsum spectantibus, tam citra Farum quam ultra, nec non Corsicam et Sardiniam ac cetera iura que ad eam pertinere noscuntur, tamquam devotus filius et catholicus princeps. Ut autem hec omnia memorato sanctissimo patri nostro domino Honorio, sacrosancte Romane ecclesie summo pontifici, ejusque successoribus per nos et nostros successores, Romanorum reges et imperatores, observentur firmaque et inconvulsa semper permaneant, presens privilegium conscriptum maiestatis nostre aurea bulla iussimus communiri. Testes hii sunt : Henricus Argentinus episcopus, Henricus Basiliensis episcopus, abbas sancti Galli, Ugo abbas Morbacensis, Golfradus abbas de Wiczibure, Tibaldus dux Lotheringie, comes Egeno de Vrahe, comes Lodowicus de Wirtinberc, comes Everardus de Elfinstein, Henricus de Niffen, et alii quamplures.

Signum domini Friderici Dei gratia Romanorum regis semper augusti et regis Sicilie.

Ego Conradus Dei et apostolice sedis gratia Metensis et Spirensis episcopus, imperialis aule cancellarius, vice domini Sifridi Maguntini archiepiscopi et totius Germanie archicancellarii, recognovi.

Acta sunt hec anno dominice incarnationis millesimo ducentesimo nonodecimo, mense septembri, indictione octava, regnante domino Friderico secundo Romanorum rege glorioso et rege Sicilie, anno Romani regni ipsius in Germania septimo, et in Sicilia vicesimo secundo. Feliciter. Amen.

Datum apud Agnoroe, per manus Henrici regalis aule prothon[ot]arii, anno, mense et indictione prescriptis.

CLXXXVII. — PRIVILEGIUM SACRAMENTI EXHIBITI A REGE FREDERICO DOMINO PAPE HONORIO [1].

In nomine sancte et individue Trinitatis. Amen. Ego

1. Même date que le précédent. — *M. G. Constitutiones*, t. II, p. 79 ; cf. *Leges*, t. II, p. 232 ; Huillard-Bréholles, t. I, p. 676 Original au Vatican (I, IV, 2). — Serment prêté au pape Honorius III, en conformité avec la charte précédente.

Fridericus secundus Dei gratia Romanorum rex semper augustus et rex Sicilie, tibi domino meo sanctissimo et patri karissimo Honorio pape tertio tuisque successoribus et ecclesie Romane, presentibus subscriptis principibus imperii et nobilibus, spondeo, polliceor, promitto et juro, quod omnes possessiones, honores et iura Romane ecclesie pro posse meo bona fide protegam et servabo. Possessiones autem quas ecclesia Romana recuperavit liberas et quietas sibi dimittam, et ipsam ad eas retinendas bona fide iuvabo : quas autem nondum recuperavit, adiutor ero ad recuperandum, et recuperatarum secundum posse meum ero sine fraude defensor, et quecumque ad manus meas devenient, sine difficultate restituere procurabo. Ad has pertinet tota terra que est a Radicofano usque Ceperanum, exarcatus Ravenne, Pentapolis, marchia Anconitana, ducatus Spoletanus, terra comitisse Mahtildis, comitatus Brittenorii cum adiacentibus terris, expressis in multis privilegiis imperatorum a tempore Lodoici. Has omnes pro posse meo restituam et quiete dimittam cum omni iurisdictione, districtu et honore suo. Verumtamen cum ad recipiendam coronam imperii vel pro necessitatibus ecclesie ab apostolica sede vocatus accessero, de mandato summi pontificis accipiam procurationem ab eis. Adiutor etiam ero ad retinendum et defendendum ecclesie Romane regnum Sicilie. Tibi etiam domino meo Honorio pape et successoribus tuis omnem obedientiam et honorificentiam exhibebo, quam devoti et catholici imperatores consueverunt sedi apostolice exhibere. Et si propter negotium meum Romanam ecclesiam oportuerit incurrere guerram, subveniam ei, sicut necessitas postulaverit, in expensis. Omnia vero supradicta tam iuramento quam scripto firmabo, cum imperii fuero coronam adeptus. Principes autem imperii et nobiles coram quibus iuravi hii sunt : Henricus Argentinus episcopus, Henricus Basiliensis episcopus, abbas s. Galli, Ugo abbas Morbacensis, Golfradus abbas de Wiczibure, Tibaldus dux Lotheringie, comes Egeno de Vrahc, comes Lodovicus de Wirtinbere, comes Everardus de Helfinstein, Henricus de Niffen, et quamplures alii.

Actum apud Hagnowe, anno dominice incarnationis millesimo ducentesimo nono decimo, mense septembri, indictione octava.

CLXXXVIII. — SIMILE PRIVILEGIUM FACTUM POST [1]..... [2].

Fredericus divina favente clementia Romanorum imperator semper augustus et Rex Sicilie. Per presens scriptum notum facimus tam presentibus quam futuris quod nobis existentibus anno preterito in mense septembris octave indictionis apud Agenovem fieri fecimus quoddam scriptum ad mandatum carissimi in Christo patris domini H. sancte Romane ecclesie summi pontificis et nuntiorum ejus, quod continebat :

« In nomine sancte et individue Trinitatis, amen. Ego » Fridericus secundus, Dei gratia Romanorum rex semper augustus et rex Sicilie, tibi domino sanctissimo » et patri carissimo H. pape tertio tuisque successoribus » et ecclesie Romane, presentibus subscriptis principibus » imperii et nobilibus, spondeo, polliceor, promitto et » juro quod omnes possessiones, honores et jura Romane » ecclesie pro posse meo bona fide protegam et servabo. » Possessiones autem quas ecclesia Romana recuperavit » liberas et quietas sibi dimittam et ipsam ad eas retinendas bona fide juvabo. Quas autem nondum recuperavit, adjutor ero ad recuperandum et recuperatarum » secundum posse meum ero sine fraude defensor, et » quecumque ad manus nostras devenient sine difficultate restituere procurabo. Ad has pertinet tota terra » que est a Radicofono usque Ceperanum, exarchatus » Ravenne, Pentapolis, marchia Anconitana, ducatus » Spoletanus, terra comitisse Mattildis, comitatus Brittenorii, cum adjacentibus terris, expressis in multis » privilegiis imperatorum a tempore Lodoyci. Has omnes » pro posse meo restituam et quiete dimittam cum omni » jurisdictione, districtu et honore suo. Verumtamen cum » ad recipiendam coronam imperii vel pro necessitatibus » ecclesie ab apostolica sede vocatus accessero, de mandato summi pontificis accipiam procurationem ab eis. » Tibi etiam domino Honorio pape et successoribus tuis » omnem obedientiam et honorificentiam exhibebo quam » devoti et catholici imperatores consueverunt sedi apostolice exhibere. Et si propter negotium meum Romanam » ecclesiam oportuerit incurrere guerram, subveniam ei » sicut necessitas postulaverit in expensis. Omnia[1] vero » supradicta tam juramento quam scripto firmabo cum » imperii fuero coronam adeptus. Principes autem imperii et nobiles coram quibus juravi hii sunt : Henricus » Argentinus episcopus, Henricus Basiliensis episcopus,

1. Le reste de la rubrique a été gratté.

2. Capoue, janvier 1221. — Theiner, n° 100 ; *M. G. Leges*, t. II, p. 245 ; *Constitutiones*, t. II, p. 113 ; Huillard-Bréholles, t. II, p. 208. — Renouvellement, après le sacre impérial, du serment de Haguenau (charte précédente).

1. On a ajouté ici de seconde main le mot *vacat*, de telle façon que la syllabe *va* soit placée au dessus de la ligne, avant *omnis*, et la syllabe *cat* après *adeptus*.

» *abbas sancti Galli, Ugo abbas Morbacensis, Golfradus* » *abbas de Wirziburc, Tibaldus dux Loteringie, comes* » *Egeno de Vrac, comes Lodoycus de Wirtimberc, comes* » *Everardus de Helfinsten, Henricus de Niffen, et quam-* » *plures alii. Actum apud Agnowe anno dominice incar-* » *nationis millesimo ducentesimo decimo nono, mense* » *septembris indictionis octave.* »

Nos autem pre oculis habentes dilectionis et gratie puritatem quam predictus pater noster summus pontifex in nostra promotione laudabiliter dinoscitur habuisse, et quod de bono in melius ad exaltationem nostram intendit, scriptum ipsum sicut continetur superius confirmamus et volumus ab omnibus observari. Et ad majorem securitatem presens scriptum fieri fecimus, bulla aurea tipario nostre majestatis impressa firmatum. Datum Capue post curiam sollempniter celebratam, anno dominice incarnationis millesimo CC° vicesimo primo, mense januario, indictione nona, et anno imperii nostri primo. Feliciter. Amen.

CLXXXVIIII. — Privilegium de modo et ordine electionis prelatorum regni Apulie faciende [1].

In nomine Dei eterni et salvatoris nostri Ihesu Christi, Amen. Reverentissimo patri et carissimo domino Innocentio, Dei gratia sancte Romane ecclesie summo pontifici, Fredericus, Dei gratia rex Sicilie, ducatus Apulie et principatus Capue. Ne ulla de cetero inter vos vel successores vestros et nos vel heredes nostros super electionibus celebrandis dissentio suscitetur, que nonnunquam inter Ecclesiam et Regnum rancoris et indignationis fomitem ministrabant, modum et ordinem electionis in posterum faciende presentibus litteris curavimus explicare: in quibus sic canonice libertati deferimus ut dignitatem regiam non ledamus. Sane sede vacante, capitulum significabit nobis et heredibus nostris obitum decessoris. Deinde convenientes in unum, invocata Spiritus Sancti gratia, secundum Deum eligent canonice personam idoneam cui requisitum a nobis prebere debeamus assensum, et electionem factam non differant publicare. Electionem vero factam et publicatam denuntiabunt nobis et nostrum requirent assensum. Set antequam assensus regius requiratur non intronizetur electus nec decantetur laudis sollempnitas que intronizationi videtur annexa, nec antequam auctoritate pontificali fuerit confirmatus ammi-nistrationi se ullatenus inmisceat. Volumus igitur et concedimus ut secundum prescriptam formam electiones de cetero per totum regnum nostrum libere celebrentur, nullo prorsus obstante rescripto a sede apostolica impetrato. Ad huius autem nostre concessionis memoriam et robur perpetuo valiturum, presens scriptum per manus Bonihominis de Gaieta notarii et fidelis nostri scribi et bulla aurea tipario nostre majestatis impressa precepimus communiri, anno, mense et indictione subscriptis.

Datum in civitate Messane, anno dominice incarnationis M°CC° undecimo, mense februarii, XV indictione, regni vero domini nostri Frederici Dei gratia gloriosissimi regis Sicilie, ducatus Apulie et principatus Capue anno X°IIII° feliciter. Amen.

CLXXXX. — Cassatio statutorum editorum contra ecclesiasticam et ecclesiasticorum virorum libertatem, quam Fredericus imperator cassavit [1].

Fridericus Dei gratia Romanorum rex semper augustus et rex Sicilie, potestatibus consiliis ac communitatibus universarum civitatum et castrorum Italie. Cum dive memorie imperatores Romani sacrosanctam Ecclesiam multiplici libertate donarint, nos disponente Deo a quo est omnis potestas ad fastigium culminis imperialis electi, que pie ab illis et a sanctissimis apostolice sedis presulibus pro statu ecclesiarum et ecclesiasticorum virorum sunt edita conservare volumus inconcussa, et illis contraria, sicut ad nos spectat de dignitate, annullare. Cum igitur ad aures celsitudinis nostre pervenerit nonnullos vestrum cupidine excecatos quedam de facto edidisse statuta prejudicantia ecclesiastice libertati ac divino et humano juri obviantia manifeste, nos ea, tanquam de radice pravitatis heretice prodeuntia, presenti nostra auctoritate cassamus, sub pena mille marcharum districtius inhibentes ne qui vestrum illis de cetero inherere presumant aut eorum pretextu ecclesias vel ecclesiasticos viros contra sanctiones canonicas et legitimas molestare: quin immo ea de vestris capitularibus seu brevariis tanquam justo judicio condempnata penitus deleatis, ecclesias et personas ecclesiasticas permittatis indulta sibi libertate gaudere, si vultis penam effugere prenotatam et indignationem regiam evitare.

1. Messine, 20 février 1212. — Huillard-Bréholles, t. 1, p. 203. — Frédéric II, roi de Sicile, règle l'ordre à suivre dans les élections épiscopales de son royaume.

1. San Leo, 24 septembre 1220. — *M. G. Leges*, t. II, p. 238. Huillard Bréholles, t. I, p. 855. — Frédéric II casse tous les statuts communaux contraires aux libertés ecclésiastiques.

Datum in castris apud Sanctum Leonem anno Domini millesimo CC.XX., indictione VIIII, octavo kal. octubris.

CLXXXXI. — De edicto in sollempni curia super resignandis privilegiis in manu Frederici imperatoris Capue celebrato [1].

Predilecto in Christo patri et domino H. Dei gratia sacrosancte Romane ecclesie sedis summo pontifici, F. eadem gratia Romanorum imperator semper augustus et rex Sicilie, benedictionis sue gratiam promereri. Pervenit ad nos, sanctissime pater, vestre beatitudini fuisse suggestum quod edictum illud in sollempni curia pridie Capue celebratum de resignandis nobis privilegiis imperatoris et imperatricis recolende memorie parentum nostrorum et nostris serio factum fuerit ut per ipsum privilegia dudum a nobis ecclesie Romane indulta deberent penitus irritari; super quo paternitati vestre per alias litteras nostras scripsisse recolimus qualiter pro eo quod predictus imperator pater noster multa de regno sub spe revocationis concesserat que debuerat retinere, et post obitum imperatricis de sigillo suo privilegia multa falsa inventa sunt quibus maior pars nostri demanii fuerat occupata, omnia privilegia ipsa ad manus nostras precepimus pervenire; similiter et nostra que a diversis dominis quibus detinebamur et sub diversis sigillis ad totius regni perniciem aperte noscuntur fuisse confecta. Set de proposito et firma voluntate quam habuimus et habemus erga carissimam personam vestram et sanctam Romanam ecclesiam ex eo certiores esse potestis, quia requisita privilegia post ipsam constitutionem paternitati vestre curavimus destinare.

Datum apud Tranum, tertio die mensis martii, indictionis none.

CLXXXXII. — Littere de receptione cardinalium transmissorum ad imperatorem pro negotio Terre Sancte [2].

Beatissimo patri domino H., Dei gratia sacrosancte Romane ecclesie summo pontifici, Fridericus eadem gratia Romanorum imperator semper augustus et rex Sicilie, salutem et reverentiam filialem. Venerabiles fratres nostros dominum Albanensem episcopum et dominum G. tituli sancti Martini venerandum presbyterum cardinalem affectione sincera et honore condecenti suscepimus et ipsos ilariter vidimus et audivimus diligenter. Super hiis autem que per illustrem regem et venerandum patriarcham Ierosolimitanum et magistrum domus Theutonicorum coram paternitate vestra fuere tractata et per vos et venerabiles cardinales consulta deliberatione provisa, juxta beneplacitum vestrum processimus, singula executioni mandantes, prout in patentibus litteris bulla aurea insignitis profusius continetur.

Datum apud Sanctum Germanum XX°VIII° julii, XIII indictione.

CLXXXXIII. — Littere de termino transfretandi in subsidium Terre Sancte [1].

Fridericus Dei gratia Romanorum imperator semper augustus et rex Sicilie. Per presens scriptum notum facimus universis quod nos transibimus in subsidium Terre Sancte ab instanti augusto presentis tertiodecime indictionis ad duos annos, et per biennium tenebimus ibi mille milites ad numerum; ita quod si aliquos de ipso numero statuto tempore deesse contigerit, in quinquaginta marcis argenti per annum defectum militis redimemus. Pecuniam autem de hujusmodi redemptione collectam nos, si ibi fuerimus, ad testimonium et consilium regis et patriarche Jer[oso]limitanorum ac magistri domus Teutonicorum et aliorum proborum hominum de terra, ibidem ad servitium Ihesu Christi expendemus in usus eosdem, vel alios ubi eis magis visum fuerit expedire. Quod si aliquo casu nos acciderit tunc abesse, memorata pecunia in predictorum regis ac patriarche ac magistri domus sancte Marie Teotonicorum manibus deponetur, per ipsos in Terre Sancte negotio expendenda. Passagium dabimus, si venerint in primo passagio vel in duobus subsequentibus passagiis, duobus milibus militum et familiis eorumdem, et pro milite tribus equis; ducemus nobiscum centum

1. Trani, [3 mars 1221]. — Huillard-Bréholles, t. II, p. 139. — Frédéric II rassure le pape Honorius III sur le caractère de la revision entreprise par lui des privilèges délivrés au nom de son père l'empereur Henri VI et de sa mère Constance.

2. S. Germano, 28 juillet 1225. — Huillard-Bréholles, t. II, p. 500; *M. G. Constitutiones*, t. II, p. 131. — Frédéric II avise le pape Honorius III de l'accueil fait par lui à deux cardinaux et de l'exécution qu'il a donnée à une sentence pontificale.

1. San Germano, juillet 1225. — Huillard-Bréholles, t. II, p. 501; *M. G. Leges*, t. II, p. 255; *Constitutiones*, t. II, p. 129. L'empereur Frédéric II promet de partir dans les deux ans pour la Terre-Sainte.

calandras et tenebimus quinquaginta galeas similiter per totum biennium, si necesse fuerit, bona fide armatas. Quod si aliquo tempore illius biennii non esset necesse illas teneri, vel si forsitan non possent inveniri homines necessarii apparatui earumdem, extimabuntur fideliter sumptus illi qui in eis tenendis necessarii haberentur, si tenerentur armate eo modo quo debuissent armari, et tan[tum]dem in pecunia numerata persolvemus in ipsius terre negotio expendendum, eo modo per omnia quo superius de quinquaginta marchis militum est expressum.

Preterea deponemus in manibus predictorum regis et patriarche ac magistri et fratrum domus Teotonicorum centum milia unciarum auri, vel equivalentiam in argento hiis terminis persolvenda : in instanti passagio augusti huius tertiodecime indictionis viginti milia, sequenti passagio subsequentis augusti ejusdem quartedecime indictionis viginti milia; alia quadraginta milia in duobus subsequentibus passagiis martii et augusti anni secundi; ita quod partes memorate pecunie persolute per terminos antedictos ultra mare in singulis passagiis deportentur. Si vero in aliquo termino plus solverimus quam superius est expressum, tantum minus solvere tenebimur passagio subsequenti.

Quando autem nos in fine biennii ad passagium assignatum transfretare continget, reddentur nobis dicta centum milia unciarum ad expendendum in servitio Dei et Terre Sancte. Et si nos, quod Deus avertat, in terra illa vel citra, ante passagium memoratum, obire contigerit vel alias quacumque de causa forsitan non transierimus, rex et patriarcha et magister domus Teutonicorum predicti, ad laudum et consilium magistrorum Hospitalis et Templi ac aliorum proborum hominum de terra expendent eandem pecuniam bona fide, sicut melius viderint expedire utilitati Terre Sancte, in servitio Ihesu Christi et terre, pro salute anime nostre et antecessorum nostrorum. Si vero, quod absit, infra prescriptum terminum passagio assignatum quicquam humanitus de nobis acciderit, et si aliquid vel aliqua forte defecerint de hiis que superius expressa sunt et promissa, regnum nostrum Sicilie remanebit ad ea omnia obligatum; ita quod quicumque illud tenebit, ea integre tenebitur adimplere.

Nos autem personaliter juravimus quod transibimus ultra mare in subsidium Terre Sancte in passagio suprascripto, et Rainaldum ducem Spoleti jurare fecimus in anima nostra nos firmiter et fideliter servaturos reliqua omnia sicut superius sunt expressa : et predicta omnia observabimus bona fide, lata ex nunc excommunicationis sententia, in qua incidemus si non transfretaverimus in passagio suprascripto, vel non duxerimus et tenuerimus nobiscum mille milites, vel non miserimus prescriptam pecuniam sicut superius est expressum. Si autem defecerimus in aliquibus vel in aliquo ceterorum, ecclesia Romana sententiabit in nos et in terram nostram de spontaneo et jam prestito consensu nostro. Quod si in alicuius terminis taxatis defecerimus, lata sententia teneamur astricti. Ita quod, si post terminum elapsum per testimoniales litteras illorum qui pro rege ac patriarcha et magistro hospitalis Teotonicorum ad recipiendum statutis terminis quos propterea statuentur ecclesie Romane constiterit nos de huiusmodi satisfecisse defectu, statim super illo articulo absolvemur, nec super aliis occasione illius sententie gravabimur ullo modo. Ad huius autem rei maiorem evidentiam presens scriptum fieri fecimus, et bulla aurea nostro tipario impressa iussimus insigniri.

Datum apud Sanctum Germanum anno dominice incarnationis M°CC° vicesimo quinto, mense julii, tertiodecime indictionis.

CLXXXIIII. — Littere de comitatu Esculano a domino papa Gregorio commisso episcopo Esculano sub C librarum Vult(eranensium) annua pensione[1].

Gregorius episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Marcellino episcopo Esculano salutem et apostolicam benedictionem. Ecclesiam Esculanam tanquam sedis apostolice filiam specialem et personam tuam nobis fide notam et devotione probatam speciali gratia prosequentes, comitatum Esculanum cum jurisdictione ac juribus redditibus et pertinentiis omnibus ad ecclesiam Romanam spectantibus, et specialiter potestate ibidem creandi tabelliones, tibi sub annuo censu centum librarum Wlteranensis monete in festo beati Michaelis camere nostre solvendo, quamdiu nobis placuerit commisimus ecclesie Romane nomine fideliter gubernandum, prout instrumento publico exinde confecto plenius continetur. Ut autem quod de te in spe gerimus nos in re invenisse letemur, fraternitatem tuam monemus, auctoritate tibi presentium injungentes quatinus justiciam diligens et obsequens equitati amplectaris in omnibus pietatem, religiosos pio fovens affectu et defendens a potentibus impotentes, ut apos-

1. Rieti, 5 novembre 1231. — Raynaldi, *Ann. eccl.*, 1231, § 8; Potthast, 8828. — Grégoire IX confie le comté d'Ascoli à l'évêque de cette ville, moyennant une redevance annuelle de cent livres en monnaie de Volterre.

tolice sedis gratiam recognoscens divine te reddas gratie aptiorem.

Datum Reate ... nonis novembris, pontificatus nostri anno quinto.

CLXXXV. — Instrumentum quod Uguiccio Dadei Deo et ecclesie Romane obtulit omnia bona sua que habebat vel habere debebat in diocesi Castellana, Ferentrana et Bobiensi [1].

In nomine Christi, anni ejus sunt mille CCXXXII, indictione V, die VII exeunte mense octubris, tempore Gregorii pape et Friderici imperatoris. Ego quidem in Dei nomine Uguitio Dadei de castro Aldice pro me et pro filiis meis propria et spontanea voluntate liberoque arbitrio, pro redemptione anime mee et parentum meorum, do et offero Deo et ecclesie Romane et tibi domino Raynaldo domini pape subdiacono capellano, Massanorum rectori et apostolice sedis legato, recipienti nomine ipsius ecclesie Romane, concedo et trado omnia mea bona presentia et futura, que habeo et teneo, vel aliquis pro me habet vel tenet vel mihi pertinet in diocesi Castellana, Ferentrana et Bobiensi, scilicet castrum Alfari et ejus curtem, castrum Corneti et ejus curtem, castrum Nasseti et ejus curtem, castrum Montis Ajusti et ejus curtem, et partem meam castri Frageti et ejus curtem, et ea que habeo in villis Montis Rotundi, et in villis de Calanee et roecchettam et castrum de Silva plana, et castrum Montis Portiula, et castrum de Fonte Clusi, et castellum Veldtuni, et castrum Montis Betolini et villam de Rufello et castrum de Frisciana et eius curtem. Hec omnia predicta cum omnibus suis pertinentiis et cum omni iure et actione mihi in dictis rebus competenti et competituro, do et trado tibi dicto domno Raynaldo legato recipienti, sicut dictum est, nomine dicte Romane ecclesie. Que omnia confiteor me possidere nomine ipsius ecclesie Romane et ad fidelitatem et servitium ejus, et omni secundo anno in festo sancti Pancratii domno pape unum austurem et unum cereum unius libre cere plebi Xistini de Massa nomine census vel pensionis solvere promitto. Et hoc ideo dictum est in secundo anno solvere pensionem predictam, quia frater meus Raynerius pro parte sua debet tantumdem solvere, sicut continetur in publico instrumento factum per manum magistri Stephani notarii. Quam donationem, oblationem, concessionem et traditionem per me meosque liberos et heredes in perpetuum firmam tenere et non contravenire, sed ab omni persona legitime defendere et auctorizare cum meis expensis, tibi domno legato tuisque successoribus nomine ecclesie Romane promitto et obligo sub pena mille marcarum argenti puri et obtimi, sollempni stipulatione interposita; et pena soluta hec omnia predicta sint in perpetuum firma et rata. Predictus dominus Huguitio hanc paginam verbum dedit scribendi. Hoc actum ad plebem Xistini de Massa in presentia talium testium, scilicet archipresbyteri plebis Sistini Rainerii, domini Galterii nepotis domini legati, Bonzii de Valle Vatula, Deusalve de Cornano, Deusalvi de Plano, Guidonis de Caneto.

Ego Johannes, sacri palatii Lateranensis et com[m]unis Masse notarius, hiis predictis interfui, scripsi, complevi et in publicam redegi [formam] et signum meum posui.

1. Sestino, 25 octobre 1232. — Muratori, *Ant.*, t. II, p 225; Theiner, nº 163. — Uguicio Dadei donne au Saint-Siège, représenté par le sous-diacre Raynald, recteur de la Massa Trabaria, tout ce qu'il possède dans les diocèses de Città di Castello, Montefeltre et Sarsina, et les reprend à titre de fief, moyennant un cens.

CLXXXVI. — Sententia excommunicationis lata in venditores et emptores immobilium bonorum castrorum Paliani et Serronis ac tenimentorum suorum [1].

Gregorius episcopus, servus servorum Dei, universis Christi fidelibus ad quos littere iste pervenerint, salutem etc. Ad universitatis vestre notitiam volumus pervenire quod dilectus filius B. camerarius noster de mandato nostro et consensu dilectorum filiorum Girardi, Petri Oddonis, Bartholomei Nucclerii, Petri de Bruno, Ogerii, Gregorii de Transmundo, et aliorum quorumdam nobilium Paliani, presentibus magistris Oderisio et Palmerio clericis, fratre Carsilio supercoco, Gentili et Nicolao familiaribus nostris et quampluribus aliis, omnes illos excommunicationis vinculo innodavit, qui de immobilibus bonis castrorum Paliani et Serronis ac tenimentorum suorum quicquam vendere vel obligare, aut quocumque modo alii quam ecclesie Romane alienare presumpserint, cum super hoc juramenti vinculo sint astricti. Excommunicavit insuper omnes illos qui aliquo titulo alienationis aliquid de predictis reciperent ab eisdem. Ne vero de hoc dubitatio possit oriri, presentes litteras nostre bulle munimine roboratas in testimonium fecimus reservari. Datum Laterani, VIII kalendas junii, pontificatus nostri anno septimo.

1. Latran, 25 mai 1233. — Cette lettre de Grégoire IX manque aux *Regesta* de Potthast. Elle ne figure pas non plus dans le registre.

CLXXXVII. — Juramemtum prestitum ab A. abbate monasterii de Castelliono Parmensis diocesis [1].

Sanctissimo patri et domino Gregorio Dei gratia sacrosancte Romane ecclesie summo pontifici A. monasterii de Castelliono Parmensis diocesis dictus abbas sanctorum pedum osculum cum promptissimo famulatu. Sanctitati vestre, piissime pater, significo quod per gratiam Dei et vestram recepto munere benedictionis a venerabili episcopo Placentino et prestito ei vice vestra juramento fidelitatis secundum formam litterarum vestrarum sub bulla vestra interclusam, michi precepit quod formam dicti juramenti per meas litteras patentes sub meo sigillo signatas per proprium nuntium sine dilatione transmitterem, quod libenter feci ac facio et devote in hac forma : « Ego » Antoninus abbas monasterii de Castelliono Parmensis » diocesis ab hac hora in antea fidelis et obediens ero » beato Petro sancteque apostolice Romane ecclesie et do- » mino meo pape Gregorio suisque successoribus canonice » intrantibus. Non ero in consilio aut consensu vel facto » ut vitam perdant aut menbrum aut capiantur mala » captione. Consilium quod michi credituri sunt per se » aut per nuntios suos sive per litteras ad eorum damp- » num me sciente nemini pandam. Papatum Romanum » et regalia sancti Petri adjutor eis ero ad retinendum et » defendendum, salvo meo ordine, contra omnem homi- » nem. Legatum apostolice sedis in eundo et redeundo » honorifice tractabo et in suis necessitatibus adjuvabo. » Vocatus ad synodum veniam, nisi prepeditus fuero » canonica prepeditione. Apostolorum limina annis sin- » gulis visitabo aut per me aut per meum nuntium, » nisi apostolica absolvar licentia. Possessiones vero ad » mensam mei monasterii pertinentes non vendam neque » donabo neque impignorabo neque de novo infeodabo » vel aliquo modo alienabo inconsulto Romano ponti- » fice. Sic me Deus adjuvet et hec sancta evvangelia. »

CLXXXVIII. — Juramentum ab Eadmundo Cantuariensi archiepiscopo prestitum [2].

Reverendo domino et patri sanctissimo G. Dei gratia summo pontifici sui devoti filii R. et H. Londoniensis et Rofensis ecclesiarum ministri humiles pedum oscula et devotissimum cum omni reverentia, subjectione et obedientia famulatum. Sub forma quam bulla vestra intercluse littere continebant a venerabili patre E. Cantuariensi archiepiscopo in assignatione pallii fidelitatis recepimus vestro nomine juramentum quod de verbo ad verbum ejus signo signatum juxta tenorem mandati vestri vestre transmittimus sanctitati. Conservet Altissimus sanctitatem vestram per tempora longiora.

« Ego Eadmundus Cantuariensis archiepiscopus ab hac » hora in antea fidelis et obediens ero beato Petro sancteque apostolice Romane ecclesie et domino meo pape » Gregorio suisque successoribus canonice intrantibus. » Non ero in consilio aut consensu vel facto ut vi- » tam perdant aut membrum aut capiantur mala cap- » tione. Consilium vero quod michi credituri sunt per se » aut per nuntios suos sive per litteras ad eorum damp- » num me sciente nemini pandam. Papatum Romanum » et regalia sancti Petri adjutor eis ero ad retinendum » et defendendum salvo meo ordine contra omnem homi- » nem. Legatum apostolice sedis in eundo et redeundo ho- » norifice tractabo et in suis necessitatibus adjuvabo. » Vocatus ad sinodum veniam, nisi prepeditus fuero » canonica prepeditione. Apostolorum limina singulis » trienniis visitabo aut per me aut per meum nuntium » nisi apostolica absolvar licentia. Possessiones vero ad » mensam mei archiepiscopatus pertinentes non vendam » neque donabo neque inpingnorabo neque de novo in- » feudabo vel aliquo modo alienabo inconsulto Romano » pontifice. Sic me Deus adjuvet et hec sancta evangelia. »

CXCVIII *a*. — Petrus archiepiscopus Rothomagensis in eumdem modum domino pape Gregorio nono juravit, sub anno Domini MCCXXXVII, die dominico ante festum beati Laurentii [1].

CXCVIII *b*. — Jarlerius archiepiscopus Upsalensis eidem domino pape in eundem modum juravit [2].

CXCVIII *c*. — M. archiepiscopus Tuamensis supradicto domino in eundem modum juravit [3].

1. 1227-1241. — Antonin, abbé de Sainte-Marie de Castiglione, diocèse de Parme, prête serment au pape Grégoire IX.
2. 1234. — Edmond, archevêque de Cantorbéry, consacré le 2 avril 1234, prête serment au pape Grégoire IX entre les mains des évêques de Londres et de Rochester.

1. Pierre de Colmieu, élu le 4 avril 1236 et consacré à Rouen le dimanche 9 août 1237.
2. Jarler, consacré archevêque d'Upsal le 5 octobre 1236.
3. Marianus O'Laghnan, archevêque de Tuam (1235-1249).

CXCVIII *d*. — Martinus Legionensis episcopus eodem modo juravit[1].

CLXXXXVIIII. — Hii sunt proventus et redditus de Ducatu castrorum de Valle Spoletana et antiqui[2].

Castrum[3] *Roscianum solvit pro fodro* xv *libras lucenses; pro adjutorio Nativitatis* vi *libras; pro adjutorio Pasce resurrectionis* iii *libras. Et habet ibi curia tertiam partem de bannis et folliis et salariis; de quibus quantitas non est certa, quia quandoque est parum et quandoque non multum.*

Podium[3] *Roscianum solvit pro fodero* v *libras lucenses; pro adjutorio Nativitatis* iiii *libras; pro adjutorio Pasce resurrectionis* xl *solidos. Et habet ibi curia tertiam partem similiter de bannis, folliis et salariis.*

Bittonia[4] *solvit pro fodro* lxx *libras lucenses; pro adjutorio Nativitatis* x *libras; pro adjutorio Pasce resurrectionis* x *libras. Et habet ibi curia tertiam partem similiter de bannis, foliis et salariis, de quibus quantitas est incerta. Et habuit ibidem curia terras, vineas, silvas, casalina, domos et homines, et multas possessiones quas pro majori parte nobilis vir Mainardus Imperatoris de Perusio detinet occupatas. Sed adhuc habet ibi Ecclesia turrim, domos et casalina, terras, vineas, silvas et homines, de quibus paucos redditus percipit propter occupationem factam a nobili supradicto de melioribus et majoribus possessionibus supradictis.*

Cannaria[5] *solvit pro fodro* xvi *libras et* xvi *solidos lucenses; pro adjutorio Nativitatis* x *libras; et pro adjutorio Pasce resurrectionis* vii *libras. Et habet ibi curia omnia banna salaria et follias, de quibus est incerta quantitas. Et solvit* c *rasengas frumenti, et* c *rasengas spelte et quandoque plus et quandoque minus secundum temporis qualitatem.*

Insula[1] *Albricorum solvit pro fodro* lvi *solidos et medium, et pro adjutorio Nativitatis* xx *solidos, et pro adjutorio Pasce* xx *solidos, et* xx *rasengas frumenti et* xx *rasengas de spelta et quandoque plus et quandoque minus secundum temporis qualitatem, et omnia banna et follias.*

Insula[1] *vetus cum sancta Cruce solvit pro fodro* xv *solidos lucenses et pro adjutorio Nativitatis* x *solidos et pro adjutorio Pasce* vi *solidos, et* viii *rasengas inter frumentum et speltam, secundum temporis qualitatem, et omnia banna et follias.*

Collemancium[2], *quod detinet dominus Manens Rainaldi Spoletanus civis per concessionem domini pape, solvit pro fodro* xv *libras, et pro adjutorio Nativitatis* x *libras, et pro adjutorio Pasce* vii *libras, et* c *duodecim rasengas frumenti et* cxxx *rasengas de spelta. Et habet ibi curia omnia banna et follias.*

Sorgnanum[3], *quod detinet frater Ambrosinus per concessionem domini pape, solvit pro fodro* iii *libras, et pro adjutorio Nativitatis* xl *solidos, et pro adjutorio Pasce* xx *solidos, et* xxx *rasengas inter frumentum et speltam et omnia banna et follias.*

Castrum[3] *Pomontis, quod detinet episcopus Asisinas occupatum, quod castrum concessit dominus papa domino Napolioni, solvit pro fodro* c *solidos et pro adjutorio Nativitatis* vi *libras et pro adjutorio Pasce* iii *libras et omnia banna et follias et bladum secundum temporis qualitatem.*

Castrum[4] *Abboni quod concessum est domino Napolioni per dominum papam solvit pro fodro* xii *libras et pro adjutorio Nativitatis* vi *libras et pro adjutorio Pasce* iiii *libras, et* lx *rasengas frumenti et* lx *spelte et banna omnia et follias.*

Castrum[5] *Limiscianum solvit pro fodro* vi *libras et pro adjutorio Nativitatis* v *libras et pro adjutorio Pasce* iii *libras, et* l *rasengas frumenti et* l *rasengas spelte et banna omnia et follias.*

1. Il y eut, au treizième siècle, trois évêques de Léon du nom de Martin : Martin Alonso (1232-1234), Martin Arias (1239-1242), Martin Fernandez (1254-1289). Les trois notes précédentes sont de la même main et paraissent avoir été ajoutées ensemble. Celle-ci est un peu postérieure : je pense qu'il s'agit de Martin Arias.

2. Muratori, *Ant.*, t. V, p. 800. — Cette pièce ne peut être que postérieure à l'annexion du duché de Spolète, sous Innocent III (1198). — Pour l'identification de quelques-unes des localités énumérées ici, j'ai eu recours à l'obligeante érudition de M. Sordini, inspecteur des antiquités à Spolète.

3. Castel Rosciano et Poggio Rosciano, localités situées sur la rive gauche du Chiaggio, entre Bettona et Tergiano. (Sordini.)

4. Bettona, l'antique Vettona.

5. Cannara, sur le Topino.

1. Un peu au-dessus de Cannara, on trouve deux localités, situées en face l'une de l'autre, sur les deux rives du Topino; l'une, sur la rive droite, est un groupe de maisons appelé *Isola*; l'autre, sur la rive gauche, n'est plus qu'un terrain avec une maison où se conserve le nom de *S. Croce*. Ce sont sans doute les deux *insulae* marquées ici. (Sordini.)

2. Collemancio, sur la hauteur à l'ouest de Cannara.

3. Sorgnano, Pomonte, plus au sud, dans la même région montagneuse.

4. Albo, tout près de Collemancio, à l'ouest.

5. Limigiano, à l'est de la même localité.

Castrum [1] *Gualdi Captaniorum solvit pro fodro* XV *libras et pro adjutorio Nativitatis* X *libras et pro adjutorio Pasce* VIII *libras; bladum non solvit. Banna et follias omnia solvere consuevit. Sed nunc est ibi rector Massaronus, serviens domini pape, de mandato domini pape, ita quod habet curia tertiam partem tantum.*

Castrum [2] *Rodionis, quod est nobilium dominorum qui sunt ibi. Solvunt homines pro fodro* XL *solidos et pro adjutorio Nativitatis* III *libras et pro adjutorio Pasce* XXX *solidos et nichil aliud.*

Castrum [3] *Gaglolis, quod est nobilium dominorum similiter. Solvunt homines pro fodro* XXX *solidos et pro adjutorio Nativitatis* XXX *solidos, et pro adjutorio Pasce* XX *solidos et nichil aliud.*

Castrum [4] *Mevanie solvit pro fodro* LXXX *libras et pro adjutorio Nativitatis* X *libras et pro adjutorio Pasce* V *libras et tertiam partem bannorum et folliarum de quibus quantitas est incerta.*

Castrum [5] *Cocoronis solvit pro fodro* CVIII *libras et pro adjutorio Nativitatis* XX *libras et quinque —* XXV *libras — et pro adjutorio Pasce* X *libras, et duas partes bannorum et folliarum de quibus quantitas est incerta.*

Castrum [6] *Montecle, quod est dominorum nobilium de Jano, solvit pro fodro* III *libras et pro adjutorio Nativitatis* L *solidos et pro adjutorio Pasce* XXX *solidos et nichil aliud.*

Castrum [6] *Castagnolis quod est similiter nobilium predictorum solvit pro fodro* XL *solidos et pro adjutorio Nativitatis* XXX *solidos et pro adjutorio Pasce* XX *et nichil aliud.*

Castrum [6] *Jani solvit pro fodro* XV *libras et pro adjutorio Nativitatis* X *libras et pro adjutorio Pasce* VI *libras, et medietatem bannorum et folliarum de quibus quantitas est incerta.*

Castrum [6] *Mazani, quod detinet frater Ambrosinus per concessionem domini pape, solvit pro fodro* IIII *libras et pro adjutorio Nativitatis* III *libras et pro adjutorio Pasce* XL *solidos, et* XL *coppas frumenti et quadraginta spelte et omnia banna et follias.*

Castrum [1] *Clarignanum quod est nobilium dominorum; solvunt homines pro fodro* VI *libras et pro adjutorio Nativitatis* IIII *libras et pro adjutorio Pasce* XL *solidos et nichil aliud.*

Castrum [2] *Murieis solvit pro fodro* XXV *solidos et pro adjutorio Nativitatis* XX *solidos et pro adjutorio Pasce* X *solidos et omnia banna et follias.*

Normannia [3] *solvit pro fodro* L *solidos et pro adjutorio Nativitatis* XXX *solidos et pro adjutorio Pasce* XX *solidos, et omnia banna et follias et bladum secundum temporis qualitatem.*

Castrum [4] *Litaldi solvit pro fodro* XVIII *libras et pro adjutorio Nativitatis* X *libras et pro adjutorio Pasce* V *libras, et omnia banna et follias et tres partes passagii quod est per annum* XII *librarum, et quandoque plus et quandoque minus.*

Castrum [5] *Trevii solvit pro fodro* LXXX *libras et plus, et pro adjutorio Nativitatis* XX *libras, et pro adjutorio Pasce* X *libras et duas partes bannorum et folliarum et medietatem passagii quod venditur* XXX *libras per annum. In cujus districtu dominus Manens habet villam* [5] *Fracte et alii homines ejus nichil curie serviunt propter concessionem domini pape factam.*

In civitate [5] *Fulginensi habet curia tertiam partem bannorum et folliarum et tertiam partem passagii quod venditur per annum* XXVII *libras pro parte curie.*

Vallis [6] *Tupini solvit pro fodro* LX *libras Ravennates et pro adjutorio Nativitatis* XX *libras et pro adjutorio Pasce* X *libras, et omnia banna et follias et totum passagium. Sed civitas Fulginensis multos homines diete vallis detenet occupatos.*

Castrum [7] *Spelli solvit pro fodro* LXXX *libras, sed modo non solvit pro litteris domini pape quas habent: et solvit*

1. Gualdo Cattaneo, dans la montagne en arrière de Bevagna.

2. Castel Raglione, entre Gualdo et Bevagna. (Sordini.)

3. Gaglioli, même région.

4. Bevagna, l'ancienne Mevania.

5. C'est peut-être le lieu dit Le Corone, au sud de Gualdo Cattaneo, au-dessus et à gauche de la rivière de Paglia.

6. Montecchio, Castagnola, Giano dell' Umbria, Macciano, sur le flanc nord du Monte Martano.

1. Le *castrum Clarignanum* devait se trouver dans la même région que les quatre localités précédentes, car tout près d'elles se trouvait Morcicchia, ancienne possession du Saint-Siège, et Morcicchia est indiqué dans un document du temps de Grégoire VII comme situé *inter Muricem et Clarignanum* (ci-dessus, p. 385 *a*).

2. Murici, même région, près et au sud-ouest de Montefalco.

3. Normannia, inconnu.

4. Castelli Ritaldi, au sud de Montefalco.

5. Trevi, Fratta, Foligno.

6. La Valtopina, au nord de Foligno.

7. Spello, Assise.

pro adjutorio Nativitatis x *libras et pro adjutorio Pasce* c *solidos, et tertiam partem bannorum et folliarum, et medietatem passagii quod venditur per annum* L *libras. Quod passagium detinet dominus Corradus Munaldi de Mevania per concessionem domini pape.*

In civitate Asisii habet curia passagium per medietatem, quod venditur per annum L *libras.*

Terra[1] *Arnulforum solvit pro fodro* LX *libras et pro adjutorio Nativitatis* XVI *libras pro Rocca secundum qualitatem villarum et pro adjutorio Pasce edos et trecentas coppas parvas frumenti et totidem spelte ad coppam consuetam, et omnia banna et follias et passagia.*

Civitas[2] *Iterampnensis, quam nunc detinet dominus camerarius ad manus suas, solvit pro fodro* CXX *libras et duas partes bannorum et folliarum et omnia passagia.*

Castrum[3] *Collestath solvit pro fodro* XV *libras et pro adjutorio Nativitatis* C *solidos et pro adjutorio Pasce edos et piper, et qualibet domus ipsius castri* I *coppam spelte et* I *gallinam.*

Abbatia[4] *de Ferentillo solvit pro redditu quod debet* XL *libras et duas partes bannorum et folliarum, de quibus quantitas incerta.*

CLXXXXVIIII *a*[5]. — Nobilis vir domnus Petrus de Vico pro castris Civitatis Veteris et Blede debet ecclesie Romane singulis annis x bisanzios auri, videlicet pro quolibet castro v bisanzios. Et fuerunt dicta castra concessa dicto nobili tempore felicis recordationis domni Clementis pape quarti, anno Domini M°CC°LXVII°, IIII° kal. aprilis, indictione X^{a}, pontificatus domni Clementis pape quarti anno tertio. Predicta vero castra posita sunt in diocęsi Viterbiensi.

CC. — LITTERE REGIS CASTELLE DOMINO PAPE GREGORIO DESTINATE SUPER RESTITUTIONE CASTRI THORAF A FRATRIBUS MILITIE SANCTI JACOBI NOMINE ROMANE ECCLESIE RETINENDI[1].

Sanctissimo patri et domino Gregorio divina providentia sacrosancte Romane ecclesie summo pontifici Ferrandus Dei gratia rex Castelle et Toleti, Legionis et Gallicie, salutem cum obedientia tam debita quam devota. Notum sit sanctitati vestre et omnibus aliis presentem paginam inspecturis quod ego F. Dei gratia rex Castelle et Toleti, Legionensis et Gallicie, recognosco et promitto quod decedentibus sororibus meis domina S. et domina D. vel intrantibus religionem aut nubentibus seu recompensationem aliquam accipientibus, castrum Thoraf fratribus militie sancti Jacobi in pristino statu nomine ecclesie Romane tenendum libere restituam sine omni contradictione. Confiteor etiam et recognosco quod non fuit intentionis mee nec est per verba donationis et concessionis posita in instrumento compositionis facte inter me et sorores meas predictas super regno Legionis aliquod sedi apostolice matri mee prejudicium generare. Et ideo volo quod illa verba in predicto instrumento compositionis inter me et dictas sorores meas posita « damus et concedimus » quantum ad hoc pro non appositis habeantur. Protestor tamen quod per hoc nullum juri regio prejudicium generetur quod ei in predicto castro competit vel competere debet. Et ut hoc scriptum firmum sit et autenticum meo sigillo ipsum munio, roboro et confirmo. Facta carta apud regiam, expedita IIII die octobris, era MCCLXX secunda.

CCI. — JURAMENTUM FIDELITATIS HOMINUM ET CLERICORUM DE FUMONE PRESTITO DOMINO GREGORIO PAPE NONO[2].

Isti sunt homines de Fumone qui juraverunt fidelita-

1. La *terra Arnulforum* est le district montagneux qui s'étend entre Spolète et la Nera, et qui a été ainsi dénommé du nom de ses propriétaires du dixième et du onzième siècle, les Arnulfi, que nous trouvons mentionnés en 1093 et 1094 dans plusieurs chartes de l'abbaye de Farfa (Fabre, *Mélanges de l'Ecole de Rome*, t. VII, p. 167).

2. Terni.

3. Collestatte, à l'est de Terni, sur la Nera.

4. Saint-Pierre de Ferentillo, célèbre abbaye, située plus haut, sur la Nera.

5. 29 mars 1267. — Note sur la redevance que Pierre de Vico doit au Saint-Siège pour Cività Vecchia et Bieda. Cf. ci-dessus, p. 56.

1. 14 octobre 1236. — Muratori, *Ant.*, t. IV, p. 243. — Ferdinand III, roi de Castille, promet au pape Grégoire IX que le château de Toraf, présentement occupé par ses sœurs, mais appartenant en réalité au Saint-Siège, sera remis aux chevaliers de S. Jacques dès que les princesses auront cessé de le détenir. Il proteste en même temps que certaines expressions employées dans un acte passé entre lui et ses sœurs ne sauraient porter préjudice aux droits du pape sur Toraf. Cf. ci-dessus, p. 222 *a*, note 2.

2. Cette pièce paraît être de l'hiver 1232-33. C'est en ce temps que Grégoire IX reprit possession directe du château de Fumone, en indemnisant les détenteurs précédents. Cf. *Vita Greg. IX* dans Muratori, *Rer. it. ss.*, t. III[1], p. 578.

tem domino Gregorio pape nono. In primis Guillelmus Capellus miles, Riccardus Capellus miles, Johannes Octonelli, Rainaldus Porzanelli, Oddo Palearius, Fredericus Sabene, Falco, Angelus, Petrus Feradonna, Silvester, Berardus, Octavianus, Johannes Bobus, Petrus Bonuscannus, Petrus Pauli, Petrus Amati, Veianotte. Amatus Egidii, Bonuscannus, Johannes Rogerii, Nicolaus de Monte, Matheus Boccapet, Benedictus, Tholomeus magistri Benedicti, Nicolaus Johannis Baronis, Benedictus Girardi, Petrus de Rosano, Valentinus, Tholomeus Franci, Johannes Gatii, Adenulfus Johannis Bobonis, Johannes de Vico, Johannes magistri Benedicti, Octo Manzinus, Nicolaus Dentis, Petrus de Rocca, Johannes Nicolai, Gimundus vicecomes, Davinus Rainerii, Bartholomeus Capocius, Gitifreda Apulie, Petrus de Monte, Nicolaus de Sardeno. Transmundus Burellus, Petrus Dens, Johannes Brandi, Bonscannus Valentini, Adenulfus Johannis Belli, Giffreda Gentilis, Nicolaus Villanus, Silvester Jacobi, Egidius Deodati, Johannes de Monte, Jacobus Alexandrin(us), Johannes Gimundi, Johannes Vulturis, Jacobus Johannis Belli, Salvus, Johannes Macarellus, Nicolaus Ulrici, Philippus, Johannes de Castenea, Gregorius de Suriano, Johannes Vitellus, Lucas de Lando, Johannes Deodati, Deodatus, Johannes Batalia, Magister Angelus, Girardus Donice, Nicolaus Borelli, Petrus Crescentii, Johannes Pazellus, Petrus Batalia, Bernazanus filius Catenacii, Benedictus Berardi.

Clerici de Fumone qui juraverunt fidelitatem eidem domino pape similiter : Accatant archipresbyter, Johannes de Aversa, Rainaldus, Nicolaus Palearius.

CCII. — Juramentum Hugolini abbatis monasterii Fraxionensis [1].

Ego Hugo abbas monasterii Frixionensis ab hac hora in antea fidelis et obediens ero b. Petro sancteque apostolice Romane ecclesie et domino meo pape Gregorio suisque successoribus canonice intrantibus. Non ero in consilio aut consensu vel facto ut vitam perdant aut membrum aut capiantur mala captione. Consilium vero quod mihi credituri sunt per se aut nuntios suos sive per litteras ad eorum dampnum me sciente nemini pandam. Papatum Romanum et regalia beati Petri adjutor eis ero ad retinendum et defendendum salvo meo ordine contra omnem hominem. Legatum apostolice sedis in eundo et redeundo honorifice tractabo et in suis necessitatibus adjuvabo. Vocatus ad sinodum veniam nisi prepeditus fuero canonica prepeditione. Apostolorum limina annis singulis visitabo per me aut per meum nuntium nisi apostolica absolvar licentia. Possessiones vero ad mensam mei monasterii pertinentes non vendam neque donabo neque impignerabo neque de novo infeudabo vel aliquo modo alienabo inconsulto Romano pontifice. Sic me Deus adjuvet et hec sancta evangelia.

1. Muratori, *Ant.*, t. V, p. 1059. Pièce du temps de Grégoire IX. Quel est ce monastère *Frixionense?*

CCII *a*. — In [1] eundem modum juravit abbas monasterii sancti Georgii Majoris de Venetiis, anno Domini MCCXXXVIIII, mensis aprilis die X intrante, indictione XII.

CCII *b*. — In eundem modum juravit domino pape Innocentio IIII^to et cetera frater Angelus abbas monasterii sancti [2] Laurentii de Aversa.

CCII *c*. — In eundem modum juravit dominus Riccardus episcopus Dunckeldensis. Set debet visitare ecclesiam Romanam de triennio in triennium.

CCII *d*. — In eundem modum juravit domnus Beringarius abbas monasterii sancti [3] Johannis de Abbatissis ordinis sancti Augustini Vicensis diocesis. Et debet idem abbas per se vel nuntium suum singulis bienniis Romanam ecclesiam visitare.

CCII *e*. — In eundem modum juravit domino pape Innocentio IIII^to frater Jaubertinus abbas monasterii sancti [4] Michaelis de Cossano ordinis sancti Benedicti Elenensis diocesis anno Domini MCCLII nonis novembris.

CCII *f*. — In eundem modum juravit domino pape Innocentio IIII^to Archibaldus episcopus Moraviensis de Scocia anno Domini MCCLIIII, VIIII kl. februarii.

1. Muratori, *ibid.*, avec les suivants, jusqu'à CCII^i. — Cf. ci-dessus, n° LIIII *n*.

2. Sur S. Laurent d'Aversa, v. ci-dessus, p. 249, note 22.

3. San Juan de las Abadesas, dans la haute vallée du Ter, à l'est de Ripoll.

4. S. Michel de Cuxa, commune de Codalet, au sud de Prades. Cf. *Gallia christ.*, t. VI, p. 1094. L'abbé Jausbert siégea de 1252 à 1268. Les notes qui précèdent ont été ajoutées par intervalles. A partir de celle-ci elles forment un bloc serré.

CCII *g*. — In eundem modum juravit domino pape Innocentio IIII[to] Symon abbas monasterii sancti Petri de Monteverde [1] Vulterane diocesis anno Domini MCCLIIII°, indictione XII[a], II nonas maii.

CCII *h*. — In eundem modum juravit domino Innocentio IIII[to], Durandus Petri prior monasterii de Refleriis [2] ordinis sancti Augustini Tudensis diocesis et misit litteras juramenti ad cameram.

CCII *i*. — In eundem modum juravit predicto domino Lambertus abbas monasterii Albarensis [1] ordinis sancti Benedicti Suanensis diocesis et misit litteras suas de juramento.

1. Monteverdi, près de Massa Maritime.
2. Sur ce monastère, situé dans le diocèse de Tuy en Galice, cf. ci-dessus, p. 17* et 223.

1. Cf. p. 286 *b*, note 2. Alberese, quoique très voisin de Grosseto, est sur la rive gauche de l'Ombrone et fait ainsi partie du diocèse de Suana.

CCIII. — INSTRUMENTUM VENDITIONIS CASTRI ARICIE FACTE DOMINO HONORIO PAPE III [1].

In nomine Domini. Anno dominice incarnationis M.CC.XXIII et anno septimo pontificatus domini Honorii tertii pape, indictione XI, mense madii, die XX. Nos quidem Malabranca filius quondam Conradi Malabrance, necnon et Jacobus filius olim Stephani denominati domini Conradi filii patruus quoque et nepos, ambo simul et pariter, nulla vi coacti nec dolo inducti set propria nostra voluntate, ante presentiam domini Thome Dei gratia tituli sancte Sabine presbiteri cardinalis et subscriptis testibus ad hoc specialiter rogatis, confitens et asserens ego specialiter Jacobus me plenam et legitimam XXV annorum etatem habere, quod non vitiose set in rei veritate dico, consentientibus in hoc nobis domina Mabilia matre mei Malabrance et avia mei Jacobi, necnon et Maria uxore mei Malabrance et Maria Bella uxore mei Jacobi, et omnia eorum jura dotium et donationum tacite vel expressim et aliud quodcumque jus in subscriptis rebus habere quoquomodo videntur et adjutorium Velleiani senatusconsulti quantum ad hoc pertinet omnino refutantibus et concedentibus et sub inferiori pene et vinculo juramenti ab eis corporaliter prestiti hanc refutationem et consensum observare et contra nulla ratione venire et dicta eorum jura nemini obligasse, concessisse, nec aliter alienasse et si secundo post biennium erunt excitate hanc refutationem et consensum confirmare promittentibus, ambo simul et ut dictum est pariter vendimus et in solutum damus atque concedimus et per dominum Petrum Capocium nostrum procuratorem ad hoc a nobis specialiter constitutum publice ac corporaliter investientes tradimus vobis videlicet domino Benedicto Dei gratia domini Honorii tertii pape camerario et procuratori in hac causa ab eodem domino papa specialiter constituto, ad opus tamen et utilitatem ipsius domini pape et successorum ejus ac totius ecclesie Romane perpetuo, id est totum et integrum castrum quod dicitur Aricia cum turri a nobis in eo vel ibi hedificata juri et dominio Romane ecclesie pertinens, cum domibus, casalinis, terris et vineis, ortis, cannapinis, aquis, silvis, pratis, pantanis et pascuis, vallibus quoque montibus et collibus et denique cum omnibus suis usibus, utilitatibus et pertinentiis intus et deforis nobis modo quolibet pertinentibus, necnon et omnia nostra jura et actiones que nobis in dicto castro et tenimentis et pertinentiis ejus intus et deforis competunt vel competere possent, et quas et que tam ab ecclesia Romana quam ab alia qualibet persona vel ecclesia tam jure pignoris vel feudi quam etiam hereditario jure et nostra seu paterno vel avitica acquisitione vel aliter quovis modo habemus et tenemus cujuslibet rei vel cause respectu, nulla nobis facta reservatione vendimus, et ut dictum est corporalem traditionem transferimus. Hanc autem venditionem et concessionem et que dicta sunt omnia vobis ut dictum est facimus pro duo millibus quingentis libris bonorum provensium senatus quas nobis nunc pro toto pretio et omni nostro jure pro ipso domino papa et de pecunia ejus camere procuratorio nomine datis atque persolv[i]tis; de quibus omnibus nos bene quietos vocamus et non soluti pretii exceptionem refutamus; quarum CCC *libre provensium apud Jacobum Scarsum remanent soluture,* CC *libre filie Guidonis Velletri cognate mei Malabrance pro obligatione quam habet in dicto castro, et* C *libre Johanni filio hujus ejusdem scriniarii donec nobis refutationem faciat; in quibus etiam* MMD *libris provensium nobis compensamus illas* M *libras provensium senatus quas nobis prelibatus dominus papa super ipsum castrum et alias res et possessiones nostras mutuavit sicut per pignoris instrumentum manu hujus ejusdem scriniarii scriptum apparet. De quibus nobis pro dicto domino papa procuratorio nomine per hunc eundem scriptorem refutationem facitis. Ideoque amodo dictus dominus papa et quislibet pro se licentiam et potestatem habeat dictum castrum prout nobis*

1. Le titre primitif, remplacé par la rubrique, était : *Cartula venditionis castri Aricie.* — 20 mai 1223. — Malabranca et son neveu Jacques vendent au pape Honorius III leurs droits sur Lariccia. Cf. Pressutti, *Reg. Honor. III*, n° 1560; Nibby, *Dintorni*, t. I, p. 259.

modo quolibet pertinet et res et possessiones nostras quas in eo intus et deforis habemus tenere, possidere et facere quicquid voluerit semper. Insuper concedimus et mandamus vobis pro dicto domino papa et tota Romana ecclesia procuratorio nomine omne jus et omnem actionem personalem et in rem tam etiam ad agendum quam ad excipiendum quod quamve in dicto castro et tenimentis et pertinentiis ejus habemus intus et deforis et respectu vel occasione ejus habemus vel habere quoquomodo possemus adversum quamcumque personam ecclesiam vel locum et specialiter adversus homines et habitatores dicti castri, quos omnes ab omni vinculo juramenti et fidelitatis quo nobis tenentur absolvimus, ita ut sicut nobis fidelitate et sacramento usque modo fuerunt detenti, ita amodo ipsi domino pape et successoribus ejus libere teneantur. Preterea vobis sub pena totius predicti pretii dupli, ut dictum est, pro ipso domino papa procuratorio nomine promittimus et tactis sacrosanctis evangeliis juramus omnia predicta observare et dictum castrum nec aliquid ex tenimentis et pertinentiis ejus intus et deforis ex quo illud ipsi domino pape vendere et dare convenimus nulli alii obligasse, concessisse, vel aliter alienasse, et si quod debitum in eo habemus precise solvere et illud absque mole debiti liberare; et de hac causa ipsum dominum papam et successores ejus absque persona indempnes conservare; et si per obligationem concessionem vel alienationem a nobis factam ipse dominus papa vel successores ejus dampnum aliquod tam impensarum nomine quam aliter de jure aliquo in tempore patientur, quanti erit dampnum tanti in omnibus aliis rebus et possessionibus nostris eis placentibus jure pignoris et pleiarie nomine et auctoritate propria vendicent; et si nos aut heredes vel successores nostri contradicere temptaverimus vel temptaverint a jure quod in eisdem bonis habuerimus omnino cadamus et ipsum dampnum duplex resarcire promittimus et tenemur, et pro ipso dampno si, quod absit, acciderit vobis pro ipso domino papa et ecclesia Romana specialiter obligamus omnes res et possessiones nostras quas in Septem Balneas vel alibi habemus, et quantum ad dampnum, si acciderit, pertinet pro nobis et nostris heredibus et successoribus a vobis pro ipso domino papa et ejus successoribus precario et eorum nomine possidemus. Et omnia instrumenta et privilegia huic facta et venditioni competentia que habemus et que quantocius habere sine fraude poterimus ipsi domino pape et vobis pro eo dare promittimus et juramus et specialiter instrumentum quod Petro Capocio in ipso castro ficticium fecimus ad sensum hujus scriniarii deleri faciemus.

Ad hec autem ego Petrus Capocius specialiter ob id huic venditioni consentio et quodcumque jus in predicto castro intus et deforis habeo occasione predicti instrumenti omnino refuto et ipsum instrumentum et ejus dicta evacuo et deleri facere promitto sub pena predicti pretii dupli. Novissime autem nos predictus Malabranca et Jacobus patruus quoque et nepos pro nobis et nostris heredibus et successoribus vobis pro dicto domino papa et tota Romana ecclesia et ejus successoribus hanc venditionem, concessionem, obligationem et omnia que seriatim superius denotantur observare, defendere et adimplere procuratorio nomine, ut dictum est, nomine pleiarie et principaliter obligationis promittimus sub dicto vinculo juramenti et sub pena totius pretii dupli et solute pene et perjurii quod absit reatu commisso hec niehilominus in sua maneat cartula firmitate. Quam scribere rogavimus Johannem Leonis scriniarium in mense et indictione prescripta XI.

Testis dominus Leonardus clericus predicti domini cardinalis, magister Rofridus Anagnie et magister Gualterius clerici camere domini pape, Jacobus Scorsus, Lucas de camera, Pandulfus Pretacclari.

Ego Johannes Leonis sancte Romane ecclesie scriniarius, habens potestatem dandi tutores et curatores, emancipandi etiam, decretum interponendi et alimenta decernendi, complevi et absolvi.

CCIIII. — Instrumentum de restituendis et emendandis rebus et dampnis hominibus castrorum Narniensis et Stronconis [1].

In nomine Domini. Anno dominice incarnationis M°CC°XV, anno XVIII pontificatus domini Innocentii III pape, indictione tertia, mense junii, die VII. Hec sunt capitula que nos Innocentius episcopus servus servorum Dei precipimus vobis Narniensibus sub debito prestiti sacramenti seu juramenti et fidejussionis. In primis ut rehedificetis vestris expensis castrum de Stroncone tam in muris quam in domibus sicut fuit ante. Item omnia mobilia que in combustione castri vel postea abstulistis hominibus de Stroncone ad juramentum eorum qui abstulerunt res ipsas eis pretium vel res si apparent reddatis. Omnia vero que per combustionem prefati homines amiserunt emendatis ad juramentum dampna passorum. Quod si forte in extimando modum excesserint, de mandato nostro eligentur aliqui de concivibus vestris ad

1. 7 juin 1215. — Capitulation imposée par Innocent III aux gens de Narni, qui s'étaient rendus coupables de déprédations aux dépens de ceux de Stroncone, Otricoli, Amelia et autres localités voisines.

quorum juramentum eorum extimatio restringatur. Item debita quibus homines castri predicti hactenus molestastis penitus dimittatis, preter illa debita tantum que vestrum aliquis cuique illorum de bursa propria non in fraudem se mutuasse probabit per idoneos testes aut per autenticum instrumentum, ita tamen quod si probare poterit sua sit tantum sorte contentus, absolventes omnes fidejussores eorum si quos vobis dederunt pro redemptione vel pro alia causa dum essent in captivitate vel etiam pro alia indebita exactione et restituentes pignora si qua pro hiis recepistis ab eis. Item castrum ipsum ecclesie omnes cum omnibus pertinentiis suis in demanio ecclesie Romane perpetuo remaneant, nisi quantum ecclesia de gratia vobis duxerit concedendum. Item instrumenta omnia que sive pro debitis sive pro aliis causis contra eos infecta fuerunt penitus irritetis. Item quicumque castrum habitare voluerit plena eum permittatis libertate gaudere. Et sicut generaliter inhibuistis ne aliquis ex eis castrum sine vestro speciali mandato ad habitandum intraret, sic amodo faciatis publice nuntiari ut quilibet absolute ac libere revertatur habitaturus ibidem. Item privilegium quod abstulistis eisdem ipsis reddatis. Item volumus et precipimus ut homines castri Otriculi quod destruxistis in ea qua fuerunt ante castri destructionem maneant libertate, et ab eis sine speciali nostro mandato nichil penitus exigatis, absolventes eos a sacramento vel alia obligatione si qua vobis tenentur astricti. Item societates quas excommunicationis tempore contraxistis penitus abjuretis nec cum aliquibus de cetero contrahatis sine nostra vel rectoris Tuscie conscientia et consensu. Item censum et debita servitia que Romana ecclesia in civitate vestra habere antiquitus consuevit reddetis et que in episcopatu Narniensi non impedietis quominus libere persolvantur. Item omnia animalia et ea que ecclesiis et hominibus Sabinie post ultimam devastationem vestram tam nomine prede quam pro redemptione captivorum abstulistis juxta extimationem bonorum virorum qui ad hoc deputati fuerint reddatis; set si apparent reddatis res ipsas. De incendiis autem et aliis dampnis expectabitis gratiam si quam vobis duxerimus faciendam. Item Tudertinos, Amelinos, Iterampnenses, et alios ecclesie Romane fideles qui de mandato nostro vos offenderunt propter hoc nullatenus offendatis. Item omnia que episcopo vestro et ecclesiis civitatis vestre excommunicationis tempore abstulistis juxta bonorum virorum extimationem reddatis, nec ipsum episcopum vel ecclesias ipsas de cetero injuste gravetis, nec ab episcopo aut clericis vel ecclesiis collectas sive datas exactiones vel alia servitia sine mandato episcopi exigere presumatis. Item non eligetis vobis de cetero nec recipietis aliquam personam extraneam in rectorem sine nostra licentia speciali.

Item precipimus ut secundum extimationem proborum virorum ad plenum satisfaciatis Amelinis de castro eorum quod nuper incendistis et de dampnis aliis que intulistis eisdem post prohibitionem nuntii nobilis viri comitis Jacobi consobrini nostri rectoris Tuscie, et septem boves quos de castro quod dicitur Foce abstulistis sine dilatione reddatis. Item precipimus quod ponatur in constituto vestro ut consules, potestas sive rector qui pro tempore fuerint in civitate vestra jurent se servaturos predicta precepta et quousque ea omnia fuerint executioni mandata plene ac fideliter impleturos. Item precipimus quod Paterinos et quoslibet alios hereticos de civitate vestra expellatis et destruatis domos eorum nec ipsos scienter de cetero admittatis. Item licet propter contumaciam vestram multe et magne expense sint facte, volentes tamen vobiscum misericorditer agere volumus et precipimus ut camere nostre MM *librarum senatus solvatis.*

Hoc autem precipimus vobis, reservata nobis potestate addendi et minuendi.

Testes hujus rei hii sunt rogati :

Magister Raynerius domini pape notarius, testis,

Magister Benedictus, testis,

Boetius domini camerarii capellanus, testis,

Raynerius Bernardini, testis,

Benedictus de Fractis, testis,

Damianus de Camera testis et alii plures.

Ego Nicolaus sancte Romane ecclesie scriniarius cuncta que supra leguntur de mandato domini pape et domini Stephani basilice XII^cim apostolorum presbyteri cardinalis et domini pape camerarii scripsi et complevi.

CCV. — Privilegium regis Bele Ungarie super libertate ecclesiarum Ungarii[1].

B. Dei gratia rex Hungarie, Dalmatie, Croatie, Rame. L. eadem gratia Strigoniensi, Ch. Colocensi archiepiscopis, atque aliis omnibus eorum suffraganeis, prepositis quoque universis regalibus, nec non omnibus ecclesiasticis personis in predictis archiepiscopatibus constitutis, tam presentibus quam futuris, imperpetuum.

1. 1179. — Mai, *Spicil.*, t. VI, p. 249. — Béla III, roi de Hongrie (1174-1196), confirme, par édit public, les règlements établis par son père, Geysa II, pour la promotion des évêques et autres dignitaires ecclésiastiques, ainsi que pour la conservation des biens du clergé. Les noms des deux archevêques sont Lucas et Cosmas.

Justum et rationi consentaneum omnimodis dinoscitur ac sanctarum scripturarum testimoniis comprobatur, ut quod regie celsitudinis culmen ab eterno rege meretur accipere, hiis que ad ecclesie Dei et profectum christianitatis noscuntur in aliquo pertinere tanto teneantur provida sollicitudine et cautela intendere, quanto pro honore a divina dispositione sibi collato debent suo creatori uberiorem devotionem pro ceteris exhibere. Quapropter propria ratione inducti et saluberrimis exhortationibus M. venerabilis sancte Romane ecclesie diaconi cardinalis propensius attentiusque com[m]oti, devotionem quoque venerande memorie regis Geise patris nostri quam circa sanctam Romanam ecclesiam et sanctissimum patrem nostrum dominum Alexandrum summum pontificem studuit per omnia exhibere modis quibus possumus imitari volentes, institutionem super depositione et transmutatione episcoporum, que in se et in suis posteris domino pape Alexandro et suis successoribus noscitur concessisse, videlicet ut absque auctoritatis ejus consilio vel successorum suorum depositionem seu translationem episcoporum non faceret vel fieri permitteret, confirmamus et tam in nobis quam in posteris nostris perpetuo inviolabiliter duraturam censemus. Preterea antecessorum nostrorum consuetudinem retro temporibus habitam relinquentes in nobis et in nostris posteris immobili firmitate valituram, sanctimus quod decedentibus in rebus episcopalibus procuratores laicos de cetero non ponemus atque poni nullatenus permittemus, set honestos clericos qui non ad voluntatem sed ad necessitatem victus de ipsarum ecclesiarum rebus moderate accipiant, ibidem instituemus; quod reliqua omnia bona fide et sine fraude aliqua ad rehedificationem ipsarum ecclesiarum et domorum episcopalium seu canonicorum, ad usus quoque pauperum, viduarum et orphanorum fideliter debeant observare. Nos vero vel posteri nostri nichil unquam de eisdem rebus ulterius in usus proprios redigemus; nisi forte, quod absit, hostes regni manu valida fines illius regni intraverint, vel aliqua alia urgentissima necessitas postulaverit; et tunc quoque id sine consilio episcoporum non faciemus. Addimus etiam et robore inconvulso tam in nobis quam in posteris nostris perpetuo observandum statuimus, quod regales prepositi vel abbates de suis prepositiis vel abbatiis seu dignitatibus non a modo deponerentur: in hac parte consuetudini nostre antique per nos et posteros nostros renuntiantes, nisi forte in[illegible] casu contingat eos super certo crimine canonico ordine convinci vel crimen suum publice confiteri. Ad hoc Ch. [illegible] archiepiscopus, omnes episcopi electi, regales prepositi et abbates, [illegible] reverentiam et libertatem quam pro reverentia beati Petri et sanctissimi patris nostri pape Alexandri nec non et M. venerabilis diaconi cardinalis apostolice sedis legati sibi concessimus attendentes, pravam suam consuetudinem et omnibus canonibus obviantem, que in instituendis et destituendis prepositis, aliis dignitatibus, et ecclesiasticis beneficiis subtrahendis hactenus exercebant, in manus dicti cardinalis penitus reliquerunt; unde cum consensu et libera eorum omnium voluntate decrevimus et inviolabiliter presenti privilegio valituram perpetuo stabilimus, quod nulli archiepiscoporum, episcoporum, vel prepositorum, abbatum, deinceps licentia pateat de preposituris suis prepositos removere, vel alias ecclesiasticas personas suis dignitatibus aut ecclesiasticis beneficiis privari, nisi forte fuerint convicti canonice vel confessi. Hec autem de consilio gloriose regine matris nostre et archiepiscoporum, episcoporum et omnium electorum, prepositorum regalium atque abbatum, comitum, omnium procerum et aliorum principum, stabilita ac firmiter corroborata noscuntur. Actum anno dominice incarnationis M°C°LXXIX°.

CCVI. — JURAMENTUM FIDELITATIS DOMINI BONIFATII COMITIS PALATINI ET NOBILIUM VIRORUM RAYNALDI ET GENTILIS FILII EJUS DE ANCAYA [1].

In nomine Domini, amen. Anno ejus millesimo ducentesimo vicesimo quinto, indictione tertiadecima, septima die intrante mense augusto, temporibus domini Honorii pape tertii et domini Frederici secundi Romanorum imperatoris. Clareat omnibus et singulis manifeste presentem paginem inspecturis quod dominus Bonifatius Dei gratia comes palatinus filius olim comitis Aldebrandini, in manibus domini Jacinti domini pape capellani ad hoc specialiter missi, tactis sacrosanctis evangeliis juravit ab illa hora in antea fidelis esse beato Petro et domino Honorio summo pontifici ejusque successoribus canonice intrantibus et ecclesie Romane: quod non erit in facto neque in consilio aut in consensu ut vitam perdant aut membrum vel capiantur mala captione. Consilium quod per se vel per suum nuntium aut per suas litteras sibi manifestaverint ad eorum dampnum se sciente nulli pandet. Si eorum certum dampnum sciverit, si posset remanere fa-

1. Soana, 7 août 1225. — Muratori, t. I, p. 615. — Boniface (Aldobrandeschi), comte palatin, jure fidélité au pape Honorius III pour les cités et comtés de Soana et de Grosseto, dont il reçoit l'investiture des mains de Hyacinthe, chapelain du pape. Cf. ci-dessus, p. 348 *a*. — Le rubriciste a confondu le sujet de cette pièce avec celui de la note suivante.

ciet, sin autem aut per se aut per suum nuntium vel per talem personam quam pro certo credat eis dicturam significabit. Papatum Romanum et regalia beati Petri que Romana ecclesia habet, et specialiter civitatem et comitatum Suganum cum castellis et villis et omnibus suis pertinentiis, civitatem et comitatum Rosellensem et Crossetanum cum villis et castellis et suis pertinentiis, districto, placito et cum omni datione et reditu suo et cum omnibus aliis terris quas frater et pater suus comes Ildebrandinus a Romana curia tenuerunt, adiutor erit ad defendendum et retinendum, que vero non habet ad recuperandum et recuperata ad retinendum ac defendendum contra omnes homines. Preterea feudum predictum non dividet nec pro suo posse dividi permittet, salvis in omnibus justitiis et juribus episcopatuum et aliarum ecclesiarum infra fines dictarum terrarum consistentium. Et hec omnia bona fide et sine fraude et malo ingenio juravit in manibus dicti domini Jacinthi nomine Romane ecclesie recipientis attendere et observare.

Hiis peractis dictus dominus Jacintus, auctoritate et nomine domini pape et Romane ecclesie qua fungitur in hac parte, dictum Bonifatium comitem palatinum de predicto feudo et terris et rebus jamdictis per coppam argenteam investivit, precipiens eidem ut se coram domino papa et suis fratribus ad prestandum homagium representet, exceptato tamen castro Montis Alti de quo eum non investivit.

Acta sunt hec in civitate Suanensi in platea episcopii coram domino Ugolino de Greca Urbevetano cive et domino Donadeo Macharii Narniensi cive judicibus ordinariis et eorum auxilio auctoritate atque consensu, presentibus hiis : Asaldo preposito, presbytero Petro, presbytero Benencasa, dompno Savino, canonicis Suanensibus, plebano de Malglano comitisse capellano, domino Ranaldo Moscetta Urbevetano cive, Guidone de Porro de Aquapendente, Ranaldo Johannis Romani de Reato, domino Cazaconte de Colle, domino Umberto, domino comite de Montorio, Rainerio, domino Bernardino de Panoclis, domino Soguarzo de Roccheta, et domino Uguiione de vicecomitissa de Grosseto, testibus ad hoc rogatis et vocatis, et aliis multis ibidem existentibus.

Et ego Ugolinus Guilielmi Larii sacri Lateranensis palatii notarius constitutus interfui rogatus et scripsi et subscripsi et superius aliquantulum adjunxi et emendavi.

Signum dicti ÷ Ugolini notarii.

CCVI *a*. — XII kl. septembris octavo anno domini Gregorii pape VIIII, nobiles viri Rainaldus et Gentilis filius ejus de Ancaiano juraverunt fidelitatem domino pape juxta formam sacramenti ecclesie Romane [1].

CCVII. — INSTRUMENTUM REFUTATIONIS QUAM NARNIENSES FECERUNT COMMUNITATI STRUNCONIS SUPER PETITIONE QUAM CONTRA COMMUNITATEM PREDICTAM ET EJUS SYNDICUM FACIEBANT [2].

In nomine Domini. Anno dominice incarnationis millesimo CC° sextodecimo, pontificatus domini Innocentii III pape anno ejus nonodecimo, indictione quarta, mense maii, die XIII. Hoc quidem die nos Petrus Anibaldi domini pape cognatus et Narniensis potestas et Johannes Lapachanus camerarius ejusdem civitatis una cum Raynaldo Leonardi et Caphagio et Sinnoretto Rapizi Thebaldi, procuratoribus constitutis a generalitate et consilio publice coadunato ejusdem civitatis tam nobilium quam etiam ingnobilium, sicut apparet per publicum instrumentum per Tornabonum notarium ejusdem civitatis et sigillatum etiam sigillo ipsius civitatis, in presentia domini Stephani Dei gratia basilice duodecim apostolorum presbyteri cardinalis et domini pape camerarii et domini Beraldi dan. et Tudertinorum judicis et Acti judicis ejusdem civitatis et subscriptorum testium ; generaliter renuntiamus atque per omnia refutamus tibi Oderisio Rapizonis sindico communitatis Stronconis constituto a rectoribus et universitate ejusdem castri, sicut apparet per publicum instrumentum scriptum per Paulum imperialem judicem et notarium ejus castri, et procuratorio nomine pro ipso castro et universitate ejus et pro ipsa civitate nostra et tota universitate ac communitate ejus, id est omne jus omnemque actionem atque petitionem realem et personalem quod vel quam nuncusque ipsa communitas et generalitas nostre civitatis vel sindicus vel procurator ejus vel alia quali[s]cunque persona pro ipsa communitate vel ejus occasione generalis vel specialis habuit vel habere potuit vel ei competiit vel competere potuit undecumque seu quomodocumque vel qualitercumque, tacite vel expressim, in rem vel in personam, in principalem vel in fidejussorem, contra ipsam communitatem Stronconis seu sindicum ipsius communitatis vel contra aliam quamcumque personam pro ipsa communitate Stronconis vel

1. 21 août 1231. — Ancaiano, localité [illegible], se trouvait près de l'Ombrone, à droite de ce cours d'eau, dans la montagne de Pari (Repetti, *Dizion.*, t. I, p. [illegible]).

2. 13 mai 1216. — Les gens de Narni renoncent à tout droit sur Stroncone. Cf. ci-dessus, n° CCIV.

ejus occasione petiit vel petere potuit: et amodo in antea ipsa communitas et omnis specialis persona pro ea sit libera et absoluta et ab omni lite et questione remota, immo semper permaneat libera et quieta et pacifica atque tranquilla, ita quod nullam aliquando patietur ipsa communitas vestra vel alia persona pro ipsa communitate vel ejus occasione aliquam litem vel questionem seu jacturam vel litis calumpniam ullo loco vel tempore aliquo, nec in jure nec extra jus nec vi vel precepto vel mandato aliquo nec ullo alio modo ab ipsa communitate nostre civitatis vel ab aliqua alia publica seu privata persona pro ipsa communitate principali vel submissa vel submittenda vel ipsius communitatis nostre civitatis occasione.

Et promittimus nullum jus commune seu jura ipsius civitatis esse alienata vel obligata seu promissa ulli alii persone vel loco, et si ob aliquam obligationem seu promissionem vel impositam nobis injunctam vel pignus, aliquod instrumentum seu testes vel dicta a vestra communitate vel ab alia persona pro ea in nostram communitatem vel aliam pro ea facta aliquo tempore apparerent, sint cassa et vacua et pro cancellatis habeantur et nullas omnino in antea vires habeant. Hanc autem refutationem et omnia que superius dicta sunt nos pro nobis et communitate nostra tibi pro communitate tua facimus, ideo quia apparet ex precepto domini pape hoc ita fieri debere, sicut apparet per publicum instrumentum[1] *scriptum per manum Nicholay scriniarii, et quia multa dampna nostra communitas vestre communitati dedit et fecit. Pro qua etiam refutatione et omnibus nostris rationibus renuntiamus et refutamus omni privilegio tam fori quam etiam et alii et omni juri et legis et constitutionis adque consuetudinis quod pro ipsa nostra communitate aliquo modo inventum seu inductum pro aliqua nostra communi utilitate esset. Insuper autem promittimus pro nobis et ipsa nostra communitate Narniensi et nostrorum et aliorum civium successorum communaliter tibi jamdicto Oderisio sindico ipsius communitatis Stronconis pro ipsa communitate vestra hanc refutationem et omnia que superius dicta sunt perpetuo rata habere et contra non venire, immo si opus et necesse fuerit gratis et expensis nostre communitatis omni tempore et in omni loco defendere; quod si factum non erit vel si in aliquo ex supradictis contra factum vel ventum fuerit, ipsa communitas nostra Narniensis incidat in penam vestre communitati Stronconis mille marcarum argenti et omnia dampna et expensas restaurare reddere et resarcire ex toto teneatur, et pena soluta hec refutatio et omnia que superius dicta sunt sicut in omnibus superioribus partibus continentur nichilominus rata et firma et incorrupta et insolubilia perpetuo maneant et in suo statu durent imperpetuum. Quam scribere rogavimus Johannem Judicis, filium supradicti Beraldi judicis, sancte Romane ecclesie scriniarium in mense et indictione suprascriptis. Unde hii rogati sunt testes :*

Comes Iacobus, Parentius Johannis Parentii, Oddo Rapaincanna, Bruttius Carusfilius, Girardus Ormanni, Nicolaus filius ejus, Beraldus de Cruccis, Bonaccursus de Alguda, Nicolaus de Monte Molino.

Et ego Johannes Judicis sancte Romane ecclesie scriniarius scripsi et absolvi.

1. Ci-dessus, nº CCIIII.

CCVIII. — CARTA REFUTATIONIS QUAM CREDITORES NARNIENSES FECERUNT COMMUNITATI STRUNCONIS[1].

In nomine Domini, amen. Anno millesimo CC° sextodecimo, indictione IIII, octavo die exeunte madio, pontificatus domini Innocentii pape III, coram infrascriptis testibus, ego Cintius Biatricis constitutus procurator a Johanne Villani Ray. et Jacobo fratre, Bulgarello et ab Andrea Carbonis, Sinnorecto Rapizi Thebaldi, Golfetrino, Rodolfino Johannis Rodolfi, Seneballo Perusii, Berardo Mancino, Crescentio Petri Noe pro se et fratribus, Petrus Johannis Bernardini abbas Sinnorecti, Dorganus, Rapizo Berardi Juvenalis Racanus et Egidio fratr s, Cafagius Matheus Oddonis, Jacobo Gualfredi, Laurentio Thomassi, Centius Beatricis, archipresbyter Bartuli verbo sui patris, Martino Martinelli, Siginulfus, Ructadore, Maximus Philippi, Matheus episcopi, Johannes abbatis Nicolay Cintii Ramberti, Berardo Petri Madiani, Rapizo Altamente verbo patris sui, Bartholomeo Petri Rapizi, Petro Girardi, Peregrinus judex filius Johannis Paganelli, Romanus Gratia, Petro Cintii, Petro Falconis, Rudolfo Nicole pro se et filiis Blanci, Rayna, Raynaldo Leonardi pro filiis Carbonis quondam fratris sui, Petro Johannis, Stephano pro Nicolao Fortis, Rodulfo Homodei, Crescentio de clerice Petro Leonis, Oderisio Henrici, Bartholomeo Catenacii, Beraldo Thomei Guidi, Matheus Andre Rubei, Guidottus Cacciaguerre, Raynerius Jacobi, Thomas Egidii, Johanne judice, Angelo Sineballi pro filio Cerraceli, Berardo Petri

1. Pérouse, 24 mai 1216. — Les gens de Narni déclarent renoncer à toutes leurs créances sur ceux de Stroncone. Cf. nºs CCIV, CCVII.

Beraldi pro se et filiis Ebli, Johannes Raynalli de Thudino negozante Luce verbo patris sui. Bartholus Raducii, Donadei, Bonifatii, Anastasio Rainaldi Guidotti, Petro Thebaldi, Petro Sarromanni, Berardo Thudini, Nicolao Cintii Pantaleonis, Damiano Miliarini, Michale Miliarini, Rapizo Guidonis Donadei, Angelo Nicole Pinci pro nepote Johannis Donadei, Guidone Bravonzonis, Peregrino Gimundi, Bonus comes Tinnoselli, Bonifatius Buccaforteza, Narnese Thebaldonis, Anastasi Litaldi, Uffreducio Oddonis de Cambio, Bartholomeo Oderisii, Rapizo Peponis, Bassalutio Thebaldi Bassalli, Bartholomeo Rustibelli, Girardo Machario, Oradinus et Achardus civibus Narniensibus, in platea publica Narniensi, cum erant ad contionem pro refutatione facienda Stronconi et hominibus dicti castri de omnibus debitis supradictis hominibus concessis a communitate Narniensi super communitate dicti castri Stronconis, ut apparet per instrumentum scriptum a Toranbono Dei gratia imperialis aule notarius. Unde in Dei nomine ego Centius Beatricis prenominatus pro me et procuratorio nomine omnium supradictorum hominum et aliorum qui in me consentierunt, auctoritate nostri domini Innocentii pape III et auctoritate domini S. ejusdem pape camerarii et basilice XII apostolorum presbyteri cardinalis, et cum voluntate et licentia Petri Nibaldi Narniensis potestas, facio finem, refutationem et perpetuam acquietationem vobis Johanni Stephani Raimani Carzoli et Oderisio Rapazonis, recipientibus pro vobis et heredibus Petri Scotti et nomine comunantie Strunconis et omnium hominum dicti castri, de omnibus debitis que fuerunt concessa a communitate Narniensi super communitate dicti castri Strunconis, et de omni eo quod occasione ipsorum debitorum vel aliorum que dicta comunantia Narniensis essent concessa supra communitate ipsius castri: quod de cetero pro me neque curatorio nomine dictorum hominum non faciam vobis jamdictis Johanni et Oderisio nec heredibus Petri Scotti neque hominibus ipsius castri Strunconis inde ullam litem neque aliquam petitionem in curia nec extra, simul nec divisim, et omnia instrumento que quomodo apparuerint sint vana et vacua et nichil valeant: salvo tamen quod si aliquis supradictorum hominum Narniensium debet recipere specialiter debitum pro se et non quod esset sibi concessum a communitate Narniensi in dicto castro, quod valeat petere, et continetur in mandato domini pape. Et promitto procuratorio nomine dictorum Narniensium quod non dederunt, nec ego dedi de supradictis debitis alicui ullum jus seu rationem, et si apparuerit nos dedisse teneamur defendere: in quo renuntio omni exceptioni non numerate pecunie et procuratorie et insinuati vel non insinuati contractus omnique exceptioni directe vel utili reali et personali et in omnibus certificatus tam de jure nostro quam de jure predictorum a quibus mandatum recepi et auxilio legum et consuetudinis et undecumque nobis competent quod non opponemus.

Que omnia ego Centius Beatricis dictus pro me et procuratorio nomine dictorum hominum Narniensium vobis jam dictis Johanni Stephani et Oderisio recipientibus pro vobis et pro heredibus Petri Scotti et nomine communitatis dicti castri Strunconis observare et non contra venire promitto sub pena mille marcarum boni et puri argenti legitima stipulatione promissa; et pena soluta vel non; hoc instrumentum firmum sit omni tempore.

Actum in civitate Peruscina in palatio archipresbyteri sancti Laurentii Perusii, in presentia comitis Jacobi et G. episcopi Clusini et G. Asisinatis episcopi, et Jacobi Apostoli et Bartholomei Curbini Siginolfi, Andree Carbonis, Alexii Judicis, Hugolini Montis Ubiani, Hugolini Buccellate et Magalotto Gulchis, magister Mathei de Bonetta, Bonaccursi notarii et Uguichone scriptore, Nicole Girardi, Jacobi Raynuccini et Janne Angelo de Vetralla testibus.

Ego Simon Dei gratia imperialis aule notarius his omnibus interfui vocatus et rogatus, subscripsi et in publicam formam redegi.

CCVIII *a*. — Privilegium Bele Ungarie super libertate ecclesiarum Ungarie [1].

Bela, Dei gratia rex, etc.

CCIX. — Institutio cancellarie super petitionibus dandis et recipiendis [2].

In nomine Dei eterni et Salvatoris Jesu Christi, amen. Nullus omnino notarius petitiones recipiat, nisi que fuerint in communi data recepte, vel quas dominus papa tradiderit aut aliquis cardinalium, capellanus pape, vel camerarius, set neuter sine mandato domini pape: ita

1. Répetition de la pièce n° CCV. Elle portait primitivement le n° CCIX, qui a été biffé.

2. Muratori, *Antiq.*, t. I, p. 707. Il rapporte la pièce aux environs de 1220. — Règlement de chancellerie sur la rédaction et la présentation des suppliques.

ut cum notarius legerit illas dicat quis eas sibi recipiendas mandavit.

Item nullus notarius, bullator, breviator aut scriptor, petitiones aliquas promovendas assumat nisi proprias aut consanguineorum suorum vel specialium amicorum, quas tamen non alii quam domino pape offerat admittendas; set officio suo sit unusquisque contentus. Quicumque vero predictorum deprehensus fuerit contra fecisse officii sui ammissionem incurrat.

Nullus petitiones sublimium personarum, ut regum, ducum, marchionum, comitum vel baronum, archiepiscoporum, episcoporum, abbatum, decanorum, archidiaconorum, aut hujusmodi personarum que proprium consueverunt habere sigillum, exhibeat in data communi, nisi litteras eorum propter hoc sigillatas ostendat. Caveat tamen sibi ne proferat falsas litteras, quia deprehensus penam falsarii non evadet. Petitiones autem humilium et maxime miserabilium personarum libere porrigat et licenter, dummodo multitudinem effrenatam evitet. Omnes tamen petitiones quas promovendas suscepit simul et semel exhibeat scriptas in una carta vel etiam in diversis consutis, ut unus notarius semper habeat omnes petitiones ejusdem. Repudiatas autem non presumat ulterius promovere, nisi apud dominum papam, primo et secundo et tertio supplicando, possit gratiam invenire.

Item nemo per alium petitiones offerat vel procuret, nec quisquam petitiones alterius offerendas vel promovendas assumat, sed quilibet hoc faciat per se ipsum, nisi forte sit sublimis persona, que per certum et idoneum nuntium id decenter et honeste procuret. Liberum tamen sit cuilibet proprium, si necesse fuerit, intercessorem habere, maxime cardinalem. Cum autem notas correctas acceperit, sine dilatione faciat eas scribi et scriptas bullari, et postquam bullatas acceperit non faciat longam moram, set expeditus ad propria revertatur. Quicumque vero presumpserit contra venire careat non solum impetratis verum etiam impetrandis, et alias secundum arbitrium summi pontificis puniatur. Ne quis autem ex ignorantia occasionem accipiat in peccatis, semper in communi recepta legatur hoc scriptum, et sint presentes notarii, scriptores et bullatores, ut ad deprehendendam fraudem diligenter notent personas, et deprehensas in fraude detegant et ostendant, si proprium volunt periculum evitare.

Ad hec si pro justitia vel spirituali negotio promovendis fiat pactio vel certa promissio, et dans et recipiens ab officio et beneficio suspendatur, si clericus fuerit, et offerens insuper careat impetratis; laicus vero excommunicetur et de curia litteris impetratis privatus nichilominus repellatur.

CCX. — JURAMENTUM PRESBITERI DOMINICI RECTORIS HOSPITALIS LEPROSORUM DE MISINO [1].

Ego presbiter Dominicus prior et rector hospitalis leprosorum de Missino, ab hac ora in antea fidelis et obediens juro quod ero beato Petro sancteque Romane apostolice ecclesie, et domino meo Gregorio pape ejusque successoribus canonice intrantibus, et non ero in consilio aud consensu vel facto ut vitam perdant aut membrum, aut capiantur mala captione. Consilium vero quod michi credituri sunt per se aut per nuntios suos sive per litteras ad eorum dampnum me sciente nemini pandam. Papatum Romanum et regalia sancti Petri adjutor eis ero ad retinendum et defendendum salvo meo ordine contra omnem hominem. Legatum apostolice sedis eundo et redeundo honorifice tractabo et in suis necessitatibus adjuvabo. Vocatus ad sinodum veniam nisi prepeditus fuero canonica prepeditione. Apostolorum limina annis singulis visitabo per me aut per meum nuntium, nisi apostolica absolvar licentia. Possessiones vero ad mensam mee rectorie pertinentes non vendam, neque donabo, neque impignerabo, neque de novo infeudabo, inconsulto Romano pontifice. Sic Deus me adjuvet et hec sancta Dei evangelia.

CCXI. — INSTRUMENTUM AMBROSII PRIORIS ECCLESIE SANCTI LEONARDI DE SIPONTO [2].

Ego Ambrosius humilis prior ecclesie sancti Leonardi de Siponto in valle Volari, juro domino Petro venerabili Esculano episcopo, loco sanctissimi domini mei Gregorii summi et universalis pontificis et sacre Romane ecclesie quod ab hac ora in antea fidelis et hobediens ero beato Petro sancteque Romane apostolice ecclesie et domino meo pape Gregorio suisque successoribus canonice intrantibus. Non ero in consilio aut consensu vel facto ut vitam perdant aut membrum, aut capiantur mala captione. Consilium vero quod michi credituri sunt per se aut per nuntios suos sive per litteras ad eorum dampnum me sciente nemini pandam. Papatum Romanum et regalia beati Petri adjutor eis ero ad retinendum et defen-

1. 1226-1241 (pontificat de Grégoire IX). — Serment prêté par Dominique, prêtre, recteur de la léproserie de Messine.
2. 1228-1230. Cet intervalle est déterminé par les dates de Pierre, évêque d'Ascoli (Piceno), mentionné dans le document. — Serment d'Ambroise, prieur de Saint-Léonard de Siponto. Sur cette église, v. ci-dessus, p. 33 *a*, note 2.

dendum, salvo meo ordine, contra omnem hominem. Legatum apostolice sedis eundo et redeundo honorifice tractabo et in suis necessitatibus adjuvabo. Vocatus ad sinodum veniam, nisi prepeditus fuero canonica prepeditione. Apostolorum limina annis singulis visitabo per me aut per meum nuntium nisi apostolica absolvar licentia. Possessiones vero ad mensam mei prioratus pertinentes non vendam, neque donabo, neque impignerabo, neque de novo infeudabo, aut aliquo modo alienabo, inconsulto Romano pontifice. Sic me Deus adjuvet et hec sancta Dei evangelia. Et ad memoriam prelectorum presentem formam mei juramenti sigillo meo roboravi.

CCXII. — Instrumentum Frederici imperatoris et filii ejus de remissione offensarum et culparum facta Lombardis et societati et fautoribus eorum [1].

In nomine sancte et individue Trinitatis. Fredericus divina favente clementia Romanorum imperator augustus, et Henricus sextus, filius eius, Romanorum rex augustus.

Imperialis clementie mansueta serenitas eam semper in subditis dispensatione[m] favoris et gratie habere consuevit, ut quamvis districta severitate excessuum delicta debeat et possit corrigere, tamen magis studeat propitia tranquillitate pacis et piis affectibus misericordie et Romanorum imperium regere et rebellium insolentiam ad debitam fidem et debite devotionis obsequium revocare. Eapropter cognoscat universitas fidelium imperii tam presentis etatis quam successure posteritatis, quod nos solita benignita[te] [2] gratie nostre ad fidem et devotionem Lombardorum qui aliquando nos et imperium nostrum offenderant, viscera nobis innate pietatis aperientes, eos et Societatem et fautores eorum in plenitudinem gratie nostre recepimus, offensas omnes et culpas quibus nos ad indignationem provocaverant clementer eis remittentes, eosque propter fidelia devote sinceritatis sue servitia que nos ab eis credimus certissime recepturos, in numero dilectorum fidelium nostrorum computandos censemus. Pacem itaque nostram quam eis clementer indultam concessimus, presenti pagina iussimus subscribi, et auctoritatis nostre sigillo communiri. Cuius hic est tenor et series.

Nos Romanorum imperator Fredericus et filius noster Henricus rex Romanorum, concedimus vobis civitatibus locis et personis Societatis regalia et consuetudines vestras tam in civitate quam extra civitatem, videlicet Verone et castro eius et subburgiis et aliis civitatibus locis et personis Societatis imperpetuum; videlicet ut in ipsa civitate omnia habeatis sicut hactenus habuistis vel habetis; extra vero omnes consuetudines sine contradictione exerceatis, quas ab antiquo exercuistis vel exercetis : scilicet in fodro et nemoribus et pascuis et pontibus, aquis et molendinis, sicut ab antiquo habere consuevistis vel habetis, in exercitu et in munitionibus civitatum, in jurisdictione tam in criminalibus causis quam in pecuniariis, intus et extra, et in ceteris que ad commoditatem civitatum spectant.

Volumus ut regalia que vobis non concessimus in hunc modum cognoscantur. Episcopus loci et homines tam de civitate quam de episcopatu eligantur, viri bone opinionis et qui ad hoc idonei esse credantur, tales qui nec contra civitatem nec contra nostram maiestatem privato vel speciali odio teneantur; qui iurent, quod bona fide et sine fraude perquirent et inquisita consignabunt ea que specialiter ad nostram spectant excellentiam.

Si quis autem super hiis que vobis concessimus vel permisimus, sive in civitate sive extra civitatem, querimoniam apud maiestatem nostram deposuerit, eius querimoniam non admittemus et silentium ei imponemus.

Hoc quod nos vel noster antecessor rex vel imperator episcopis, ecclesiis, civitatibus vel aliis quibuscumque personis, clericis vel laicis, ante tempus guerre dedit vel quolibet concessionis titulo concessit, firmum et ratum habemus, salvis superioribus concessionibus, et pro eo solita servitia nobis exibeantur, si census non prestetur.

Commoditates quas pro bono pacis civitatibus concessimus in civitate vel extra, illorum regalium nomine nostro non intelligimus pro quibus census debet prestari.

Privilegia omnia et data et concessiones, que in preiudicium vel dampnum civitatum vel locorum vel personarum Societatis occasione guerre in lesionem predictorum alicuius a nobis vel a nuntiis nostris indulta sunt, cas[s]amus et in irritum deducimus.

In civitate illa in qua episcopus per privilegium imperatoris vel regis comitatum habet, si consules per ipsum consulatum recipere solent, ab ipso recipiant sicut recipere consueverunt; alioquin unaquaque civitas a nobis consulatum recipiat. Consequenter, prout in singulis civitatibus consules constituuntur, a nostro nuntio, qui sit

1. Paix de Constance, 25 juin 1183. — Muratori, *Ant.*, t. IV, p. 307; *M. G. Leges*, t. II, p. 175; *M. G. Constitutiones*, t. I, p. 408. Cette dernière édition est de beaucoup la meilleure; toutefois, pas plus que les précédentes, elle ne tient compte du *Liber Censuum*. — Un autre exemplaire de cette pièce a été inséré plus loin dans notre manuscrit (n° CCXC*).

2. *Cod.* benignitas.

in civitate vel episcopatu, recipiant investituram. Et hoc usque ad quinquennium. Finito quinquennio, unaquaque civitas mittat nuntium ad nostram presentiam pro investitura recipienda, et sic in posterum, videlicet ut finitis quinquenniis a nobis recipiant, infra quinquennia a nuntio nostro, sicut dictum est, nisi in Lombardia fuerimus; tunc a nobis enim recipient. Eadem observentur in successore nostro. Et omnes investiture gratis fiant.

Cum autem nos divina vocatione decesserimus vel regnum filio nostro concesserimus, simili modo a filio nostro vel eius successore investituram recipietis.

In causis appellationum, si quantitas viginti quinque librarum imperialium excesserit, appellatio ad nos fiat, salvo iure et moribus Brisciensis ecclesie in appellationibus, ita tamen ut non cogantur in Alamaniam ire; set nos habebimus proprium nuntium in civitate vel episcopatu, qui de ipsa appellatione cognoscat, et juret quod bona fide causas examinabit et diffiniet secundum leges et mores ipsius civitatis infra duos menses a contestatione litis vel a tempore appellationis recepte, nisi iusto impedimento vel consensu utriusque partis remanserit.

Consules qui in civitatibus constituuntur tales sint qui fidelitatem nobis fecerint, vel facient antequam consulatum recipiant.

Vassalli nostri a nobis investituram recipiant et fidelitatem faciant sicut vassalli; ceteri homines sicut cives, a XVI annis usque ad LXX, nisi tales persone sint quibus debeat et possit sacramentum sine fraude remitti.

Vassalli qui tempore guerre vel treugue non postulaverunt investituram vel debita servitia non exibuerunt, hac occasione feudum non ammittant.

Libellarie et precarie in suo statu permaneant secundum consuetudinem uniuscuiusque civitatis, non obstante lege nostra que dicitur imperatoris Frederici.

Dampna et iniurias omnia et ablata quas nos per nos et per nostros ab universitate Societatis vel ab aliquo de Societate vel a coadiutoribus[1] *Societatis substinuimus, per*[2] *nos et per partem nostram gratis remittimus, et plenitudinem gratie nostre eis damus.*

Moram superfluam in civitate vel episcopatu pro dampno civitatis non faciemus.

Civitates munire et extra munitiones eis facere liceat.

Item Societatem quam nunc habent tenere, et quotiens voluerint renovare eis liceat.

Pactiones timore nostro vel impressione[3] *nuntiorum nostrorum facte pro infectis habeantur, nec pro hiis aliquid exigatur, pacta Placentinorum, scilicet pactum pontis Padi et fictum eiusdem pontis et regalium et datum, et pactum quod fecit episcopus Ugo de castro Arcuato, et si qua alia similia facta sunt ab ipso episcopo vel a communi vel ab aliis de Societate nobiscum vel nuntio nostro, ipso ponte remanente cum omnibus suis utilitatibus Placentinis; ita tamen quod teneantur semper solvere fictum abbati sancte Julie de Brixia; et si que sunt similes.*

Sententie quoque que iure et secundum leges vel consuetudines contra aliquem vel aliquos de Societate late sunt teneant, si tamen de iure contra eos tenerent si gratiam nostram habuissent. Que vero contra aliquem vel aliquos de Societate late sunt occasione guerre vel discordie seu discordie Ecclesie in irritum deducantur.

Possessiones quas quisque de Societate ante tempus guerre iuste tenebat, si per vim ablate sunt ab hiis qui non sunt de Societate, sine fructibus et dampno restituantur; vel si eas recuperaverint, quiete possideant, nisi per electos arbitros ad cognitionem[1] *regalium nobis assignentur.*

Opizoni marchioni omnem offensam quam nobis vel alicui partis nostre fecit postquam in Societate fuit, per se vel per aliquam personam cum Societate vel defendendo aliquem de Societate, imperiali clementia per nos et nostram partem remisimus, et in plenitudinem gratie nostre recepimus, nec per interpositam personam pro preteritis offensis sibi vel parti ipsius aliquam inferemus lesionem vel coactionem.

Amplius eam iurisdictionem quam Mediolanenses exercere consueverunt in comitatibus Seeprii et Martiane et Burgarie et in aliis comitatibus, exceptis locis que Pergamenses modo tenent per commune inter Addam et Oleum, et excepto Romano veteri et Buriano, et eam quam modo exercent, libere et quiete habeant et possideant sine contradictione nostra et successorum nostrorum, salvis pactis datis et concessionibus et in suo robore durantibus que Mediolanenses per commune fecerunt civitatibus Pergami, Novarie, Laude, nec propter hanc conces[s]ionem ledendis.

Nec ullum preiudicium fiat iuri aut consuetudini alicuius civitatis Societatis, nec aliquod ius acquiratur in detrimentum alicuius civitatis Societatis propter predictas concessiones.

Pacta inter civitates Societatis quondam facta nichilominus firma et rata permaneant.

Nec aliquid intelligatur acquisitum Mediolanensibus in episcopatu Laudensi propter predictas concessiones, salvo

1. *Cod.* vel aliquo actoribus. — 2. <aliquo ac> per. — 3. permissionum.

1. *Cod.* cognitionum.

iure Mediolanensibus aque Lambri, si quod habent, et in pedagio.

Omnes de Societate qui fidelitatem nobis iurabunt, in sacramento fidelitatis adicient quod possessiones et iura quas habemus in Lombardia et possidemus extra civitatem iuvabunt nos bona fide manutenere si opus fuerit et super hoc per nos vel certum nuntium nostrum requisiti fuerint, et [si] ammiserimus recuperare; ita videlicet quod finitime civitates obnoxie sint principaliter ad hoc faciendum, et si opus fuerit, alie teneantur ad competens auxilium prestandum.

Civitates que sunt de Societate extra Lombardiam in suo confinio similiter facere teneantur.

Si qua vero civitatum ea que in conventione pacis ex parte nostra statuta sunt non observaverint, cetere civitates eam ad id observandum compellent bona fide, pace nichilominus in suo robore permanente.

Nobis intrantibus in Lombardiam fodrum consuetum et regale qui solent et debent et quando solent et debent prestabunt: vias et pontes bona fide et sine fraude et sufficienter in eundo et redeundo reficient, mercatum sufficiens nobis et nostris euntibus et redeuntibus bona fide et sine fraude prestabunt.

In omni decimo anno fidelitates renovabunt in hiis qui eas nobis non fecerunt, cum nos petierimus per nos vel nuntios nostros.

Si qui ex parte nostra de possessionibus iustis suis expulsi sunt, restituantur sine fructibus et dampno, nisi in causa principali seu proprietatis iure se possit tueri possessor, eodem iure servando hiis qui sunt ex parte nostra circa restitutionem, nisi civitas teneatur iuramento ut non restituat; quo casu arbitrium boni viri volumus pro restitutione succedere, salvis prioribus concessionibus; et omnes offense eis remittantur.

Et si qua controversia de feudo orta fuerit inter nos et alium qui sit de Societate, per pares illius civitatis vel episcopatus in qua discordia agitur, secundum consuetudinem illius civitatis in eodem episcopatu terminetur, nisi nos in Lombardia fuerimus: tunc enim in audientia nostra, si nobis placuerit, causa agitabitur.

Item volentibus venire contra pacta non per violentiam facta et iuramento firmata inter civitatem et civitatem Societatis vel civitates et alias personas Societatis, audientiam nos denegabimus.

Item nos restituemus stratam Veronensibus. Et nominatim recipimus Izillitium implenitudinem gratie nostre, et omnem offensam ei remittimus.

Hanc igitur pacem secundum formam prescriptam et sicut per mediatores pacis, videlicet Wilielmum Hastensem episcopum, et Henricum marchionem Saonensem, fratrem Theodericum de Silva benedicta, et Rodulfum camerarium nostrum, una cum eis intelleximus bona fide, et secundum tenorem quo eandem pacem iurari fecimus, et secundum quod Longobardi eam bona fide intellexerunt, imperpetuum ratam haberi et confirmari statuimus, et ut firma permaneat et inconvulsa presentem paginam nostre iussionis sigilli fecimus communiri.

Nomina vero civitatum quibus et gratiam reddidimus et prescriptam fecimus concessionem seu permissionem, hec sunt: Vercellis, Novaria, Mediolanum, Lauda, Bergamum, Brixa, Mantua, Verona, Vicentia, Padua, Trivisium, Bononia, Faventia, Mutina, Regium, Parma, Placentia; istis autem civitatibus et locis pacem servari volumus, et gratiam nostram reddimus.

Prescriptam autem concessionem seu permissionem eis non fecimus, videlicet Imole, castro sancti Cassiani, Bobio, plebi de Gabadona, Feltre, Belluno, Cenete. Ferrarie gratiam nostram reddimus, et prescriptam eis concessionem seu permissionem facimus, si infra duos menses post redditum Lombardorum a curia nostra de pace prescripta cum eis concordes fuerint.

Hanc itaque pacem et concordiam, sicut dictum est, tam nos quam filius noster Henricus rex Romanorum, per camerarium nostrum Rodulfum in anima nostra iurari fecimus.

Hii sunt principes et nobiles curie qui prescriptam pacem per se firmam tenere iuraverunt: Ermannus Monesterialis episcopus. Henricus C[illegible]riensis electus, abbas Augensis. Gottefredus cancellarius imperialis aule; Octo dux Bavarie, Fredericus filius noster dux de Xua[illegible]ie, Bertoldus dux de Xaregee, Bertoldus marchio Ystrie, Hermannus marchio Verone, Henricus de Decio, comes Tebaldus de Elmode, comes Laudoicus frater cancellarii de Helfestin.

Hii autem sunt nuntii qui ex parte Lombardorum pacem prescriptam et concordiam receperunt, et in presentia nostra iuramento confirmarunt:

De Mediolano: Guido de Landriano, Pinamonte de Vicomercato, Adobatus Butrafus, Guilielmus Burrus, Guertius de Ustioliolo, Arderieus de Bonago, Rogeri[illegible]s Marcellinus, Loterius medicus.

De Brixia: Oprandius de Martenenga, G[illegible]etius de Terbago, Desiderius iudex, Rodulfus de Conzefa, Boccatius de Menerva, Albricus de Capriano.

De Placentia: Gerardus Arditonis, Jacobus Strictus, Armannus de Cario, Cauponus.

De Bergamo: Albertus de Mapello, Atto Finanus, Johannes de Piringo, Lanfrancus Monace, Alberto Attonis, Albertus Albertonis.

De Verona : Chotius, Gibertinus de Carcere, Valerianus de Castello, Martius de Castello, Tibaldinus Nascinguerra, Tibaldinus Raimundi.

De Vicentia : Pilius, Obertinus de Fontana, Carlaxarius, Marcus de Paulano.

De Padua : Janfus, Englescus, Ezelinus iudex.

De Trivisio : Florius iudex, Gombertinus.

De Mantua : Alexandrinus, Jacobus Amize, Agnellus, Henricus Angeli.

De Faventia : Bernardus sapiens, Ugolinus Azi.

De Bononia : Antoninus potestas, Rolandus Rodulfi Guarini, Matheus Rodulfi.

De Mutina : Arboctus iudex, Rainerius Buccabadate.

De Regio : Albertus cambiatorum, Rolandus de Cartatis.

De Parma : Jacobus Petri Balbi, Maladobatus Vetulo, Conradus Bulzonum.

De Lauda : Vicentius de Fluxiliago, Anselmus de Sumarina, Manfredus de Soldano.

De Novaria : Opizius de Priona, Tedixius Cavalarius, Guido Boniprandi.

De Vercellis : Medardus Vercellicius.

Hec autem sunt civitates et loca et pars que pacem prescriptam sub iuramento Longobardorum nobiscum receperunt, et eandem per se iuraverunt : Papia, Cremona, Cumastus, Tertona, Cesaria, Janua, Alba, et alie civitates et loca et persone que sunt et fuerunt ex parte nostra.

Hec autem sunt nomina consulum et nuntiorum qui investituram consulatus a nobis receperunt nomine civitatum : de Mediolano Adobatus, de Placentia Gerardus Arditionis, de Verona Chotius, de Lauda Vincentius, de Vicentia Pilius, de Padua Guanfus, de Trivisio Florius, de Mantua Alexandrinus, de Faventia Bernardus, de Bononia Antolinus, de Mutina Arlottus, de Regio Rolandus, de Parma Jacobus, de Novaria Opizus, de Vercellis Medardus, de Bergamo Atto Ficianus.

Et isti similiter ex parte imperatoris iuraverunt : Cona, Conradus pincerna, Guarnerius, Rodulfus camerarius pro se.

Signum domini Friderici Romanorum imperatoris aug.

Ego Godifridus imperialis aule cancellarius, vice Cristiani Maguntine sedis archiepiscopi et Germanie archicancellarii recognovi.

Acta sunt hec anno dominice incarnationis M°C°LXXX°III°, indictione prima, regnante domino Frederico Romanorum imperatore gloriosissimo, anno regni eius XXXII, imperii vero XXI.

Datum apud Constantiam in curia solemni, VII kal. julii.

CCXIII. — Littere domini Honorii pape de remissione M. librarum facta domino H. Ostiensi episcopo nomine ecclesiae Ostiensis [1].

Honorius episcopus etc., venerabili fratri H. Ostiensi episcopo. Cum prerogativam dignitatis et honoris qua preminet ecclesia Ostiensis a sede apostolica cujus est specialis filia optinere noscatur, quo per hoc est honorabilior inter alias, eo magis dignum duximus necessitatibus ejus prospicere et utilitatibus providere. Indignum namque videri posset ut eadem ecclesia tam nobilis spiritualium dignitate collapsa in temporalibus contemptibilis haberetur. Devotio quoque tua Romane ecclesie non mediocriter fructuosa deposcit quod habundantiori te diligamus in Domino caritate ac gratiam non solum tibi verum etiam tuis successoribus persone tue intuitu faciamus. Eapropter, venerabilis in Christo frater, tuis postulationibus inclinati, de fratrum nostrorum consilio, civitatem Ostiensem a debito mille librarum quas pro ea solvimus pia liberalitate duximus liberandam, eadem liberalitate redimentes possessiones ipsius Ostiensis ecclesie que pro octingentis libris erant nobili viro comiti Riccardo locate; tibi preterea et successoribus tuis sub annuo decem librarum censu solvendo nobis et successoribus nostris in festo Omnium Sanctorum concedimus possessiones nobis ab eodem comite venditas quas ipse ab aliis compararat, totum videlicet tenimentum quod emit a comite Octaviano de Monumento et ejus uxore, idest Insulam et integram tertiam partem totius ripe maris et fluminis, a foce maris usque ripam Romeam pro quingentis et quinquaginta libris; aliam partem totius ripe Ostiensis et sextam partem ripe Romee emptam ab eodem comite a filiis quondam Henrici judicis de Transtiberim pro quingentis et quinquaginta libris; totum tenimentum terrarum atque silvarum quod emit idem comes a Mattaguerra cum omnibus juribus et pertinentiis suis pro octingentis libris : que omnia presentibus litteris ad perpetue rei memoriam curavimus annotare. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre liberalitatis et concessionis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare presumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Laterani non. aprilis, pontificatus nostri anno decimo.

1. Latran, 5 avril 1226. — Potthast 651 ; Pressutti, 5886. — Le pape Honorius III paye les dettes de l'église d'Ostie et lui concède, avec assignation de cens, diverses propriétés. Ce cens n'a pas été inséré dans la table.

CCXIIII. — Privilegium Fernandi regis Yspaniarum Romane ecclesie factum super donatione et concessione castri Thoraph[1].

In nomine domini nostri Jesu Christi, amen. Inter cetera que regiam majestatem decorare videntur summa et precipua virtus est sancta loca et religiosa diligere et venerari, et ea largis ditare muneribus atque in prediis et possessionibus ampliare ut dando terrena adipisci mereantur eterna. Eapropter ego Fernandus Dei gratia Yspaniarum rex una cum uxore mea regina donna Viracca per scriptum donationis firmissimum in perpetuum valiturum dono Deo et sancto Petro et vobis dilecto nostro cardinali domino Jacinto in Ispania legato castrum Toraph. et per proprium anulum vos inde investio, ut ab hac die et deinceps prefatum castrum habeatis cum pratis, pascuis, montibus, fontibus, rivis, molendinis, arboribus, villis et azeniis, piscariis, et cum omnibus directis et pertinentiis suis et cum omni jure regali, et possideatis, vendatis, donetis, commutetis, et omnem voluntatem vestram faciatis, jure hereditario in perpetuum habendum vobis et ecclesie Romane dono et concedo pro remedio anime mee et parentum meorum, et pro amore et dilectione quam semper erga me habuistis. Factum fuit hoc apud Zamoram in camera in qua idem dominus cardinalis jacebat, et hoc in presentia domine regine, Bobonis fratris domini cardinalis, Raymundi de Capella sancte Romane ecclesie subdiaconi, Maibrardi.

Si quis igitur tam de meo genere quam de alieno hoc meum spontaneum factum irrumpere presumpserit, iram Dei omnipotentis et beati Petri apostoli incurrat, et cum Juda Domini proditore in inferno sit dampnatus et pro temerario ausu parti regie et vestre c libras auri persolvat et quod invaserit vobis vel voci vestre in quadruplum reddat et hoc scriptum semper maneat firmum. Facta carta in Zamora, VII idus julii, era MCCX, regnante rege domino Fernando rege Legionensis, Estrematura, Gallicie et Asturiis, eo anno quo famosissimus atque pius dominus cardinalis Jacintus apostolice sedis legatus venit in Yspania.

Ego Fernandus Dei gratia Yspaniarum rex hoc scriptum quod fieri jussi proprio robore confirmavi.

Ego Petrus Dei gratia Compostellane ecclesie archiepiscopus confirmavi.

Stephanus Zamorensis episcopus confirmavi.
Petrus Salamantinus episcopus confirmavi.
Adam Auriensis episcopus confirmavi.
Johannes Lucensis episcopus confirmavi.
Petrus Cauriensis episcopus confirmavi.
Johannes Mindoniensis episcopus confirmavi.
Johannes Tudensis episcopus confirmavi.
Dominicus Abulensis episcopus confirmavi.
Comes Urgellensis major domus regis confirmavi.
Bernardus Roderici dominus in Asturiis confirmavi.
Comes Gomez in Transtamar confirmavi.
Comes Petrus confirmavi.
Gunterus Roderici signifer regis confirmavi.

Ego Pelagius Gonterri notarius regis, archidiacono Pelagio existente cancellario, scripsi et confirmavi.

1. Zamora, 9 juillet 1172. — Ferdinand II, roi de Léon, et sa femme Urraque, donnent au Saint-Siège, représenté par le cardinal Hyacinthe, le château de Toraf. Cf. ci-dessus, p. 222 *a*, note 2. Cette pièce figure deux fois dans les manuscrits du *Liber Censuum*, ici et dans la table des cens; v. p. 214 *b*.

CCXV. — Littere Urbani pape super traditione et annuo censu v librarum argenti Romane ecclesie persolvendo civitatis Terraconensis[1].

Urbanus episcopus servus servorum Dei dilecto fratri Berengario Ausonensi episcopo in Terraconensem metropolim translato, ejusque successoribus canonice substituendis in perpetuum. Inter primas Ispaniarum urbes Terraconam fuisse insignem et gentilis et christiane pagine indiciis demonstratur. Iustus autem Dominus in viis suis, et sanctus in omnibus operibus suis, qui cum in plerisque iudiciis comprehensibilis habeatur, in nullo umquam valet reprehensibilis estimari, ipse transfert regna et mutat tempora. Ipsius usu est olim Terrachonensis urbis gloriam exaltare, ipsius usu est in eadem urbe peccata populi sui visitare. Cum enim in ea christianorum populus habitaret, visitavit in virga iniquitates eorum et in verberibus peccata eorum. Sed ecce jam transactis trecentis nonaginta annis ex quo prefatam urbem Agarenorum populi solitariam fecerant, principum suorum cordibus inspirare dignatus est ut ejusdem urbis restitutioni secundum preceptum apostolice sedis, cui, auctore Deo, licet indigni presidemus, insisterent. Berengarius siquidem Barchinonensis comes, auctoritatis nostre persuasione commonitus pro anime sue salute, cum sue potestatis

1. Capoue, 1er juillet 1091. — Jaffé, n° 5450. — Le pape Urbain II accepte le don fait au Saint-Siège (v. la pièce suivante), par le comte de Barcelone Bérenger, de la ville de Tarragone. Il confirme les privilèges accordés par le comte à cette ville et ceux que les papes ses prédécesseurs ont délivrés à l'évêque de Vich Bérenger, auquel sont transférés les droits métropolitains de Tarragone. Cf. ci-dessus, p. 212.

magn[i]tibus, non solum restitutioni prefate urbis institit, sed et urbem ipsam et omnem potestatis sue terram beato Petro ejusque vicariis legali stipulatione tradidit, censumque quinque librarum argenti Lateranensi palatio [singulis] annis persolvendum instituit. Nos itaque qui prestante Deo restitutionis hujus optamus cooperatores existere, predictis comitis institutum, libertatesque [et] consuetudines quas novis Terraconensis urbis colonis promulgasse cognoscitur, collaudamus et ratas manere auctoritate nostra decernimus, cum universam siquidem ipsius comitis terram, quam beato Petro obtulit, et Terrachonensem urbem ac populum Deo ibi aspirante collectum sub apostolice sedis tutela specialiter confovendum suscipimus, libertatemque illis per comitis Berengarii scripta collatam eatenus confirmamus, ut nemini quicquam cogantur ultra persolvere nisi sponte propria Romane se faciant ecclesie debitores. Ut igitur hec omnia Deo auctore inconcussa permaneant, nos antecessorum nostrorum privilegia sequentes qui Ausonensem ecclesiam Terraconensis quondam instituere vicariam, tibi, o karissime fili[1] *Berengari, quia tuo potissimum studio hec est restitutio instituta, ex Romane libertatis gratia, palleum citius scilicet sacerdotalis dignitatis plenitudinem indulgemus. Preterea*[2] *tibi tuisque successoribus legitime substituendis qui in Terrachonensis civitatis et ecclesie restauratione pari studio insudaverint, prefatam Terrachonensem ecclesiam jure perpetuo possidendam per hujus privilegii paginam confirmamus, una cum omnibus ecclesiis quas proprio jure noscitur antiquitus possedisse; precipientes de hiis que Sarracenorum ad presens subjacent ditioni, ut cum eas Deo placuerit potestati populi restituere christiani, ad debitam ecclesie nostre obedientiam referant, salva tamen in omnibus Romane ecclesie auctoritate. Porro Ausonensem ecclesiam tibi tuisque successoribus tamdiu concedimus possidendam, donec auctore Deo ad pristini status plenitudinem vestro studio Terrachonensis ecclesia reformetur. Palleo itaque in missarum sollempniis intra ecclesiam solummodo uti debebis in precipuis tantum festivitatibus, videlicet Nativitate Domini, Epiphania, Ypapanti, Cena Domini, Sabbato sancto, Resurrectionis prima et secunda feria, Ascensionis Domini, Pentecosten, tribus festivitatibus sancte Marie, sancti quoque Michaelis et sancti Johannis Baptiste, in natalitiis omnium apostolorum et eorum martirum quorum pignora in vestra ecclesia continentur, in commemoratione nichilominus omnium Sanctorum, in consecrationibus ecclesiarum, episcoporum, clericorum, in ann[iversari]o consecrationis tue die, in sollempnitatibus etiam sancte virginis Tecle sanctique martiris Fructuosi ac sociorum ejus. Te igitur, reverentissime frater, affectione intima exortamur quatinus dignum te tanti honeri pontificii semper exhibeas, christianis ac Sarracenis sine offensione esse procurans, ad fidem infideles querere, Deo largiente, verbis studeas et exemplis. Sic exterius pallei dignitatem precellas in oculis hominum, ut interius virtutem excellentia polleas coram superne oculis majestatis. Plane per presentis privilegii paginam officii nostri auctoritate decrevimus, ut quicumque se Terraconensis ecclesie bona injuste hactenus obtinuisse cognoscuntur, ea deinceps eidem ecclesie restituere pro judicii divini formidine et sedis apostolice reverentia studeant. Si quis autem in crastinum archiepiscopus aut episcopus, imperator aut rex, princeps aut dux, comes aut vicecomes, judex aut persona quelibet magna vel parva, ecclesiastica vel secularis, hujusmodi privilegii paginam scienter contra eam venire temere temptaverit, secundo tertiove commonitus, si non satisfactione condigna emendaverit, eum honoris sui et officii periculo subjacere decrevimus et a Christi atque Ecclesie corpore segregamus. Conservantibus autem pax a Deo et misericordia presentibus et futuris seculis conservetur, etiam, amen. Datum Capue kal. julii per manus .. sancte Romane ecclesie diaconi cardinalis, indictione XII, anno dominice incarnationis M°XC°I°, pontificatus autem domini Urbani secundi anno quarto.*

1. *Cod.* filii. — 2. *Cod.* Propterea.

CCXVI. — Instrumentum donationis facte de civitate Terrachonensi ecclesie Romane a Berengario comite Barchinonensi[1].

Quoniam audivimus necnon et sepissime vidimus res verti in contrarium, mortuis testibus pluribus et sapientioribus, placuit ut regesta litteris denotarent et ita quomodo res se habuerit posteris suis traderent. Quapropter ego Berengarius Raimundi comes Barchinonensis et marchio hanc cartam scribi jussi ut semper staret memoria

1. Latran, 4 février 1223 (1234?). — Extrait d'une bulle donnée au Latran, le 4 février de la septième année du pontificat. Ces données ne se vérifient, au douzième siècle, que pour le pontificat d'Alexandre III et l'année 1166. Il faut ensuite descendre jusqu'à Honorius III (1223) et Grégoire IX (1234), dont pourtant les registres n'ont pas conservé trace de la pièce. Le présent extrait contient la donation de Tarragone par le comte Bérenger (1091) et une note historique sur la reprise de la ville.

hujus rei, scilicet quod ego Berengarius comes predicti amore Dei ductus donavi domino Deo et apostolorum principi beatissimo Petro ejusque vicario Romane sedis apostolico omnem meum honorem qui mihi competit ex jure paterno, quemadmodum ego divisi cum Reimundo Berengario fratre meo, sicut ego eum habeo vel habere debeo, specialiter dono ei in Dei nomine Terraconensem urbem cum omnibus que pertinent aut pertinere debent ad ejusdem urbis nobilitatem, ea scilicet deliberatione ut ego et omnes posteri mei sicut suprascriptum est teneamus hoc totum per manus et vocem sancti Petri ejusque vicarii Romane sedis apostolice, per quinquennium persolventes ei censum viginti et quinque librarum purissimi argenti ad justum pensum, et ut principes universi vel omnes alii, qui mecum insudaverint ad prefate urbis restaurationem, habeant in confinio hujus Urbis paralodium suam aprisionem vel quod acceperint per manus nostre largitionem, non inde persolventes aliquam pensionem, nisi forte compuncti amore Dei voluerint ipsi persolvere sua gratuita voluntate. Ob hoc etiam hanc cartam ratam esse volo, ut omnis hic honor sicut superius continetur nullatenus transferri possit in alterius potestatis dominium, sed ego tantummodo et posteri mei in perpetuum teneamus hoc totum per manus principum apostolorum Petri et Pauli et ejus vicarii domini Urbani pape secundi successor[*umque*] [1] *ejus beati Petri sedem canonice regentium. Hanc oblationem offero domino Deo et principibus apostolorum Petro et Paulo propter redemptionem peccatorum meorum et patris mei Raymundi et parentum meorum, per consilium et voluntatem Berengarii archiepiscopi Terraconensis et episcopi Gerondensis equivoci Berengarii et vicecomitum Deusdedit Terraconensis et Arnaldi Mironensis Barchinonensis et Geraldi Alemanni et Gereberti Girrardi et Willelmi Raimundi, et Dorche fratris sui et Hugonis Dalmacii et Humberti Gausberti et Augerii Gaufredi et Alberti Bernardi, per manum domini Raynierii Romane ecclesie cardinalis, qui nunc legatione fungitur in partibus nostris.*

Era millesimo vicesimo octavo, anno ab incarnatione Domini millesimo nonagesimo, Terraconensis civitas per Barchinonensem comitem et ceteros provincie ipsius principes restaurari et inhabitari cepta est; anno autem sequenti Berengarius Ausonensis quondam, per quem potissimum civitas eadem restituebatur, sedem apostolicam adiit, domino pape Urbano se presentavit, palleum accepit, privilegium promeruit per quod Terraconensem metropolim translatus archiepiscopus institutus est.

1. *Cod.* successoribus.

Ne igitur super hoc possit in posterum aliqua dubitatio suboriri, presentem paginam bulle nostre fecimus munimine roborari. Dat. Laterani, II non. februarii, pontificatus nostri anno septimo.

CCXVII. — Instrumentum quod Gimundus de Fumone dedit et concessit Romane ecclesie omnia jura et actiones que habebat vel habere poterat in castro Fumonis [1].

In nomine domini nostri Jesu Christi. Anno Domini M°CC°XV°, pontificatus domini Innocentii III pape anno XVIII, indictione III, mensis augusti die XXVIII, dominus Gimundus de Fommone nullo dolo inductus nec aliqua vi coactus sed libero arbitrio propriaque sua bona voluntate, in presentia domini Stephani domini pape camerarii et domini Guale sacrosancte Romane ecclesie presbyterorum cardinalium, refutavit, remisit et cessit adque donavit omne jus omnemque actionem quod vel quam visus erat habere in arce et castro Fummonis vel in toto ejus territorio, possessionibus cultis et incultis, montibus, aquis, pascuis, silvis, in jurisditione et dominio sacrosancte Romane ecclesie per manus dictorum dominorum cardinalium, per infulam capitis sui eos nomine ipsius ecclesie investiens; recognoscens nichilominus dictam arcem et castrum ad proprietatem Romane ecclesie pertinere et ad ipsum et antecessores suos nullo alio jure spectare, nisi castellanie nomine, qua ipsum castrum antecessores sui a Romana ecclesia tantum commendationis et custodie nomine susceperunt. Que omnia ita esse et se perpetuo firma habere tactis sacrosantis evvangeliis jurejurando firmavit.

Item eodem die et terminis supradictis dominus Leo de Anticulo in presentia supradictorum cardinalium sua sponte et sincera voluntate cessit adque donavit omne jus et actionem quod vel quam in supradicta arce et castro Fummonis et in toto ejus territorio visus erat habere quocunque jure, sacrosancte Romane ecclesie per manus venerabilium patrum supradictorum cardinalium, exceptis mobilibus rebus quas dominus Gimundus cum nepotibus suis de dote matris sue visi sunt retinere, asserens similiter et affirmans dictam arcem et castrum ad jus et ad proprietatem Romane ecclesie pertinere, et ad patrem, avum et proavum suum castellanie et custodie jure spectasse usque dum mater sua per dominum Gregorium de

1. 28 août 1215. — Gimundo de Fumone et Leone d'Anticoli reconnaissent les droits du Saint-Siège sur Castel Fumone.

Fummone fuit inde violenter ejecta; de quo jure et ratione sibi competenti per infulam proprii capitis predictos dominos cardinales nomine Romane ecclesie corporaliter investivit, et adfirmavit jurejurando corporaliter prestito predicta omnia ita esse et perpetuo se rata habere.

Ad que omnia comprobanda hii interfuerunt et rogati fuerunt testes : dominus Petrus de Lodoisio, dominus Trasimundus Theobaldi de Anagnia, magister Rofridus Uberti, Nicolaus Verbex, Andreas Guilielmi de Pandulfo, Roffridus Tortus, Andreas Vetulus, Bernardus Johannis Johelis, Johannes Guittone de Alatro, Johannes Vetulus de Ponza.

Ego Johannes Mel scriniarius Anagnie hiis omnibus interfui et de mandato supradictorum cardinalium et a partibus et testibus rogatus hoc instrumentum manu propria scripsi et solito signo signavi.

CCXVIII. — Instrumentum quod Alexander de Fumone et O. frater ejus resignaverunt castrum de Fumone cum pertinentiis suis in manu Anagnini episcopi nomine Romane ecclesie prestito juramento [1].

In nomine domini nostri Jesu Christi, anno Domini millesimo ducentesimo decimo sexto, pontificatus domini Honorii III pape anno primo, indictione quinta, mensis decembris die X, dominus Alexander de Fommone cum Oddone fratre suo et dominus Thomas, libero arbitrio spontaneaque eorum bona voluntate, tactis sacrosanctis evangeliis juraverunt precise stare mandatis domini Honorii summi pontificis, in manu domini Johannis Anagnini episcopi et magistri Tullii subdiaconi et capellani eiusdem domini pape ad hoc specialiter missorum, in presentia mei Johannis Anagnini scriniarii et subscriptorum testium ad hoc specialiter rogatorum.

Post sacramentum vero factum precepit eis episcopus Anagninus cum dicto magistro Tullio ex parte domini pape, ut resignarent eis turrim, roccam et totum castrum cum pertinentiis suis precise, libere et absolute, sine aliqua conditione. Et sic factum est. Post receptionem vero dicte rocce et castri, domino Gratiano Petri Leonis et domino Adinulfo fratri domini Ostiensis episcopi et domino Johanni de Judice pro Romana ecclesia recommendaverunt dictam arcem cum castro, et fecerunt ibi poni pro honore Romane ecclesie vexillum. Predicti vero domini recognoverunt jus et proprietatem ipsius castri ad Romanam ecclesiam pertinere. Hec autem omnia facta sunt, salvo in omnibus et per omnia omni jure dominorum ipsorum, quod eis et quocumque modo, dum tamen previa ratione, in castro competit memorato. Cuius rei rogati sunt testes : Petrus Maltallatus, Andreas Johannis Heremite de Anagnia, Andreas prior Sancti Laurentii de Piscina, Guido Johannis de Magno, presbyter Gimundus abbas Sancti Angeli de Fommone, presbyter Accattans capellanus sancti Petri, Nicolaus prepositus sancte Marie, Flodericus, Sabene, Bonuscannu, Johannes Avoltore, Deodatus Egidii, Valentinus. Nicolaus Penini, Bartholomeus Rubeus, Johannes de Pontecorvo.

Eodem mense, die XI, dominus Johannes Anagninus episcopus et magister Tullius subdiaconus et capellanus domini Honorii summi pontificis, ad hoc specialiter missi, de mandato et auctoritate ejusdem domini pape, recommendaverunt arcem, roccam et castrum Fummonis integraliter domino Alexandro cum Oddone fratre suo, et domino Thome, mandantes eisdem quod custodiant et teneant ipsam arcem et castrum ad honorem et utilitatem et devotionem Romane ecclesie et domini Honorii III pape, salvo in omnibus et per omnia omni jure predictorum dominorum, quod eis previa ratione quocumque modo in castro competit memorato. Unde hii rogati sunt testes : dominus Gratianus Petri Leonis de Roma, dominus Adinulfus de Mathia, dominus Johannes de Judice, dominus Petrus Maltallatus de Anagnia, dominus Gregorius domini Foressi, dominus Nicolaus domini Bartholomei de Alatro, dominus Lando domini Leonis, dominus Mathias Vetulus de Ferentino, Raynaldus Cunzo, Flodericus, Bartholomeus Rubeus, Nicolaus Henrici, Lucas, Nicolaus Johannis Baronis, Bonaldus, Sebastianus de Carutio, Johannes Avoltore, Tholomeus, magister Benedictus, magister Raynaldus de Fommone.

Ego Johannes Mel scriniarius Anagnie hiis omnibus interfui, et de mandato supradictorum dominorum cardinalium et a partibus et testibus rogatus hoc instrumentum scripsi et signum posui.

1. 10 décembre 1216. — Muratori, *Ant.*, t. III, p. 233. — Alexandre, son frère Oddo et Thomas, châtelains de Castel Fumone, reconnaissent les droits du Saint-Siège sur cette place, la remettent aux envoyés du pape Honorius III et sont réinvestis par eux de leur châtellenie.

CCXIX. — Instrumentum quod dominus G. subdiaconus domini pape recepit possessionem tertie partis castri Fumonis nomine Romane ecclesie [1].

In nomine domini nostri Jesu Christi, anno Domini

1. 31 mars 1231. — Grégoire de Romania, sous-diacre et

M°CC°XXXI°, pontificatus domini Gregorii IX pape anno V, indictione quarta, mensis martii die ultima, dominus Gregorius de Romania domini pape subdiaconus et capellanus, Campanie Maritimeque rector, in presentia mei Johannis Mellis Anagnie scriniarius et subscriptorum testium ad hoc specialiter rogatorum, nomine Romane ecclesie recepit possessionem tertie partis castri de Fommone, per portas videlicet ipsius castri, claudendo et aperiendo eas; quam tertiam partem dominus Gimundus de Fummone in custodia tenuerat ab ecclesia Romana, salvo jure aliorum dominorum de Fommone, si quod habent in partem predictam. Cujus rei rogati sunt testes :

Albertus Spata, Gregorius domini Vite, Jordanus Vetulus, Leo Armatus, Gregorius domini Philippi de Genne, Transmundus de Zancato, Petrus Sarracenus et Johannes Martinus.

Ego Johannes Mel scriniarius Anagnie hiis omnibus interfui et de mandato dicti comitis Campani et rogatorum testium in publicam formam redegi et signum posui.

CCXIX *a.* — *Instrumentum resignationis castri Fumonis per dominos Fumonis domino Gregorio pape* [1].

Hoc est exemplum cuiusdam instrumenti de resignatione Fumonis.

In nomine Domini, amen. Anno eius millesimo ducentesimo xxxiii, pontificatus domini Gregorii IX pape anno septimo, indictione vii, mensis novembris die secunda. dominus Alexander, dominus Octo et dominus Bartholomeus de Fumone in presentia mei scriniarii et testium subscriptorum recognoverunt et confessi sunt, quod tam ipsi quam progenitores eorum fuerunt custodes Romane ecclesie rocce et castri Fumonis; quam custodiam ipsi et antecessores eorum habuerunt a Romanis pontificibus qui pro tempore sedi beati apostoli Petri prefuerunt. Et ideo ne fidem fallere viderentur, libere et absolute resignaverunt tam arcem quam castrum predictum Fummonis cum omni iure et dictrictu suo sanctissimo patri domino Gregorio nono pape, ad ipsius requisitionem, ad disponendum et ordinandum de eo, prout sue sanctitati placuerit. Et quia dum predicti castri dicti domini us Alexander, Octo et Bartholomeus et progenitores eorum custodiam habuerunt, quedam ipsi vel antecessores eorum habuerunt alienationis titulo conquisita de tenimentis proximis vicinorum, hec eadem cum premissis arce et castro in ius Romane ecclesie ad perpetuum dominium transtulerunt, excepta terra de Preturo posita in territorio Alatrino, quam pro se dominus Alexander excepit. Que omnia defendere ab omni persona promiserunt legitime sub pena dupli in legitimam stipulationem deducta. Quod si contingeret ut vel predicti domini Alexander, Octo et Bartholomeus aut eorum parentes in preiudicium vel fraudem Romane ecclesie, seu ipsum castrum vel eius partem aut aliquid de possessionibus tenimenti ejusdem alicui universitati vel ecclesiastice aut seculari persone, quod absit, forsitan alienassent, obligaverunt se penali stipulatione domino Benedicto domini pape camerario, recipienti procuratorio nomine pro premisso domino papa et Romana ecclesia, ad penam mille librarum denariorum senatus, solvendam ipsi Romane ecclesie, si iura conventionis non conservarent illesa. Et dederunt potestatem procuratorio nomine ipsi domino Benedicto occupandi possessionem omnium premissorum adquisitionum sua auctoritate, constituentes se ea nomine Romane ecclesie possidere precario, donec premissorum possessionem ipse dominus Benedictus, vel cui dominus papa seu ipse mandaret, acciperet.

Ad maiorem autem firmitatem omnium premissorum ipsi dominus Alexander, Octo et Bartholomeus, tactis sacrosanctis evangeliis, iuraverunt per se suosque heredes omnia premissa rata et firma habere, et contra ea nullo excogitato ingenio facere vel venire. Et quia iidem domini Alexander, Octo et Bartholomeus se et suos antecessores multas expensas et gravia dampna pro predicta custodia dicti castri Fumonis sustinuisse dicebant, volens dominus papa laboribus et expensis eorum consulere, in presentia mea et subscriptorum testium fecit eis solvi in argento, in moneta videlicet sterlingorum, sex millia librarum denariorum senatus, quos fecerunt deferri et asportari pro sue voluntatis arbitrio in presentia mea et testium subscriptorum; confitentes et recognoscentes de dampnis, expensis, et de premissis adquisitionibus translatis in jus Romane ecclesie, sibi plenissime satisfactum de premissa pecunia in iam dicto argento. Et renuntiaverunt exceptioni non numerate seu non ponderate pecunie et omnibus aliis exceptionibus que ad resolven-

chapelain de Grégoire IX, prend possession, au nom du pape, du tiers de la châtellenie de Fumone, détenue antérieurement par Gimond de Fumone. Cf. ci-dessus, n° CCXVII.

1. 2 novembre 1233. — Muratori, *Ant.*, t. III, p. 231. — Alexandre, Otto et Barthélemy de Fumone reconnaissent que le Saint-Siège est le propriétaire réel de Castel Fumone, dont ni eux ni leurs ancêtres n'ont été que les gardiens; ils reconnaissent également au Saint-Siège la propriété de diverses acquisitions faites par eux aux alentours de ce domaine, sauf la terre de Preturo, dans le territoire d'Alatri, qu'Alexandre s'est réservée; enfin, ils donnent quittance d'une somme de 6,000 livres à eux versée au nom du pape, en dédommagement des dépenses faites par eux pour le bien du domaine. — Ici commence un cahier intercalé après la numérotation de 1236, comme il est expliqué dans l'introduction. Les titres n'ont pas été exécutés par le rubriciste, mais quelques-uns avaient été indiqués en marge. C'est eux que l'on a imprimés en italique.

dum premissum contractum eis opitulari potuissent, aut possint forsitan in futurum. Cuius rei rogati sunt testes : dominus Donus potestas Anagnie et dominus Johannes judex dicte potestatis, magister Roffridus Huberti, dominus Petrus Lodoisii et dominus Tholomeus eius filius, dominus Trasmundus de Zancato, magister Martinus de Brixia scriptor domini pape, magister Amato, frater Jacobus, frater hospitalis, Randisius de Porciano, Nicolaus Pacius apothecarius et Octo Nicolai Seniorilis, testes.

Et ego Johannes Taffurus Anagninus, sacrosancte Romane ecclesie scriniarius, hoc instrumentum propria manu scripsi et signum feci.

CCXIX *b.* — *Instrumentum refutacionis dominarum quondam Fumonis*[1].

Hoc est transcriptum instrumenti refutacionis dominarum quondam castri Fumonis super ipso castro, cujus tenor talis est.

† In nomine Domini, amen. Anno ejus millesimo ducentesimo tricesimo tertio, pontificatus domini Gregorii noni pape anno septimo, indictione VII, mensis novembris die octavo, domina Pecilia uxor domini Alexandri, et domina Adalasia nurus ejusdem, ac domina Jacoba uxor domini Bartholomei custodum olim rocce et castri Fumonis, certiorate de jure ypothecarum quod habebant vel eis competere poterat in bonis maritorum et soceri, ac donationis propter nuptias, cum omni jure quod habebant ex donationibus, non respectu dotis, eis factis de bonis vel in bonis predictorum, renunciaverunt et remiserunt omne jus et omnem actionem competentem et competituram sibi in bonis vel de bonis que quondam predicti domini Alexander et Bartholomeus habuerunt et tenuerunt quondam in castro et territorio Fumonis, magistro Roffredo Uberti de Anagnia domini pape familiari, nomine domini Gregorii noni pape et Romane ecclesie recipienti, nichil juris sibi exinde reservantes ; et promiserunt tam predicta domina Pecilia quam domina Adalasia nurus ejus nec non et domina Jacoba dicto magistro Roffredo predictam renunciacionem et remissionem premisso modo factam domino pape et Romane ecclesie, per se suosque heredes ac successores, ratam et firmam habere et contra eam nullo exquisito ingenio venire, promittentes unaqueque sub pena dupli illius quod per tale jus intenderent revocare seu vendicare in legitimam stipolationem deducta, premissam convencionem ratam habere et contra eam nulla ratione venire, rato semper manente pacto premisse convencionis, post pene solutionem. Cujus rei rogati sunt testes : presbiter Gregorius sancte Olive, dominus Landus canonicus Anagninus, dominus Gentilis de Pileo, Nicolaus Aufridonis et Gualterius, testes.

Et ego Johannes Taffurus Anagninus, sacrosancte Romane ecclesie scriniarius, hoc instrumentum propria manu scripsi, et signum feci.

CCXIX *c.* — *Instrumentum donationis Rocce Carlei domino pape per dominam Alifandam*[1].

Hoc est transcriptum cujusdam instrumenti donationis Rocce Carlei, cujus tenor talis est.

In nomine Domini, amen. Anno incarnationis Christi millesimo ducentesimo trecesimo primo, pontificatus domini Gregorii pape noni anno quinto, mensis octobris die nona, indictione quinta. Ego Alifanda mulier, mater et heres quondam Transerici de Rocca Carleonis, sicut ex testamento ejusdem filii mei evidenter apparet, hac die presenti, consideracione divine pietatis inducta, pro remedio quoque anime mee et jamdicti filii mei ac aliorum parentum meorum, nulla vi coacta vel dolo seducta set propria et spontanea voluntate et animo liberali, jure donacionis inter vivos do, dono, cedo et irrevocabiliter trado reverentissimo et sanctissimo patri domino Gregorio nono, sancte Romane Ecclesie summo pontifici et universali pape ac successoribus, per te, domine Benedicte, domini pape camerarie, procuratorio nomine ipsorum, et ad opus et utilitatem ipsorum atque Romane Ecclesie in perpetuum, videlicet Roccam Carlei cum omnibus juribus et pertinenciis suis intus et extra, cum tenimento et possessionibus, terris, hominibus, serviciis et omnibus aliis bonis immobilibus dicti quondam filii mei, ubicunque inventa fuerint, prout idem filius meus diebus vite sue libere et pacifice habuit, tenuit et possedit, et michi jure testamenti vel successionis seu alio quolibet jure vel modo pertinent, vel pertinere possunt ; et a presenti do, cedo, mando et libere transfero per te, predicte domine camerarie, in ipsum dominum papam et successores suos pro Romana Ecclesia, totum jus et omnem actionem utilem et directam et exceptionem tacitam et expressam, quod quasque habeo et michi competunt vel competere possunt contra communitatem civitatis Narniensis et aliam quamcunque personam super predicta rocca et tenimento ejusdem rocce quam dicta communitas per violenciam detinet occupatam, tam videlicet ad agendum quam

1. 8 novembre 1233. — Pecilia, Adalasia et Jacoba, respectivement femmes des trois signataires de l'acte précédent, renoncent, en ce qui peut les concerner, à tous droits sur Castel Fumone.

1. Rieti, 9 octobre 1231. — Alifanda, mère et héritière de Transerico *de Rocca Carleonis*, donne la seigneurie de Rocca Carlei (près Miranda, cf. n° CCLXIII) au pape Grégoire IX, représenté par son camérier Benoît.

ad excipiendum, ut silicet quicquid ego vel heredes et successores mei hactenus jure et nomine nostro agere potuimus et excipere contra ipsos, idem dominus papa et successores sui de cetero nomine Romane ecclesie sicut in rem suam libere agere et excipere possint et suam in perpetuum facere voluntatem. Ego autem, prestito a me super sacrosancta evangelia corporaliter juramento, confiteor me predictum jus et actionem meam in nullum alium transtulisse nullique alii persone dedisse, cessisse, obligasse, donasse vel alienasse, neque contractum aliquem exinde cum alio celebrasse, exceptis quibusdam terris quas in tenimento ejusdem rocce, videlicet a via de Malliano et infra pro meis necessitatibus me confiteor vendidisse, et exceptis quibusdam obligationibus a me factis pro quantitate duodecim librarum lucensium, et duabus mensuris frumenti super fructibus quarumdam terrarum de quibus detemptores ipsarum terrarum sortem suam et amplius habuerunt. Hanc autem donationem, cessionem et traditionem, et omnia supradicta, eidem domino pape et successoribus suis ac Romane ecclesie ad opus et utilitatem ipsorum, per te, predicte domine camerarie, ut dictum est, liberaliter facio in perpetuum, pro rede[m]ptione anime mee, dicti filii mei et aliorum parentum meorum, et pro multa devocione quam eundem filium meum ad predictam Romanam ecclesiam specialiter habuisse cognovi; promittens pro me et heredibus et successoribus meis hanc cessionem, donationem, tradicionem et omnia supradicta rata et firma semper habere, et juramento a me corporaliter prestito perpetuo inviolabiliter observare, et nullo tempore, nullo modo vel ingenio contravenire sub pena viginti librarum auri, et pena soluta contractus et omnia supradicta nichilominus firma permaneant. Actum Reate presentibus testibus infrascriptis ad hoc specialiter rogatis atque vocatis, silicet magistro Bartholomeo de Sancto Germano capellano domini pape teste, magistro Boecio domini pape clerico et familiari teste, magistro Amato familiari domini pape teste, magistro Rainaldo Iterampnensi teste, presbitero Paulo canonico Iterampnensi teste, Simone Pauli de Jacobo Iterampnensi teste, Anastasio serviente domini pape teste, Johanne de Sancto Germano, et aliis quampluribus.

Et ego Riccardus imperialis aule scriniarius qui omnibus supradictis interfui, hanc cartam cessionis et donationis de voluntate et consensu predicte Alifande mulieris fideliter in publicam formam scripsi et complevi rogatus.

CCXIX *d.* — *Exemplum cujusdam testamenti* [1].

Hoc est exemplum testamenti Transerici Carleonis, cujus tenor talis est.

In nomine Domini, amen. Anno incarnationis Christi millesimo ducentesimo tricesimo primo, pontificatus domini Gregorii pape noni anno quinto, mensis octobris die decima, indictione quinta. Hoc est exemplum cujusdam testamenti nobilis viri quondam Transerici filii Odonis de Carleone, confecti per manum Petri quondam medici et notarii Iterampnensis.

Anno Domini millesimo centesimo nonagesimo quinto, temporibus Henrici imperatoris, mense augusto, indictione tercia decima. Hoc quidem tempore ego quidem Transericus Odonis Carleonis filius, etsi corpore infirmus mente tamen et intellectu sanus consistens, volens testatus decedere, hoc nuncupativum testamentum facio, in quo Alifandam dulcissimam matrem meam heredem mee tocius arcis tam intus quam extra, cum omnibus ad ipsam arcem pertinentibus, et de omnibus aliis meis bonis ubicumque inventa vel inquisita fuerint, sive in montanis seu in montibus vel planiciis, et universaliter de omnibus ad me jure vel consuetudine pertinentibus, vel que pertinere videntur, heredem instituo. Et rogo eam ut in morte sua pro anima mea et sua meorumque parentum ecclesiis pauperibus restituat. Et volo ut presencialiter post mortem meam, secundum quod jam exposui et jus precipit, det pro anima mea illud quod jam statui vel quondam dixi. Que omnia observari precipio sub ea constrictione quam jus precipit, cum lex dicat ultimas voluntates deficiencium fore servandas pro lege. Ego Transericus qui et supra hanc cartulam fieri rogavi. Ego presbiter Rainerius, et presbiter Benencasa et Falcone, clerici sancti Valentini, et Paulus Petri medici, et Massarellus Gisonis, et Malavolta, et Thebaldus Berardelli, nos rogati testes sumus. — Ego Petrus Dei gratia medicus et notarius rogatus scripsi.

Et ego Riccardus imperialis aule scriniarius, hoc testamentum ex autentico Petri notarii publici fideliter sumptum de mandato domini Benedicti domini pape camerarii transcripsi, et in publicam formam redegi rogatus, anno Domini M°CC°XXXI°, mensis octobris die X, indictione V.

CCXIX *e.* — *Aliud transcriptum Rocce Karlei* [1].

Hoc est transcriptum cujusdam instrumenti Arce Carlei, cujus tenor talis est.

1. Août 1195, transcription du 10 octobre 1231. — Testament de Transerico de Carleone, mentionné dans le document précédent.

1. Narni, 1198, transcription du 10 octobre 1231. — Muratori, *Ant.*, t. IV, p. 59. Les consuls de Narni concèdent la seigneurie de Rocca Carlei à Alifanda, pour la part qui lui revient de son fils Transerico et à Henri et Joseph Carlei.

In nomine Domini nostri Jesu Christi et anno ejusdem incarnationis millesimo centesimo nonagesimo octavo, residente Innocencio tercio papa summo pontifice in sedem Apostolorum principis, mense junio, indictione prima. Nos quidem Narnienses consules universales civitatis et comitatus Narnie, silicet Leonardus Rodolfucius, Rapizo, Blancus, Petrus, Pelegrinus, Matheus, Crescencius, Tiniosolus, Johannes, Bonaguida atque Nicola, communi voluntate et deliberato consilio et in platea ejusdem civitatis, nullo inducti dolo vel fraude, sed solita bonitate, damus tradimus et concedimus vobis Alifande et Henrico atque Joseph Carlei tenimentum arcis quondam Carlei et serviciā hominum proportionaliter sicut olim habuistis pro diviso, id est tibi Alifande partem que fuit filii tui quondam T[r]ansarici, et tibi Henrico et Joseph unicuique partem suam sicut quondam habuistis. Quas partes predicti tenimenti arcis et servicia hominum ejusdem arcis vobis et vestris heredibus concedimus perpetuo ad tenendum, possidendum, fruendum, salvo quod nullam potestatem habeatis vendendi, pignorandi, alienandi de predictis possessionibus dicte arcis nisi pro debito quod est in possessionibus ejusdem arcis sine consensu consulum civitatis Narnie qui temporaliter et universaliter tocius civitatis erunt, et si consules non fuerint in civitate, sine consensu tocius populi civitatis Narnie vel majoris partis populi. Et nos consules predicti pro nobis et pro nostris successoribus auctorizare et observare et perpetuo defendere vobis et vestris heredibus promittimus, omni exceptione cessante, ut supra scriptum est, et non contra venire in placitum vel extra placitum vel aliquo conventu in perpetuum. Et si hoc totum ut supra scriptum est, per omnia et in omnibus executioni mandare et observare noluerimus, promittimus pro nobis et nostris successoribus vobis et vestris heredibus dare quingentas libras bonorum lucensium nomine pene. Et soluta pena hoc instrumentum, quod non tantum ad sollempnitatem sed ad hujus rei probationem scribere rogavimus Deusteadjuvet notarium et legistam, Timotheum notarium, in presencia subscriptorum testium et aliorum plurium, omni tempore sua firmitate permaneat; expensas vero Turrisano communiter dabitis.

Gottifredus Abbatisse, Olivarius filius ejus, Pelegrinus Gimundi, Rubeus Altementis, Caperhageccus, Radulfus Johannis Caputtollus, Nicola, Capazanus, Matheus frater ejus, Absalon, vocati testes.

Ego quidem Deusteadjuvet rogatus tabellio et legista cum Timotheo scripsi.

Ego Timotheus notarius rogatus notaria mea propria manu scripsi.

Et ego Riccardus imperialis aule scriniarius hoc exemplar ex autentico Timothei notarii fideliter sumptum, de mandato domini Benedicti domini pape camerarii transcripsi et in publicam formam redegi, anno dominice incarnationis M°CC°XXX°I°, mensis octobris die X, indictione quinta.

CCXIX *f.* — *Juramentum hominum de Ferentillo* 1.

Hoc est transcriptum juramenti hominum de Ferentillo.

In Dei nomine, amen. Nos abbas et conventus monasterii sancti Petri de Ferentillo et homines abbatie juramus ad sancta Dei evangelia domino pape sub hac forma in manu domini Stephani capellani sui : « Ego talis juro tactis sacro- » sanctis evangeliis stare et obedire omnibus mandatis do- » mini Gregorii pape noni et suis nunciis, et quod ero » fidelis ei in perpetuum et successoribus suis canonice » intrantibus. Non ero in facto vel in consilio quod vitam » perdant aut menbrum, vel capiuntur mala captione. Con- » silium quod michi credent nulli pandam ad eorum damp- » num. Terram abbatie de Ferentillo adjutor ero eis et » ecclesie Romane ad retinendum et defendendum contra » omnem personam. Item studium dabo quod omnes alii » de terra abbatie de Ferentillo jurent et servent idem » juramentum. Sic me Deus adjuvet et hec sancta Dei » evangelia. »

Donnus Octavianus prior juratus, Donnus Castorius monachus juratus, donnus Egidius juratus, donnus Sarracenus juratus, donnus Rainaldus juratus.

De villa Macenani :

Valterius Sanni juratus, Bonavita Raini juratus, Mancinus Berardi juratus, Jaurus Follis juratus, Valteronus Iauri juratus, Henricus Follius juratus, Matheus Accurimbonus juratus, Odorinus Valteri juratus, Macaramius Janni juratus, Gentilis Oddonis juratus, Johannes Binnirarius juratus, Raunaldus Rainerii juratus, Rainucius Acti juratus, Johannis Rainucii juratus, Rainaldus Pranne juratus, Johannes Ade juratus, Rainaldus Berarducii juratus, Burlante juratus, Rainallus Petri juratus, Berardus Petri juratus, Johannes Petri juratus, Scaniorinus Berardi juratus, Todiscus Ranni juratus, Minisbare juratus, Johannes Salvi juratus, Poicaclia juratus, Pirectus juratus, Massaronus Jani juratus, Rainerius Jani juratus, Valterius Binicti juratus, Ruballus Petri juratus, Romanellus juratus, Valteronus ejus filius juratus, Malloccus juratus, Scamius Berardi juratus, Bartholomeus Oddonis juratus, Brandicia Valteri juratus, Johannes ejus nepos juratus, Benencasa Morunti juratus, Scerive juratus, Munallus Janni juratus, Tizonius juratus, Johannes Azari juratus, Blasius Azari juratus, Berardus Valteri juratus, presbiter Cras juratus, Ocdo Valteri juratus, Johannes Valteri juratus, Berardus de Militi juratus, Gintilonus Raiterii juratus.

1. Octobre 1231. — Serment prêté au pape Grégoire IX, entre les mains de son chapelain Etienne, par l'abbé de Ferentillo, ses moines et ses tenanciers, ceux-ci étant répartis par villages, Mecenano, Ginesta, Terzo, Porcile, S. Caterina, Monte S. Vito, Villa S. Vito, Gabbio, Ferentillo, Precetto, Casalreligioso, Castellone, Colle Oliva.

Villa de Ginesta :

Egidius Bernardi juratus, Munallus Ade juratus, Tamfolle juratus, Gusmerius Ade juratus, Janni Plani juratus, Rainallus Thome juratus, Tomassonus Benencase juratus.

Item Villa Tercie :

Johannes Surrintini juratus, Matheus Ade juratus, Abanandus juratus, Benencasa Ade juratus, Lorencius Stati juratus, Matheus Granionis juratus, Andreonus Benedicte juratus, Petrus Bentevege juratus, Turianus juratus, Matheus Janni Ade juratus, Jannucinus Valteri juratus, Adam Murus juratus, Binnictus Machari juratus, Bernardus Machari juratus, Valterius Machari juratus, Binnictus Salvurinus juratus, Berardus Salvurinus juratus, Petrus Salvurinus juratus, Bonavincta Rubei juratus, Scamius Rubei juratus, Valterius Binnicti juratus, Berardus Binnicti juratus, Albertus Johannis juratus, Valterius Benencase juratus, Leto Martini juratus, Johannes Benedicte juratus, Lonardus Binnicti juratus, Johannes Binnicti juratus, Apolenaris juratus, Berardus Doni juratus, Villanecte Janni juratus, Petrus Berardi juratus, Bonavincta Berardi juratus.

Villa Porcilis :

Johannes Ranni Stacii juratus, Gregorius juratus, Gervasionus juratus, Johannes Nicolai juratus, Petrianus Nicolai juratus, Rainaldus Nicolai juratus, Berardonus Gergi juratus, Martinus Petri juratus, Benedictus Martini juratus, Berardonus Petri, Jannuccinus Petri juratus, Barlectonus juratus, Petrus Clare juratus, Scamius ejus filius juratus, Matheus Valteri juratus, Berardus Lonardi juratus, Valteronus Janni juratus, Bonifacius Trasmundi juratus, Lonardus Trasmundi juratus, Johannes Oddonis juratus, Berardonus Odonis juratus, Gintilis Odonis juratus, Nicconus juratus, Bonensenia Nicconi juratus, Berardonus Nicconis juratus, Bonavinta Berallis juratus, Janni Berallis juratus, Accurrinbona Berallis juratus, Johannes Ugolini juratus, Thomas Tadei, Matheus Tadei juratus, Valterius Raunallis juratus, Gintilis Ugolini juratus, Benencasa Roci juratus, Benencasa Conte juratus, Purianus Lonardi juratus.

Villa Sancte Caterine :

Actus Ofreducii juratus, Fulcerius Ofredi juratus, Bonavita Berardi juratus, Raniallus Berardi juratus, Petrus Berardi juratus, Oddo Janni Donadei juratus, Berardus Manne juratus, Petrus Rainerii juratus, Valterius Salvonis juratus, Accurrimbona Buccelonge juratus, Walterius Berardi juratus, Zacheus Bar̄ juratus, Johannes Berardi Mabilie juratus, Janni Ofredus juratus, Gentilis Ofredi juratus, Sollanus Ofredi juratus, Massarius juratus, Jannucius Janni juratus, Ranuczonus Janni juratus, Berardus Albertonis juratus, Clavellus Janni juratus, Berardus Janni juratus, Matheus Pagani juratus, Rainerius Pagani juratus, Bartallonus Pagani juratus, Grecus juratus, Zapparus juratus.

Montis Sancti Viti :

Donnus Benedicti juratus, Bonensenia Petri juratus, Oddo Rainaldi juratus, Corbus Berardi juratus, Rainerius Petri juratus, Acto Rainaldi juratus, Paganellus Janni juratus, Rainucius Egidii juratus, Leonardus Cazati juratus, Berronus Munalis juratus, Theodorus Barnati juratus, Gisonus Varneri juratus, Satullus juratus, Munalis Rainaldi juratus, Accurrimbonus Benencase juratus, Scanius Marie juratus, Johannes Vintre (?) juratus, Andreas Tusi juratus, Rainaldus Petri juratus, Nicolaus Mathei juratus, Nicolaus Acti juratus, Ade Benencase juratus, Amorus Bentevenga juratus, Binnictus Alberti juratus, Ascarus Gentilis juratus, Angelerus Benencase juratus, Angelus Varneri juratus, Sinibaldus Varneri juratus, Johannes Alberti juratus, Gentilis Benencase juratus, Binnictus Benencase juratus, Johannes Rainaldi juratus, Bonavincta Gentilis juratus, Egidius Gentilis juratus, Theodinus Gentilis juratus.

Villa Sancti Viti :

Appiladorus Rainerii juratus, Andreas Mancini, Angelus Mancini juratus, Thomas Ofredi juratus, Salvator juratus, Matheus Presbiteri juratus, Radolfus Berardi juratus, Leto donni Petri juratus, Rainaldus Acti juratus, Apiladorus Albertucii juratus, Bonensenia Rainaldi juratus, Lucas Henrici juratus, Munalis Raini juratus, Silvester Tolluti juratus, Maciens Ofredi juratus, Rainucius Evii juratus, Philippus Berardi juratus, Marescoptus Berardi juratus, Baruncellus Gratiani juratus, Johannes Berardi juratus, Benedictus Abbatis juratus, Vintra Mancini juratus, Johannes Egidii juratus, Paschalis Marescotti juratus, Leto Ponciani juratus, Valfredus Tiniosi juratus, Egidius Vintre juratus, Tadeus Berardi juratus, Salvonus Blasii juratus, Pallonus Binnicti juratus, Petrus donni Benedicti juratus, Nicolaus Berardi juratus, Matheus Mancini juratus, Jacobus Petri juratus, Bonavinta Jaconis juratus, Octavianus Janni juratus, Marconus Salvi juratus, Berardus Bonifili juratus, Civitellus Berardi juratus, Accurribona Fassi juratus, Acto Henrici juratus, Bonensenia Binnicti juratus, Petrus Litallis juratus, Oddo Juliani juratus, Gentilis Ofredi juratus, Grimallus Rainaldi juratus, Johannes Janni Villani juratus, Lucas Vurerie juratus, Veoancius Acti juratus.

Villa de Gabie :

Thomas Tadei juratus, Donnus Sinibaldi juratus, Rainaldus ejus filius juratus, Egidius donni Sinibaldi juratus, Janni Gentilis juratus, Octavianus Aifredi juratus, Blasius Aifratris juratus, Transaricus Aifredi juratus, Ofredus Almadi juratus, Johannes Rainaldi juratus, Silvester Janni juratus, Janni Clarus juratus, Manentonus Benencase juratus, Berardus Todini juratus, filius ejus juratus, Janni Lucur. juratus, Johannes Madur. juratus, Petrus Itte juratus, Lonardus Marie juratus, Moricus Benencase juratus, Matheus Rubanni juratus, Matteronus Morici juratus, Sollanus Berardi juratus, Nicolaus Manentis juratus, Gentilonus Planteri juratus, Manentonus Benencase Manentis juratus, Jannucius Benedicti juratus, Lonardus Stephani juratus, Philippus Ianni juratus, Bernardus Filte juratus, Nicolaus Marie juratus, Gabiorus Mathei juratus, Scopla-

nitus Carboni juratus, Munallus Transmundi juratus, Johannes Falfredi juratus, Bernardus Fresie juratus, Lonardus Rainaldi juratus, Gentilis Petri juratus, Rainaldus Mathei juratus, Rainaldus Berardi juratus, Stabilis Rainucii juratus, Jacobus Rainucii juratus, Rainaldus Gottofredi juratus, Johannes Valteri uratus, Todinonus Rainerii juratus, Matterius Fresie juratus. Rainaldus Mathei juratus, Forzanna (?) Presbiteri juratus, Sigelfredus Thome juratus, Thomas Binnicti juratus, Gentilis Binnicti juratus, Rainaldus Rainerii Viere juratus, Berardus Sereni juratus, Gentilis ejus filius juratus, Munallus Benencasa juratus, Jacobus Berardi juratus, Rainaldus Berardi juratus, Egidius Mathei juratus, Petrus Sinibaldi juratus, Filius Gentilis Binicti juratus, Scanius Gobiori juratus, Burtillorus juratus, Petrus Podii juratus, Johannes Altemilie juratus, Jeronimus Rapize juratus, Rainucius Beraldi juratus, Jacobonus Paganelle juratus.

Villa de Ferentillo :

Bartholomeus Odorici juratus, Matheus Fensoris juratus, Ormannucius Mathei juratus, Tadeus Odorici juratus, Averoltus juratus, Vardianus Lorini juratus, Benensenia Vardiani juratus, Manentonus Gabiori juratus, Rainaldus Munalis juratus, Donnus Rainaldus de Casillano juratus, Vintra Mathei juratus, Gentilis Presbiteri juratus, Sinibaldus Rodini juratus, Beraldus Rainaldi juratus, Nicolaus Carli juratus, Jacobus Johannis juratus, Sinibaldus Johannis juratus, Alexius Rodini juratus, Transaricus Rainaldi juratus, Ofreducius Bulg. juratus, Marcurinus juratus Massorius Mancini juratus, Rodulfus Bovaccan. juratus, Rainaldus Bovac. juratus, Dalimanus juratus, Johannes Zachei juratus, Matheus Parenzi juratus, Rainaldus Parenzi juratus, Magaloctus juratus, Valterius Rogerii juratus, Octavianus Manentis juratus, Todinus Berardi, Benedictus Manievacce juratus, Munaldus Gentilis, Gentilis Munaldi juratus, Sinibaldus Rainaldi juratus, Gintilis Rainaldi juratus, Tansariconus Beraldi juratus, Rainaldus Baractani, Rainucius Binnicturi, Egidius ejus filius jurati, Manducalominus juratus, Blasionus Benencase juratus, Paulus Beatricis juratus, Jannucinus Gentilis juratus, Matheus Gentilis juratus, Ade Foris et Janniceltus jurati.

Villa de Brisepto :

Bernardus Janni juratus, Egidius Donne Beere juratus, Stephanus Bernardi juratus, Lonardus Clavelli juratus, Clavellus Clavelli juratus, Gentilis Jacobi juratus, Angelus Parenze juratus, Philippus Parenzi juratus, Famellonus juratus, Stephanus Janni juratus, Stephanus Thome juratus, Stephanus Rainaldi juratus, Egidius Rainaldi juratus, Rainaldus Dalie juratus, Ormandus Pagani juratus, Sinibaldus Ormanni juratus, Paulus Mathei juratus, Blasius Carluci juratus, Paulus Ormanni juratus, Perjurus Caroli juratus, Filius Blasii Carluci juratus, Mannettus Valteri juratus, Laurentius et Tadeus Sinibaldi jurati, Thomas Rodinelli juratus, Jacob Rodinelli juratus, Valterius Ugolini juratus, Tomasonus Petri juratus, Palmerius Ugolini juratus, Tadeus Ugolini juratus, Martinus Ugolini juratus, Sinibaldus Valteri juratus, Bartalis Ugolini juratus, Oddo Carsilis juratus, Apilladus Pagani juratus, Malfonus juratus, Egidius Mancini juratus, Johannes Mathei juratus, Scanionus Berardi juratus, Rainaldus Oddonis juratus, Valterius Alterde juratus, Palmerius Rainaldi juratus.

Villa Casalis Religiosi :

Sinibaldus Forze juratus, Oddo Rodini juratus, Massarus ejus filius juratus, Berardus Mathei juratus, Matheus Donne Bone juratus, Maximus Berardi juratus, Thomas Berardi juratus, Gerardus Berardi juratus, Todinellus Rainaldi juratus, Johannes Todinelli juratus, Matheus Intenzure juratus, Cambius Perjure juratus, Egidius Benencase juratus, Rainaldus Barnabe juratus, Gentilis Parnabe juratus, Gentilis Varnerii juratus, Bernardus Varnerii juratus, Transmundus Rubadori juratus, Taderonus Ogerii juratus, Gintilis Sinibaldi Rainaldi Sinibaldi jurati, Andreas Meldrigi juratus, Johannes Meldrigi juratus, Gregorius Arderadi juratus, Thomas Cocci, Gaudeus Cocci jurati, Georgius Arderati juratus, Donnus Lucas juratus, Donnus Johannes juratus, Todinellus Berardi juratus, Aspinus juratus, Binnictus Alberti juratus, Gintilis Vallini juratus, Rainaldus ejus filius juratus, Petrus Berge juratus, Sinibaldus Rubadi juratus, Cambius Onie juratus, Petrus Onie juratus, Fortis Vintre juratus, Paulus Janni juratus, Oddo Frangipani juratus, Stultus juratus, Berardus Rainaldi juratus, Johannes Berardi, Rainaldus Valterii jurati, Egidius Atti juratus, Johannes Bartholomei juratus, Latinus Munalis juratus, Sinibaldus Mathei juratus, Berardus Munaldi juratus, Davanzonus juratus, Matheus Rainaldi juratus, Oddo Rainaldi juratus, Blasionus Rainaldi juratus, Egidius Gentilis juratus, Johannes Gentilis juratus, Johannes Rainaldi Zoppi juratus, Rainaldus Rainerii juratus, Battallonus Sinibaldi juratus, Rodinus Sinibaldi juratus, Tadeus Gentilis juratus.

Villa Castillonis :

Donnus Moricus juratus, Valterius Paganelli juratus, Matheus Gentilis juratus, Matheus Cotadinus juratus, Carolus Mathei juratus, Valterius Mathei juratus, Petrus Marzori juratus, Todinus Clare juratus, Rodulfus Petri juratus, Octinellus Mathei juratus, Nicolaus Jacobi juratus, Eddo Jeronimi juratus, Petrus Rodulfi juratus, Egidius Odonis juratus, Massaronus Benencase juratus, Simon Berardi juratus, Ieronimus Ugolini juratus. Gentilis Petri Donadei juratus.

Villa Collis Olive :

Simeonus Ade juratus, Johannes Vaccari juratus, Quintavallis juratus, Berardus Petri juratus, Rainaldus Petri juratus, Mannettonus juratus, Scanius juratus, Ade Berardi juratus, Simeonus Vardaville juratus, Ade Franze juratus, Sinibaldus Rainerii juratus, Filippus Simeonis juratus, Johannes Ade juratus.

Actum est hoc in anno Domini millesimo ducentesimo tricesimo primo, tempore domini Gregorii pape noni et domini Frederici imperatoris, indictione IIII, mense octobri.

Ego Matheus, auctoritate sancte Romane ecclesie notarius, in hiis omnibus supra interfui et in publicam formam redegi, anno et mense predicto.

CCXIX *g*. — *Instrumentum refutationis domini J. de Columpna*[1].

Exemplum cujusdam refutationis domini Johannis de Columpna.

In nomine Domini. Anno dominice incarnationis millesimo ducentesimo trigesimo secundo, pontificatus domini Gregorii pape noni anno sexto, indictione quinta, mensis aprelis die secunda.

Nos Johannes de Columpna, divina miseratione tituli sancte Praxedis presbyter cardinalis, confitemur et recognoscimus hac presenti die recepisse a te Caponigro Provenzano mercatore Senensi, socio Bobonis Johannis Bobonis campsoris domini pape, solvente vice et nomine domni Gregorii pape noni, septuaginta marcas bonorum novorum et legalium sterlingorum, silicet XIII solidis, et IV sterlingis pro marca qualibet computatis; item et viginti uncias boni et legalis auri tarenorum regis Sicilie ad pondus romanum; item et ducentas et viginti libras bonorum proveniensium senatus; item et octo uncias et unam quartam boni auri pulveris ad pondus romanum. De quibus omnibus vocamus nos bene quietos et pacatos integre, exceptioni non numerate vel non solute pecunie aut non ponderati auri renunciando. Que omnia pro nobis et successoribus nostris promittimus tibi dicto Caponigro recipienti pro domino papa prescripto firmiter observare, et contra nullo modo venire.

Actum presentibus hiis testibus ad hoc specialiter rogatis, silicet magistro Dicibile camerario teste, Johanne Barario jumentario ab Augusto teste, Oddone Adulterino teste, Radulfo de Zagarolo teste, Daynese Octonelli teste, Gracia de Sena, teste.

Ego Johannis Fortibrachius, Dei gratia sacri Romani imperii scriniarius, quia hiis omnibus interfui, scripsi rogatus.

CCXIX *h*. — *Alia refutacio ejusdem domini cardinalis*[2].

Exemplum alterius refutacionis ejusdem.

In nomine Domini, amen. Anno incarnationis Christi millesimo ducentesimo tricesimo secundo, pontificatus domini Gregorii pape noni anno sexto, mensis julii die sextadecima, indictione quinta. Nos Johannes de Columpna tituli sancte Praxedis presbyter cardinalis, hac die presenti confitemur nobis plene solutum esse ac integre satisfactum a te Capudnigro de Senis, nomine domini pape et Romane ecclesie persolvente, centum et decem et octo uncias auri regis et dimidiam ad pondus romanum, et centum septuaginta quatuor libras et quatuor solidos bonorum proveniensium senatus, pro quibusdam pignoribus nostris que tempore guerre in servitio Ecclesie pro solidis militum et servientium assignavimus. Unde nos de predictis denariis et auro nobis pro pignoribus ipsis a te nomine domini pape et Romane ecclesie persoluto bene quietos vocamus, exceptioni non numerate pecunie et non soluti vel ponderati auri renunciando; renunciantes etiam omni juri et actioni utili et directe et exceptioni tacite et expresse, quod quasve occasione predictorum pignorum nostrorum contra Romanam ecclesiam vel dominum papam habere possemus; promittentes pro nobis nostrisque successoribus hanc refutacionem et omnia supradicta rata et firma semper habere, et non contravenire, sub pena dicte pecunie duple, et pena soluta hoc instrumentum refutacionis nichilominus firmum permaneat.

Actum Spoleti, presentibus testibus subscriptis ad hoc specialiter rogatis, scilicet magistro Johanne Caparo de Anagnia teste, magistro Johanne Anglico, clerico domini cardinalis teste, Johanne de Furcono clerico teste, fratre Johanne converso Saxivivi teste, et Martino Fulginate teste.

Et ego Riccardus, imperialis aule scriniarius, hanc cartam mandato predicti cardinalis scripsi et complevi rogatus.

CCXIX *i*. — *Instrumentum ejusdem refutacionis*[1].

Transcriptum est cujusdam refutacionis sic incipientis.

In nomine Domini. Anno dominice [incarnationis] millesimo ducentesimo tricesimo tertio, anno septimo domini Gregorii noni pape, indictione VI, mensis junii die tercia. Nos Rainucius Johannis Coclei et Johannes Coccus, set ego Johannes una cum dicto Rainucio patruo et curatore meo dato michi in hac re tantum a domino Johanne Poli comite Albe, et Dei gratia alme Urbis illustri senatore, et nos Valentinus Valentini, Guitto et Bonaven-

1. 2 avril 1232. — Muratori, *Ant.*, t. II, p. 807. Le cardinal Jean Colonna donne au pape Grégoire IX, représenté par le marchand Caponigro, quittance de 70 marcs sterling et de 20 onces d'or, de 220 livres provinoises et de 8 onces 1/4 de poudre d'or.

2. Spolète, 16 juillet 1232. — Autre quittance, du même au même, pour la somme de 108 onces et demie d'or et de 174 livres 4 sous, due par le pape comme indemnité pour des garanties données au temps de la guerre.

1. 3 juin 1233. — Rainuce Coclei et ses ayants-cause donnent décharge au pape Grégoire IX, à la commune de Rome et à celle de Viterbe, de toutes les revendications qu'ils pourraient élever à titre de dommages-intérêts pour les dégâts subis par eux pendant la guerre, le pape leur ayant versé une somme de 2,500 livres, par laquelle ils se déclarent indemnisés.

tura de Strammo fratres, Egidius de Valle et Bonushomo ejus frater et Johannes Petri Coclei, omnes insimul et singuli, non aliquo dolo inducti, set libero arbitrio et de mera et pura voluntate, vocamus quietos dominum Gregorium summum pontificem et ecclesiam Romanam, et dominum Johannem Poli comitem Albe et alme Urbis illustrem senatorem pro se principaliter et omnes Romanos per eum communiter et singulariter, et communitatem Urbis, et omnes Viterbienses communiter et singulariter, et generaliter omnem aliam personam in hoc facto adjacentem : silicet de omnibus dampnis nobis predictis et inferius dicendis a Viterbiensibus usque nunc illatis, et a qualibet alia persona per eos, tam in turribus, domibus, vineis, arboribus et in fructibus terrarum, ortorum et canapinarum, quam etiam in rebus mobilibus et bestiis et personis; ita quod sint amodo inde quieti, pacifici, tranquilli et ab omni lite remoti, et de cetero nullam litem seu questionem contra aliquem inde faciemus nec fieri faciemus per aliquam personam a nobis summissam vel summittendam. Hoc ideo facimus quia pro emendatione et restauracione dictorum dampnorum et omnium dampnorum recipimus a dicto domino papa pro Viterbiensibus duo milia quingentas libras bonorum proveniensium senatus. De quibus omnibus nos bene quietos vocamus, et renunciamus non numerate pecunie exceptioni, et de ipsis dampnis ad plenum credimus nobis fore satisfactum, et etiam ultra quam fuerint vel sint ipsa dampna. Unde sacramenta Romanorum sunt bene salvata. Insuper ego dictus Rainucius nomine bone et legalis plejarie obligo me et bona mea que nunc habeo et habebo, quod Spinellus et frater, et Gracianus filius Bartholomei Miet et Spinellus Johannes et Robertus fratres, et Scangius de Milano, et heredes Leonardi Thebaldi et si qui alii in hoc adjacent facto, omnes simul et singuli omnia predicta rata habebunt et firma, et contra nullo modo venient per se vel per quamlibet aliam personam ab eis summissam vel submittendam, quia pari modo sicut et nobis de dictis dampnis est eis ad plenum satisfactum. Quod si contra facere temptaverint vel nos supradicti temptaverimus, et aliquod dampnum ecclesia Romana seu senatus vel Roma vel Viterbienses inde passi fuerint, omne illud dampnum nomine plejarie reddere et restaurare promittimus et insuper solvere teneamur eis nomine pene dictam pecuniam duplam, et soluta pena hec carta firma permaneat. Quam cartam publice scribendam rogavimus Romanum sancte Romane ecclesie scriniarium et scribam senatus et forencium justiciarium, in mense et indictione suprascripta VI.

Dominus Anibaldus, testis; Petrus Johannis Ylperini, testis; Petrus Mannecti, testis; Transmundus, testis; Matheus scriniarius, testis; Jacobus Soguattarius, testis; Petrus Bulgamni, testis; Bobo Johannis Bobonis, testis; Johannes Rencii, testis.

Ego Romanus sancte Romane ecclesie scriniarius et scriba senatus et forensium justiciarius rogatus scripsi et complevi.

CCXIX *j* [1].

Exemplum cujusdam refutacionis sic incipientis.

In nomine domini nostri Jesu Christi, anno ejusdem M°CC°XXX°IIII°, pontificatus domini Gregorii noni pape anno septimo, indictione VII, mensis januarii die VIII. Sasso Jacobi de Rubeis habitator urbis Rome in regione que dicitur Transtiberim remisit atque refutavit omni juri quod sibi competebat seu quolibet modo sibi competere posset jure locationis seu quolibet alio jure, in clusa vel de clusa monasterii sanctorum Cosme et Damiani, sita imfra muros urbis Rome juxta portam Portuensem in predicta regione Transtiberim domino Benedicto domini pape camerario recipienti procuratorio nomine pro predicta ecclesia sanctorum Cosme et Damiani, et domino Gregorio summo pontifici, quorum negocium procurabat in hac parte. Et pro premissa renunciatione jure transactionis facta confessus est se recepisse ab eodem triginta libras denariorum senatus, de quibus se bene quietum vocavit atque pacatum; promittens sub pena dupli in stipulatione deducta per se suosque heredes ac successores premissam renunciationem ratam habere et contra eam nullo exquisito suffragio venire. Quod si faceret, ante omnem litis ingressum se soluturum penam firmiter repromisit, qua soluta convencio inter partes firma nichilominus perseveret. Cujus rei hii rogati fuerunt testes : dominus Roffredus Uberti camere domini pape judex, magister Gualterius, magister Amato, magister Palmerius, Gualterius de Civita et Petrus de Sulmona. Et ego Nicolaus Ferentinus sancte Romane ecclesie scriniarius hiis interfui et rogatus scripsi, et signum feci.

CCXIX *k* [2].

Alia refutacio que sic incipit.

In nomine domini nostri Jesu Christi, anno ejusdem M°CC°XXX°IIII°, pontificatus domini Gregorii noni pape anno VIII, indictione VII, mensis aprilis die XI, in presencia domini Benedicti domini pape camerarii, mei Nicolai scriniarii et sobscriptorum testium, frater Johannes de ordine fratrum Minorum domini pape familiaris, reddidit, solvit,

1. 8 janvier 1234. — Sasso de Rubeis, domicilié au Trastevere, abandonne au pape Grégoire IX, représenté par le camérier Benoit, tous les droits qu'il peut avoir sur le monastère de S. Cosimato, se déclarant désintéressé par une somme de 30 livres à lui versée.

2. 11 avril 1234. — En présence du camérier Benoît, frère Jean, de l'ordre des Mineurs, verse, au nom du pape Grégoire IX, une somme de 50 livres 12 sous 4 deniers à Jean Miccino, en payement de la créance qu'il avait sur le monastère de S. Cosimato.

assignavit, pacavit et tradidit Johanni Miccino civi Romano quinquaginta libras, duodecim solidos, et quatuor denarios denariorum senatus in quodam sacculo sigillatas vice et nomine monasterii sanctorum Cosme et Damiani in Transtiberim, in quibus sibi dictum monasterium extiterat obligatum, et quas sibi dictum monasterium solvere tenebatur, quas etiam dominus papa pro dicto monasterio reddi faciebat eidem. De quibus ipse Johannes Miccinus pro omni debito quo sibi dictum monasterium tenebatur vocavit se bene quietum et pacatum, exceptioni non numerate et non solute pecunie renunciando. Et pro quibus generaliter pro omni debito quo sibi dictum monasterium tenebatur fecit per se suosque heredes et successores ipsi fratri Johanni pro dicto monasterio recipienti plenam refutacionem, renuncians per se suosque heredes et successores omni juri et actioni reali et personali, utili et directo, tacito et expresso, quod sibi contra dictum monasterium competebat vel aliquo modo competere posset super premissis; et omnia pignora et obligationes que et quas pro hiis habebat, liberavit et a[b]solvit; et omnia instrumenta et probationes que aliquo tempore exinde apparerent, vacua et irrita esse voluit. Promittendo per se suosque heredes et successores hec omnia rata et firma semper habere, et contra non venire aliqua occasione vel exceptione, et ipsum monasterium ex premissis servare indempne sub pena dupli dicte pecunie, qua soluta dicta omnia perpetuo nichilominus firma persistant. Actum in sacro palacio Laterananensi. Hujus rei hii rogati fuerunt testes : magister Roffridus Uberti camere domini pape judex, magister Amato domini pape familiaris, dominus Albertus Johannis Apulie milex Anagninus, Walterius de Civita, Johannes de Verulis, Petrus de Apreli et Petrus Georgii ejusdem domini pape cursores, et Passarus. Et ego Nicolaus Ferentinus sancte Romane Ecclesie scriniarius hiis interfui et rogatus scripsi et signum feci.

CCXIX *l*[1].

Exemplum cujusdam instrumenti sic incipientis.

Ugo miseratione divina Ostiensis et Velletrensis episcopus apostolice sedis legatus, dilectis in Christo filiis potestati et consilio et populo totique communi Ferrariensi salutem in Domino. Cum Ferrariensis civitas iuris et proprietatis sit apostolice sedis et ei nullo medio sit subjecta, decet nos qui vices domini pape in partibus gerimus Lombardie vos tamquam filios speciales et ecclesie Romane fideles benigne respicere et iustas peticiones vestras, quantum cum Deo possumus, exaudire. Votis igitur et postulationibus vestris grato concurrentes assensu, terram Masse Fuscalie ad culturam de novo redditam cum paludibus, nemoribus et pertinenciis suis a[d] ius et proprietatem Romane ecclesie pertinentem, quam actenus tenuistis sub annuo censu triginta marcarum legalis argenti, camere domini pape in festo Michaelis annis singulis persolvendo, absque iuris preiudicio alieni, concedimus vobis Adelardino de Capite Pontis, Veronensi civi, potestati Ferrarie, et Johanni Valentini sindico Ferrariensis communis, nomine et vice ipsius communis recipientibus, et vos de predictis omnibus investimus, ita quod habitatores terre illius qui nunc sunt et qui pro tempore fuerint domino pape et ecclesie Romane iuramentum fidelitatis exhibeant, quale cives Ferrarienses nobis nomine Romane ecclesie prestiterunt. Villas autem imfrascriptas, silicet Vallem Clusurie, Fiscalis, Rovoretum, Medelanam, Campumlongum et Medelarinam cum eorum pertinenciis et confinibus, et cum omni honore et districtu, iurisdictione, collecta, placitis, bannis et omnibus pertinentibus ad iurisdictionem, ad manus domini pape et Romane ecclesie retinemus et specialiter reservamus, nullum vobis vel communi Ferrarie ius in eis aliquatenus concedentes, salvo iure cuiuslibet in villis superius nominatis. Massam quoque Lacus sancti, quam monasterium Pomposianum ab ecclesia Romana tenet, similiter reservamus, ita quod nullum vobis ius concedimus in eisdem. Ad huius autem nostre concessionis maiorem certitudinem presentem paginam inde fieri iussimus in forma publici instrumenti.

Predictus vero dominus legatus precepit michi imfrascripto Lantelmo publico notario, ut de predictis omnibus plura uno tenore conficerem instrumenta. Huius vero rei testes fuerunt domini Henricus Bononiensis, Henricus Mantuanus, Nicolaus Reginus episcopi, magister Gracia archidiaconus Bononiensis, magister Tancredus canonicus Bononiensis, magister Bondi capellanus domini episcopi Bononiensis et quidam alii. Acta sunt hec in capella domini episcopi Bononiensis anno a nativitate Domini millesimo ducentesimo vicesimo primo, indictione nona, sexto kal. novembris.

Ego Lantelmus Papiensis imperialis curie notarius hiis omnibus interfui et de supradictis omnibus iussu domini legati hanc cartulam scripsi.

Et ego Armannus Dei gratia imperialis aule et tunc potestatis et communis Ferrarie notarius, ut in autentico et attente perlegi, ita nichil addens nil minuens preter punctum, litteram vel sillabam, sed non quod sensus mutetur me sciente, exceptis signis illius notarii in hoc exemplo scripsi et sumpsi, currente M°CC° tricesimo primo, tempore Gregorii pape et Frederici imperatoris, indictione quarta, die mercurii, decimo intrante septembri, Ferrarie.

1. Bologne, 27 octobre 1221, transcrit à Ferrare le 10 septembre 1231. — Theiner, t. I, p. 69. — Le cardinal Hugues, évêque d'Ostie et Velletri (le futur Grégoire IX), légat du pape Honorius III en Lombardie, investit la commune de Ferrare de la Massa Fiscalia. Sur ce domaine, voir ci-dessus p. 98 *a*, note 3; sur le présent document, *ibid.*, p. 121 *b*, note 1. Bellini, *Monete di Ferrara*, p. 66, cite un payement du cens indiqué ici, effectué en 1230 par la commune de Ferrare.

Ego Lamfrancus Papiensis, imperialis aule notarius, supradicta omnia vidi et legi in predicto exemplo, et hoc exemplum de dicto exemplo sumptum de mandato magistri Tanardi Bononiensis ecclesie archidiaconi, judicis et executoris litterarum domini pape, scripsi.

CCXIX *m* [1].

Transcriptum cujusdam instrumenti sic incipientis.

Sancti Spiritus adsit nobis gratia. Anno a nativitate Domini millesimo ducentesimo vicesimo septimo, indictione quintadecima, Ferrarie in palacio communis Ferrarie, temporibus Gregorii pape et Frederici secundi Romanorum imperatoris, die martis, tertio decimo intrante mensis julii. Dominus Hugolinus de Hugone Rubeo potestas Ferrarie tunc, voluntate et consensu consilii Ferrarie campana coadunati pro communi Ferrarie, et ipsi homines de consilio universaliter fecerunt, constituerunt et ordinaverunt Bennum judicem ibi presentem et recipientem, suum nuncium et procuratorem, sindicum et actorem, ad redeundum mandatis sancte Romane ecclesie et summi pontificis, et ad jurandum precepta ipsius, et ad satisfaciendum Deo et Romane ecclesie et ipsi summo pontifici super excommunicatione in qua positi fuerunt occasione Masse Fiscalie, et super omnibus aliis excommunicationibus quibus sunt de jure vel de facto juste vel injuste ligati. Et specialiter dederunt ei parabolam et licenciam ut super eorum animas juret precepta ejusdem domini pape; et ipsi omnibus modis firmum et ratum habere promiserunt quicquid per predictum Bennum judicem factum fuerit in predictis vel in aliquo predictorum. Insuper constituerunt eundem Bennum suum procuratorem ad litteras impetrandas et judices petendos et recusandos et ad contradicendum omnibus qui contra commune Ferrarie vellent litteras impetrare, promittentes similiter ratum et firmum habere quicquid dictus procurator fecerit in predictis. Ad hec fuere presentes testes rogati domini Leutius juris peritus, Jacobinus de Trotta, Leonardus de Beis, Wido de Corrariis, Ubertinus domine Fine, Conus domini Advocati, Albertinus de Fontana, Widolinus de Widobertis, Widottus de domino Peppo, Faba domini Leutii, Petrus Bonus de Aldeurando, Wido de Sallite, Lamfrankinus judex, Walfredinus domini Freducii Stillanus judex, Rodulfus de Vicedominis, Petrus de Albaro de Beis, Johanninus de Boaria judex, Petrus de Retinagno judex, Bonaventura, Widolinus, Francolinus, Johannes domini Peppo Widottus et Martinus Panci notarii. Ego Tedericus prenomine Rigatius, sacri pallatii et tunc communis Ferrarie notarius, ad hec presens scripsi rogatus.

1. Ferrare, 13 juillet 1227. — La commune de Ferrare députe le juge Benno au pape Grégoire IX pour lui donner satisfaction relativement à diverses excommunications encourues par elle, notamment à propos de la Massa Fiscalia.

CCXIX *n* [1].

Exemplum cujusdam instrumenti sic incipientis.

In nomine sancte et individue Trinitatis, amen. Anno Domini millesimo ducentesimo tricesimo, undecimo kal. maii, indictione tercia, pontificatus domini Gregorii pape noni anno quarto. Cum venerabilis pater dominus Rainerius Sancte Marie in Cosmidin diaconus cardinalis a domino Gregorio papa nono receperit in mandatis, ut ydoneos fideiussores pro Romana ecclesia reciperet a nobili viro Rainono de Latolfa, ad summam mille librarum proveniensium, de parendo mandatis ecclesie Romane super eo quod castrum Saxi ad Romanam ecclesiam nullo medio pertinente injuste et hostiliter invaserat, detinuerat, et dolo postmodum, sicut dicitur, desierat possidere; propter quod fuerat a bone memorie Honorio papa tercio excommunicatus publice et frequenter; dictus Rainonus in ejusdem domini cardinalis presencia constitutus cum instancia postulabat a predicto domino cardinali, ut juxta domini pape mandatum fideiussores ab eo reciperet, quos presencialiter offerebat Tandem dominus Rainonus memoratus promisit per stipulationem sub pena mille librarum predicto domino cardinali pro domino papa suisque successoribus et ecclesia Romana recipienti, stare mandatis eorumdem et ecclesie supradicte sub obligacione omnium bonorum suorum. Et dominus Johannes Urbis alme prefectus in trecentis libris, et dominus Thebaldus Prefecti in ducentis libris et dominus Cappellus de Latolfa in ducentis libris, et dominus Alexander de Brazano in centum libris, ad peticionem et mandatum dicti Rainonis et in sua presencia, fideiussorio nomine pro ipso promiserunt et fideiusserunt apud predictum dominum cardinalem stipulantem ab eo dictam summam pro dicto domino papa suisque successoribus et ecclesia Romana, quod predictus Rainonus stabit, attendet et observabit mandata Romane ecclesie et suorum, nec contra faciet neque veniet aliquo ingenio vel subtilitate. Quod si non observabit vel contra faciet, quilibet predictorum fideiussorum solvere Romane ecclesie dictam pecuniam in qua fideiubet, obligans quilibet eorum ad hec omnia bona sua, renunciantes nove constitutionis beneficio et cuilibet alii auxilio, per quod possent

1. Rome, 21 avril 1230. — Muratori, *Ant.*, t. I, p. 685. — Raino della Tolfa donne au cardinal Rainier, diacre de Sainte-Marie in Cosmedin, représentant le pape Grégoire IX, diverses cautions pour la somme totale de 1,000 livres, en garantie de sa promesse de se montrer obéissant aux ordres du pape. Il y avait contrevenu en s'emparant du château de Sasso (près Cervetri), ce pourquoi Honorius III l'avait excommunié.

contra facere vel venire, quod non opponent, sub pena dupli; qua soluta vel non, predicta omnia firma permaneant.

Actum Rome apud sanctum Clementem in palacio ejusdem cardinalis, in presencia domini Ildribrandi, magistri Petri de Sancto Germano et magistri Petri Viterbiensis, capellanorum, et Johanois de Fera, Sensus de Per[usia?] Roffridi, Angeli et Talenti Spoletani, servientium ejusdem cardinalis, testium ad hoc rogatorum.

Eodem die in Transtiberi dominus Amato Prefecti eodem modo fideiussit in ducentis libris proveniensium, et promisit pro dicto Rainone magistro Petro camerario dicti cardinalis pro dicto domino papa et ecclesia Romana, in presencia predicti domini Johannis Prefecti, domini capellani, domini Alexandri, magistri Petri predicti de Sancto Germano advoc[ati?], testium.

Ego Ranucius imperialis aule notarius, omnibus interfui supradictis, et hoc instrumentum mandato dicti cardinalis et fideiussorum et Rainonis scripsi et publicavi.

CCXIX *o* [1].

Aliud instrumentum quod sic incipit.

In nomine Domini. Anno nativitatis Christi millesimo ducentesimo tricesimo tercio, pontificatus domini Gregorii pape noni anno septimo, indictione sexta, mensis martii die vicesima nona. Ego Riccardus de Galeria juro precise stare mandatis domini pape super facto castri Saxi quod michi faciet per se vel per specialem nuncium et litteras, et nos Jacobus Petri Johannis Grassi comes Guastapane, Oddo Franconis, Guido de Galeria et Petrus Cinthii de Monte, unusquisque nostrum in ducentis libris proveniensium fidejubemus pro dicto Riccardo de Galeria, quod si ipse non fecerit mandatum domini pape super facto castri Saxi sicut supradictum est, dictam pecuniam in qua fidejussorie tenemur pro eo solvemus ad mandatum domini pape. Quod si non fecerimus, nos et omnia bona nostra pignori ponimus et firmiter subicimus et statuimus jurisdictioni et judicio domini pape pro supradictis omnibus firmiter observandis. Actum in palacio domini pape in presencia venerabilium patrum dominorum Stephani tituli Sancte Marie in Transtiberim et Johannis de Columpna tituli Sancte Praxedis presbiterorum cardinalium, presentibus hiis testibus ad hoc rogatis, silicet : magistro Petro de Pontecurvo domini pape capellano teste, magistro Petro de Columpna et magistro Johanne capellano domini Johannis de Columpna cardinalis, testibus, Riccardo scriniario et Macharino de Fulingro et aliis pluribus testibus. Et ego Fortibrachia judex et scriniarius, quia interfui de mandato prescriptorum dominorum cardinalium, scripsi et complevi rogatus.

CCXIX *p*. — Hec est forma juramenti quod prestitit Marcoaldus civis Lucensis, potestas Perusii, apud Tudertum, in presentia Alatrini subdiaconi et capellani et Philippi scriptoris, nuntiorum domni pape, et aliorum quampluriam [1].

Ad honorem Dei omnipotentis, Patris et Filii et Spiritus Sancti, beate Marie semper Virginis et beatorum apostolorum Petri et Pauli omniumque sanctorum, ad honorem quoque sancte Romane ecclesie ac domini pape, ego M. potestas Perusinus, nomine ac mandato universitatis eiusdem, juro et bona fide sine fraude observare promitto, quod adiutor ero et defensor pro posse meo ad retinendum, conservandum, manutenendum et defendendum patrimonium beati Petri in Tuscia et ducatu Spoletano in devotione et subiectione ac fidelitate sancte Romane ecclesie ac domini pape spiritualiter et temporaliter, et conservandam ac retinendam pacem ac tranquillitatem dictorum patrimonii et ducatus, fidelitate ac mandatis domni pape et nuntiis ipsius in omnibus semper salvis. Sic me Deus adiuvet et hec sancta evangelia.

Eodem modo iuraverunt potestas et ambassatores Tudertini, Narnienses, Ortani, Amelienses, Cornetani, Balneoregenses, Vetrallenses, Montisflasconis, Radicophani, Aquependentis, Tuscanenses, Montaltenses, Interamnenses, Spoletani, Fuliginates, Asisinates, Eugubini, Nucerini, Boctonenses, Spellani, Mevanates, Trevanenses, Coccoronenses.

CCXIX *q*. — Littere patriarche Ierosolimitani misse domno Thome, tituli sancte Sabine presbitero cardinali, super solutione tricentarum marcharum sibi facta de pecunia quondam domni episcopi Norwicensis [2].

Reverendo in Christo patri domino et amico karissimo T.

1. 29 mars 1233. — Richard de Galeria donne caution de son obéissance à la suite des plaintes auxquelles il avait donné lieu dans l'affaire de Sasso.

1. Todi, v. 1233. — Theiner, n° 173. — Les podestats et autres représentants des cités de la Toscane pontificale et du duché de Spolète prêtent serment de fidélité au pape, représenté par Alatrino, recteur de Spolète. — Cette pièce et la suivante, d'une même écriture, très différente de celle qui précède, portent des titres à l'encre ordinaire, de la même main que le texte, et non de celle du rubriciste.

2. Avant 1233. — Giraud, patriarche de Jérusalem, certifie au cardinal Thomas de Capoue que l'évêque d'Acre lui a remis 300 marcs provenant d'un don de l'évêque de Norwich,

Dei gratia tituli sancte Sabine presbitero cardinali, G. miseratione divina patriarcha Jerosolimitanus, humilis et indignus apostolice sedis legatus, salutem et tam debitum quam devotum cum omni reverentia famulatum. Noverit

et qu'il a déposé cette somme chez les Templiers, où elle est à la disposition du pape. Giraud cessa, en 1232, d'être légat pontifical (Le Quien, *Or. Christ.*, t. III, p. 1256).

vestra reverentia quia ad mandatum vestrum a magistro hospitalis sancti Johannis recepimus centum marchas, et ab officialibus venerabilis fratris... Acconensis episcopi ducentas de helemosina bone memorie... Norwicensis episcopi, et eas deposuimus in loco tuto, videlicet in domo Templi, ut ad mandatum domni pape et vestrum, quandocumque necesse fuerit, fideliter expendantur.

Et est notandum quia has litteras habet domnus Thomas cardinalis sigillatas sigillo patriarche.

CCXX. — Cartule acquisitionis et emptionis Paliani et Serronis ad opus Romane ecclesie tempore domini Gregorii pape IX [1].

In nomine Domini, amen. Anno incarnationis Christi millesimo ducentesimo tricesimo secundo, pontificatus domini Gregorii pape IX anno sexto, mense decembri die XXI, indictione sexta. Ego Odo de Columpna, dominus Olibani, hac die presenti propria et spontanea voluntate, vendo et irrevocabiliter trado tibi domino Benedicto domini pape camerario ad opus et nomen reverendi patris domini Gregorii noni pape suorumque successorum et Romane ecclesie in perpetuum, videlicet totam et integram partem meam rocce et castri Paliani, et rocce et castri Serronis, cum omni jure et jurisdictione et actione, dominio et honore, et tam in terris quam in vineis, vassallis, silvis, pratis, montibus, collibus, planitiis, pascuis, aquis et comunitatibus universis, sicut mihi et heredibus et successoribus meis competunt pro diviso vel indiviso, jure hereditario vel alio quolibet modo in predictis castris intus et extra, et per totum eorum territorium et districtum; excepto eo, quod habeo et teneo ultra fossatum de Centum Guttis cum quodam accasamento posito ultra predictum fossatum ex parte castri mei de Olibano. Que omnia michi et heredibus et successoribus meis sine aliqua conditione reservo. Et a presenti do et concedo ipsi domino pape ac successoribus suis liberam potestatem intrandi et accipiendi per se vel per procuratorem suum auctoritate propria possessionem omnium predictorum; et habendi, tenendi et possidendi libere et quiete ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum omnia supradicta: et quicquid ego vel alia persona pro me de predictis omnibus possidemus, a presenti me constituo nomine Romane ecclesie possidere. Pro venditione seu alienatione et traditione confiteor me recepisse et habuisse a te predicto domino camerario nomine domini pape et ecclesie Romane solvente quadrigentas libras bonorum denariorum senatus; de quibus bene me voco quietum, exceptioni non numerate vel non solute pecunie renuntiando. Et si predicta bona plus valent, totum a presenti eidem domino pape ac successoribus suis ac Romane ecclesie dono atque concedo libere in perpetuum. Hanc autem venditionem, alienationem et traditionem ipsi domino pape suisque successoribus nomine Romane ecclesie, ut dictum est, facio, salvo per omnia michi et heredibus meis perpetuo, quod omnes possessiones et bona immobilia extra munitiones predictorum castrorum posita, et redditus vassallorum meorum quos et que hujus alienationis tempore in castris habueram supradictis, a domino papa et Romana ecclesia in feudum de cetero tenebimus, et exinde ipsius domini pape et Romane ecclesie vassalli simus perpetuo et fideles, et eis propter hoc specialiter prestemus homagium personale. Insuper de libero arbitrio et propria voluntate do, dono atque concedo et trado eidem domino pape et Romane ecclesie ad eorum proprietatem in perpetuum, videlicet unam domum meam positam infra roccam Paliani, cum omnibus juribus, utilitatibus et pertinentiis suis, sicut suis finibus terminatur, ad intrandum, tenendum, possidendum et faciendum libere in perpetuum sue beneplacito voluntatis. Pro predictis autem omnibus firmiter et fideliter observandis, me meosque heredes et successores et omnia mea bona mobilia et immobilia habita et habenda, eidem domino pape suisque successoribus principaliter et specialiter obligo, et eadem propter hoc specialiter ab eis precario me constituo possidere. Renuntiando in his omnibus omni juris auxilio canonici et civilis, consuetudini et statuto, et omni actioni, exceptioni et rei, que possent obici contra instrumentum vel factum. Promittimus pro me meisque heredibus et successoribus perpetuo hanc venditionem, donationem et traditionem et omnia supradicta rata et firma semper habere, inviolabiliter observare et non contra venire, sed si opus et necesse fuerit, legitime defendere ab omni persona. Quod si predicta omnia non serva-

[1] Anagni, 21 décembre 1232. — Muratori, *Ant.*, t. I, p. 681. — Odon de Colonna, seigneur d'Olevano, vend au pape Grégoire IX, représenté par le camérier Benoît, pour 400 livres, tous ses droits sur Paliano et Serrone. — La rubrique correspond, non pas à la pièce ci-dessous, mais à tout le dossier (CCXX-CCLXII) relatif à l'achat de Paliano et Serrone.

verimus, vel quolibet modo venerimus contra premissa, predictas quadringentas libras nomine pene duplas eidem domino pape suisque successoribus et Romane ecclesie promitto me integre soluturum. Et pena soluta, hujus venditionis, donationis et traditionis contractus in suo nichilominus robore perseveret.

Actum Anagnie presentibus testibus subscriptis ad hoc specialiter rogatis, scilicet domino Stephano domini pape capellano teste, magistro Roffrido Huberti teste, magistro Galtero de camera teste, magistro Palmerio de camera teste, Johanne Dente milite Ferentino teste, et Berardo domini Parisii teste.

Et ego Riccardus, imperialis aule scriniarius, hanc cartam de consensu partium scripsi et complevi rogatus.

CCXXI. — Cartula compromissionis quorumdam dominorum de Paliano [1].

In nomine Domini, amen. Anno incarnationis Christi millesimo ducentesimo tricesimo tertio, pontificatus domini Gregorii pape noni anno sexto, mense januarii, die XXVIII, indictione sexta. Cum inter reverendum patrem dominum Gregorium nonum summum pontificem et quosdam dominos Paliani, scilicet Transmundum de Tincto, Lucam de Paliano, Petrum Pinctum, Bartholomeum Pinctum, Petrum de Paliano, Jacobum et Ungarum fratres, Thomam Babusum, Petrum Vetulum, Thomeum Nicholay de Miro, Theobaldum de Gregorio et Nicolaum Macarannum, super venditione et alienatione totius partis eorum castri de Paliano et castri Serronis domino pape et Romane ecclesie facienda dudum habito diligenti tractatu parati essent predicti Palianenses ad alienationis contractum summo pontifici et Romane ecclesie faciendum, quia tam de pretio venditionis quam de hiis que dominus papa sibi nomine Romane ecclesie retinet ac de hiis etiam que a Romana ecclesia prefatis Palianensibus concederentur in feudum erat quedam discordia inter partes; tandem magister Boetius clericus et familiaris domini pape procurator nomine Romane ecclesie ad hoc specialiter constitutus ex parte una et predicti Palianenses ex parte altera dominum Stephanum de Anagnia capellanum domini pape et dominum Johannem de Gaviano ac dominum Johannem de Raynaldum arbitros seu arbitratores, laudatores seu amicabiles compositores, comuniter et concorditer elegerunt, qui arbitrari seu laudare deberent de omnibus supradictis, quantum videlicet nomine precii pro tota et integra parte eorum Paliani et Serronis intus et extra eisdem Palianensibus a summo pontifice solveretur, et que sibi dominus papa nomine Romane ecclesie in predictis castris jure dominii retineret, que etiam postmodum concederet in feudum eisdem. Et partes hinc inde sibi ad invicem promiserunt sub pena inferius constituta quod quicquid arbitri seu arbitratores supradicti laudabunt et statuent inter eos seu fuerint arbitrati, semel aut pluries sedendo vel stando diebus feriatis vel non feriatis, presentibus partibus vel absentibus, hinc inde ratum et firmum habebu[n]t et perpetuo inviolabiliter observabunt. Ut autem predicta omnia robur obtineant perpetue firmitatis, compromissum hujusmodi per legitimam stipulationem fuit hinc inde tali pena vallatum, quod quilibet predictorum Palianensium ad penam ducentarum librarum proveniensium Romane ecclesie et Romana ecclesia eis ad penam similem teneatur, ita tamen quod pena predicta illi parti lucro cedere debeat que compromissi jura servaverit illibata, eodem compromisso post pene solutionem nichilominus rato et firmo manente. Actum est hoc in civitate Anagnie presentibus testibus infrascriptis, ad hoc specialiter rogatis, scilicet :

domino Alberto Johannis Apulie, teste;
magistro Palmerio clerico camere, teste;
Willelmo ostiario domini pape, teste;
Nicolao de Malliano, teste;
Petro de Carpeneto, teste;
et Paganello cursoribus, teste;
domino Alberto Johannis de Apulia, teste;
magistro Palmerio, clerico et scriptore camere, teste;
Willelmo hostiario domini pape, teste;
Nicolao de Malliano, teste;
Petro de Carpeneto, teste;
et Paganello cursore domini pape.

Et Ego Riccardus imperialis aule scriniarius hanc cartam utriusque partis consensu scripsi fideliter et complevi rogatus.

CCXXII. — Cartula venditionis facte a quibusdam dominis de Paliano de bonis eorum Paliani et Serronis [1].

In nomine Domini, amen. Anno incarnationis Christi

1. Anagni, 28 janvier 1233. — Muratori, *Ant.*, t. I, p. 143. — Compromis, à fin d'arbitrage, entre le Saint-Siège et douze personnes ayant des droits sur Paliano et Serrone.

1. 1er février 1233. — Muratori, *Ant.*, t. I, p. 683. — Les douze personnes nommées dans l'acte précédent cèdent au

millesimo ducentesimo tricesimo tertio, pontificatus domini Gregorii pape noni anno sexto, mense februario, die prima, indictione sexta. Nos Transmundus de Tincto, Lucas de Paliano, Petrus Pinctus, Bartolomeus Pinctus, Petrus de Paliano, Jacobus et Ungarus[1], *Petrus Vetulus et Thomas Nicolai de Miro, Theobaldus Gregorii et Nicolaus Maccarannus, domini de Paliano, hac die presenti, propria, libera et spontanea voluntate vendimus et irrevocabiliter tradimus tibi magistro Boetio clerico et familiari domini pape, procuratorio nomine recipienti ad opus et nomen domini pape Gregorii suorumque successorum et Romane ecclesie in perpetuum : videlicet totam et integram partem nostram rocce et castri Paliani et rocce et castri Serronis, cum domibus et casalinis quas et que in predictis roccis habemus et nobis competunt pro diviso vel indiviso, cum omni jure, jurisdictione et actione, dominio et honore, et tam in terris quam in vineis, vassallis, montibus, pratis, silvis, collibus, planiciis, pascuis, aquis et comunitatibus universis, sicut nobis competunt pro diviso vel indiviso in predictis castris intus et extra per totum eorum territorium et districtum; dantes eidem domino pape plenam et liberam potestatem intrandi et accipiendi per se vel per procuratorem suum auctoritate propria possessionem omnium predictorum, et habendi, tenendi, possidendi ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum omnia supradicta. Et quicquid nos vel alia persona pro nobis de predictis omnibus possidemus, a presenti constituimus nos nomine Romane ecclesie possidere, salvis nobis et heredibus nostris universis possessionibus et bonis nostris immobilibus extra munitiones predictorum castrorum positis, et omnibus redditibus vassallorum nostrorum, sicut arbitrando laudabunt dominus Stephanus de Anagnia domini pape capellanus, et dominus Johannes de Gaviniano, et dominus Johannes de Raynaldo, qui arbitrandi et laudandi super hoc acceperunt a partibus potestatem, sicut in compromisso scripto per manum Riccardi scriniarii continetur. Hanc autem venditionem seu alienationem et traditionem facimus, ut dictum est, ipsi domino pape suisque successoribus et Romane ecclesie in perpetuum pro eo pretio quod arbitri seu arbitratores supradicti laudando taxabunt, et fuerint arbitrati; promittentes nos eorum extimationem et taxationem perpetuo ratam et gratam habere et in manibus acceptare, et pretio quod ipsi laudabunt perpetuo nos fore contentos. Et si predicta plus valent, totum a presenti eidem domino pape et Romane ecclesie libera voluntate donamus et concedimus inter vivos. Et juramento a singulis nostrum corporaliter prestito per stipulationem promittimus pro nobis et heredibus et successoribus nostris, hanc venditionem, promissionem et traditionem, et omnia supradicta, rata et firma semper habere et perpetuo inviolabiliter observare, et non contra venire; sed si opus et necesse fuerit, legitime defendere ab omni persona. Quod si predicta non servaverimus, vel quolibet modo venire temptaverimus contra premissa, penam in suprascripto compromisso statutam domino pape et Romane ecclesie integre nos promittimus soluturos, et pena soluta hujus venditionis, alienationis et traditionis contractus in sua nichilominus permaneat firmitate. Et pro hiis omnibus firmiter et fideliter observandis omnia bona nostra mobilia et immobilia, habita et habenda, eidem domino pape et Romane ecclesie obligamus et eadem omnia propter hoc specialiter precario nos ab eis constituimus possidere; renuntiando in hiis omnibus omni juris auxilio, canonici et civilis, consuetudini et statuto, et omni exceptioni et rei que possent obici contra instrumentum vel factum.*

Actum est hoc presentibus testibus infrascriptis, ad hoc specialiter rogatis, scilicet : magistro Roffrido de Terracina domini pape notario teste, Petro de Pofis clerico ejusdem notarii teste, Willelmo sutore curie domini pape teste, Perusino de Marescalcia teste, domino Stephano capellano domini pape teste, Paulo de Capa teste, et Johannino domini pape cursore teste.

Et ego Riccardus imperialis aule scriniarius qui omnibus predictis interfui hanc cartam utriusque partis consensu scripsi et complevi rogatus.

CCXXIII. — CARTULA ARBITRII LATI INTER DOMINUM PAPAM ET QUOSDAM DOMINOS PALIANI [1].

In nomine Domini, amen. Anno incarnationis Christi millesimo ducentesimo tricesimo tertio, pontificatus domini Gregorii pape noni anno sexto, mense februarii, die XXVI, indictione sexta. Nos Stephanus domini pape

pape Grégoire IX, représenté par son clerc Boèce, tous leurs droits sur Paliano et Serrone, pour des sommes à déterminer par les arbitres.

1. Manquent ici les mots *fratres, Thomas Babusus*, qui doivent être rétablis d'après les pièces CXXI et CXXIII.

1. 26 février 1233. — Sentence rendue par les arbitres entre les parties mentionnées dans les deux chartes précédentes. Les indemnités à payer par le pape se montent à 1,148 livres 15 sous.

capellanus, Johannes de Gaviniano et Johannes de Raynaldo, arbitri seu arbitratores et laudatores electi a magistro Boetio clerico domini pape procuratore ad hoc specialiter ab eodem domino papa coram me Riccardo scriniario constituto nomine Romane ecclesie ex parte una, et a quibusdam dominis de Paliano, videlicet Transmundo de Tineto, Luca de Paliano, Petro Pincto, Bartholomeo Pincto, Petro de Paliano, Jacobo et Ungaro fratribus, Thoma Babuso, Petro Vetulo, Thomeo Nicolai de Miro, Theobaldo Gregorii et Nicolao Macaranno nomine eorum ex parte altera, tam super taxatione seu extimatione pretii quod dicti Palianenses ab eodem domino papa debebant recipere et habere pro venditione seu alienatione totius partis eorum Paliani et Serronis eidem domino pape et Romane ecclesie facta quam super hiis que dominus papa in predictis castris ad opus et nomen Romane ecclesie retineret, ac de hiis que postmodum in predictis castris idem dominus concederet in feudum eisdem, de quibus erat discordia inter eos, sicut in compromisso a partibus facto evidenter apparet; hac die presenti, recepta super predictis omnibus a partibus potestate, et deliberatione super hiis omnibus habita diligenter, sub pena in predicto compromisso statuta laudamus et arbitrando precipimus quod dominus papa pro venditione seu alienatione totius partis eorum Paliani et Serronis intus et extra eidem domino pape et Romane ecclesie jam sollempniter facta, sicut apparet ex contractu venditionis scripto per Riccardum scriniarium, prefato Transmundo de Tineto, pro parte sua, centum et septuaginta duas libras bonorum proveniensium senatus, Luce de Paliano centum quadraginta libras, Petro de Paliano et Jacobo fratribus simul septuaginta duas libras, Ungaro fratri eorum quadraginta libras, Petro Vetulo centum quinquaginta libras, Theobaldo Gregorii ducentas libras, Thomasio Babuso pro se et uxore ac sororibus suis centum quinquaginta quinque libras et XV *solidos, Thome Nicolai de Miro* XL *libras, Nicolao Macaranno et sorori ejus* XCVI *libras, Petro Pincto* XX *libras, Bartholomeo Pincto* LXV *libras, et mandamus sub pena in compromisso statuta quod dicti Palianenses hujusmodi pretio sint contenti. Ex eodem quoque compromisso laudamus, statuimus et arbitramur quod dominus papa ad opus et nomen Romane ecclesie in predictis castris sibi retineat in perpetuum totam et integram partem eorum rocce Paliani et rocce Serronis, cum domibus et casalinis eorum infra easdem terras existentibus et cum omni dominio et honore omnique jure, jurisdictione et actione que in predictis castris competebant eisdem. Retineat etiam communitates universas tam in montibus quam in silvis, collibus, pratis, pascuis, aquis, et ubicumque predictis Palianensibus competebant per totum eorum territorium et districtum. Laudamus insuper, statuimus et arbitramur ratione compromissi predicti, quod dominus papa nomine Romane ecclesie prefatis Palianensibus concedat in feudum universas possessiones eorum extra munitiones Paliani et Serronis positas et omnes redditus vassallorum suorum quos et quas hujusmodi alienationis tempore in castris habuerant memoratis; ita tamen quod iidem Palianenses et heredes et successores eorum exinde sint vassalli domini pape et Romane ecclesie in perpetuum et eidem domino pape et successoribus suis propter hoc spetialiter prestent homagium personale. Hoc autem arbitrium latum est in presentia partium et tam ex parte Romane ecclesie quam ex parte predictorum Palianensium fuit firmiter acceptatum, et iidem Palianenses pretaxatum debitum ab arbitris constitutum in presentia mei Riccardi scriniarii gratanter recipientes et acceptantes se bene quietos et pagatos vocarunt, exceptioni non numerate vel non solute pecunie renuntiando. Insuper juramento a singulis eorundem Palianensium corporaliter prestito promiserunt predicta omnia perpetuo se firmiter servaturos, et nullo tempore, nullo modo vel ingenio contra venturos. Quod si aliqua partium predictum arbitrium non servaverit, vel quolibet modo contra premissa venire presumpserit, penam in compromisso statutam alteri parti persolvat, et eadem pena soluta predictum arbitrium in suo nichilominus robore perseveret. Actum presentibus testibus ad hoc specialiter rogatis atque vocatis, scilicet :*

domino Odone de Columpna, teste;
Petro de Marsia priore Sancti Pancratii, teste;
Amato vicedomino Prenestino, teste;
Petro filio domini Tholomei, teste;
Adenulfo domini Loffredi, teste;
et aliis quampluribus testibus.

Et ego Riccardus imperialis aule scriniarius hanc cartam utriusque partis consensu scripsi rogatus.

CCXXIIII. — CARTULA VENDITIONIS DOMINI FRASNELLI DE PALIANO FACTE ROMANE ECCLESIE DE BONIS SUIS [1].

In nomine Domini, amen. Anno incarnationis Christi millesimo ducentesimo triecesimo tertio, pontificatus domini

1. 27 mars 1233. — Frasnellus de Paliano vend au pape Grégoire IX, représenté par son clerc Boèce, ses droits sur Palliano et Serrone, pour 223 livres qu'il reconnaît lui avoir été versées par le camérier Benoît.

Gregorii pape noni anno VII°, mense martio, die XXVII, indictione sexta. Ego Frasnellus de Palliano hac die presenti propria et spontanea voluntate vendo et irrevocabiliter trado tibi magistro Boetio clerico domini pape procuratorio nomine pro ipso domino papa suisque successoribus et Romana ecclesia recipienti in perpetuum, videlicet totam et integram partem meam rocce ac castri Paliani et rocce ac castri Serronis, cum domibus et casalinis quas et que in predictis roccis habeo et michi competunt pro diviso vel indiviso, cum omni jure, jurisdictione et actione, dominio et honore, et tam in vassallis quam in terris, vineis, pratis, montibus, collibus, planiciis, silvis, pascuis, aquis et comunitatibus universis, sicut mihi et heredibus meis competunt pro diviso vel indiviso in predictis castris intus et extra per totum eorumdem castrorum territorium et districtum; et a presenti do et concedo ipsi domino pape suisque successoribus plenum mandatum et liberam potestatem intrandi et accipiendi per se vel per procuratorem suum auctoritate propria possessionem omnium predictorum, et habendi tenendi possidendi ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum omnia supradicta; et quicquid ego vel alia persona pro me de predictis omnibus possidemus, a presenti me constituo nomine Romane ecclesie possidere. Salvo per omnia mihi et heredibus et successoribus meis quod universas possessiones et bona mea immobilia et omnes redditus vassallorum meorum quos et que extra munitiones predictorum castrorum hujus alienationis tempore in castris habueram memoratis, ego et heredes et successores mei a domino papa et Romana ecclesia in feudum de cetero teneamus, ita tamen quod ego et heredes et successores mei domini pape et successorum suorum ac Romane ecclesie vassalli simus exinde in perpetuum et fideles, et eidem domino pape suisque successoribus et Romane ecclesie propter hoc specialiter prestemus homagium personale. Pro qua utique venditione et traditione confiteor me recepisse et habuisse a domino Benedicto ejusdem domini pape camerario nomine ipsius domini pape et ecclesie Romane solvente CCXXIII *libras bonorum proveniensium senatus; de quibus bene me voco quietum et plene pagatum, exceptioni non numerate pecunie renuntiando. Et si predicta bona plus valent, totum eidem domino pape suisque successoribus et Romane ecclesie dono atque concedo jure donationis in perpetuum. Pro quibus omnibus firmiter et fideliter observandis omnia mea bona mobilia et immobilia eidem domino pape et successoribus suis obligo et eadem ab ipsis precario me constituo possidere, renuntiando in hiis omnibus omni juris auxilio canonici et civilis, consuetudini et statuto, et omni exceptioni et rei que possent obici contra hoc instrumentum vel factum. Hanc autem venditionem, traditionem et omnia supradicta prestito ante corporaliter juramento promitto rata et firma semper habere et perpetuo inviolabiliter observare et nullo modo vel ingenio contra venire, sed si opus et necesse fuerit legitime defendere ab omni persona. Quod si a me vel heredibus aut successoribus meis predicta non fuerint observata vel quolibet modo venerimus contra premissa, predictam pecuniam nomine pene duplam ipsi domino pape et Romane ecclesie promitto me integre soluturum et pena soluta hujus venditionis et alienationis contractus in sua nichilominus permaneat firmitate. Actum Anagnie presentibus testibus ad hoc specialiter rogatis atque vocatis, scilicet :*

domino Stephano domini pape capellano, teste;
Montanino campsore domini pape, teste;
magistro Roffrido Huberti, teste;
magistro Amato domini pape familiari, teste;
Lando de Atino, teste;
Capudnigro de Senis, teste.

Et ego Riccardus imperialis aule scriniarius hanc cartam utriusque partis consensu scripsi et complevi rogatus.

CCXXV. — CARTULA VENDITIONIS TINCTI CLERICI SANCTI ANDREE DE PALIANO, PRO SE ET FRATRE SUO FACTE DE BONIS SUIS[1].

In nomine Domini, amen. Anno incarnationis Christi millesimo CC°XXXIII°, pontificatus domini Gregorii pape noni anno VI°, mense marcio, die VII, indictione sexta. Ego Tinctus clericus sancti Andree de Paliano hac die presenti, propria et spontanea voluntate, vendo et irrevocabiliter trado tibi magistro Boetio clerico domini pape ad opus et nomen ipsius domini pape suorumque successorum et Romane ecclesie recipienti in perpetuum, videlicet totam et integram partem meam rocce et castri Paliani et rocce ac castri Serronis, cum domibus seu casalinis infra easdem roccas michi competentibus cum Transmundo fratre meo pro diviso vel indiviso, cum omni jure, jurisdictione et actione, dominio et honore, et tam in vassallis quam in terris, vineis, pratis, montibus, collibus, planitiis, silvis, pascuis, aquis et comunitatibus universis, sicut michi et heredibus meis competunt

1. 7 mars 1233. — Tinctus, clerc de Saint-André de Paliano, vend au pape Grégoire IX, représenté par son clerc Boèce, ses droits sur Paliano et Serrone, pour une somme de 84 livres, à lui versée par le camérier Benoît.

vel competere possunt cum predicto fratre meo pro diviso vel indiviso in predictis castris intus et extra, et per totum eorum territorium et districtum, et do et concedo eidem domino pape ac successoribus suis plenam et liberam potestatem intrandi et accipiendi per se vel per procuratorem suum auctoritate propria possessionem omnium predictorum, et habendi tenendi possidendi ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum omnia supradicta; et quicquid ego vel alia persona pro me de predictis omnibus possidemus a presenti me constituo nomine Romane ecclesie possidere; salvo michi et heredibus et successoribus meis quod universas possessiones et bona mea immobilia extra munitiones predictorum castrorum positas quas et que hujus alienationis tempore cum predicto fratre meo pro diviso vel indiviso in castris habueram memoratis, et redditus vassallorum meorum, ego heredes et successores mei a domino papa suisque successoribus ac Romana ecclesia in feudum de cetero teneamus; ita tamen quod exinde domini pape et successorum suorum ac Romane ecclesie vassalli simus perpetuo et fideles, et eis propter hoc specialiter prestemus homagium personale. Pro qua venditione et traditione confiteor me recepisse et habuisse a domino Benedicto domini pape camerario nomine ipsius domini pape et ecclesie Romane solvente LXXXIIII *libras bonorum proveniensium senatus, de quibus bene me voco quietum et plene pagatum, exceptioni non numerate pecunie renuntiando; et si predicta bona plus valent, totum a presenti eidem domino pape et Romane ecclesie dono atque concedo jure donationis in perpetuum. Pro quibus omnibus firmiter et fideliter observandis, omnia mea bona mobilia et immobilia, habita et habenda, eidem domino pape suisque successoribus et Romane ecclesie obligo, et eadem propter hoc specialiter precario me ab eis constituo possidere; renuntiando in hiis omnibus omni juris auxilio, canonici et civilis, consuetudini et statuto, et omni actioni, exceptioni et rei que possent obici contra instrumentum vel factum. Hanc autem venditionem et traditionem pro me et heredibus et successoribus meis juramento a me corporaliter prestito rata et firma promitto semper habere et inviolabiliter observare et nullo modo vel ingenio contra venire, sed si opus et necesse fuerit legitime defendere ab omni persona. Quod si a me meisque heredibus et successoribus predicta non fuerint observata, vel quolibet modo venerimus contra premissa, predictam pecuniam nomine pene duplam ipsi domino pape et Romane ecclesie promitto me integre soluturum, et pena soluta hujus venditionis et alienationis contractus in suo nichilominus robore perseveret. Actum Anagnie presentibus testibus subscriptis ad hoc specialiter rogatis, scilicet :*

magistro Theobaldo capellano domini pape, teste;
magistro Palmerio scriptore camere, teste;
Spinello mercatore Senensi, teste;
Capudnigro de Senis, teste;
Montanino campsore domini pape, teste.

Et ego Riccardus imperialis aule scriniarius hanc cartam utriusque partis consensu scripsi et complevi rogatus.

CCXXVI. — CARTULA VENDITIONIS DOMINI DANENSIS DE PALIANO FACTE DE BONIS SUIS ET LAVINIE NEPTIS SUE [1].

In nomine Domini, amen. Anno incarnationis Christi millesimo ducentesimo XXXIII°, pontificatus domini Gregorii pape noni anno sexto, mense martio die VI, indictione sexta, ego Danensis de Paliano, avus et tutor Lavinie pupille neptis mee, filie quondam Johannis filii mei, hac die presenti, proprio nomine meo et tutorio nomine predicte pupille neptis mee, libera et spontanea mea voluntate vendo et irrevocabiliter trado tibi magistro Roffrido Huberti de Anagnia procuratorio nomine recipienti pro domino papa suisque successoribus ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum : videlicet totam et integram partem nostram rocce ac castri Paliani et rocce ac castri Serronis, cum domibus et casalinis nobis infra easdem roccas competentibus pro diviso vel indiviso et cum omni jure, jurisdictione et actione, dominio et honore, et tam in vassallis quam in terris, vineis, pratis, silvis, montibus, collibus, planiciis, pascuis, aquis et comunitatibus universis, sicut nobis et heredibus nostris competunt pro diviso vel indiviso in predictis castris intus et extra et per totum eorum territorium et districtum; et quicquid nos vel alia persona pro nobis de predictis omnibus possidemus, a presenti constituimus nos nomine Romane ecclesie possidere; et do et concedo ipsi domino pape liberam potestatem intrandi et accipiendi per se vel per procuratorem suum auctoritate propria possessionem omnium predictorum, et habendi tenendi et possidendi ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum omnia supradicta, salvo per omnia nobis et heredibus et successoribus nostris perpetuo quod universas possessiones et bona nostra immobilia extra munitiones predictorum castrorum

1. 6 mars 1233. — Danese de Paliano, en son nom et au nom de sa pupille Lavinia, cède au pape Grégoire IX, représenté par maître Roffredo Uberti d'Anagni, ses droits sur Paliano et Serrone, pour une somme de 220 livres 7 sous, qu'il reconnait lui avoir été payée par le camérier Benoit.

posita et redditus vassallorum nostrorum quos et que hujus alienationis tempore in castris habuimus memoratis ab ipso domino papa et Romana ecclesia in feudum de cetero teneamus, et exinde ipsius domini pape et Romane ecclesie vassalli simus perpetuo et fideles, et eis propter hoc specialiter prestemus homagium personale. Pro qua venditione seu alienatione et traditione confiteor me recepisse et habuisse a domino Benedicto domini pape camerario nomine ipsius domini pape et ecclesie Romane solvente CC *et* XX *libras et septem solidos bonorum provenien sium senatus, de quibus me nomine meo et predicte pupille neptis mee bene voco quietum, exceptioni non numerate pecunie renuntiando ; et si predicta bona plus valent, totum a presenti eidem domino pape et Romane ecclesie dono atque concedo jure donationis in perpetuum. Pro quibus omnibus firmiter et fideliter observandis omnia bona mea et prefate neptis mee eidem domino pape ac successoribus suis obligo, et eadem ab ipsis nos precario constituimus possidere. Renuntiando in hiis omnibus nomine meo et predicte pupille omni juris auxilio, canonici et civilis, consuetudini et statuto, in totum et omni actioni exceptioni et rei que possint obici contra instrumentum vel factum, et quod non dicemus aliquo tempore nos ultra dimidium justi pretii in predicta venditione fuisse deceptos, et specialiter quod dicta pupilla ratione minoris etatis exceptionem aliquam de cetero non opponet.*

Hanc autem venditionem traditionem et omnia supradicta pro me ac predicta pupilla nepte mea et heredibus et successoribus nostris promitto juramento a me corporaliter prestito perpetuo inviolabiliter observare et nullo modo vel ingenio contra venire, sed si opus et necesse fuerit legitime defendere ab omni persona. Quod si a me vel ab eadem nepte mea predicta omnia non fuerint observata, vel quolibet modo venerimus contra premissa, predictam pecuniam nomine pene duplam eidem domino pape et successoribus suis promitto me integre soluturum, et pena soluta hujus venditionis et alienationis contractus in sua nichilominus permaneat firmitate.

Et ego Bertucia mater predicte pupille huic venditioni consentiens spontanea et libera voluntate promitto me omnia supradicta rata et firma semper habere, et nullo tempore, nullo modo vel ingenio, contra venire ; obligans me meosque heredes et successores et omnia mea bona mobilia et immobilia, habita et habenda, ipsi domino pape et successoribus suis ad omnia supradicta firmiter observanda. Et [in] *hiis omnibus renuntio omni juri et actioni utili et directe super predictis mihi competenti vel competiture et omni auxilio canonici juris vel civilis, consuetudini etiam et statuto et omni rei et exceptioni que contra ipsum dominum papam et Romanam ecclesiam super premissis quolibet modo habere possem, promittens juramento a me corporaliter prestito tactis sacrosanctis evangeliis me firmiter predicta omnia servaturam.*

Actum presentibus testibus ad hoc specialiter rogatis, scilicet :

domino Stephano domini pape capellano, teste ;
domino Johanne de Raynaldo, teste ;
magistro Amato familiari domini pape, teste ;
Spinello de Senis, teste ;
Montanino campsore camere, teste ;
Lando de Atino, teste ;
Johanne Pazo et Petro Pagano testibus.

Et ego Riccardus imperialis aule scriniarius hanc cartam utriusque partis consensu scripsi et complevi rogatus.

CCXXVII. — CARTULA GIRARDI BASSETTI ET UXORIS SUE DE VENDITIONE BONORUM SUORUM ROMANE ECCLESIE FACTA [1].

In nomine Domini, amen. Anno incarnationis Christi millesimo ducentesimo XXXIII°, pontificatus domini Gregorii pape noni anno VI°, mense februarii die XXV, indictione sexta. Nos Gerardus Bassetus et Sichelgarda pater et filia, hac die presenti, propria et libera voluntate vendimus et irrevocabiliter tradimus tibi magistro Roffrido Uberti procuratorio nomine pro domino papa suisque successoribus et Romana ecclesia recipienti et ad opus et utilitatem ipsorum perpetuo ; videlicet totam et integram partem nostram rocce et castri Paliani et rocce ac castri Serronis, cum domibus et casalinis infra easdem roccas nobis competentibus et cum omni jure, jurisdictione et actione, dominio et honore, et tam in vassallis quam in terris, vineis, pratis, montibus, collibus, planiciis, silvis, pascuis, aquis et comunitatibus universis, sicut nobis et heredibus nostris competunt pro diviso vel indiviso in predictis castris intus et extra et per totum eorum territorium et districtum ; et quicquid nos vel alia persona pro nobis de predictis omnibus possidemus a presenti constituimus nos nomine Romane ecclesie possidere ; et do et concedo ipsi domino pape liberam potestatem intrandi

1. 25 février 1233. — Girard Bassetti et sa fille Sichelgarde cèdent au pape Grégoire IX, représenté par maître Roffredo Uberti, leurs droits sur Paliano et Serrone, pour une somme de 16 livres, qui leur a été versée par le camérier Benoît. Dans le titre, le mot UXORIS a été corrigé après coup en *filie*.

et accipiendi per se vel procuratorem suum auctoritate propria possessionem omnium predictorum, et habendi, tenendi ac possidendi, ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum omnia supradicta: salvo per omnia nobis et heredibus ac successoribus nostris perpetuo quod universas possessiones et bona nostra immobilia extra munitiones predictorum castrorum posita et redditus vassallorum nostrorum quos et que hujus alienationis tempore in castris habuimus memoratis, ab ipso domino papa et Romana ecclesia in feudum de cetero teneamus, et exinde ipsius domini pape ac Romane ecclesie vassalli simus perpetuo et fideles, et eis propter hoc specialiter prestemus homagium personale.

Pro qua venditione seu alienatione et traditione confitemur nos recepisse a domino Benedicto domini pape camerario nomine ipsius domini pape et Romane ecclesie nobis solvente sedecim libras bonorum proveniensium senatus, de quibus nos bene quietos vocamus, exceptioni non numerate pecunie renuntiando: et si predicta bona plus valent, totum a presenti eidem domino pape et Romane ecclesie donamus atque concedimus libere in perpetuum.

Pro quibus omnibus firmiter et fideliter observandis omnia bona nostra mobilia et immobilia ipsi domino pape suisque successoribus obligamus et eadem propter hoc specialiter precario nos ab eis constituimus possidere. Renuntiando in hiis omnibus omni juris auxilio canonici et civilis, consuetudini et statuto, et quod non dicemus aliquo tempore nos in predicta venditione ultra dimidium justi precii nos fuisse deceptos, et omni actioni exceptioni et rei que possent obici contra hoc instrumentum vel factum. Hanc autem venditionem et traditionem et omnia supradicta promittimus juramento a nobis corporaliter prestito rata et firma semper habere et inviolabiliter observare et non contra venire, sed si opus et necesse fuerit legitime defendere ab omni persona. Quod si predicta omnia a nobis et heredibus nostris non fuerint observata vel quolibet modo venerimus contra predicta, promittimus nos predictam pecuniam nomine pene duplam eidem domino pape suisque successoribus integre soluturos, et pena soluta hujus venditionis et alienationis contractus in sua nichilominus permaneat firmitate. Actum est hoc presentibus testibus ad hoc specialiter rogatis, scilicet :

Johanne Leonis judice Palianensi, teste;
Petro priore sancti Pancratii Anagnini, teste;
Thoma de Posano, teste;
Ungaro de Paliano, teste;
Johanne de Paliano, teste;
magistro Amato, teste;
et Spinello de Senis, teste.

Et ego Riccardus imperialis aule scriniarius hanc cartam de utriusque partis consensu scripsi et complevi rogatus.

CCXXVIII. — CARTULA THOMASII OBICIONIS ET ODOLINE UXORIS EJUS DE VENDITIONE BONORUM SUORUM [1].

In nomine Domini, amen. Anno incarnationis Christi millesimo ducentesimo tricesimo tertio, pontificatus domini Gregorii pape noni anno sexto, mense februarii, die XXV, indictione sexta. Nos Thomas Odonis Obicionis et Odolina mulier, vir et uxor, hac die presenti, propria et spontanea voluntate vendimus et irrevocabiliter tradimus tibi magistro Roffrido Uberti de Anagnia procuratorio nomine recipienti pro domino papa et successoribus suis, ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum, videlicet totam et integram partem nostram rocce et castri Paliani et rocce ac castri Serronis, cum domibus et casalinis nobis infra easdem roccas competentibus et cum omni jure jurisdictione et actione, dominio et honore, et tam in vassallis quam in terris, vineis, pratis, montibus, collibus, planitiis, pascuis, aquis et silvis ac comunitatibus universis, sicut nobis et heredibus nostris competunt in predictis castris intus et extra pro diviso vel indiviso per totum eorumdem castrorum territorium et districtum, et quicquid nos vel alia persona pro nobis de predictis omnibus possidemus a presenti constituimus nos nomine Romane ecclesie possidere, et damus atque concedimus ipsi domino pape plenam et liberam potestatem intrandi et accipiendi per se vel per procuratorem suum auctoritate propria possessionem omnium predictorum, et habendi tenendi et possidendi ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum omnia supradicta, salvo per omnia nobis et heredibus et successoribus nostris perpetuo quod universas possessiones et bona nostra immobilia extra munitiones predictorum castrorum posita et redditus vassallorum nostrorum quos et que hujus alienationis tempore in castris habuimus supradictis ab ipso domno papa et Romana ecclesia in feudum de cetero teneamus, et exinde ipsius domini pape et Romane ecclesie vassalli simus perpetuo et fideles, et eis propter hoc specialiter prestemus homagium

1. 25 février 1233. — Thomas *Odonis Obicionis* et sa femme Odoline cèdent au pape Grégoire IX, représenté par maître Roffredo Uberti, leurs droits sur Paliano et Serrone, moyennant une somme de 26 livres, à eux payée par le camérier Benoît.

personale. Pro qua venditione seu alienatione et traditione confitemur nos recepisse et habuisse a domino Benedicto domini pape camerario nomine domini pape et Romane ecclesie nobis solvente viginti sex libras bonorum proveniensium senatus, de quibus nos bene quietos vocamus, exceptioni non numerate vel non solute pecunie renuntiando; et si predicta bona plus valent, totum a presenti eidem domino pape et Romane ecclesie donamus atque concedimus jure donationis libere in perpetuum. Pro quibus omnibus firmiter et fideliter observandis omnia bona nostra mobilia et immobilia ipsi domino pape et Romane ecclesie obligamus, et eadem propter hoc specialiter precario nos ab eis constituimus possidere. Renuntiando in hiis omnibus omni juris auxilio canonici et civilis, consuetudini et statuto, et omni actioni exceptioni et rei que possint obici contra instrumentum vel factum. Hanc autem venditionem seu alienationem et traditionem promittimus pro nobis et heredibus et successoribus nostris rata et firma semper habere et perpetuo inviolabiliter observare et non contra venire, sed si opus et necesse fuerit legitime defendere ab omni persona. Quod si predicta omnia a nobis, ut dictum est, non fuerint observata vel quolibet modo venerimus contra premissa, penam centum librarum proveniensium eidem domino pape et Romane ecclesie nos promittimus soluturos, et pena soluta hujus venditionis contractus in sua nichilominus permaneat firmitate. Ad majorem autem cautelam, ad hec omnia in perpetuum firmiter et inviolabiliter observanda, prestamus super sancta evangelia corporaliter juramentum. Actum presentibus testibus ad hoc specialiter rogatis, scilicet :

Petro priore Sancti Pancratii, teste ;

Johanne judice Paliani, teste;

Johanne Cardo de Paliano, teste;

Thoma de Valle Montone, teste;

Petro Vetulo, teste;

Jacobo de Galterio, teste.

Et ego Riccardus imperialis aule scriniarius hanc cartam scripsi et complevi rogatus.

CCXXVIIII. — CARTULA VENDITIONIS RAONIS DE FRASNELLO ET CONSTANTIE UXORIS SUE DE BONIS EORUM FACTE [1].

In nomine Domini, amen. Anno incarnationis Christi millesimo ducentesimo tricesimo tertio, pontificatus domini Gregorii pape noni anno sexto, mense februarii, die XXV, indictione sexta. Nos Rao domini Frasnelli de Paliano et Constantia mulier, vir et uxor, hac die presenti propria et spontanea voluntate vendimus et irrevocabiliter tradimus tibi magistro Roffrido Uberti de Anagnia procuratorio nomine pro domino papa et Romana ecclesia et ad opus et utilitatem ipsorum recipienti in perpetuum, videlicet totam et integram partem nostram rocce et castri Paliani et rocce ac castri Serronis, cum domibus et casalinis infra easdem roccas nobis competentibus et cum omni jure jurisdictione dominio et honore et actione et tam in vassallis quam in terris, vineis, pratis, silvis, montibus, collibus, planitiis, pascuis, aquis et comunitatibus universis, sicut nobis et heredibus nostris competunt pro diviso vel indiviso in predictis castris intus et extra et per totum eorumdem castrorum territorium et districtum, et quicquid nos vel alia persona pro nobis de predictis omnibus possidemus, totum a presenti constituimus nos nomine Romane ecclesie possidere : et damus atque concedimus ipso domino pape suisque successoribus liberam potestatem intrandi et accipiendi per se vel per procuratorem suum auctoritate propria possessionem omnium predictorum, et habendi tenendi et possidendi ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum omnia supradicta, salvo per omnia nobis et heredibus nostris perpetuo quod universas possessiones et bona nostra immobilia extra munitiones predictorum castrorum positas et redditus vassallorum nostrorum quos et que hujus alienationis tempore in castris habuimus memoratis ab ipso domino papa et Romana ecclesia in feudum de cetero teneamus, et exinde ipsius domini pape et Romane ecclesie vassalli simus perpetuo et fideles, et eis propter hoc specialiter prestemus homagium personale. Pro qua venditione seu alienatione et traditione confitemur nos recepisse et habuisse a domino Benedicto domini pape camerario nomine ipsius domini pape et ecclesie Romane solvente quadraginta libras bonorum proveniensium senatus, de quibus bene nos quietos vocamus, exceptioni non numerate vel non solute pecunie renuntiando; et si predicta bona plus valent, totum a presenti eidem domino pape et Romane ecclesie donamus libere atque concedimus in perpetuum. Pro quibus omnibus firmiter et fideliter observandis omnia bona nostra mobilia et immobilia eidem domino pape suisque successoribus obligamus et eadem propter hoc specialiter nos ab eis precario constituimus possidere. Renuntiando in hiis omnibus omni juris auxilio canonici et civilis, consuetudini et statuto, et omni actioni exceptioni et rei que possent obici contra instrumentum vel factum. Hanc autem venditionem seu alie-

1. 25 février 1233. — Rao Frasnelli et sa femme Constance cèdent au pape Grégoire IX, représenté par maître Roffredo Uberti, leurs droits sur Paliano et Serrone, moyennant une somme de 40 livres, à eux versée par le camérier Benoît.

nationem et traditionem ac omnia supradicta pro nobis et heredibus ac successoribus nostris promittimus rata et firma semper habere et perpetuo inviolabiliter observare et nullo tempore contra venire, sed si opus et necesse fuerit legitime defendere ab omni persona. Quod si predicta omnia a nobis et heredibus et successoribus nostris non fuerint observata vel quolibet modo venerimus contra premissa, predictam pecuniam nomine pene duplam eidem domino pape suisque successoribus nomine Romane ecclesie nos promittimus soluturos, et pena soluta hujus venditionis et alienationis contractus in sua nichilominus permaneat firmitate. Ad majorem autem cautelam juramento a nobis corporaliter prestito tactis sacrosanctis evangeliis promittimus hec omnia supradicta nos firmiter servaturos. Actum presentibus testibus ad hoc specialiter rogatis, scilicet :

Johanne judice Paliani, teste ;

Petro priore sancti Pancratii, teste ;

Petro de Paliano, teste ;

Theobaldo Odonis Buxe, teste ;

Stephano Vallis Muntonis, teste.

Et ego Riccardus imperialis aule scriniarius hanc cartam utriusque partis consensu complevi rogatus.

CCXXX. — Cartula venditionis Thome et Diademe filiorum Roberti de Raone minorum [1].

In nomine Domini, amen. Anno incarnationis Christi millesimo ducentesimo tricesimo tertio, pontificatus domini Gregorii pape noni anno sexto, mense februario, die XXV, indictione sexta. Nos Frasnellus de Paliano et Thomas de Posano curatores Thome et Diademe filiorum quondam Roberti de Raone dati eis a Johanne Leonis judice Paliani et ipsius judicis decreto atque auctoritate, sicut apparet ex cartula ipsius judicis inde confecta cujus tenor inferius continetur, hac die presenti curatorio nomine dictorum minorum vendimus et irrevocabiliter tradimus tibi magistro Roffrido Uberti de Anagnia procuratorio nomine pro domino papa et suis successoribus ad opus et nomen Romane ecclesie in perpetuum, videlicet totam et integram partem eorumdem minorum rocce ac castri Paliani et rocce ac castri Serronis, cum domibus et casalinis infra easdem roccas constitutis ad eosdem minores pertinentibus, et cum omni jure jurisdictione, dominio, honore et actione et tam in vassallis quam in terris, vineis, pratis, montibus, collibus, planiciis, silvis, pascuis, aquis et comunitatibus universis, sicut dictis minoribus et eorum heredibus competunt pro diviso vel indiviso in predictis castris intus et extra et per totum eorumdem castrorum territorium et districtum, et quicquid dicti minores vel alia persona pro eis possident de omnibus supradictis, confitemur nomine predictorum minorum eos nomine Romane ecclesie possidere. Et a presenti nos nomine predictorum minorum damus et concedimus eidem domino pape plenam et liberam potestatem intrandi et accipiendi per se vel per procuratorem suum auctoritate propria possessionem omnium predictorum, et habendi tenendi et possidendi ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum omnia supradicta, salvo tamen minoribus supradictis quod ipsi et heredes et successores eorum omnes possessiones et bona eorum immobilia extra munitiones predictorum castrorum positas et redditus vassallorum suorum quos et que hujus alienationis tempore in castris habuerant memoratis ab ipso domino papa et Romana ecclesia in feudum de cetero teneant et possideant, et exinde ipsius domini pape et Romane ecclesie vassalli sint perpetuo et fideles, et eis propter hoc specialiter prestent homagium personale. Pro qua venditione seu alienatione et traditione confitemur nos ad opus et utilitatem dictorum minorum recepisse et habuisse a domino Benedicto domini pape camerario nomine ipsius domini pape et Romane ecclesie solvente libras bonorum provesinorum senatus; de quibus nos nomine dictorum minorum bene quietos vocamus, exceptioni non numerate pecunie renuntiando. Pro quibus omnibus fideliter observandis omnia bona predictorum minorum mobilia et immobilia, presentia et futura, eidem domino pape suisque successoribus obligamus et eadem nomine dictorum minorum confitemur ipsos a domino papa et Romana ecclesia precario nomine possidere. Renuntiando in hiis omnibus nomine dictorum minorum omni juris auxilio canonici et civilis, consuetudini et statuto, et omni actioni exceptioni et rei que possent obici contra instrumentum vel factum, et quod dicti minores ratione minoris etatis non dicent aliquo tempore se ultra dimidium justi pretii in predicta venditione fuisse deceptos. Hanc autem venditionem seu alienationem curatorio nomine dictorum minorum promittimus perpetuo ratam et firmam habere, et non contravenire, sed si opus fuerit legitime defendere ab omni persona. Quod si predicta omnia ab eis non fuerint observata vel quolibet modo ve-

1. 25 février 1233. — Les mineurs Thomas et Diadema, fils de Robert de Raone, représentés par leurs curateurs, cèdent au pape Grégoire IX, représenté par maître Roffredo Uberti, leurs droits sur Paliano et Serrone, pour une somme (non transcrite) qu'ils reconnaissent leur avoir été versée par le camérier Benoît.

nerint contra predicta, promittimus curatorio nomine predictorum minorum predictam pecuniam nomine pene duplam eidem domino pape suisque successoribus integre soluturos, et pena soluta hujus venditionis et alienationis contractus in sua nichilominus permaneat firmitate.

Et nos Thomas et Diadema minores predicti huic venditioni et traditioni consentientes propria et spontanea voluntate promittimus corporali a nobis super sancta evangelia prestito juramento predictam venditionem et traditionem ac omnia supradicta rata et firma semper habere et perpetuo inviolabiliter observare et non contra venire, sub pena superius in predicta venditione statuta, et pena soluta contractus in sua nichilominus permaneat firmitate.

Tenor instrumenti supradictorum curatorum a Johanne Leonis judice confecto talis est[1] :

In nomine Domini nostri Jesu Christi, anno incarnationis ejusdem millesimo CC°XXXIII°, pontificatus domini G. noni pape anno sexto, indictione sexta, mense februario, die XI, ad petitionem Thome et Diademe filiorum quondam domini Roberti Raonis de Paliano, minorum viginti quinque annis, dati sunt eis curatores patruus suus dominus Frasnellus de Paliano et dominus Thomas de Pusano avunculus ipsorum a me Johanne Leonis Judice Paliani ad contractum venditionis celebrandum et perficiendum omnium rerum suarum immobilium quas habent in castro Paliani et in castro Serronis et in eorum territoriis, videlicet in domibus, ortis, vineis, canapinis, hominibus, terris cultis et incultis, arboribus, pratis, silvis, nemoribus, aquimolis, in sinnoria et in jurisdictione sinnorie dictorum castrorum cum venerabili in Christo patre ac domino G. summo et universali pontifice vel ejus procuratoribus recipientibus nomine Romane ecclesie ad ipsius ecclesie opus et utilitatem, pro eo pretio quod cum eis duxerint constituendum. Pro quibus curatoribus fidejussit dominus Thomas Pinctus, promittens mihi judici pro dictis minoribus sub pena quadraginta librarum denariorum senatus in legitima stipulatione deducta, recepto prius juramento a dictis curatoribus de cura jamdicta fideliter exequenda. De qua re ne aliquando valeat dubitari hii testes rogati fuerunt, dominus Lucas Girardi, Jacobus domini Galterii, Johannes domini Georgii, Thobaldus domini Gregorii, Thobaldus domini Odonis Buxe.

Et ego Johannes Leonis sancte Romane ecclesie judex et scriniarius ad predicta complenda rogatus scripsi et signum feci.

CCXXXI. — CARTULA SIBILIE MULIERIS FILIE ROBERTI DE RAONE, [VENDITIONIS] FACTE DOMINO PAPE DE BONIS SUIS PER FRASNELLUM PATRUUM SUUM DE BONIS SUIS PALIANI ET SERRONIS [1].

In nomine Domini, amen. Anno incarnationis Christi millesimo ducentesimo tricesimo tertio, pontificatus domini Gregorii pape noni anno sexto, mense februarii die XXV, indictione sexta. Ego Frasnellus de Paliano, procurator Sibilie Roberti de Raone neptis mee ad hoc specialiter constitutus ab ipsa coram Riccardo scriniario et testibus infrascriptis, hac die presenti, presente et consentiente Oderisio marito dicte mulieris, procuratorio nomine ipsius vendo et irrevocabiliter trado tibi magistro Roffrido Uberti procuratorio nomine pro domino papa suisque successoribus nomine Romane ecclesie recipienti ad opus et utilitatem ipsius in perpetuum, videlicet totam et integram partem ipsius mulieris rocce et castri Paliani, ac rocce et castri Serronis, cum domibus et casalinis ad ipsam infra easdem roccas pertinentibus et cum omni jure jurisdictione honore et actione et tam in vassallis quam in terris, vineis, pratis, montibus, collibus, planitiis, silvis, pascuis, aquis et comunitatibus universis, sicut dicte mulieri et heredibus suis competunt pro diviso vel indiviso in predictis castris intus et extra et per totum eorumdem castrorum territorium et districtum, et quicquid dicta mulier vel alia persona pro ipsa de predictis omnibus possidet, totum confiteor nomine Romane ecclesie possidere, et a presenti do ac concedo nomine dicte mulieris eidem domino pape et successoribus suis plenum et liberam potestatem intrandi et accipiendi per se vel per procuratorem suum auctoritate propria possessionem omnium predictorum, et habendi tenendi possidendi ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum omnia

1. 11 février 1233. — Les mineurs mentionnés dans l'acte précédent sont pourvus de curateurs par Jean de Léon, juge de Paliano.

1. 25 février 1233. — Sibilia, fille de Robert de Raone, avec le consentement de son mari Oderisio, représentée par son oncle Frasnello de Paliano, cède à maître Roffredo Uberti, pour le pape Grégoire IX, tous ses droits sur Paliano et Serrone, moyennant une somme de 160 livres, versée par le camérier Benoît. — Le mot *venditionis* a été suppléé après coup.

supradicta, salvo per omnia eidem mulieri et heredibus suis perpetuo quod universas possessiones et bona immobilia extra munitiones predictorum castrorum posita et redditus vassallorum suorum quos et que hujus alienationis tempore in castris habuerat memoratis ab ipso domino papa et Romana [ecclesia] in feudum de cetero teneant, et exinde domini pape et Romane ecclesie vassalli sint perpetuo et fideles, et eidem domino pape et Romane ecclesie propter hoc prestent homagium personale. Pro hac autem venditione seu alienatione et traditione confiteor me nomine predicte neptis mee et ad opus et utilitatem ipsius in presentia scriniarii et subscriptorum testium recepisse et habuisse a domino Benedicto domini pape camerario nomine ipsius domini pape et ecclesie Romane solvente, centum et sexaginta libras bonorum denariorum senatus, de quibus me nomine dicte neptis mee bene voco quietum, exceptioni non numerate pecunie renuntiando; et si predicta bona plus valent, totum a presenti nomine dicte neptis mee ipsi domino pape et Romane ecclesie dono atque concedo in perpetuum. Pro quibus omnibus firmiter et fideliter observan[dis] omnia bona mea et predicte neptis mee mobilia et immobilia, presentia et futura, eidem domino pape et Romane ecclesie obligo, et eadem ab eis propter hoc specialiter precario nomine me et dictam neptem meam constituo possidere. Renuntiando in hiis omnibus nomine meo et dicte neptis mee omni juris auxilio canonici et civilis, consuetudini ac statuto in totum, et omni actioni exceptioni ac rei que possent obici contra instrumentum vel factum. Hanc autem venditionem seu alienationem et traditionem nomine dicte neptis et meo proprio nomine promitto pro nobis et heredibus et successoribus nostris rata et firma semper habere et perpetuo inviolabiliter observare et non contra venire, sed si opus et necesse fuerit legitime defendere ab omni persona. Quod si predicta omnia a predicta muliere et heredibus et successoribus et a me meisque heredibus non fuerint observata, vel quolibet modo venerimus contra predicta, promitto ego nomine dicte neptis mee et meo proprio nomine predictam pecuniam nomine pene duplam eidem domino pape et Romane ecclesie integre soluturum, et pena soluta hujus alienationis et venditionis contractus in sua nichilominus firmitate permaneat. Et ego predicta Sibilia minor viginti quinque annis, una cum Oderisio viro meo, huic venditioni et alienationi consentiens propria et spontanea voluntate, tactis sacrosanctis evangeliis juro atque promitto predictam venditionem et traditionem a dicto domino Frasnello patruo et curatore meo me presente et volente sollempniter celebratam ratam et firmam semper habere et perpetuo inviolabiliter observare et non contra venire, sub pena in predicta venditione statuta, et pena soluta contractus et omnia supradicta in suo nichilominus robore perseverent.

Actum est hoc presentibus testibus subscriptis ad hoc specialiter rogatis, scilicet :

Johanne judice Paliani teste ;

Petro priore Sancti Pancratii teste ;

Petro de Paliano teste ;

Theobaldo Odonis Buxe teste ;

Stephano de Valle Muntonis teste.

Et ego Riccardus imperialis aule scriniarius hanc cartam utriusque partis consensu complevi rogatus.

CCXXXII. — Cartula venditionis Nicolai Macaranni facte per Petrum de Paliano curatorem suum [1].

In nomine Domini, amen. Anno incarnationis Christi millesimo CC°XXXIII°, pontificatus domini Gregorii pape noni anno sexto, mense februario, die XXV, indictione VI. Ego Petrus de Paliano, curator datus in hac causa coram me Riccardo scriniario et testibus infrascriptis Nicolao Macaranno minori viginti quinque annis a Johanne Leonis judice Paliani et ipsius decreto et auctoritate, hac die presenti propria et spontanea voluntate curatorio nomine dictorum minorum vendo et irrevocabiliter trado tibi magistro Roffrido Huberti de Anagnia procuratorio nomine pro domino papa et Romana ecclesia et ad opus et utilitatem ipsorum in perpetuum, videlicet totam et integram partem ipsorum minorum rocce et castri Paliani et rocce ac castri Serronis, cum domibus et casalinis infra easdem roccas pertinentibus ad eosdem et cum omni jure jurisdictione dominio honore et actione et tam in vassallis quam in terris, vineis, pratis, montibus, collibus, planiciis, silvis, pascuis, aquis et comunitatibus universis, sicut dictis minoribus competunt pro diviso vel indiviso in predictis castris intus et extra et per totum eorumdem castrorum territorium et districtum, et quicquid dicti minores vel alia persona pro eis de predictis omnibus possident totum nomine Romane ecclesie dictos minores confiteor possidere, et do at-

1. 25 février 1233. — Pierre de Paliano, curateur des mineurs Nicolas Macaranno et Diamante, cède, au nom de ses pupilles, à maître Roffredo Uberti, représentant du pape Grégoire IX, ses droits sur Paliano et Serrone, pour une somme (non transcrite) versée par le camérier Benoît. — L'acte instituant la curatelle est mentionné en appendice.

que concedo nomine predictorum minorum eidem domino pape liberam potestatem intrandi et accipiendi per se vel procuratorem suum auctoritate propria possessionem omnium predictorum et habendi, tenendi, possidendi ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum omnia supradicta, salvo per omnia dictis minoribus et heredibus eorum perpetuo quod universas possessiones et bona eorum immobilia extra munitiones predictorum castrorum posita et redditus vassallorum suorum quos et que hujus alienationis tempore dicti minores in castris habuerant supradictis a domino papa et Romana ecclesia in feudum de cetero teneant, et exinde ipsius domini pape et Romane ecclesie vassalli sint perpetuo et fideles et eis propter hoc specialiter prestent homagium personale. Pro hac autem venditione seu alienatione et traditione confiteor me ad opus et nomen predictorum minorum recepisse et habuisse a domino Benedicto domini pape camerario nomine ipsius domini pape solvente libras bonorum proveniensium senatus, de quibus me nomine dictorum minorum bene voco quietum, exceptioni non numerate pecunie renuntiando. Et si predicta plus valent, totum a presenti nomine predictorum minorum domino [pape] et Romane ecclesie dono atque concedo in perpetuum. Et pro predictis omnibus firmiter observandis procuratorio nomine dictos minores et eorum heredes ipsi domino pape et Romane ecclesie obligo et omnia bona eorum mobilia et immobilia, presentia et futura. Renuntiando in hiis omnibus nomine predictorum minorum omni juris auxilio, canonici et civilis, consuetudini et statuto, et omni exceptioni actioni et rei que possent obici contra instrumentum vel factum, et quod dicti minores aliquo tempore exceptionem minoris etatis de cetero non opponent. Hanc autem venditionem et traditionem et omnia supradicta promitto pro predictis minoribus rata et firma semper habere et perpetuo inviolabiliter observare nec contra venire, sed si opus et necesse fuerit legitime defendere ab omni persona. Quod si a predictis minoribus premissa non fuerint observata vel quolibet modo venire presumpserint contra predicta, pretaxatam pecuniam nomine pene duplum procuratorio nomine promitto eosdem minores domino pape et Romane ecclesie integre soluturos et pena soluta predicta omnia nichilominus firma permaneant. Acta sunt hec presentibus testibus subscriptis ad hoc specialiter rogatis, scilicet :

Johanne Leonis judice Paliani, teste;
Petro priore Sancti Pancratii, teste;
Amato archipresbytero de Zanchatis, teste;
Centio scriniario, teste;
domino Frusnello, teste;
et Gregorio Brazoso.

Et ego Riccardus imperialis aule scriniarius hanc cartam utriusque partis consensu complevi rogatus.

Sub eisdem testibus et eadem die ante predictam venditionem factam, in presentia mei Riccardi scriniarii et predictorum testium, ad petitionem predictorum minorum datus fuit curator eisdem a predicto Johanne Leonis judice Paliani predictum Petrum de Paliano ad predictum venditionis et alienationis contractum celebrandum et perficiendum cum domino papa vel suo procuratore de omnibus supradictis bonis predictorum minorum que habuerant in castris Paliani et Serronis, prout superius est expressum in predicto venditionis contractu. Et subsequenter predicti Nicolaus et Diamante minores consentientes dicte venditioni et alienationi bonorum suorum Romane ecclesie facte, promiserunt libera et spontanea voluntate, corporali ab eis super sancta evangelia prestito juramento, predictam venditionem et alienationem cum omnibus tenoribus ibidem appositis perpetuo ratam et firmam habere et inviolabiliter observare et non contra venire, sed legitime defendere ab omni persona, sub pena precii dupli pro dicta venditione recepti, et pena soluta predicta omnia nichilominus rata permaneant.

Et ego Riccardus imperialis aule scriniarius predicta omnia coram testibus scripsi et in publicam formam redegi.

CCXXXIII. — Cartula venditionis Thome de Galterio de Valle Muntonis et uxoris ejus de bonis eorum [1].

In nomine Domini, amen. Anno incarnationis Christi millesimo ducentesimo tricesimo tertio, pontificatus domini G. pape noni anno sexto, mense februarii, die XXV, indictione sexta. Nos Thomas Galterii de Valle Muntonis et Mathildis, vir et uxor, hac die presenti, nostra propria et spontanea voluntate, vendimus et irrevocabiliter tradimus tibi magistro Roffrido Uberti de Anagnia procuratorio nomine pro domino papa suisque successoribus ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum, videlicet totam et integram partem nostram rocce et castri Paliani et rocce et castri Serronis, cum dominio et casalinis in eisdem roccis nobis competentibus pro diviso vel indiviso, et cum omni jure jurisdictione et actione, dominio

1. 25 février 1233. — Thomas Galterio de Valmontone et sa femme Mathilde vendent au pape Grégoire IX, représenté par maître Roffredo Uberti, leurs droits sur Paliano et Serrone, pour 80 livres, payées par le camérier Benoît.

et honore, et tam in vassallis quam in terris, vineis, pratis, montibus, collibus, planitiis, silvis, pascuis, aquis et comunitatibus universis, sicut nobis et heredibus nostris competunt pro diviso vel indiviso in predictis castris intus et extra et per totum eorumdem castrorum territorium et districtum, et quicquid nos vel alia persona pro nobis de predictis omnibus possidemus a presenti constituimus nos nomine Romane ecclesie possidere. Et damus atque concedimus eidem domino pape suisque successoribus liberam potestatem intrandi et accipiendi per se vel per procuratorem suum auctoritate propria possessionem omnium predictorum et habendi tenendi et possidendi ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum omnia supradicta, salvo per omnia nobis et heredibus nostris perpetuo quod universas possessiones et bona nostra immobilia extra munitiones predictorum castrorum posita et redditus vassallorum nostrorum quos et que hujus alienationis tempore in castris habuimus memoratis ab ipso domino papa et Romana ecclesia in feudum de cetero teneamus et exinde ipsorum vassalli simus perpetuo et fideles et eis propter hoc specialiter prestemus homagium personale. Pro hac autem venditione alienatione et traditione confitemur nos recepisse et habuisse a domino Benedicto domini pape camerario nomine domini pape et et ecclesie Romane solvente octoginta quatuor libras bonorum proveniensium senatus, de quibus vocamus nos bene quietos, exceptioni non numerate vel non solute pecunie renuntiando. Et si predicta plus valent, totum a presenti eidem domino pape et Romane ecclesie donamus et concedimus libere in perpetuum. Pro quibus omnibus firmiter et fideliter observandis omnia bona nostra mobilia et immobilia, presentia et futura, eidem domino pape et Romane ecclesie obligamus et eadem propter hoc specialiter nos ab eis precario constituimus possidere. Renuntiando in hiis omnibus omni juris auxilio canonici et civilis, consuetudini et statuto, et omni exceptioni que possent obici contra instrumentum vel factum. Hanc autem venditionem et traditionem et omnia supradicta pro nobis et heredibus nostris perpetuo promittimus juramento a nobis corporaliter prestito rata et firma semper habere et inviolabiliter observare et non contra venire, sed si opus et necesse fuerit legitime defendere ab omni persona. Quod si predicta omnia non servaverimus vel quolibet modo venerimus contra premissa, predictam pecuniam nomine pene duplam eidem domino pape et Romane ecclesie nos promittimus soluturos, et pena soluta predicta omnia nichilominus firma permaneant.

Actum est hoc presentibus testibus ad hoc specialiter rogatis, scilicet :

domino Roffrido ostiario domini pape, teste;
domino Johanne de Gaviniano, teste;
domino Johanne de Raynaldo, teste;
domino Girardo de Paliano, teste;
et Transmundo de Tincto, teste.

Et ego Riccardus imperialis aule scriniarius hanc cartam scripsi et complevi rogatus.

CCXXXIIII. — Cartula venditionis facte a Maria de Bonagura de bonis Petri et Marocte filiorum suorum [1].

In nomine Domini, amen. Anno incarnationis Christi millesimo ducentesimo tricesimo tertio, pontificatus domini Gregorii pape noni anno sexto, mense februario, die XXVI, indictione sexta. Ego Maria de Bonagura mater atque curatrix Petri et Marocte filiorum meorum data eis in hac re a Johanne Leonis judice Paliani et ipsius decreto et auctoritate coram Riccardo scriniario et testibus infrascriptis, hac die presenti nomine dictorum minorum propria et spontanea voluntate vendo et irrevocabiliter trado tibi magistro Roffrido Uberti procuratorio nomine pro domino papa et successoribus suis recipienti ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum, videlicet totam et integram partem eorum rocce et castri Paliani et rocce ac castri Serronis, cum domibus et casalinis infra easdem roccas dictis filiis meis compelentibus et cum omni jure jurisdictione honore dominio et actione et tam in vassallis quam in terris, vineis, pratis, montibus, collibus, silvis, planitiis, pascuis, aquis et comunitatibus universis, sicut eisdem minoribus competunt pro diviso vel indiviso in predictis castris intus et extra et per totum eorumdem castrorum territorium et districtum. Et quicquid dicti minores vel alia persona pro eis de predictis omnibus possident a presenti constituo ipsos nomine Romane ecclesie possidere. Et nomine dictorum minorum a presenti do et concedo ipsi domino pape et successoribus suis liberam potestatem intrandi et accipiendi per se vel procuratorem suum auctoritate propria possessionem omnium predictorum et habendi tenendi possidendi ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum omnia supradicta, salvo per omnia dictis minoribus et heredibus eorum perpetuo quod universas possessiones et bona eorum immobilia

1. 26 février 1233. — Même cession, de la part de Marie Bonagura, au nom de ses enfants mineurs, Pierre et Marocta, pour 20 livres.

extra munitiones predictorum castrorum posita et redditus vassallorum suorum quos et que hujus alienationis tempore in castris habuerant memoratis ab ipso domino papa et Romana ecclesia de cetero in feudum possideant et exinde ipsius domini pape et Romane ecclesie vassalli sint perpetuo et fideles, et eis propter hoc prestent homagium personale. Pro hac autem venditione seu alienatione et traditione confiteor me recepisse et habuisse ad opus et nomen dictorum filiorum meorum a domino Benedicto domini pape camerario nomine ipsius domini pape et Romane ecclesie persolvente viginti libras bonorum proveniensium senatus, de quibus bene me voco quietam, nomine predictorum exceptioni non numerate vel non solute pecunie renuntiando. Et si predicta bona plus valent, a presenti nomine predictorum filiorum meorum dono atque concedo eidem domino pape et Romane ecclesie in perpetuum. Pro quibus omnibus firmiter et fideliter observandis omnia bona predictorum filiorum meorum mobilia et immobilia, presentia et futura, ipsi domino pape et Romane ecclesie obligo et eadem ab ipso domino papa et successoribus suis precario nomine dictos filios meos constituo possidere. Renuntiando in hiis omnibus nomine dictorum minorum omni juris auxilio canonici et civilis, consuetudini et statuto, et omni actioni exceptioni et rei que possent obici contra instrumentum vel factum, et quod dicti filii mei ratione minoris etatis exceptionem aliquam de cetero non opponent. Hanc autem venditionem seu alienationem et traditionem et omnia supradicta nomine dictorum minorum et heredum et successorum suorum promitto juramento a me corporaliter prestito perpetuo inviolabiliter observare et non contra venire, sed si opus et necesse fuerit legitime defendere ab omni persona. Quod si a predictis filiis meis predicta omnia non fuerint observata vel quolibet modo venerint contra premissa, promitto nomine dictorum filiorum meorum predictam pecuniam nomine pene duplam eidem domino pape et Romane ecclesie integre soluturam, et pena soluta hujus venditionis contractus in sua nichilominus firmitate permaneat.

Actum presentibus testibus ad hoc specialiter rogatis, scilicet :

domino Johanne de Gaviniano, teste ;

domino Johanne de Gaviniano, teste ;

domino Jacobo de Guillelmo, teste ;

Thomasio de Pusano, teste ;

P. priore Sancti Pancratii, teste ;

et Raynaldo de Petro, teste.

Et ego Riccardus imperialis aule scriniarius hanc cartam utriusque partis consensu complevi rogatus.

CCXXXV. — CARTULA VENDITIONIS ODDONIS JOHANNIS ET MARIE FILIORUM [NOCCHERII] [1].

In nomine Domini, amen. Anno incarnationis Christi millesimo ducentesimo tricesimo tertio et pontificatus domini Gregorii pape noni anno sexto, mense februarii die XXVI, indictione sexta. Ego Johannes de Murolo curator Odonis, Johannis et Marie filiorum Noccherii, datus eis in hac re a Johanne Leonis judice Paliani et ipsius decreto et auctoritate, sicut ex carta dicti judicis evidenter apparet, hac die presenti nomine dictorum minorum propria et spontanea voluntate vendo et irrevocabiliter trado tibi magistro Roffrido Uberti procuratorio nomine pro domino papa et successoribus suis recipienti ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum, videlicet totam et integram partem eorum rocce et castri Paliani et rocce ac castri Serronis, cum domibus et casalinis infra easdem terras pertinentibus ad eosdem et cum omni jure jurisdictione, dominio, honore et actione et tam in terris quam in vineis, silvis, pratis, montibus, collibus, planitiis, pascuis, aquis et communitatibus universis, sicut eis et heredibus eorum competunt pro diviso vel indiviso in predictis castris intus et extra et per totum eorumdem castrorum territorium et districtum; et quicquid dicti minores vel alia persona pro eis de predictis omnibus possident, totum a presenti eos constituo nomine Romane ecclesie possidere, et nomine predictorum do et concedo ipsi domino pape et successoribus suis liberam potestatem intrandi et accipiendi per se vel procuratorem suum auctoritate propria possessionem omnium predictorum, et habendi, tenendi possidendi ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum omnia supradicta, salvo per omnia dictis minoribus et eorum heredibus perpetuo, quod universas possessiones et bona eorum immobilia extra munitiones predictorum castrorum posita et redditus vassallorum suorum quos et que hujus alienationis tempore in castris habuerant supradictis a domino papa et Romana ecclesia de cetero in feudum possideant et ejusdem domini pape et successorum suorum ac Romane ecclesie vassalli sint perpetuo et fideles et eis propter hoc specialiter prestent homagium personale. Pro hac autem venditione et traditione confiteor me ad opus et utilitatem ipsorum recepisse et habuisse a domino Benedicto domini pape camerario nomine ipsius et Romane ecclesie persolvente

1. 26 février 1233. — Même cession de la part de Jean de Murolo, curateur des mineurs Odon, Jean et Marie, fils de Nocherio. La somme n'a pas été transcrite. — Le nom *Noccherii*, dans le titre, est de seconde main.

bonorum proveniensium senatus, de quibus bene me quietum voco nomine predictorum, exceptioni non numerate pecunie renuntiando. Et si predicta bona plus valeat, totum nomine predictorum minorum eidem domino pape et Romane ecclesie dono atque concedo libere in perpetuum. Pro quibus omnibus firmiter et fideliter observandis omnia bona predictorum minorum, mobilia et immobilia, presentia et futura, eidem domino pape et successoribus suis obligo nomine predictorum et eadem propter hoc ipsos constituo nomine domini pape et Romane ecclesie possidere. Renuntiando in hiis omnibus nomine predictorum minorum omni juris auxilio canonici et civilis, consuetudini et statuto, et omni actioni et exceptioni ac rei que possent obici contra instrumentum vel factum, et quod dicti minores ratione minoris etatis de cetero super predictis exceptionem aliquam non opponant. Hanc autem venditionem et traditionem et omnia supradicta promitto pro dictis minoribus et eorum heredibus ac successoribus, juramento corporaliter prestito, perpetuo inviolabiliter observare et non contra venire, sed si opus et necesse fuerit legitime defendere ab omni persona. Quod si predicta omnia a predictis minoribus non fuerint observata vel quolibet modo venerint contra premissa, predictam pecuniam nomine pene duplam domino pape et Romane ecclesie nomine predictorum minorum promitto me integre soluturum, et pena soluta hujus venditionis contractus in sua nichilominus permaneat firmitate. Actum presentibus testibus ad hoc specialiter rogatis, scilicet :

Gerardo de Paliano, teste;

Petro priore sancti Pancratii, teste;

Petro Scuderonis, teste;

Raone domini Frasnelli, teste;

Oderisio Picalotto, teste.

Et ego Riccardus imperialis aule scriniarius hanc cartam utriusque partis consensu complevi rogatus.

CCXXXVI. — Cartula tutele filiorum Noclerii [1].

In nomine domini nostri Iesu Christi. Anno incarnationis ejusdem millesimo CCXXXIII, pontificatus domini Gregorii noni pape anno sexto, indictione sexta, mense februarii die XI. Ad petitionem domine Tuttedonne matris infradictorum minorum datus est tutor Johannes domini Gregorii de Murolo a me Johanne Leonis judice Paliani, Odoni, Johanni atque Marie impuberibus filiis quondam Noccerii de Paliano, pro quo fidejussit dominus Gottifridus Rainaldi de Paliano, promittens michi judici pro dictis impuberibus sub pena XL *librarum denariorum senatus in legitima stipulatione deducta, recepto prius juramento a dicto tutore de dicta tutela usque ad tempus pubertatis complende fideliter exequenda. De qua re ne aliquando valeat dubitari hii testes rogati fuerunt : dominus Frasnellus, Rao filius ejus, dominus Lucas Girardi, Jacobus domini Galterii de Paliano, dominus Thomasius de Pusano.*

Et ego Johannes Leonis sancte Romane ecclesie judex et scriniarius ad predicta complenda rogatus scripsi et signum feci.

1. 11 février 1233. — Institution du curateur mentionné dans l'acte précédent.

CCXXXVII. — Cartula venditionis Philippe mulieris de quadam domo sua posita in rocca Paliani [1].

In nomine Domini, amen. Anno incarnationis Christi millesimo ducentesimo tertio, pontificatus domini Gregorii pape noni anno sexto, mense februarii die XXVIII, indictione sexta. Ego Petrus Scuderonis miles, procurator Philippe nurus mee constitutus specialiter ad venditionem domus sue quam habet in rocca Paliani domino pape et Romane ecclesie faciendam, sicut ex carta procurationis in presentia mei Riccardi scriniarii ostensa et lecta evidentius apparebat, hac die presenti propria et spontanea voluntate vendo nomine dicte nurus mee et irrevocabiliter trado tibi magistro Boetio domini pape clerico et familiari procuratorio nomine pro domino papa et successoribus suis ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum, videlicet unam domum ipsius Philippe nurus mee positam infra roccam Paliani juxta domum domini Frasnelli cum introitibus et exitibus suis et omnibus utilitatibus et pertinentiis suis, sicut suis concluditur finibus et eidem nurui mee pertinet pro diviso vel indiviso, et a presenti do et concedo nomine dicte nurus mee ipsi domino pape ac successoribus suis liberam potestatem intrandi et accipiendi per se vel per procuratorem suum auctoritate propria possessionem ipsius domus et habendi tenendi possidendi ad opus et utilitatem Romane ecclesie dictam domum libere in perpetuum. Pro qua venditione seu alienatione et traditione confiteor me recepisse et habuisse ad opus et nomen dicte nurus mee quadraginta

1. 28 février 1233. — Pierre Scuderone, procurateur de sa bru Philippa, vend au pape Grégoire IX, représenté par maître Roffredo Uberti, une maison sise à Paliano, pour 45 livres.

quinque libras bonorum proveniensium senatus, de quibus bene me voco quietum nomine dicte mulieris, exceptioni non numerate pecunie renuntiando; et si domus predicta plus valet, totum nomine dicte mulieris a presenti dono atque concedo eidem domino pape suisque successoribus in perpetuum. Pro quibus omnibus firmiter et fideliter observandis omnia mea bona mobilia et immobilia et procuratorio nomine dicte mulieris omnia bona ipsius mobilia et immobilia presentia et futura ipsi domino pape et successoribus suis specialiter obligo et eadem ab eis precario nos constituo possidere. Renuntiando in hiis omnibus nomine meo et predicte nurus mee omni juris auxilio canonici et civilis, consuetudini et statuto, et omni actioni exceptioni et rei que possent obici contra instrumentum vel factum, promittens nomine dicte mulieris et meo proprio nomine hanc venditionem seu alienationem et traditionem et omnia supradicta jura[mento] a me corporaliter prestito perpetuo inviolabiliter observare et non contra venire, sed si opus et necesse fuerit legitime defendere ab omni persona. Quod si predicta omnia non fuerint ut dictum est observata vel quolibet modo venerimus contra premissa, predictam pecuniam nomine pene duplam nomine dicte mulieris et meo eidem domino pape et Romane ecclesie promitto me integre soluturum, et pena soluta contractus in sua nichilominus firmitate permaneat. Actum presentibus testibus ad hoc specialiter rogatis, scilicet :

domino Benedicto domini pape camerario, teste;
magistro Thobaldo domini pape capellano, teste :
domino Stephano domini pape capellano, teste:
Johanne Leonis judice Paliani, teste;
Montanino cambitore camere, teste.

Et ego Riccardus imperialis aule scriniarius hanc cartam utriusque partis consensu complevi rogatus.

CCXXXVIII. — Cartula Rolandi de Thobaldo et Octaviani filii sui de venditione bonorum suorum [1].

In nomine Domini, amen. Anno incarnationis Christi millesimo CC° tricesimo tertio, pontificatus domini G. pape noni anno sexto, mense madio die XV, indictione sexta. Nos Rolandus de Theobaldo et Octavianus pater et filius hac die presenti propria et spontanea voluntate vendimus et irrevocabiliter tradimus tibi magistro Roffrido Huberti de Anagnia procuratorio nomine pro domino papa et successoribus suis recipienti ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum, videlicet totam et integram partem nostram rocce ac castri Paliani cum domibus et casalinis infra eandem roccam nobis pertinentibus et cum omni jure, jurisdictione, dominio, honore et actione et tam in vassallis quam in terris, vineis, pratis, montibus, collibus, silvis, planitiis, pascuis aquis et comunitatibus universis, sicut nobis et heredibus pertinent pro diviso vel indiviso in predicto castro intus et extra et per totum ejusdem castri territorium et districtum, et quicquid nos vel alia persona pro nobis de predictis omnibus possidemus a presenti constituimus nos nomine Romane ecclesie possidere, et damus atque concedimus ipsi domino pape plenam et liberam potestatem intrandi et accipiendi per se vel per procuratorem suum auctoritate propria possessionem omnium predictorum et habendi tenendi possidendi ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum omnia supradicta, salvo per omnia nobis et heredibus nostris perpetuo quod omnes possessiones et bona nostra immobilia extra munitiones predicti castri posita et redditus vassallorum nostrorum quos et que hujus alienationis tempore in castro habuimus memorato in feudum a Romana ecclesia de cetero teneamus et ejusdem domini pape ac successorum suorum vassalli simus exinde perpetuo et fideles et eisdem propter hoc specialiter prestemus homagium personale. Pro hac autem venditione seu alienatione et traditione confitemur nos recepisse et habuisse a domino Benedicto domini pape camerario nomine ipsius domini pape solvente, quinquaginta quinque libras bonorum proveniensium senatus, de quibus nos bene quietos vocamus, exceptioni non numerate pecunie renuntiando; et si predicta bona plus valent, totum a presenti eidem domino pape et Romane ecclesie damus atque concedimus libere jure donationis in perpetuum. Pro quibus omnibus firmiter et fideliter observandis omnia bona nostra mobilia et immobilia eidem domino pape suisque successoribus et Romane ecclesie obligamus et eadem propter hoc et ab eis et ipsorum nomine nos constituimus possidere. Renuntiantes in hiis omnibus omni juris auxilio, consuetudini et statuto, et omni actioni exceptioni et rei que possent obici contra instrumentum vel factum. Hanc autem venditionem, alienationem et traditionem et omnia supradicta promittimus pro nobis et heredibus nostris, juramento a nobis corporaliter prestito, firmiter observare et non contra venire, sed si opus fuerit legitime defendere ab omni persona. Quod si predicta omnia a nobis non fuerint observata vel quolibet modo venerimus contra premissa, pre-

1. 15 mai 1233. — Rolando de Teobaldo et son fils Ottaviano cèdent au pape Grégoire IX, représenté par maître Roffredo Uberti, tout ce qu'ils possèdent à Paliano, pour une somme de 55 livres, à eux versée par le camérier Benoît.

dictam pecuniam nomine pene duplam eidem domino pape et Romane ecclesie nos promittimus soluturos, et pena soluta contractus et omnia supradicta nichilominus firma permaneant. Actum presentibus testibus ad hoc specialiter rogatis, scilicet :

Alberto Johannis Apulie, teste;

domino Stephano capellano domini pape, teste;

Capudnigro de Senis, teste;

magistro Johanne Petri Grimaldi, teste;

Lando de Aquino et aliis testibus.

Et ego Riccardus imperialis aule scriniarius hanc cartam utriusquę partis consensu complevi rogatus.

CCXXXVIIII. — Cartula venditionis Petri Gratiosi et Gregorii filii sui [1].

In nomine Domini, amen. Anno incarnationis Christi millesimo ducentesimo tricesimo tertio, pontificatus domini G. pape noni anno sexto, mense madio die XVIII, indictione sexta. Nos Petrus Gratiosus et Gregorius de Valle Muntonis pater et filius hac die presenti propria et spontanea voluntate vendimus et irrevocabiliter tradimus tibi domino Benedicto domini pape camerario procuratorio nomine pro ipso domino papa et successoribus suis recipienti ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum, videlicet totam et integram partem nostram rocce et castri Paliani, cum domibus et casalinis infra eandem roccam nobis pertinentibus et cum omni jure juridictione dominio et honore et actione et tam in vassallis quam in terris, possessionibus, vineis, pratis, silvis, montibus, collibus, planiciis, pascuis, aquis et comunitatibus universis, sicut nobis et heredibus nostris competunt pro diviso vel indiviso in predicto castro intus et extra et per totum ejusdem castri territorium et districtum, et quicquid nos vel alia persona pro nobis de predictis omnibus possidemus a presenti constituimus nos nomine Romane ecclesie possidere, et damus concedimus ipsi domino pape ac successoribus suis liberam potestatem intrandi et accipiendi per se vel procuratorem suum auctoritate propria possessionem omnium predictorum, et habendi, tenendi, possidendi ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum omnia supradicta, salvo per omnia nobis et heredibus nostris perpetuo quod omnes possessiones et bona immobilia extra munitionem castri predicti posita, et redditus vassallorum nostrorum, quos [et] que hujus alienationis tempore in castro habuimus memorato, in feudum a Romana ecclesia de cetero teneamus, et exinde ipsius domini pape et Romane ecclesie vassalli simus perpetuo et fideles, et eis propter hoc specialiter prestemus homagium personale. Pro hac autem venditione alienatione et traditione confitemur nos recepisse et habuisse a te predicto domino Benedicto domini pape camerario, nomine ipsius domini pape et ecclesie Romane solvente CC et XL libras bonorum proveniensium senatus, de quibus nos bene quietos vocamus, exceptioni non numerate pecunie renuntiando. Et si predicta bona plus valent, totum a presenti eidem domino pape et Romane ecclesie donamus, et concedimus libere in perpetuum. Pro quibus omnibus firmiter observandis omnia bona nostra mobilia et immobilia eidem domino pape suisque successoribus obligamus, et eadem ab eis et eorum nomine nos propter hoc specialiter constituimus possidere. Renuntiando in hiis omnibus omni juris auxilio canonici et civilis, consuetudini et statuto, et omni actioni exceptioni que possent obici contra instrumentum vel factum. Hanc autem venditionem et traditionem et omnia supradicta pro nobis et heredibus et successoribus nostris promittimus perpetuo firmiter juramento prestito observare, et nullo modo vel ingenio contra venire, sed si opus et necesse fuerit legitime defendere ab omni persona. Quod si predicta omnia ut dictum est a nobis non fuerint observata vel quolibet modo venerimus contra premissa, predictam pecuniam nomine pene duplam Romane ecclesie nos promittimus soluturos, et pena soluta contractus hujusmodi nichilominus in sua permaneat firmitate. Actum presentibus testibus ad hoc specialiter rogatis, scilicet :

domino Stephano domini pape capellano, teste;

magistro Oderisio clerico domini pape, teste;

fratre Ambrosino marescalco, teste;

Lodovico cursore domini pape, teste;

Bartholomeo, Vitiolo et Aczardo, testibus.

Et ego Riccardus imperialis aule scriniarius hanc cartam utriusque partis consensu complevi rogatus.

CCXXXX. — Cartula venditionis Blancardi et Guidonis de Paliano pro se et Maria sorore eorum [1].

In nomine Domini, amen. Anno incarnationis Christi

1. 18 mai 1233. — Pierre Grazioso et son fils Grégoire de Valmontone cèdent au camérier Benoît, représentant du pape Grégoire IX, tous leurs droits à Paliano, pour une somme de 240 livres.

1. 15 mai 1233. — Blancard et Guy de Paliano, avec leur sœur Marie, cèdent au camérier Benoît, représentant du pape

millesimo CC°[X]XXIII°, pontificatus domini G. pape noni anno septimo, mense aprili die XV, indictione sexta. Nos Blancardus et Guido de Paliano fratres hac presenti die pro nobis et Maria sorore nostra propria et spontanea voluntate vendimus et irrevocabiliter tradimus tibi domino Benedicto domini pape camerario procuratorio nomine pro domino papa suisque successoribus ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum, videlicet totam et integram partem nostram rocce et castri Paliani et rocce ac castri Serronis, cum domibus et casalinis infra easdem roccas nobis pertinentibus et cum omni jure jurisdictione et actione, dominio et honore, et tam in vassallis quam in terris, vineis, pratis, montibus, collibus, planiciis, silvis, pascuis, aquis et comunitatibus universis, sicut nobis et heredibus nostris competunt pro diviso vel indiviso in predictis castris intus et extra et per totum eorum territorium et districtum, et quicquid nos vel alia persona pro nobis de predictis omnibus possidemus a presenti constituimus nos nomine Romane ecclesie possidere, et damus et concedimus ipsi domino pape liberam potestatem intrandi et accipiendi per se vel per procuratorem suum auctoritate propria possessionem omnium predictorum et habendi tenendi et possidendi ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum omnia supradicta, salvo per omnia nobis et heredibus nostris perpetuo quod universas possessiones et bona immobilia extra munitiones predictorum castrorum posita et redditus vassallorum nostrorum quos et que hujus alienationis tempore in castris habuimus memoratis ab ipso domino papa et Romana ecclesia in feudum de cetero teneamus, et exinde ipsorum vassalli simus perpetuo et fideles, et eis propter hoc specialiter prestemus homagium personale. Pro qua venditione et traditione confitemur nos nomine nostro et predicte sororis nostre recepisse et habuisse a te predicto domino camerario nomine ipsius domini pape et ecclesie Romane solvente triginta sex libras bonorum provenienslum senatus, de quibus nos bene quietos vocamus, exceptioni non numerate pecunie renuntiando; et si predicta bona plus valent, totum a presenti eidem domino pape et Romane ecclesie donamus et concedimus libere in perpetuum. Pro quibus omnibus tam nomine nostro quam predicte sororis nostre firmiter et fideliter observandis omnia bona nostra mobilia et immobilia eidem domino pape et Romane ecclesie obligamus et eadem propter hoc specialiter nos ab eis et ipsorum nomine constituimus possidere. Renuntiando in hiis omnibus omni juris auxilio canonici et civilis, consuetudini et statuto, et omni actioni exceptioni et rei que possent obici contra instrumentum vel factum. Hanc autem venditionem et traditionem pro nobis et dicta sorore nostra et heredibus nostris perpetuo promittimus firmiter juramento a nobis corporaliter prestito et inviolabiliter observare et nullo modo vel ingenio contra venire, sed si opus et necesse fuerit legitime defendere ab omni persona. Si vero predicta omnia a nobis non fuerint observata vel quolibet modo venerimus contra premissa, predictam pecuniam nomine pene duplam eidem domino pape et Romane ecclesie nos promittimus soluturos et pena soluta contractus hujusmodi in suo nichilominus robore perseveret. Actum presentibus [testibus] ad hoc specialiter rogatis, scilicet :

domino Johanne de Ferentino archidiacono Norwicensi, teste;

magistro Roffrido Uberti, teste;

Silvestro archipresbytero Sancti Johannis de Duce, teste;

Gratia de Senis, teste;

Petro de Capua, teste;

Pandulfo de Aquino, teste.

Et ego Riccardus imperialis aule scriniarius hanc cartam utriusque partis consensu complevi rogatus.

Grégoire IX, pour 36 livres, tous leurs droits sur Paliano et Serrone.

CCXLI. — Cartula Odonis Pigalotti de venditione bonorum suorum Romane ecclesie facta [1].

In nomine Domini, amen. Anno incarnationis Christi millesimo CCXXXIII°, pontificatus domini Gregorii pape noni anno septimo, mense aprili die XVII, indictione sexta. Ego Odo Picalottus de Paliano hac die presenti propria et spontanea voluntate vendo et irrevocabiliter trado tibi domino Benedicto domini pape camerario procuratorio nomine pro domino papa et successoribus suis ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum, videlicet totam et integram partem meam rocce et castri Paliani et rocce et castri Serronis, cum domibus et casalinis infra roccas easdem ad me pertinentibus et cum omni jure jurisdictione dominio honore et actione et tam in vassallis quam in terris, vineis, pratis, montibus, collibus, planiciis, silvis, pascuis, aquis et comunitatibus universis, sicut mihi et heredibus meis competunt pro diviso vel indiviso in predictis castris intus et extra et per totum eorum territorium et districtum, et quicquid ego vel alia persona pro me de predictis omnibus possidemus, to-

1. 17 avril 1233. — Même cession, pour 62 livres, par Odo Picalotto de Paliano.

tum a presenti nomine Romane ecclesie me constituo possidere, et do atque concedo ipsi domino pape liberam potestatem intrandi et accipiendi per se vel per procuratorem suum auctoritate propria possessionem omnium predictorum et habendi tenendi et possidendi ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum omnia supradicta, salvo per omnia mihi et heredibus meis perpetuo quod universas possessiones et bona immobilia extra munitiones predictorum castrorum posita et redditus vassallorum meorum quos et que hujus alienationis tempore in castris habueramus memoratis ab eodem domino papa et successoribus suis in feudum de cetero teneamus, et exinde ipsius domini pape et Romane ecclesie vassalli simus perpetuo et fideles, et eis propter hoc specialiter prestemus homagium personale. Pro qua venditione et traditione confiteor me recepisse et habuisse a te predicto domino camerario nomine domini pape et ecclesie Romane solvente sexaginta duas libras bonorum proveniensium senatus, de quibus bene me voco quietum, exceptioni non numerate pecunie renuntiando; et si predicta bona plus valent, totum a presenti eidem domino pape dono atque concedo libere ad opus Romane ecclesie in perpetuum. Pro quibus omnibus firmiter observandis omnia mea bona mobilia et immobilia eidem domino pape et Romane ecclesie obligo et eadem propter hoc specialiter ipsorum nomine me constituo possidere. Renuntiando in hiis omnibus omni juris auxilio canonici et civilis, consuetudini et statuto et omni actioni exceptioni et rei que possent obici contra instrumentum vel factum. Hanc autem venditionem et traditionem et omnia supradicta juramento a me corporaliter prestito in perpetuum promitto firmiter et inviolabiliter observare et non contra venire, sed si opus et necesse fuerit legitime defendere ab omni persona. Quod si predicta omnia a me et heredibus meis non fuerint observata vel quolibet modo venerimus contra premissa, predictam pecuniam nomine pene duplam eidem domino pape et Romane ecclesie promitto me integre soluturum, et pena soluta contractus hujusmodi nichilominus in sua permaneat firmitate. Actum presentibus testibus ad hoc specialiter rogatis, scilicet :

magistro Roffrido Huberti, teste;

domino Stephano capellano domini pape, teste;

Jacobo ostiario, teste;

Theobaldo de Gregorio, teste;

et magistro Amato de camera, teste.

Et ego Riccardus imperialis aule scriniarius hanc cartam utriusque partis consensu complevi rogatus.

CCXLII. — Cartula Raynaldi Petri de Civitella de venditione omnium bonorum suorum Paliani et Serronis [1].

In nomine Domini, amen. Anno incarnationis Christi millesimo CC°XXXIII°, pontificatus domini Gregorii pape noni anno septimo, mense aprili die VII, indictione sexta. Ego Raynaldus Petri de Civitella emancipatus et absolutus a jugo paterno hac die presenti propria et spontanea voluntate vendo et irrevocabiliter trado tibi domino Benedicto domini pape camerario procuratorio nomine pro ipso domino papa et successoribus suis recipienti ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum, videlicet totam et integram partem meam rocce et castri Paliani et rocce ac castri Serronis, cum domibus et casalinis infra easdem roccas mihi competentibus et cum omni jure et jurisdictione dominio actione et honore et tam in vassallis quam in terris, vineis, pratis, montibus, collibus, planitiis, silvis, pascuis, aquis et comunitatibus universis, sicut nobis et heredibus nostris pertinent in predictis castris intus et extra pro diviso vel indiviso et per totum eorumdem castrorum territorium et districtum, et quicquid ego vel alia persona pro me de predictis omnibus possidemus a presenti me constituo nomine Romane ecclesie possidere, et do atque concedo eidem domino pape et successoribus suis liberam potestatem intrandi et accipiendi per se vel per procuratorem suam auctoritate propria possessionem omnium predictorum, et habendi, tenendi et possidendi ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum omnia supradicta, salvo per omnia mihi et heredibus meis perpetuo quod universas possessiones et bona immobilia extra munitiones predictorum castrorum posita et redditus vassallorum meorum quos et que in castris predictis hujus alienationis tempore possidebam a domino papa et Romana ecclesia in feudum de cetero teneamus, et exinde ipsorum vassalli simus perpetuo et fideles, [et] eis propter hoc specialiter prestemus homagium personale. Pro qua venditione et traditione confiteor me recepisse et habuisse a te predicto domino camerario nomine ipsius domini pape et ecclesie Romane solvente centum et viginti quinque libras bonorum proveniensium senatus, de quibus bene me voco quietum, exceptioni non numerate pecunie renuntiando; et si predicta bona plus valent, totum a presenti eidem domino pape et Romane ecclesie dono atque concedo libere in perpetuum. Pro quibus omnibus firmiter et fideliter observandis omnia mea bona mobilia et immobilia quecumque et ubicumque habeo et

1. 7 avril 1233. — Même cession, de la part de Raynald, fils de Pierre de Civitella, mineur émancipé, pour 125 livres.

michi pertinent eidem domino pape et Romane ecclesie obligo et eadem propter hoc specialiter ipsorum nomine me constituo possidere. Renuntiando in hiis omnibus omni juris auxilio canonici et civilis, consuetudini et statuto, et omni actioni, exceptioni et rei que possent obici contra instrumentum vel factum. Ad majorem autem cautelam juro super sancta evangelia et confiteor me emancipatum et liberatum esse a patria potestate et promitto pro me meisque heredibus hanc venditionem et traditionem et omnia supradicta firmiter et inviolabiliter perpetuo observare et nullo modo vel ingenio contra venire, sed si opus et necesse fuerit legitime defendere ab omni persona. Quod si predicta omnia a me meisque heredibus non fuerint observata vel quolibet modo venerimus contra premissa, predictam pecuniam nomine pene duplam promitto pro me meisque heredibus eidem domino pape et Romane ecclesie me integre soluturum, et pena soluta contractus hujusmodi et omnia supradicta nichilominus firma permaneant. Actum presentibus ad hoc specialiter rogatis, scilicet :

domino Stephano domini pape capellano, teste;
domino Johannne Spata domini pape capellano, teste ;
magistro Roffrido Huberti, teste;
magistro Oderisio clerico camere, teste ;
magistro Galterio clerico camere, teste ;
et aliis quampluribus testibus.

Et ego Riccardus imperialis aule scriniarius hanc cartam utriusque partis consensu complevi rogatus.

CCXLIII. — Cartula ratificationis et consensus Petri de Civitella [1].

In nomine Domini, amen. Anno incarnationis Christi millesimo CC°XXX° tertio, pontificatus domini G. pape noni anno sexto, mense februario die XI, indictione sexta. Ego Petrus de Civitella juro super sancta evangelia me emancipasse Rayna[l]dum filium meum ipsumque liberasse a jugo paterne potestatis ac eundem habere liberam potestatem vendendi et alienandi atque testandi et faciendi de bonis Paliani et Serronis quicquid paterfamilias de bonis suis facere potest, promittens juramento a me corporaliter prestito tactis evangeliis me predictam venditionem et alienationem domino pape et Romane ecclesie de predictis bonis factam ratam et firmam perpetuo habiturum sub pena ducentarum librarum proveniensium senatus ; quam si contra venire voluero eidem domino pape et Romane ecclesie me soluturum promitto, et pena soluta contractus in sua nichilominus permaneat firmitate. Actum presentibus testibus ad hoc specialiter rogatis, scilicet :

magistro Johanne de Sancto Germano domini pape capellano, teste ;
magistro Johanne Spata ejusdem domini pape capellano, teste;
Johanne Gaitano cive Anagnino, teste ;
et Andrea de Anagnia, teste.

1. 11 février 1233. — Adhésion de Pierre de Civitella, père du mineur mentionné dans la charte précédente.

CCXLIIII. — Cartula venditionis facte ab Oderisio Pincto [1].

In nomine Domini, amen. Anno incarnationis Christi millesimo ducentesimo tricesimo tertio, pontificatus domini Gregorii pape noni anno septimo, mense marcio die XXII, indictione sexta. Nos Oderisius Pinctus, Bonushomo et Thomasius Pincti, pater et filii, hac die presenti propria et libera voluntate vendimus et irrevocabiliter tradimus tibi magistro Boetio domini pape clerico et familiari, procuratorio nomine pro domino papa et successoribus suis recipienti, ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum, videlicet totam et integram partem nostram et uxorum nostrarum rocce et castri Paliani et rocce ac castri Serronis, cum omni jure jurisdictione dominio honore et actione et tam in vassallis quam in terris, vineis, pratis, montibus, collibus, planiciis, silvis, pascuis, aquis et comunitatibus universis, sicut nobis et uxoribus ac heredibus nostris competunt pro diviso vel indiviso in predictis castris intus et extra et per totum eorum territorium et districtum. Et quicquid nos vel alia persona pro nobis de predictis omnibus possidemus a presenti constituimus nos nomine Romane ecclesie possidere. Et damus atque concedimus eidem domino pape liberam potestatem intrandi et accipiendi per se vel per procuratorem suum auctoritate propria possessionem omnium predictorum et habendi tenendi et possidendi ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum omnia supradicta, salvo per omnia nobis et uxoribus ac heredibus nostris perpetuo quod universas possessiones et bona immobilia extra munitiones predictorum castrorum po-

1. 22 mars 1233. — Oderisio Pincto et ses fils Bonushomo et Thomas cèdent au pape Grégoire IX, représenté par son clerc Boèce, tous leurs droits et ceux de leurs femmes sur Paliano et Serrone, moyennant une somme de 444 livres, à eux versée par le camérier Benoît.

sitas et redditus vassallorum nostrorum quos et que hujus alienationis tempore in castris habuimus memoratis nos et uxores ac heredes nostri a domino papa et Romana ecclesia in feudum de cetero teneamus, et exinde ipsius domini pape et Romane ecclesie vassalli simus perpetuo et fideles, et eis propter hoc specialiter prestemus homagium personale. Pro hac autem venditione seu alienatione et traditione confitemur nos recepisse et nobis plene solutum esse a domino Benedicto domini pape camerario nomine ipsius domini pape et ecclesie Romane solvente CCCCXLIIII libras bonorum proveniensium senatus, de quibus ego predictus Oderisius Pinctus nomine meo et uxoris mee recepi et habui CC et III libras in integrum, ego vero Thomasius nomine meo et uxoris mee habui CLXXXIII libras, et ego Bonushomo habui exinde LVIII libras nomine meo et uxoris mee; de quibus omnibus bene nos quietos vocamus, exceptioni non numerate pecunie renuntiando. Et si predicta bona plus valent, totum a presenti eidem domino pape et Romane ecclesie donamus atque concedimus libere in perpetuum. Pro quibus omnibus firmiter et fideliter observandis omnia bona nostra mobilia et immobilia, presentia et futura, et bona uxorum nostrarum eidem domino pape et Romane ecclesie in solidum obligamus et eadem omnia nos et uxores nostras constituimus propter hoc specialiter a Romana ecclesia precario possidere. Renuntiando in hiis omnibus omni juris auxilio canonici et civilis, consuetudini et statuto, et omni actioni exceptioni et rei que possent obici contra instrumentum vel factum, promittentes pro nobis et uxoribus ac heredibus et successoribus nostris perpetuo hanc venditionem seu alienationem et traditionem et omnia supradicta rata et firma semper habere et perpetuo inviolabiliter observare et non contra venire, sed si opus et necesse fuerit legitime defendere ab omni persona, prestito a singulis nostrum super sancta evangelia corporaliter juramento de predictis omnibus firmiter observandis et de faciendo ab uxoribus nostris super premissis omnibus libero assensu prestari et plenaria cautione. Quod si predicta omnia a nobis ut dictum est non fuerint observata vel quolibet modo venerimus contra premissa, predictam pecuniam nomine pene duplam domino pape et Romane ecclesie nos promittimus soluturos, et pena soluta hujus venditionis et alienationis contractus in suo nichilominus robore perseveret.

Actum presentibus testibus ad hoc specialiter rogatis, scilicet :

magistro Roffrido Uberti, teste;
magistro Oderisio domini pape clerico, teste;
Montanino campsore camere, teste;
Jacobo de Trebis, teste;
Gentili de camera, teste;
Bartholomeo domini Alberti, teste.

Et ego Riccardus imperialis aule scriniarius hanc cartam utriusque partis consensu complevi rogatus.

CCXLV. — Cartula procurationis Stephanie ad venditionem faciendam [1].

In nomine domini nostri Iesu Christi, anno incarnationis ejusdem M°CC°XXXIII°, pontificatus domini Gregorii noni pape anno sexto, indictione sexta. Domina Stephania filia quondam domini Girardi Rubei de Caveis libero arbitrio et bona voluntate ordinavit atque constituit procuratorem virum suum dominum Bonumhominem Pictum, dans ei plenam et liberam potestatem distrahendi vendendi omnia bona sua immobilia que habet et ad eam pertinent quocumque modo in rocca et in castro Paliani et in castro Serronis et in eorum territoriis, videlicet in domibus, ortis, vineis, canapinis, hominibus, terris cultis et incultis, arboribus, pratis, silvis, nemoribus, aquimolis, in signoria et in jurisdictione signorie dictorum castrorum, venerabili in Christo patri ac domino Gregorio summo et universali pontifici vel ejus procuratoribus recipientibus nomine venerabilis ecclesie Romane ad ipsius ecclesie opus et utilitatem, pro eo pretio quod dictus procurator cum dicto venerabili patre duxerit constituendum, et quicquid dictus procurator super premissis duxerit faciendum, id ratum et firmum jamdicta domina omnino habere promisit et juramento corporaliter prestito jamdicta domina firmavit omnia predicta rata et firma habere et nullo modo vel ingenio contra venire. De qua re ne aliquando valeat dubitari, hii testes rogati fuerunt : dominus Johannes Roffridi, dominus Maximus, dominus Rogerius, dominus Roffridus Mancinus de Caveis, dominus Rodulfus de Paliano.

Et ego Johannes Leonis sancte Romane ecclesie judex et scriniarius ad predicta complenda rogatus scripsi et signum feci.

CCXLVI. — Cartula procurationis Marie domini Miri de Pusano [2].

In nomine domini nostri Iesu Christi, anno incarna-

1. 1233. — Procuration de Stéphanie, femme de Bonushomo. Voir la charte précédente.

2. 14 février 1233. — Procuration de Marie, femme de Thomas. Voir le n° CCXLIV.

tionis ejusdem millesimo CC°XXXIII°, pontificatus domini Gregorii pape noni anno sexto, mense februario die XIIII, indictione VI, domina Maria filia quondam domini Miri de Pusano libero arbitrio et bona voluntate ordinavit atque constituit procuratorem virum suum dominum Thomam Pictum, dans ei plenam et liberam potestatem distrahendi vendendi omnia bona sua immobilia que habet et ad eam pertinent in castro Paliani et in castro Serronis et in eorum territoriis, videlicet in domibus, ortis, vineis, canapinis, hominibus, terris cultis et incultis, arboribus, pratis, silvis, nemoribus, aquimolis, in rocca et in signoria et in jurisdictione signorie dictorum castrorum venerabili patri ac domino G. summo et universali pontifici vel ejus procuratoribus recipientibus nomine venerabilis ecclesie Romane ad ipsius opus et utilitatem pro eo pretio quod dictus procurator cum dicto venerabili patre duxerit constituendum. Et quicquid predictus procurator super premissis duxerit faciendum, id jamdicta domina Maria ratum et firmum omni modo habere promisit, et juramento corporaliter prestito supradicta domina firmavit omnia predicta firma et rata habere et nullo modo vel ingenio aliquo contra venire. De qua re ne aliquando valeat dubitari, hii testes rogati fuerunt : Albericus domini Thome de Pusano, dominus Bonushomo Pinctus, Thomas Babusus, Simeon domini Taddei de Paliano, Robertus Cintii scriniarius de Signia.

Et ego Johannes Leonis, sancte Romane ecclesie judex et scriniarius, ad predicta complenda rogatus scripsi et signum feci.

CCXLVII. — Cartula ratificationis et consensus domine Gemme super venditione facta ab Oderisio viro suo [1].

In nomine Domini, amen. Anno incarnationis Christi M°CCXXXIIII, pontificatus domini Gregorii pape noni anno septimo, mense februario die VI, indictione septima. In presentia mei Riccardi scriniarii et testium subscriptorum domina Gemma uxor domini Oderisii Pincti propria et spontanea voluntate consensit venditioni et alienationi facte a domino Oderisio viro suo domino pape et Romane ecclesie de omnibus bonis eorum immobilium que habuerant in castro Paliani et Serronis intus et extra et per totum eorum territorium et districtum, prout ex carta venditionis dicti Oderisii per manus mei Riccardi scriniarii exinde confecta evidenter apparet, et prestito super sancta evangelia corporaliter juramento promisit mihi predicto scriniario legitime stipulanti nomine domini pape et Romane ecclesie predictam venditionem et traditionem et omnia supradicta rata et firma semper habere et inviolabiliter observare et non contra venire, renuntians omni juris auxilio canonici et civilis, consuetudini et statuto et omni actioni mihi competenti vel competiture, omnique rei et exceptioni que possent obici contra instrumentum vel factum.

1. 6 février 1233. — Consentement de Gemma, femme d'Oderisio. Voir le n° CCXLIV.

CCXLVIII. — Cartula ratificationis et consensus Arminie socrus Thomasii Pincti [1].

In nomine Domini, amen. Anno incarnationis Christi millesimo ducentesimo tricesimo quarto, pontificatus domini Gregorii pape noni anno septimo, mense februario die VII, indictione septima. Ego Arminia socrus Thomasii Pincti hac die presenti propria et spontanea voluntate consentiens venditioni et alienationi facte a dicto Thomasio genero meo venerabili patri domino Gregorio sacrosancte Romane ecclesie summo pontifici et universali pape de omnibus bonis immobilibus Marie filie mee que habuerat et competebant eidem in castro Paliani et Serronis intus et extra et per totum eorumdem castrorum territorium et districtum, promitto juramento a me corporaliter prestito me venditionem ipsam perpetuo ratam et firmam habere et inviolabiliter observare et nullo modo vel ingenio contra venire, renuntians in hoc facto omni juris auxilio canonici et civilis, consuetudini et statuto, omnique actioni michi competenti vel competiture et omni exceptioni et rei que possent obici contra instrumentum vel factum.

Acta sunt hec presentibus testibus ad hoc specialiter rogatis atque vocatis, scilicet :

presbytero Petro rectore Sancte Marie de Paliano, teste;

magistro Amato de camera domini pape, teste;

Petro domini Girardi de Paliano, teste;

Luca de Paliano, teste;

Johanne de Paliano et Bartholomeo de Cillari, testibus.

Et ego Riccardus imperialis aule scriniarius predicta duo instrumenta scripsi et complevi rogatus.

1. 7 février 1234. — Confirmation de la cession n° CCXLIV, par Arminia, belle-mère de Thomas; cf. n° CCXLVI.

CCXLVIIII. — Cartula venditionis et alienationis facte a Petro domini Girardi de Paliano de bonis suis Paliani et Serronis[1].

In nomine Domini, amen. Anno incarnationis Christi millesimo CC°XXXIII°, pontificatus domini Gregorii pape noni anno septimo, mense madio die X, indictione sexta. Ego Petrus domini Girardi de Paliano emancipatus et absolutus a jugo patrie potestatis, sicut ex instrumento emancipationis scripto per manum Johannis Leonis judicis Paliani evidenter apparet, presente etiam atque consentiente et volente dicto Gerardo patre meo, hac die presenti propria et spontanea voluntate vendo et irrevocabiliter trado tibi domino Benedicto domini pape camerario procuratorio nomine pro domino papa et successoribus suis recipienti ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum, videlicet totam et integram partem meam dominii rocce et castri Paliani et rocce ac castri Serronis, et unam bonam domum positam in rocca de Paliano, unum bonum ferraginale, unam bonam vineam in demanio, sexaginta cassicia de terris similiter in demanio, et alias octoginta quinque cassicia terrarum, et novem vineas, novem domos cum ortis et canapinis, que vassalli mei a me possident in territorio Paliani et Serronis, et cum omni jure jurisdictione et actione, dominio et honore, et tam in vassallis quam in silvis, pratis, montibus, collibus, planitiis, pascuis, aquis et comunitatibus universis: que omnia sicut mihi et heredibus meis competunt pro diviso vel indiviso in predictis castris intus et extra et per totum eorum territorium et districtum, sic eadem ipsi domino pape et successoribus suis ad opus et nomen adque utilitatem Romane ecclesie vendo et irrevocabiliter trado in perpetuum. Et a presenti do et concedo ipsi domino pape suisque successoribus liberam potestatem intrandi et accipiendi per se vel per procuratorem suum auctoritate propria possessionem omnium predictorum et habendi tenendi et possidendi ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum omnia supradicta. Pro qua venditione seu alienatione et traditione confiteor me recepisse et habuisse et mihi plene solutum esse a te domino Benedicto domini pape camerario nomine ipsius domini pape et ecclesie Romane solvente octingentas libras bonorum proveniensium senatus, de quibus bene me voco quietum, exceptioni non numerate pecunie renuntiando. Et si predicta bona plus valent, totum a presenti dono atque concedo trado eidem domino pape et Romane ecclesie in perpetuum. Pro predictis autem omnibus firmiter observandis omnia mea bona mobilia et immobilia, habita et habenda, presentia et futura, eidem domino pape suisque successoribus obligo, et eadem propter hoc ab ipsis precario me constituo possidere. Renuntiando in hiis omnibus omni juris auxilio canonici et civilis, consuetudini et statuto in totum et omni actioni exceptioni et rei que possent obici contra instrumentum vel factum. Promittens pro me meisque heredibus et successoribus perpetuo hanc venditionem et traditionem et omnia supradicta juramento a me corporaliter prestito rata et firma habere et inviolabiliter observare et nullo modo vel ingenio contra venire, sed si opus et necesse fuerit legitime defendere ab omni persona, excepto a domo Templi de Aventino ad quam spectat proprietas Paliani et excepto ab ecclesia sancti Marcelli de Urbe ad quam pertinet proprietas castri Serronis. Quod si predicta omnia a me meisque heredibus et successoribus non fuerint observata vel quolibet modo venerimus contra premissa, predictas octingentas libras nomine pene duplas eidem domino pape et Romane ecclesie per stipulationem promitto me integre soluturum, et pena soluta hujus venditionis et alienationis contractus et omnia supradicta nichilominus firma permaneant.

Actum presentibus testibus ad hoc specialiter rogatis, scilicet :

domino Stephano domini pape capellano, teste;
Petro archipresbytero Sancti Angeli Anagnini, teste;
magistro Palmerio clerico camere, teste;
Thoma clerico Sancti Angeli, teste;
Nicolao de Sancto Germano, et aliis testibus.

Et ego Riccardus imperialis aule scriniarius hanc cartam utriusque partis consensu complevi rogatus.

CCL. — Cartula emancipationis P. de Paliano[1].

In nomine domini nostri Iesu Christi, anno incarnationis ejusdem M°CC°XXVII°, pontificatus domini G. noni pape anno primo, indictione prima, mensis octubris die VIII. Hac quidem die dominus Gerardus domini Philippi de Paliano libero arbitrio et bona voluntate eman-

1. 10 mai 1233. — Pierre, fils de Gérard, de Paliano, mineur émancipé, cède au pape Grégoire IX, représenté par son camérier Benoit, tous ses droits sur Paliano et Serrone, moyennant une somme de 800 livres.

1. 8 octobre 1227. — Gérard de Paliano émancipe son fils Pierre, mentionné dans la charte précédente, et lui fait donation de ses biens, sauf quelques réserves d'usufruit, sauf aussi l'assentiment d'Etienne, cardinal de Saint-Hadrien.

cipavit Petrum filium suum coram me Johanne Leonis judice Paliani, eumque a patria potestate liberavit, retenta sibi patria reverentia tantum, et dedit sibi potestatem testandi, contrahendi, in judicio standi et faciendi omnia [que] paterfamilias facere debet. Post factam autem emancipationem dictus dominus Girardus donavit titulo donationis inter vivos Petro filio suo emancipato omnia bona sua que habebat in Paliano et Serrone et in eorum territoriis et que Domino concedente habiturus est et mille libras denariorum senatus, et dedit atque confirmavit ei omnes emptiones et acquisitiones quas ipse Petrus fecit per se vel per suum procuratorem. De qua supradicta donatione retinuit sibi et uxori sue domine Constantie usufructum dum vixerint. Post mortem autem ipsorum usufructus ad proprietatem revertatur. Hanc autem dictus donator donationem jamdicto filio fecit talibus conditionibus adhibitis ut, si dictus Petrus decesserit sine filiis ex legitimo matrimonio editis, donatio ista revertatur ad dictum donatorem seu ad prenominatam ejus uxorem si supervixerint, si autem non supervixerint, dicta donatio deveniat ad Philippum filium dicti donatoris seu ad filios suos quos ex legitimo matrimonio procreaverit; et si Philippus aut filii seu filie non superessent ex eo, dicta donatio deveniat ad Dignam filiam dicti domini Girardi vel ad filios ipsius. Si autem dicta Digna non superesset seu filii ex ea, bona que devenerint ad dominum Girardum ex successione patris aut matris deveniant ad consobrinos seu consobrinas dicti Petri; omnia alia bona relinquat dictus Petrus pro anima sua et patris sui et matris sue, exceptis CC *libris denariorum quas dictus Petrus relinquat pro anima sua cui voluerit. Item dictus donator adhibuit talem conditionem in supradicta donatione ut dictus Petrus non possit contrahere matrimonium cum aliqua vel contractum aliquem facere sine voluntate et consensu dicti patris sui. Quod si contra facere temptaverit dicta donatio nullius sit momenti et libere ad dominum Girardum revertatur. Preterea dictus dominus Girardus reservavit sibi ut si ipse aut ejus uxor jamdicta essent in necessitate quod de fructibus et redditibus rerum suarum non possent sustentari, liberam habeant potestatem obligandi vendendi de dicta donatione tantum quod bene possint sustentari. Omnia predicta, videlicet donatio et conditiones, facta sunt salvo mandato venerabilis patris domini Stephani sancti Adriani diaconi cardinalis, ut ipse liberam habeat potestatem addendi minuendi secundum suum arbitrium.*

Quam donationem dictus donator omni tempore ratam et firmam habere promisit, et obligavit se suosque successores supradicto donatario legitime stipulanti suisque successoribus in pena duple dicte quantitatis si aliquo modo contravenirent, vel cum opus esset legitime non defenderent, et pena soluta hec donatio semper sit firma.

Ad omnia supradicta comprobanda hii testes rogati fuerunt : dominus Frasnellus domini Tincti, Rao filius ejus, Thomas domini Odonis Obicionis, Obertus domini Beraldi, Johannes Cardus, Raynaldus domini Petri.

Et ego Johannes Leonis sancte Romane ecclesie judex et scriniarius a partibus et testibus rogatus scripsi et signum feci.

CCLI. — CARTULA DONATIONIS DOMINI GIRARDI DE PALIANO FACTE DE BONIS SUIS PETRO FILIO SUO [1].

In nomine domini nostri Iesu Christi, anno incarnationis ejusdem millesimo CCXXXIII, pontificatus domini Gregorii pape noni anno septimo, indictione sexta, mense madii die XXVII. Dominus Girardus de Paliano libero arbitrio et bona voluntate irrevocabiliter donavit Petro filio suo emancipato omnes fructus quos sibi retinuit de bonis que idem dominus G. eidem Petro tempore emancipationis donaverat, que bona posita sunt in castro Paliani et in castro Serronis et in eorum territoriis, sicut apparet per publicum instrumentum confectum per me eundem judicem et scriniarium. Qui jamdictus dominus Girardus a presenti dedit potestatem dicto Petro filio suo percipiendi dictos fructus, vendendi, donandi, faciendi ex eis quicquid sibi suisque successoribus in perpetuum facere placuerit, nulla sibi facta reservatione in aliquo. Qui dictus donator obligavit se suosque successores jamdicto donatario legitime stipulanti in pena L *librarum denariorum senatus, si aliquo modo contra venire presumpserit, et pena soluta hujus donationis instrumentum semper sit firmum.*

Ad predicta comprobanda hii testes rogati fuerunt : dominus Amato archipresbyter de Zancato, presbyter Johannes de Magno, Crescentius clericus, Grecus presbyter ecclesie sancti Andree de Paliano, dominus Bartholomeus Bartholomei Nocclerii de Paliano.

Et ego Johannes Leonis sancte Romane ecclesie judex et scriniarius ad predicta complenda rogatus scripsi et complevi.

CCLII. — CARTULA REVOCATIONIS QUARUNDAM CONDITIO-

1. 27 mai 1233. — Gérard de Paliano abandonne à son fils l'usufruit réservé dans l'acte précédent.

NUM FACTE A DOMINO S. TITULI SANCTE MARIE TRANSTIBERI PRESBYTERO CARDINALI [1].

In nomine Domini, amen. Anno incarnationis Christi millesimo CC°XXX tercio, pontificatus domini Gregorii pape noni anno septimo, mense septembris die XVII, indictione septima. Cum dominus Girardus de Paliano Petro filio suo emancipato donasset omnia bona sua que in Paliano et Serrone ac eorum territoriis habebat et habiturus erat et mille libras denariorum senatus, et dedisset atque confirmasset eidem omnes emptiones et acquisitiones quas idem Petrus ibidem fecerat per se vel suum procuratorem, retento et reservato sibi et uxori sue diebus vite sue usufructu et aliis conditionibus ibidem appositis, salvo tamen in omnibus mandato venerabilis patris domini S. tunc sancti Adriani diaconi, nunc sancte Marie Transtiberi presbyteri cardinalis, ita quod ipse liberam potestatem haberet addendi et minuendi tam in donatione quam in conditionibus appositis in eadem, prout ex instrumentis emancipationis et donationis confectis per Johannem Leonis judicem evidenter apparet, dictus Girardus usufructum predictarum rerum postmodum libere remisit et donavit eidem, sicut ex alio instrumento per eundem judicem inde confecto noscitur apparere. Et cum dictus Petrus de libero assensu predicti Girardi patris sui quedam de predictis bonis suis sibi ab eodem patre suo in Paliano et Serrone donatis postmodum domino pape et Romane ecclesie libere vendidisset, sicut ex instrumento per me Riccardum scriniarium inde confecto ostenditur manifeste, ac demum predictus Girardus quantum pertinebat ad ipsum predictas conditiones in instrumento emancipationis et donationis appositas revocasset ac predictum dominum cardinalem instanter rogasset coram predicto scriniario et testibus infrascriptis ut conditiones amoveret et revocaret easdem; prefatus dominus cardinalis nolens Romanam ecclesiam et dominum papam ex predicta venditione bonorum calumpniam aliquam vel molestiam sustinere, cum hoc ipsi etiam venditori posset esse dampnosum, volens etiam eidem in hac parte salubriter providere, super predictis sic statuit et ordinavit ut predicte conditiones instrumento emancipationis et donationis apposite, quantum ad predicta bona et res eidem domino pape et Romane ecclesie venditas, in perpetuum vacue sint et casse, ita quod occasione predictarum conditionum eidem Romane ecclesie vel ipsi etiam venditori et successoribus suis de cetero aliqua lis vel questio moveri non possit. Reservata tamen sibi predictus dominus cardinalis in omnibus aliis libera potestate prout per eadem donatione seu ex instrumento donationis habebat; hoc tamen addito quod in pretio ex predicta venditione redacto et in rebus ex eodem pretio acquisitis, eandem quam prius habuerat libere habeat potestatem.

Hec autem omnia facta sunt dictis Girardo et Petro presentibus, volentibus atque consentientibus, et coram subscriptis testibus ad hoc specialiter rogatis :

magistro Anselmo de Cremona, teste;
donno Thoma canonico sancti Petri de Vineis teste;
donno Raynaldo canonico ejusdem loci, teste;
fratre Petro templario, teste;
Jacobo Currerio, teste;
Luca de Aquino, teste;
Petro Picclone, teste;
et magistro Mollica, teste.

Et ego Riccardus imperialis aule scriniarius hanc cartam de mandato dicti domini cardinalis scripsi et complevi rogatus.

CCLIII. — CARTULA IOHANNIS LEONIS JUDICIS PALIANI FACTE DE BONIS SUIS ET UXORIS SUE [1].

In nomine Domini, amen. Anno incarnationis Christi M°CC°XXXIII°, pontificatus domini Gregorii pape noni anno sexto, mense februario die prima, indictione sexta. Ego Johannes Leonis judex Paliani hac die presenti proprio nomine meo, et procuratorio nomine Marie Johannis Anastasii uxoris mee, de libera et spontanea voluntate, vendo et irrevocabiliter trado tibi magistro Boetio domini pape clerico et familiari, procuratorio nomine pro domino papa et successoribus suis recipienti ac Romana ecclesia in perpetuum, videlicet totam et integram partem nostram rocce et castri Paliani et rocce ac castri Serronis, cum domibus et casalinis quas et que in predictis roccis habemus et nobis competunt pro diviso vel indiviso, cum omni jure jurisdictione et actione, dominio et honore, et tam in vassallis quam in terris, vineis, pratis, montibus, collibus, planitiis, silvis, pascuis, aquis et comunitatibus universis, sicut nobis et heredibus nostris competunt pro

1. 17 septembre 1233. — Etienne, cardinal autrefois de Saint-Hadrien, maintenant de Sainte-Marie *Transtiberim*, donne son assentiment, en ce qui le regarde, à la cession faite au Saint-Siège par Pierre de Paliano (n° CCXLIX).

1. 1er février 1233. — Jean, fils de Léon, juge à Paliano, et sa femme vendent au pape Grégoire IX, représenté par le clerc Boèce, tous leurs droits sur Paliano et Serrone, pour une somme de 50 livres, payée par le camérier Benoît.

diviso vel indiviso in predictis castris intus et extra et per totum eorum territorium et districtum; et tam nomine meo quam dicte uxoris mee a presenti do atque concedo ipsi domino pape suisque successoribus plenam et liberam potestatem intrandi et accipiendi per se vel per procuratorem suum auctoritate propria possessionem omnium predictorum, et habendi tenendi et possidendi ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum omnia supradicta, et quicquid nos vel alia persona pro nobis de predictis omnibus possidemus, a presenti constituimus nos nomine Romane ecclesie possidere. Salvo per omnia nobis et heredibus et successoribus nostris perpetuo, quod universas possessiones et bona nostra immobilia extra munitiones predictorum castrorum positas, et omnes redditus vassallorum nostrorum quos et que hujus alienationis tempore in castris habuimus memoratis, ab eodem domino papa suisque successoribus et Romana ecclesia in feudum de cetero teneamus, et ex ipsis potestatem liberam habeamus alienandi, testandi, relinquendi, donandi et disponendi heredibus et successoribus nostris vel aliis vassallis ecclesie in Campania constitutis pro nostre arbitrio voluntatis; ita tamen quod nos et heredes et successores nostri exinde domini pape et Romane ecclesie vassalli simus perpetuo et fideles, et eisdem propter hoc specialiter prestemus homagium personale. Pro qua venditione seu alienatione et traditione confiteor me nomine meo et predicte uxoris mee recepisse et habuisse per manus domini Benedicti domini pape camerarii nomine ipsius domini pape michi solventis quinquaginta libras bonorum proveniensium senatus, de quibus bene me voco quietum et plene pagatum, exceptioni non numerate pecunie nomine meo et predicte uxoris mee renuntiando. Et si predicta bona plus valent, totum a presenti eidem domino pape et successoribus suis ac Romane ecclesie dono atque concedo nomine meo et uxoris mee libere in perpetuum; promittens pro me ac predicta uxore mea nostrisque heredibus et successoribus juramento a me corporaliter prestito, hanc venditionem et traditionem et omnia supradicta rata et firma semper habere et perpetuo inviolabiliter observare et non contra venire, sed si opus et necesse fuerit legitime defendere ab omni persona. Quod si predicta omnia a me et predicta uxore mea nostrisque heredibus et successoribus non fuerint observata, vel quolibet modo venerimus contra premissa, predictas L libras nomine pene duplas eidem domino pape et Romane ecclesie promitto me integre soluturum, et pena soluta hujus venditionis et alienationis contractus in sua nichilominus permaneat firmitate. Pro hiis autem omnibus firmiter observandis omnia alia mea bona mobilia et immobilia presentia et futura eidem domino pape et successoribus suis obligo, et eadem propter hoc specialiter precario me ab ipsis constituo possidere, renuntians in hiis omnibus omni juris auxilio canonici et civilis, consuetudini et statuto, et omni actioni exceptioni et rei que possent obici contra instrumentum vel factum. Actum presentibus testibus ad hoc specialiter rogatis scilicet :

domino Benedicto domini pape camerario, teste;
domino Stephano capellano domini pape, teste;
magistro Roffrido Uberti, teste;
domino Johanne de Gavigniano, teste;
et domino Johanne de Raynaldo, teste.

Et ego Riccardus imperialis aule scriniarius hanc cartam utriusque partis consensu complevi rogatus.

CCLIIII. — CARTULA VENDITIONIS RADULFI DE ROGERIO FACTE DE BONIS SUIS[1].

In nomine Domini, amen. Anno incarnationis Christi millesimo ducentesimo tricesimo tertio, pontificatus domini G. pape noni anno sexto, mense februarii die nono, indictione sexta. Ego Radulfus de Rogerio hac die presenti propria et spontanea voluntate vendo et irrevocabiliter trado tibi magistro Boetio domini pape clerico et familiari procuratorio nomine pro domino papa et Romana ecclesia et ad opus et utilitatem ipsorum in perpetuum, videlicet totam et integram partem meam rocce et castri Paliani et rocce ac castri Serronis cum omni jure, jurisdictione et actione, dominio et honore, et cum domibus et casalinis quas et que in predictis roccis habeo et mihi competunt pro diviso vel indiviso, et tam in vassallis quam in terris, vineis, pratis, montibus, collibus, planiciis, silvis, pascuis, aquis et communitatibus universis, sicut mihi et heredibus meis competunt pro diviso vel indiviso in predictis castris intus et extra et per totum eorum territorium et districtum, et quicquid ego vel alia persona pro me de predictis omnibus possidemus constituo me nomine Romane ecclesie possidere, dans et concedens ipsi domino pape liberam potestatem intrandi et accipiendi per se vel per procuratorem suum auctoritate propria possessionem omnium predictorum, et habendi, tenendi, possidendi perpetuo ad opus et utilitatem Romane ecclesie omnia supradicta, salvo per omnia michi et heredibus et successoribus meis perpetuo, quod universas possessiones

1. 9 février 1233. — Radulf de Rogerio vend au Saint-Siège, représenté par le clerc Boèce, sa part de Paliano et Serrone pour une somme (non transcrite ici) que lui a versée le camérier Benoît.

et bona immobilia extra munitiones predictorum castrorum positas, et omnes redditus vassallorum meorum quos et que hujus alienationis tempore in castris habueram memoratis a domino papa et Romana ecclesia in feudum de cetero teneamus, et exinde ipsius domini pape vassalli simus perpetuo et fideles, et eisdem propter hoc specialiter prestemus homagium personale. Pro hac autem venditione et alienatione confiteor me recepisse et habuisse a domino Benedicto domini pape camerario nomine ipsius domini pape et ecclesie Romane solvente libras bonorum proveniensium senatus, de quibus bene me voco quietum, exceptioni non numerate pecunie renuntiando. Et si predicta bona plus valent, totum eidem domino pape et Romane ecclesie dono atque concedo libere in perpetuum. Pro quibus omnibus observandis omnia mea bona mobilia et immobilia, presentia et futura, ipsi domino pape et Romane ecclesie obligo, et eadem propter hoc specialiter ab eis precario me constituo possidere. Renuntiando in hiis omnibus omni juris auxilio canonici et civilis, consuetudini et statuto, et omni actioni exceptioni et rei que possent obici contra instrumentum vel factum. Hanc autem venditionem et alienationem et traditionem et omnia supradicta pro me et heredibus et successoribus meis promitto rata et firma semper habere et observare et nullo tempore contra venire, sed si opus fuerit legitime defendere ab omni persona. Quod si predicta omnia a me meisque heredibus non fuerint observata vel quolibet modo venerimus contra premissa, predictam pecuniam nomine pene duplam eidem domino pape et Romane ecclesie nos promittimus soluturos et pena soluta hujus venditionis et alienationis contractus in sua nichilominus permaneat firmitate. Actum presentibus testibus ad hoc specialiter rogatis, scilicet :

domino Benedicto domini pape camerario, teste;
domino Frasnello de Paliano, teste;
Henrico Pisano Currerio, teste;
domino Oderisio Picto, teste;
Petro de Carpineto, teste;
et Petro de Vicovaro, teste.

Et ego Riccardus imperialis aule scriniarius hanc cartam scripsi et complevi rogatus.

CCLV. — CARTULA CRESCENTII FILII QUONDAM DOMINI GUIDONIS DE PALIANO DE VENDITIONE BONORUM SUORUM[1].

In nomine Domini, amen. Anno incarnationis Christi millesimo CCXXXIII, pontificatus domini Gregorii pape noni anno sexto, mense februarii die VIII, indictione VI. Ego Crescentius diaconus, filius quondam domini Guidonis de Paliano, hac die presenti, propria et spontanea voluntate vendo et irrevocabiliter trado tibi magistro Boetio domini pape clerico et familiari procuratorio nomine pro domino papa et successoribus suis ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum, videlicet totam et integram partem meam et Landulfi fratris mei rocce et castri Paliani et rocce ac castri Serronis, cum domibus et casalinis que infra predictas roccas habemus et nobis competunt pro diviso vel indiviso, cum omni jure, jurisdictione et actione, dominio et honore, et tam in terris quam in vineis, vassallis, pratis, montibus, collibus, planiciis, silvis, pascuis, aquis et communitatibus universis, sicut michi et dicto fratri meo competunt pro diviso vel indiviso in predictis castris intus et extra et per totum eorum territorium et districtum, excepto eo quod jure proprio habeo in predictis castris sine dicto Landulfo fratre meo, quod michi reservo ad opus meum et heredum meorum, et quicquid nos ambo fratres vel alia persona pro nobis de predictis omnibus possidemus a presenti constituimus nos nomine Romane ecclesie possidere, et do et concedo nomine [meo] et dicti fratris mei eidem domino pape liberam potestatem intrandi et accipiendi per se vel per procuratorem suum auctoritate propria possessionem omnium predictorum, et habendi, tenendi, possidendi ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum omnia supradicta, salvo per omnia nobis et heredibus nostris perpetuo quod universas possessiones et bona immobilia extra munitiones predictorum castrorum posita et redditus vassallorum nostrorum quos et que hujus alienationis tempore in castris habuimus memoratis a domino papa et Romana ecclesia in feudum de cetero teneamus, et exinde ipsius domini pape et Romane ecclesie vassalli simus perpetuo et fideles, et eis propter hoc specialiter prestemus homagium personale. Pro qua siquidem venditione et traditione confiteor me nomine meo et predicti fratris mei recepisse et habuisse a domino Benedicto domini pape camerario, nomine domini pape et ecclesie Romane solvente, decem et octo libras bonorum proveniensium senatus, de quibus bene me voco quietum nomine meo et predicti fratris mei, exceptioni non numerate pecunie renuntiando; et si predicta bona plus valent, totum eidem domino pape suisque successo-

1. 8 février 1233. — Même cession de la part du diacre Crescentius, fils de Guy, de Paliano, pour ses biens et ceux de son frère Landulf, moyennant une somme de 18 livres, payée par le camérier Benoît.

ribus dono atque concedo nomine meo et dicti fratris mei, ad opus et utilitatem Romane ecclesie libere in perpetuum promittens pro me et dicto fratre meo et heredibus et successoribus nostris, prestito a me corporaliter juramento, hanc venditionem et traditionem et omnia supradicta rata et firma semper habere et perpetuo inviolabiliter observare et non contra venire, sed si opus et necesse fuerit defendere legitime ab omni persona. Quod si predicta omnia a nobis nostrisque heredibus non fuerint observata, predictam pecuniam nomine pene duplam eidem domino pape ac Romane ecclesie promitto me integre soluturum, et pena soluta hujus venditionis contractus in sua nichilominus permaneat firmitate. Actum presentibus testibus subscriptis ad hoc specialiter rogatis, scilicet :

.. archipresbytero sancti Pancratii, teste ;
Lando de Atino, teste :
Johanne de Verulis, teste ;
Mathia et Paulo de Cappa, teste.

Et ego Riccardus imperialis aule scriniarius hanc cartam utriusque partis consensu complevi rogatus.

CCLVI. — Cartula [ratificationis] venditionis Landulfi domini Guidonis de Paliano facte [per Crescentium fratrem suum] Romane ecclesie de bonis suis [1].

In nomine Domini, amen. Anno incarnationis Christi M°CC°XXX tertio, pontificatus domini Gregorii pape noni anno sexto, mense februarii die XXV, indictione sexta. Ego Landulfus domini Guidonis de Paliano hac die presenti propria et spontanea voluntate predicte venditioni et alienationi a predicto Crescentio fratre meo eidem domino pape et Romane ecclesie sollempniter facte de bonis nostris que habemus in castris Paliani et Serronis et in eorum territoriis consentio, et ipsam venditionem cum omnibus tenoribus suis juramento a me corporaliter prestito ratam et firmam habere promitto et perpetuo inviolabiliter observare, obligando me meosque heredes et omnia mea mobilia et immobilia presentia et futura eidem domino pape et Romane ecclesie sub pena L *librarum proveniensium ad omnia supradicta pro me meisque heredibus firmiter observanda, promittens me predictam penam si contra venerimus eidem domino pape et Romane ecclesie soluturum, et pena soluta hujus promissionis et obligationis contractus in sua nichilominus permaneat firmitate. Actum presentibus testibus ad hoc specialiter rogatis, scilicet :*

.. priore sancti Pancratii, teste ;
Johanne Leonis judice Paliani, teste ;
Petro Vetulo, teste ;
domino Odone de Olibano, teste ;
et Amato vicedomino Prenestino, teste.

Et ego Riccardus imperialis aule scriniarius hanc cartam utriusque partis consensu complevi rogatus.

1. 25 février 1233. — Ratification de l'acte précédent, par Landulf, frère de Crescentius. — Dans le titre, les mots entre crochets ont été suppléés après coup.

CCLVII. — Cartula venditionis Accettantis facte de bonis suis [1].

In nomine Domini, amen. Anno incarnationis Christi millesimo CCXXXIII, pontificatus domini Gregorii pape noni anno sexto, mense februario die VIII, indictione sexta. Ego Accettante de Paliano hac die presenti propria et spontanea voluntate vendo et irrevocabiliter trado tibi magistro Boetio domini pape clerico et familiari procuratorio nomine pro domino papa et successoribus suis ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum, videlicet totam et integram partem meam rocce et castri Paliani et rocce ac castri Serronis cum domo et casalinis infra roccam Paliani michi pertinentibus et cum omni jure, jurisdictione, dominio et honore et actione et tam in vassallis quam in terris, quam in vineis, pratis, montibus, collibus, planiciis, silvis, pascuis, aquis et comunitatibus universis, sicut nobis et heredibus nostris competunt pro diviso vel indiviso in predictis castris intus et extra et per totum eorum territorium et districtum, et quicquid ego vel alia persona pro me de predictis omnibus possidemus, a presenti constituo me nomine Romane ecclesie possidere, dans et concedens ipsi domino pape suisque successoribus liberam potestatem intrandi et accipiendi per se vel per procuratorem suum auctoritate propria possessionem omnium predictorum et habendi tenendi possidendi perpetuo ad opus et utilitatem Romane ecclesie omnia supradicta, salvo michi et heredibus meis perpetuo quod universas possessiones et bona immobilia extra munitiones predictorum castrorum posita et redditus vassallorum nostrorum quos et que hujus alienationis tempore in castris habuimus memoratis, a domino papa

1. 8 février 1233. — Accettante, de Paliano, cède au pape Grégoire IX, représenté par son clerc Boèce, tous ses droits sur Paliano et Serrone, pour une somme de 36 livres, payée par le camérier Benoît.

et Romana ecclesia in feudum de cetero teneamus, et exinde ipsius domini pape et Romane ecclesie vassalli simus perpetuo et fideles, et eis propter hoc specialiter prestemus homagium personale. Pro hac autem venditione et traditione confiteor mihi plene solutum esse et integre recepisse a domino Benedicto, domini pape camerario, nomine ipsius domini pape solvente, XXXVI *libras bonorum proveniensium senatus, de quibus bene me voco quietum, exceptioni non numerate pecunie renuntiando. Et si predicta bona plus valent, totum a presenti eidem domino pape et Romane ecclesie libere dono et concedo in perpetuum. Pro quibus omnibus observandis omnia mea bona mobilia et immobilia, habita et habenda, eidem domino pape et successoribus suis obligo et eadem ab eis propter hoc specialiter precario me constituo possidere. Renuntiando in hiis omnibus omni juris auxilio canonici et civilis, consuetudini et statuto, et omni actioni exceptioni et rei que possent obici contra instrumentum vel factum. Hanc autem venditionem seu alienationem et traditionem et omnia supradicta juramento a me corporaliter prestito promitto pro me meisque heredibus et successoribus perpetuo firmiter et inviolabiliter observare et non contra venire, sed si opus et necesse fuerit legitime defendere ab omni persona. Quod si predicta omnia non servavero vel quolibet modo venero contra premissa, predictam pecuniam nomine pene duplam eidem domino pape suisque successoribus promitto me integre soluturum, et pena soluta hujus venditionis contractus in sua nichilominus permaneat firmitate.*

Actum presentibus testibus ad hoc specialiter rogatis, scilicet :

... archipresbytero sancti Pancratii, teste ;
Lando de Atino, teste ;
Guidone de Ceperano, teste ;
Johanne de Verulis, teste ;
Petro de Aprili, teste ;
et Johanne de Anagnia, teste.

Et ego Riccardus imperialis aule scriniarius hanc cartam scripsi et complevi rogatus.

CCLVIII. — CARTULA VENDITIONIS FACTE AB ISABELLA ET JOHANNE DE MUROLO [1].

In nomine Domini, amen. Anno incarnationis Christi millesimo CC°XXX tertio, pontificatus domini G. pape noni anno sexto, mense februario die VI, indictione sexta. Ego Isabella uxor Johannis de Murolo ipso viro mêo presente ac volente atque consentiente hac die presenti propria et libera voluntate vendo et irrevocabiliter trado tibi magistro Boetio domini pape clerico et familiari procuratorio nomine pro domino papa suisque successoribus et Romana ecclesia recipienti ad opus et utilitatem ipsorum perpetuo, videlicet totam et integram partem nostram rocce et castri Paliani et Serronis cum domibus et casalinis infra eandem roccam existentibus, sicut michi et heredibus meis competunt pro diviso vel indiviso et cum omni jure jurisdictione dominio actione et honore et omnia mea bona immobilia, tam in terris quam in vineis, vassallis, pratis, montibus, collibus, silvis, planiciis, pascuis, aquis et comunitatibus universis, sicut michi et heredibus meis competunt pro diviso vel indiviso in predictis castris intus et extra et per totum eorum territorium et districtum, et quicquid ego vel alia persona pro me de predictis omnibus possidemus, a presenti constituo me nomine Romane ecclesie possidere, et do et concedo ipsi domino pape suisque successoribus liberam potestatem intrandi et accipiendi per se vel per procuratorem suum auctoritate propria possessionem omnium predictorum et habendi tenendi possidendi ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum omnia supradicta, salvo per omnia michi et heredibus et successoribus meis perpetuo, quod omnes possessiones et bona immobilia extra munitiones predictorum castrorum posita et redditus vassallorum meorum quos et que hujus alienationis tempore in castris habueram supradictis a domino papa et Romana ecclesia in feudum de cetero teneamus, et exinde ipsius domini pape et Romane ecclesie vassalli simus perpetuo et fideles, et eis propter hoc prestemus homagium personale. Pro hac autem venditione et traditione confiteor me recepisse et habuisse a domino Benedicto domini pape camerario nomine ipsius domini pape solvente   senatus, de quibus bene me voco quietam, exceptioni non numerate pecunie renuntiando ; et si predicta bona plus valent, totum a presenti eidem domino pape et Romane ecclesie libere dono atque concedo in perpetuum, et pro hiis omnibus observandis omnia nostra bona, mobilia et immobilia, presentia et futura, eidem domino pape et Romane ecclesie obligo et eadem propter hoc specialiter ab ipsis me constituo precario possidere. Renuntiando in hiis omnibus omni juris auxilio canonici et civilis, consuetudini et statuto, et omni actioni exceptioni et rei que possent obici contra instrumentum vel factum. Hanc autem venditionem et traditionem juramento a me corporaliter prestito pro me meisque heredibus et successoribus promitto perpetuo firmiter et in-

1. 6 février 1233. — Même cession pour une somme non transcrite, par Isabelle, femme de Jean de Murolo, du consentement de son mari.

violabiliter observare et non contra venire, sed si opus fuerit legitime defendere ab omni persona. Quod si predicta omnia a me meisque heredibus non fuerint observata vel quolibet modo venerimus contra premissa, predictam pecuniam nomine pene duplam eidem domino pape et Romane ecclesie me soluturam promitto, et pena soluta hujus venditionis contractus et omnia supradicta nichilominus rata et firma permaneant.

Et ego Johannes de Murolo huic supradicte venditioni et omnibus supradictis libera et propria voluntate consentiens promitto pro me meisque heredibus hanc venditionem ipsam ratam et firmam habere in perpetuum et non contra venire, sub pena predicta quam si contra venero eidem domino pape et Romane ecclesie me daturum promitto, et pena soluta contractus hujusmodi et omnia supradicta nichilominus firma permaneant.

Actum presentibus testibus ad hoc specialiter rogatis, scilicet :

Bartholomeo Pincto, teste :

Oderisio Pincto, teste ;

Transmundo de Tincto, teste ;

Girardo de Paliano, teste ;

Gottifredo de Rainaldo, teste ;

et Nicolao de Malliano, teste.

Et ego Riccardus imperialis aule scriniarius hanc cartam utriusque partis consensu complevi rogatus.

CCLVIIII. — Cartula venditionis facte a Gottifredo de Raynaldo [1].

In nomine Domini, amen. Anno incarnationis Christi millesimo CC°XXXIII, pontificatus domini Gregorii pape noni anno sexto, mense februario die VIII, indictione sexta. Ego quidem Gottifredus de Raynaldo hac die presenti propria et spontanea voluntate vendo et irrevocabiliter trado tibi magistro Boetio clerico domini pape procuratorio nomine pro ipso domino papa et successoribus suis ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum, videlicet totam et integram partem meam rocce et castri Paliani et rocce a[c] castri Serronis, cum domibus et casalinis infra roccam Paliani michi pertinentibus et omni jure, jurisdictione, dominio, honore et actione et omnia alia mea bona immobilia tam in terris quam in vineis, vassallis, pratis, montibus, collibus, silvis, planiciis, pascuis, aquis et comunitatibus universis, sicut michi et heredibus meis ac successoribus competunt pro diviso vel indiviso in predictis castris intus et extra et per totum eorum territorium et districtum, et quicquid ego vel alia persona pro me de predictis omnibus possidemus a presenti me constituo nomine Romane ecclesie possidere. Et do atque [trado] ipsi domino pape et successoribus suis liberam potestatem intrandi et accipiendi per se vel procuratorem suum auctoritate propria possessionem omnium predictorum et habendi tenendi possidendi ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum omnia supradicta, salvo per omnia michi et heredibus meis perpetuo quod universas possessiones et bona immobilia extra munitiones predictorum castrorum posita et redditus vassallorum nostrorum, quos et que hujus alienationis tempore in castris habueram memoratis, a domino papa et Romana ecclesia in feudum de cetero teneamus, et exinde ipsius domini pape et Romane ecclesie vassalli simus perpetuo et fideles, et eidem propter hoc specialiter prestemus homagium personale. Pro qua siquidem venditione ac traditione confiteor me recepisse et habuisse a domino Benedicto domini pape camerario nomine ipsius domini pape solvente   libras bonorum proveniensium senatus, de quibus me bene voco quietum, exceptioni non numerate pecunie renuntiando. Et si predicta bona plus valent, totum a presenti eidem domino pape et Romane ecclesie dono atque concedo libere in perpetuum. Pro quibus omnibus firmiter observandis omnia bona mea mobilia et immobilia eidem domino pape et Romane ecclesie obligo, eadem propter hoc specialiter precario me ab eis constituo possidere. Renuntiando in hiis omnibus omni juris auxilio canonici et civilis, consuetudini et statuto, et omni actioni exceptioni et rei que possent obici contra instrumentum vel factum. Et pro me meisque heredibus et successoribus promitto juramento a me corporaliter prestito hanc venditionem et omnia supradicta firmiter et inviolabiliter observare et non contra venire, sed si opus et necesse fuerit legitime defendere ab omni persona. Quod si predicta omnia a me meisque heredibus non fuerint observata vel quolibet modo venerimus contra premissa, predictam pecuniam nomine pene duplam promitto me Romane ecclesie soluturum, et pena soluta contractus et omnia supradicta in sua nichilominus firmitate permaneant.

Actum presentibus testibus ad hoc specialiter rogatis, scilicet :

Girardo de Paliano, teste :

Petro archipresbytero sancti Pancratii, teste ;

Lando serviente domini Stephani, teste ;

Miletto serviente domini camerarii, teste :

Petro de Marsia et aliis testibus.

1. 8 février 1233. — Même cession, de la part de Godefroi de Raynaldo, pour une somme non transcrite ici.

Et ego Riccardus imperialis aule scriniarius hanc cartam utriusque partis consensu complevi rogatus.

CCLX. — Cartula venditionis facte ab Uberto de Beraldo de bonis suis Paliani et Serronis [1].

In nomine Domini, amen. Anno incarnationis Christi millesimo CC°XXXIII, pontificatus domini G. pape noni anno sexto, mense februario die VIII, indictione sexta. Ego Hubertus de Beraldo hac die presenti propria et spontanea voluntate vendo et irrevocabiliter trado tibi magistro Boetio clerico domini pape procuratorio nomine pro domino papa et suis successoribus ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum, videlicet totam et integram partem meam rocce et castri Paliani et rocce ac castri Serronis, cum domibus et casalinis infra roccam Paliani michi pertinentibus et cum omni jure, jurisdictione et actione, dominio et honore et tam in vassallis quam in terris, vineis, pratis, montibus, collibus, planitiis, pascuis, silvis, aquis et comunitatibus universis, sicut michi et heredibus meis competunt pro diviso vel indiviso in predictis castris intus et extra per totum eorum territorium et districtum. Et quicquid ego vel alia persona pro me de predictis omnibus possidemus, totum a presenti me constituo nomine Romane ecclesie possidere, et do et concedo ipsi domino pape liberam potestatem intrandi et accipiendi per se vel procuratorem suum auctoritate propria possessionem omnium predictorum et habendi, tenendi, possidendi ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum omnia supradicta, salvo per omnia michi et heredibus et successoribus meis perpetuo quod universas possessiones et bona immobilia extra munitiones predictorum castrorum posita et redditus vassallorum nostrorum quos et que hujus alienationis tempore in castris habueram memoratis, a domino papa et Romana ecclesia in feudum de cetero teneamus, et ipsius domini pape et Romane ecclesie vassalli simus exinde perpetuo et fideles, et eis propter hoc specialiter prestemus homagium personale. Pro qua siquidem venditione et traditione confiteor me recepisse et habuisse a domino Benedicto domini pape camerario nomine ipsius domini pape solvente libras bonorum proveniensium senatus, de quibus bene me voco quietum, exceptioni non numerate pecunie renuntiando. Et si predicta bona plus valent, totum a presenti eidem domino pape et Romane ecclesie dono atque concedo libere in perpetuum. Et pro hiis omnibus firmiter observandis omnia mea bona mobilia et immobilia eidem domino pape et Romane ecclesie obligo et eadem propter hoc specialiter ab eis precario me constituo possidere. Renuntiando in hiis omnibus omni juris auxilio canonici et civilis, consuetudini et statuto, et omni actioni, exceptioni et rei que possent obici contra instrumentum vel factum; et pro me meisque heredibus et successoribus prestito corporaliter juramento promitto hanc venditionem et omnia supradicta firmiter et inviolabiliter in perpetuum observare et non contra venire, sed si opus et necesse fuerit legitime defendere ab omni persona. Quod si a me meisque heredibus predicta omnia non fuerint observata, vel quolibet modo venerimus contra premissa, predictam pecuniam nomine pene duplam eidem domino pape et Romane ecclesie me soluturum promitto, et pena soluta contractus venditionis et omnia supradicta nichilominus firma permaneant.

Actum presentibus ad hoc specialiter rogatis, scilicet :
Petro archipresbytero Sancti Pancratii, teste;
Girardo de Paliano, teste;
Petro de Bona Marsicano, teste;
Lando serviente domini Stephani, teste;
et Mileto serviente domini camerarii, teste.

Et ego Riccardus imperialis aule scriniarius hanc cartam utriusque partis consensu complevi rogatus.

1. 8 février 1233. — Même cession, de la part de Hubert de Beraldo, pour une somme non transcrite ici.

CCLXI. — Cartula venditionis facte a Jonatha domini Odonis Landinulfi de Valle Muntonis pro se et Imilla sorore sua [1].

In nomine Domini, amen. Anno incarnationis Christi millesimo ducentesimo XXXIII, pontificatus domini G. pape noni anno septimo, mense augusto die XXV, indictione VI. Ego Jonathas domini Oddonis Landinulfi de Valle Muntonis hac die presenti pro me et procuratorio nomine pro Imilia sorore mea, propria et spontanea voluntate vendo et irrevocabiliter trado tibi domino Benedicto domini pape camerario procuratorio nomine pro domino papa suisque successoribus ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum, videlicet totam et integram partem nostram rocce et castri Paliani et rocce et castri Serronis, cum domibus et casalinis infra roccam Paliani

1. 25 août 1233. — Jonathas de Valmontone, en son nom et au nom de sa sœur Imilla, cèdent à Benoît, camérier et représentant du pape Grégoire IX, tous leurs droits sur Paliano et Serrone pour 166 livres et 13 sous.

nobis competentibus pro diviso vel indiviso cum omni jure et jurisdictione, dominio et honore et actione et tam in vassallis quam in terris, vineis, pratis, muntibus, collibus, silvis, planitiis, pascuis, aquis et comunitatibus universis. sicut nobis et heredibus nostris competunt pro diviso vel indiviso in predictis castris intus et extra et per totum eorum territorium et districtum ; et quicquid nos vel alia persona pro nobis de predictis omnibus possidemus, a presenti constituo me et dictam sororem meam nomine Romane ecclesie possidere ; et nomine meo et dicte sororis mee do et concedo ipsi domino pape liberam potestatem intrandi et accipiendi per se vel per procuratorem suum auctoritate propria possessionem omnium predictorum et habendi, tenendi, possidendi ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum omnia supradicta, salvo per omnia michi et dicte sorori mee ac heredibus nostris perpetuo quod universas possessiones et bona nostra immobilia extra munitiones predictorum castrorum posita et redditus vassallorum nostrorum quos et que hujus alienationis tempore in castris habuimus supradictis a domino papa et Romana ecclesia in feudum de cetero teneamus, et ejusdem domini pape et Romane ecclesie vassalli simus exinde perpetuo et fideles, et eis propter hoc specialiter prestemus homagium personale. Pro hac autem venditione et alienatione confiteor me nomine meo et dicte sororis mee recepisse et habuisse a te predicto domino camerario nomine domini pape solvente centum et sexaginta sex libras et XIII *solidos bonorum proveniensium senatus, de quibus me nomine meo et dicte sororis mee bene voco quietum, exceptioni non numerate pecunie renuntiando. Et si predicta bona plus valent, totum a presenti eidem domino pape et Romane ecclesie dono atque concedo libere in perpetuum. Pro quibus omnibus firmiter observandis omnia mea bona mobilia et immobilia eidem domino pape et Romane ecclesie obligo et eadem ab eis precario propter hoc specialiter me constituo possidere. Renuntiando in hiis omnibus nomine dicte sororis mee et meo proprio nomine omni juris auxilio canonici et civilis, consuetudini et statuto, et omni exceptioni actioni et rei que possent obici contra instrumentum vel factum. Et ego pro me et dicta sorore mea et heredibus et successoribus nostris perpetuo promitto et juro corporaliter tactis sacrosanctis evangeliis hanc venditionem et traditionem et omnia supradicta rata et firma semper habere et inviolabiliter observare et non contra venire, sed si opus et necesse fuerit legitime defendere ab omni persona. Quod si a me et dicta sorore mea predicta omnia non fuerint observata vel quolibet modo venerimus contra premissa, predictam pecuniam nomine pene duplam eidem domino pape et Romane ecclesie me daturum promitto, et pena soluta hujus venditionis contractus et omnia supradicta nichilominus firma permaneant.*

Actum presentibus testibus ad hoc specialiter rogatis, scilicet :

domino Stephano capellano domini pape, teste ;
magistro Boetio clerico domini pape, teste ;
domino Roffrido ostiario, teste ;
Petro Rainerii de Nimpha, teste ;
magistro Amato de camera, teste ;
Jacobo de Valle Muntonis, teste ;
et Montanino de Senis, teste.

Et ego Riccardus imperialis aule scriniarius hanc cartam utriusque partis consensu complevi rogatus.

CCLXII. — Cartula ratificationis Imille sororis Jonathe [1].

In nomine Domini, anno dominice incarnationis millesimo CC°XXXIII, indictione septima, mense septembri die XVIII. Ego quidem Imilla quondam domini Odonis Landinolfi filia, habitatrix Vallis Montonis, sacramento a me corporaliter prestito bona fide juro perpetuo hec omnia rata habere, propria mea bona voluntate confirmo et corroboro, refuto et concedo atque remitto tibi domino Jonathe meo germano omne jus et actionem realem vel personalem quam habeo vel habere possum in castro Paliani et Serronis intus et extra, tam ratione segnorie quam alio quolibet jure et modo in domibus, casalinis, ortis, canapinis, masciis et vassallis, terris cultis et incultis, vineis, vincalibus, arboribus fructiferis et infructiferis, silvis, pratis, pratalinis, pascuis, rivis, aquis, fontibus et omnibus michi inde adjacentibus tam ex successione predicti domini Odonis patris mei quam alio quolibet modo vel jure, et venditionem quam de dictis bonis omnibus fecisti domino pape vel ejus nuntio et procuratori confirmo et ratam habeo, et jus et actionem inde michi competentem tibi pro domino papa Gregorio procuratorio nomine concedo, refuto atque renuntio. nullo jure inde contra te et predictum dominum papam michi in aliquo reservato. Hec omnia tibi facio pro amore et dilectione quem et quam in te habeo ; unde prestito corporali juramento pro me et meis heredibus tibi pro te et prefato domino papa Gregorio et eorum successoribus in perpetuum promitto contra hec omnia non venire nec

1. 18 septembre 1233. — Ratification par Imilla, de la cession faite par son frère (charte précédente).

litem movere sub pena, si contra factum fuerit. L *librarum. et soluta pena hec cartula firma permaneat :*

dominus Jacobus de Cataldo, testis ;

Jacobus filius ejus, testis ;

Odo domini Romei, testis ;

Riccardus Petri Davini, testis ;

Blancardus, testis.

Ego Nicolaus Landulfi, sancte Romane ecclesie judex et scriniarius, de voluntate predicte Imille hanc cartulam scripsi et complevi.

CCLXII *a.* — CONFIRMATIO CONSUETUDINUM CASTRI DE SERRONE [1].

Gregorius etc. hominibus de Serrone fidelibus nostris. Justis petentium etc. usque inclinati. Consuetudines terre vestre hactenus observatas, auctoritate vobis apostolica confirmamus, et presentis scripti pagina communimus. Ne vero de consuetudinibus ipsis valeat dubitari, ea fecimus presenti inseri, que sunt tales. Quilibet laborator de quelibet mansa debet solvere annuatim cur[i]e Serronis duas minulas de frumento : quod frumentum nuntius curie accipiet ab eo melius quod voluerit ipse nuntius. Item quilibet pro mansa debet solvere unum utrem musti puri et boni, et in collum suum portare usque ad vegetem curie. Item quilibet pro mansa debet respondere curie annuatim in una opera in metendo vel tritulando, et alia in seminando personaliter cum duobus bubus; et curia debet dare sibi prandium et merendam, si voluerit ille qui dat operam, set cenam non debet dare ei. Item quilibet extraneus emens debet solvere curie de duobus solidis unum denarium pro plateatico, nec ullus habi[ta]tor dicti castri potest emere ut vendat alicui extraneo sine licentia curie. Item curia pro qualibet mansa debet accipere de vineis unam cistram inter uvas et alios fructus. Item olim quando curia ibat in exercitum, recipiebat ab hominibus Serronis sex castratos ; set modo curia debet recipere ab eis annuatim XX solidos provenienses pro castratis ipsis, sive curia vadat in exercitum, sive non, quia ita ordinatum fuit inter curiam et ipsos. Item si porcus invenitur in dampno, debet occidi porcus ab illo cui dampnum fit et medietas porci debet per eum mitti ad curiam, et alia medietas cum capite debet remanere penes eum qui passus est dampnum. Item hi bos, asinus, equ[u]s vel alia bestia dampnum dat cum voluntate illius cuius est bestia, debet ipse solvere curie XII denarios ; si autem sine voluntate illius, debet solvere curie VI denarios. Si vero capra vel ovis in dampno invenitur, curia capit eam et ille cuius est capra vel ovis componit cum curia secundum curie voluntatem. Item si aliquis committit homicidium vel facit alicuius menbri incisionem, debet solvere curie XX solidos provenienses, et ille qui est specialis dominus eius debet facere inde justitiam et vindictam ; de sanguine vero debet solvere curie X solidos. Item si aliquis committit furtum intra castrum de die, debet solvere curie V solidos ; si de nocte, X solidos ; si autem extra castrum, V solidos. Item si quis furatur uvas vel consimilia, debet solvere curie XII denarios. Nulli ergo etc.

1. 1227-41. — Muratori, *Ant.*, t. II, p. 35. — Tarif des redevances et des amendes en usage à Serrone, promulgué à nouveau par le pape Grégoire IX.

CCLXIII. — INSTRUMENTUM LUCANORUM DE CUSTODIA QUORUMDAM CASTRORUM DATA A MAGISTRO PETRO DE GUARZINO, NOMINE ROMANE ECCLESIE [1].

In nomine Domini, amen. Nos Guido Barletti, Orlandus Forteguerre, Taliapanis Gentilis, Egidius Fradicionis atque Rainerius Advocati, Lucani Dei gratia majores consules, habito majori et generali consilio civitatis per preconem et ad sonum campane more solito coadunato in ecclesia sancti Michaelis de Foro Lucano ; in quo etiam consilio interfuerunt capitanei Levatorum sancti Petri majoris et capitanei illorum de sancto Christophoro et vigintiquinque consiliarii speciales ipsius civitatis, silicet de unaquaque porta, et invitati duodecim de burgo et viginti de qualibet porta et viginti quatuor consiliarii speciales ipsius civitatis, silicet : Lazarus Gerardini, Girardinus judex Luterii, Opizus Moriconetti, Passanante Guidotti, Bonifatius Jacobi, Ricomus Pollarii, Orlandus Massicionis, Damasus Rapondi, Aldimarius Sciabordici,

1. Lucques, église Saint-Michel Majeur, 26 juillet 1234. — Muratori, *Ant.*, t. IV, p. 71. — Les consuls et la commune de Lucques engagent au pape Grégoire IX, représenté par son légat Pierre de Varcino, les places de Castro Novo de Garfagnana et d'Aquilata comme garantie de payement d'une indemnité de quatre mille marcs, à eux imposée pour leurs méfaits envers le clergé de Lucques et le domaine du Saint-Siège en Garfagnana.

Bonajunta Tanelle, Soffreducius Ordelaffi, Cetius Bernarducii, Albertinettus Rosetti, Guarsonus Guidalcii, Azus Gerardi Azi, Jacobus Peruthi, Rainucius Matafellonis, Brunettus Nominis Cassese, Jocobus Rapa, Guillielmus Comitis, Taliapanis Pintelli, Rodelossus Guasconis, Bernardus Albinetti : consiliarii majoris consilii sunt isti : Guido Martini, Tancredus Judex, Aldibrandinus Methopanis, Bandinus Barletti, Amicus Boncii, Lambertus Ghintellis, Ugolinus Rascina, Cecius Morle, Riccomannus Advocatus, Ubertus Scalaqua, Aldibrandinus Scaducle, Bonifacius Falsinelli, Guido Arrigi Martini, Fantinellus Aldebrandini, Fantinellus de Burgo, Ubertus Rubeus, Ugo Pinelli, Rainerius Paganelli, Bonaccursus Lamfredi, Ubertus Alcherii, Rainerius Orlanducci, Bonaventura Guillielmi, Grettus Sarraceni, Rainerius Vulpis, Guido Baldovini, Scortialupus, Guido Gualandi, Noradinus, Opizus de Fontana, Aldebrandinus Macari, Ubertus Cresci, Orlandinus Corbilani, Coradus Michaelis, Arethensis Lamfredi, Bonifatius Disfaciati, Nicolaus Vellii, Ubaldus Guidi Rossi, Gerarducius Jacobi, Aldebrandinus Mampilii, Bosus Lamberti, Ubaldus Guasciure, Tedelgardus, Aldibrandinus Judex, Rugerius Judex, Bonotellus, Albertinus Bandini, Aldebrandinus Albertini, Ubaldus Bonifatii, Forteguerra Cathuole, Arigettus Comparis, Ventura Falconis, Riccardinus Arrici Rossi, Deodatus Raucii, Arigettus Accentantis, Bartalottus Pantese, Hostiscanus, Bonaventura Forticionis, Orlandus Bonacii, Guido Tortiani, Pandolfinus de Putheo, Gerarducius Corbolani, Ardicione Miscii, Usaldo de Octavo, Girardinus Ughi Vithi, Beneverardus, Oddone Mercati, Bonifatius Lacne, Bonaventura Rossus, Armannus Portantis, Bonaventura Damiani, Paganus Bandini, Jacobus Overardi, Moretinus Stregi, Datus Cecii, Rochiscianus Nicolai Blavajolus, Bonaccursus Pallie, Albonerius de Filungo, Bonaventura Batterolo, Bonaventura Machari, Bonvido Alegrasse, Gerarducius Vulpelli, Orlanducius de Posso, Guindilfus, Francus Mirconis, Ugolinus Guascucie, Rusticellus Orlanducii, Jacobus Cimachi, Opizanus Castilionis, Lazarius Sagine, Fantolinus, Bandinus Borcamajore, Bandettus Paganinus Christofori, Albithus Scocii, Guillelmus Mai, Ingherammus, Natalinus Natalis, Baldinottus Bruni, Tegrimus Arnaldi, Lamfrancus Bandini, Uguicio Broccori, Paganellus de Gallo, Guiscardus Normannus, Lambertus Jonillis, Velter Rosotti, Lanfrancus Pratis, Guiscardus Beotafani, Ugolinus Guidonis, Vivianus Gualfredi, Guido Vecli, Cetius Bernarnungrani, Lambertus Uberti, Orlandus Civette, Lambertus Maineri, Bonaventura Tancieri, Lamfrancus Graducii, Bartholomeus Melioris, Anterminellus Rainerii, Saracenus Falsinelli, Guido Burelli, Telaldus Burelli, Castellanus Batterolo, Orlandus Bonati, Pestallese Trincinate, Bonifatius Cardie, Adjutus Falcri, Rompelasta, Paganellus Rape, Bonconte Bernarducii, Lambertus Bernardi, Saracenus Gualterotti, Arrigus de Fuso, Tedicius Gallinelli, Jacobus Garbe, Normannus Berarducii, Rustikellus Uguicionis, Villanus Massa Vitelli, Normanninus Johannis, Mansus Gallitie, Christofanus Taliapanis, Ardicione Malaprese, Ferrante Custoris, Cursus Schiacce, Nicojonta Vancii, Jacobinus notarius, Bonacursus Provincialis, Jacobus Boccori, Jacobus Lassus, Latadinus Ronthemi, Aldibrandinus Maurini, Donatus Capostranthi, Bonifatius Pieri, Ubaldus Arghecti, Rainucius de Colle, Paganus Baccari, Ubertus Ardicionis, Arrigus Capeti, Gerarducius, Lanfrancus Lazari, Rainucius Stranbi, Rainucius Corsi, Rossus Rainucii, Orlandus Malapresa, Alcherius Thomasi, Ugolinus Taliapanis, Arnaldus Gindicionis, Jacobus Suffredi, Aldibrandinus Bullionis, Lambertus Malamdiera, Suffreducius Guantia, Tedicius Raineri, Orlanducius Mariani, Galganettus de Sancto Justo, Ottinellus Meliorati, Orlandus Tedesti, Lambertus Herri, Allebrandinus Malefronte, Bonacursus Azi, Petrus Rogeroni, Bonajutus Campanese, Borgonione Bernardi, Ubaldus Rainerii, Jacobus Pontadore, Bonaventura de Liscia, Truffa Rainerii, Arrigus Parghie, Bovone notarius, Paganus Bandini, Marmaldus Perfede, Benvenutus de Cerbaria, Grandone Conciati, Gerardinus Maurini, Ceciarellus Fantinelli, Riccardinus Gherondellus, Malaspina Jughissi, Guillielmus notarius, Ugolinus Burnellic, Riccardus tintor, Orlandus Diversi, Orlandus Bonperii, Francescus Passi, Bongrunus, Genovese Aliotti, Ardicione Rofredi.

Volentes obedire mandatis domini pape super excessibus pro quibus eramus nos et Lucani excommunicationis et interdicti sententiis innodati, silicet tam pro exactionibus, damnis, contumeliis et injuriis clericis et ecclesiis Lucanis irrogatis, quam pro facto Carfangnane, ipsis presentibus et de ipsorum consilio et voluntate damus atque concedimus vobis domino Petro de Varcino, Dei gratia domini pape ad hoc legato recipienti vice et nomine ipsius domini pape et Romane ecclesie juxta formam mandati apostolici vobis facti, custodiam, possessionem et tenutam arcis, turris et castri Castelli Novi et arcis, turris et castri de Aquilata, que Romana ecclesia obligata tenebit hinc ad quatuor proximos annos pro quatuor milibus marcarum argenti pro parendo mandatis domini pape pro excessibus supradictis. Et promittimus et convenimus pro Lucano communi ipsam custodiam, possessionem et tenutam vobis predicto domino Petro ad hoc legato et cui dederitis seu commiseritis eam ut dictum est recipienti pro domino papa et Romana ecclesia dicta castra manutenere et de-

fendere ab omnibus illis qui vellent inferre molestiam vel gravamen; et ipsam custodiam et possessionem dictorum castrorum non inquietare vel molestare aliquo modo vel ingenio, nec permittere ut inquietentur vel molestentur aut auferantur contra mandatum domini pape et voluntatem, vel ejus nuntii super hoc mandatum habentis seu ad ipsorum castrorum custodiam deputati. Et hec omnia promittimus vobis vice ipsius domini pape et Romane ecclesie tenere et observare per nos nostrosque successores et contra non venire vel facere aliquo modo vel ingenio hinc ad predictum terminum quatuor annorum et non ultra, nisi in quantum antea esset nobis et Lucano communi a sede apostolica relaxatum. Insuper Riccus preco Lucani communis, de voluntate, consensu et parabola predictorum majorum consulum et predictorum consiliariorum tunc ibi presentium et parabolam dantium, ad sancta Dei evangelia juravit in animabus eorum predicta omnia et singula firma rata habere et tenere, contra non venire vel facere aliquo modo vel ingenio per se vel per alios, ad sanum et purum intellectum suprascripti domini Petri. Et sic Deus adjuvet eos et sancta Dei evangelia, super quibus idem Riccus manum posuit.

Actum est in civitate Lucana in ecclesia sancti Michaelis in predicto generali consilio, coram domino Opizo archidiacono Lucano, magistro Ugone archipresbytero Lucano, fratre Guillelmo de Cordella penitentiario domini pape, fratre Johanne, fratre Benedicto, fratre Cesario, Aldebrandino judice, Jacobo Morlano, Lucani communis cancellariis, et Orlando notario et hujus rei testibus rogatis, in anno Domini millesimo CC°XXX°IIII, indictione VII, VII kal. aug.

Ego Brunacius, Perusinus civis et apostolica auctoritate notarius, hiis omnibus interfui et ut supra legitur de mandato predictorum consulum et consiliariorum et eorum parabola scripsi et in publicam formam redegi.

CCLXIIII. — Preceptum factum Luccanis a magistro Petro de Guarzino ut intra certum terminum mitterent syndicos suos ad dominum papam [1].

In nomine Domini, amen. Anno Domini M°CC°XXXIIII, indictione VII, die quarto octobris intrantis, coadunato consilio generali in ecclesia sancti Michaelis Majoris civitatis Lucane ad petitionem magistri Petri de Varcino domini pape scriptoris et nuntii, in quo consilio predictus magister Petrus assignavit et dedit terminum dominis Guidoni Barletti, Orlando Forteguerre, Tallapanis Gentilis, Egidio Fradicionis atque Rainerio Advocati, consulibus Lucanis, et consilio Lucano, ut hinc ad festum beati Martini mittant sindicos suos bonos et idoneos ad curiam domini pape, qui habeant plenum mandatum obedire ipsius domini pape preceptis super hiis omnibus pro quibus dominus papa tenet tenutas ipsorum, scilicet duo castra Aquilatam et Castrum Novum.

Actum in ecclesia sancti Michaelis Majoris coram domino Riccomo Judice cive Lucano, Tebaldo Anterminelli et Jacobo de Pastena et hujus rei testibus rogatis.

Ego Brunacius apostolica auctoritate notarius hiis omnibus supradictis interfui et de mandato predicti magistri Petri scripsi et in publicam formam redegi.

1. Lucques, église Saint-Michel Majeur, 4 octobre 1234. — Sommation faite aux consuls et commune de Lucques d'envoyer au pape, avant la Saint-Martin, des mandataires chargés de présenter leur soumission.

CCLXV. — Instrumentum de xx libris quas promiserunt Luccani Bernardo canonico Florentino pro custodia duorum castrorum [1].

In nomine Domini, amen. Anno Domini M°CC°XXXIIII, indictione VII, die XIIII mensis septembris exeuntis, nos Alebrandinus Malefrontis et Jacobus Judicis, camerarii castrorum Lucani communis, principaliter extra officium nostrum promittimus quemlibet nostrum in totum proprio et privato nomine vobis domino Bernardo canonico Florentino recipienti vice et nomine Romane ecclesie dare et solvere xx *libras bonorum denariorum Lucensium pro communitate Lucana pro custodia Castri Novi et castri de Aquilata, videlicet a proximis futuris kalendis octubris in antea singulis mensibus usque ad proximas madii kalendas, solvendo vobis predicto domino Bernardo vel cui aut quibus volueritis dictam pecuniam pro predicta custodia dictorum castrorum quatuor diebus ante quasque kalendas cujuslibet mensis nisi in quantum esset Lucanis a sede apostolica relaxatum. Et constituimus nos principales debitores et pagatores vobis domino predicto Bernardo in dicta summa* xx *librarum Lucensium, quos denarios integre promittimus vobis predicto domino Bernardo dare et solvere vel cui volueritis seu concesseritis in dictis terminis sine conditione et exceptione, renuntiantes beneficio nove constitutionis et epistole divi Adriani*

1. Lucques (ancien palais épiscopal), 17 septembre 1234. — Les camériers de la commune de Lucques s'engagent à verser en son nom 20 livres par mois entre les mains de Bernard, chanoine de Florence et mandataire du Saint-Siège, pour les frais de garde des châteaux de Castro Novo et d'Aquilata.

et omni alii auxilio legum constituti et consuetudinis nobis competentibus vel competituris, quod non opponemus nec opponi faciemus in judicio vel extra, et non probabimus dictam pecuniam fore solutam, nisi per hoc instrumentum cancellatum vel incisum vel per aliud instrumentum refutationis factum dictorum denariorum et omne dampnum et expensas que vel quas haberetis vel sustineretis vos vel aliquis pro vobis in eundo et redeundo et stando pro predictis denariis exigendis in curia et extra sollempni stipulatione vobis resarcire promittimus, et pro hiis omnibus observandis et attendendis obligamus vobis predicto domino Bernardo de quolibet nostrum in totum omnia bona nostra presentia et futura pro predicta pecunia solvenda, et constituimus nos vestro nomine possidere precario, quousque intraveritis in possessionem, in quam intrandi licentiam vobis nostra auctoritate concedimus, sub pena X *librarum bonorum denariorum lucensium ad invicem stipulata et promissa. Quam penam promittimus vobis predicto domino Bernardo sollempni stipulatione interposita per nos nostrosque heredes dare et solvere sine condictione et exceptione si non observaverimus vobis predicta vel cui aut quibus dederitis seu concesseritis predicta omnia et singula, et pena soluta vel non hec omnia et singula nichilominus firma permaneant.*

Actum in civitate Lucana, in palatio veteri episcopatus, coram magistro Petro de Guarcino domini pape scriptore et nuntio, presbytero Guillelmo capellano episcopatus Lucani, domino Rainerio Avocati, domino Guidone Barleti, Dei gratia consulibus Lucanis, domino Ramberto Masneri, domino Jacobo Lucano cancellario, et Jacobo de Morino, et hujus rei testibus vocatis.

Ego Brunacius apostolica auctoritate notarius hiis omnibus supradictis interfui et scripsi et in publicam formam redegi.

CCLXVI. — Instrumentum cujusdam interrogationis quam fecit idem magister Petrus clericis Luccanis [1].

In nomine Domini, amen. Anno Domini M°CC°XXX°IIII, indictione VII, die VI julii exeuntis, coadunato clero civitatis Lucane in ecclesia beati Martini, magister Petrus de Varcino domini pape scriptor quesivit ab eis si composuerant se cum Lucanis, sicut per nuntios qui ad curiam accesserant asserebatur in litteris domini pape; ad que communiter responderunt quod verum erat et apparebat per publicum instrumentum.

Actum in ecclesia beati Martini coram priore sancti Petri Majoris et priore sancti Frediani et hujus rei testibus rogatis.

Ego Brunacius apostolica auctoritate notarius hiis omnibus interfui et de mandato predicti magistri Petri scripsi et in publicam formam redegi.

1. Lucques, église Saint-Martin, 26 juillet 1234. — Le légat Pierre de Varcino fait déclarer aux clercs de Lucques qu'ils se sont arrangés avec la commune.

CCLXVII. — Instrumentum de confessione predicti Bernardi quod a dicto magistro Petro castra receperat antedicta [1].

In nomine Domini, amen. Anno Domini M°CC°XXX°IIII, indictione VII, die VI octobris intrantis, dominus Bernardus canonicus Florentinus confessus est se recepisse a magistro Petro de Varcino domini pape scriptore possessionem Castri Novi et castri de Aquilata, nomine domini pape et ecclesie Romane ad custodiendum, et promisit eidem magistro Petro dicta castra bene custodire domino pape donec placuerit domino pape.

Actum in claustro sancti Pontiani, coram abbate Gregorio ejusdem monasterii, dompno Ugone priore ejusdem ecclesie, dompno Jacobo camerario ejusdem ecclesie, dompno Augustino clerico, et dompno Stefano et hujus rei rogati sunt testes.

Ego Brunacius apostolica auctoritate notarius hiis omnibus interfui et de mandato magistri Petri predicti scripsi et in publicam formam redegi.

1. Lucques, abbaye de Saint-Pontien, 6 octobre 1234. — Bernard, chanoine de Florence, prend en garde les châteaux de Castel Nuovo et d'Aquilata. — Receperant *cod.*

CCLXVIII. — Quatuordecim instrumenta refutationum de debito Ultriculi domino pape a creditoribus de Narnia factarum, tempore domini Gregorii pape noni [1].

[1.] *In nomine domini nostri Jesu Christi, amen. Anno incarnationis ejusdem millesimo ducentesimo tricesimo quarto, pontificatus domini Gregorii pape noni anno octavo, mense julio die XIII, indictione septima. Ego Johannes Angeli, sindicus, actor et procurator tocius communitatis castri Otriculi et omnium ac singulorum communitatis ejusdem castri, a toto populo ejusdem loci ad sonum campane et ad vocem preconis in ecclesia congregato ad hoc generaliter et specialiter constitutus ut de omnibus que habet dicta communitas et ad eos pertinent in predicto castro intus et extra libere possim et debeam facere cum domino papa vel ejus camerario seu procuratore ad opus et nomen Romane ecclesie in perpetuum alienando, vendendo, donando, obligando, submittendo, recognoscendo, ordinando, disponendo, transigendo, paciscendo, quicquid predicta communitas omnes et singuli presencialiter facere possent, sicut ex carta sindicatus et procurationis mee confecta per manum Donadei scriniarii evidenter apparet, hac die presenti recognoscens nomine communitatis predicte prefatum castrum Otriculi esse de patrimonio Romane ecclesie, et dominium ejusdem castri ad jus et proprietatem Romane ecclesie specialiter pertinere, libera et spontanea voluntate, nomine ipsius communitatis et omnium et singulorum communitatis ejusdem, vendo et irrevocabiliter trado atque concedo tibi domino Benedicto domini pape camerario, procuratorio nomine recipienti pro ipso domino papa ejusque successoribus nomine Romane ecclesie in perpetuum, videlicet omnia que dicta communitas habet et ad eos pertinent in predicto castro intus et extra, specialiter centum rubla terre sementaricie et quicquid plus habent jure communitatis tam in terris cultis et incultis, quam in silvis, pratis, montibus, collibus, planiciis, pascuis et comunitatibus universis, portum quoque cum pedagio, sanguine, banno, lacubus atque piscariis, et cum omni jure, jurisdictione et actione, et cum omnibus ad predictam communitatem pertinentibus in predicto castro intus et extra, et per totum ejusdem castri territorium et districtum. Et de cetero liceat eidem domino pape suisque successoribus infra idem castrum, videlicet in loco communitatis si fuerit aptus, vel ubicumque voluerit, reddendo justam recompensationem hiis qui habent domos ibidem, edificare palacium et turrem atque municionem facere ad opus Romane ecclesie pro sue beneplacito voluntatis, et a presenti, nomine communitatis ejusdem, concedo ipsi domino pape liberam potestatem intrandi per se vel per procuratorem suum auctoritate propria possessionem omnium predictorum, et habendi, tenendi et possidendi ad opus Romane ecclesie in perpetuum omnia supradicta; et interim donec possessionem intraverit, quicquid nos omnes et singuli de predicta communitate vel alius pro nobis de predictis omnibus possidemus, totum nomine Romane ecclesie nos constituimus possidere; cedentes atque mandantes tibi prefato domino camerario nomine domini pape et Romane ecclesie omnia jura et omnes actiones utiles et directas, personales et reales, que et quas jure communitatis habemus et nobis competunt vel competere possent contra quamcumque personam vel universitatem. Et promitto nomine dicte communitatis quod jus et actionem nostram sive predicta bona alii non concessimus seu dedimus vel aliquo modo alienavimus; quod si apparuerit alicui quoquo modo dedisse, promitto et obligo procuratorio nomine dictam communitatem et omnes et singulos de communitate predicta et eorum heredes vel successores et omnia bona eorum dictum dominum papam et Romanam ecclesiam exinde legitime defendere ab omni persona, et indempnes perpetuo conservare. Hec autem omnia supradicta ut dictum est tibi predicto domino camerario pro domino papa et Romana ecclesia in perpetuum vendo*

1. 13 juillet 1234. — Jean Angeli, procureur de la commune d'Otricoli, vend au Saint-Siège, au nom de cette commune, tous les biens qu'elle possède à Otricoli pour une somme de 1,300 livres, payée par le camérier Benoît, et déposée entre les mains de Crescenzio, recteur de Sabine.

et irrevocabiliter trado libera et expedita ab omni persona. Salva tamen omnibus et singulis de communitate predicta proprietate domorum suarum quas habent et possident juxta et imfra muros castri ejusdem, et proprietate bonorum et possessionum suarum que et quas hactenus in predicto castro intus et extra juste possident et quiete. Pro qua vendicione et tradicione omnium predictorum presencialiter recipio nomine communitatis predicte a te predicto domino camerario nomine ipsius domini pape et Romane ecclesie solvente, mille trecentas libras bonorum proveniensium senatus, quas in presenti depono penes dominum Crescencium rectorem Sabine, reddendas atque solvendas pro exoneracione debitorum quibus tenetur dictum castrum creditoribus obligatum; de qua pretaxata summa pecunie me nomine dicte communitatis bene voco quietum, exceptioni non numerate vel non solute pecunie renunciando. Et si quid omnia supradicta plus valent, a presenti nomine communitatis predicte ipsi domino pape et Romane ecclesie jure donationis dono atque concedo libere in perpetuum. Hanc autem alienacionem seu vendicionem et tradicionem et omnia supradicta prestito a me corporaliter de speciali mandato communitatis et omnium et singulorum in animabus ipsorum ad sancta evangelia juramento, promitto rata et firma semper habere, perpetuo inviolabiliter observare et non contravenire, sed si opus et necesse fuerit, legitime defendere ab omni persona. Quod si predicta omnia non fuerint observata, vel quolibet modo predicta communitas venerit contra premissa, promitto nomine communitatis et omnium ac singulorum communitatis ejusdem predictum precium nomine pene duplum eidem domino pape et Romane ecclesie dictam communitatem integre soluturam, et pena soluta eciam ante litis ingressum hujusmodi vendicionis et alienationis contractus in suo nichilominus robore perseveret. Et in hiis omnibus nomine communitatis predicte renuncio omni juris auxilio canonici et civilis, consuetudini et statuto, in totum, et specialiter quod non opponet aliquo tempore predicta communitas se ultra dimidium justi precii vel aliquo modo in predicta vendicione fuisse deceptam, et omni alii exceptioni et rei que possent obici contra hoc instrumentum vel factum. Actum Reate in presencia domini episcopi Sabinensis et domini Octonis sancti Nicolai in carcere Tulliano diaconi cardinalis, et coram subscriptis testibus ad hoc specialiter rogatis, silicet :

Galfrido archidiacono Taurinensi teste;
domino Aldoyno episcopo Cefalundensi teste;
Mercoardo clerico domini episcopi Sabinensis teste;
magistro Gualtero clerico camere teste;
magistro Palmerio clerico camere teste;
magistro Martino clerico camere teste :
domino Crescencio rectore Sabine teste :
Nicolao de Malliano et aliis testibus.

Et ego Ricardus imperialis aule scriniarius qui omnibus predictis interfui, hanc cartam fideliter scripsi et complevi rogatus.

[2.] *Cartule refutationum de debito Utriculi domino pape a creditoribus de Narnia factarum super eodem*[1].

In nomine Domini. Anno ejus nativitatis millesimo CCXXXIIII, indictione VII et anno VIII pontificatus domini Gregorii VIIII pape, mense augusti die XV. Nos quidem Rainaldus Carbonis et Berardus Massei de Narnia, hac die presenti propria nostra bona voluntate renunptiamus cedimus et mandamus vobis Crescentio domini pape cappellano et magistro Philippo de Ceccano recipientibus procuratorio nomine pro domino Gregorio summo pontifice ejusque successoribus in perpetuum ad opus et utilitatem ecclesie Romane, videlicet omne jus et actionem petitionem competentem nobis contra ecclesiam Romanam et dominum papam ratione CCXXXIII *librarum et* X *solidorum luccensium quas mutuavimus communitati de castro Utriculi, sicut apparet per publicum instrumentum scriptum per manum Primerii scriniarii, quod cancellatum vobis reddimus et dicta ejus deleri precipimus ut amodo vim vel robur nullum optineant et nobis non proficiant et domino pape et ecclesie Romane non noceant. Cedimus quoque et mandamus vobis pro domino papa et ecclesia Romana omnes actiones reales et personales, utiles et directas, tacitas et expressas, nobis competentes contra homines de castro Utricoli de debito in quo ipsi tenebantur nobis. Hanc autem refutationem et cessionem vobis pro domino papa et ecclesia Romana facimus quia liquet nobis castrum Utriculi cum suo tenimento et omnibus pertinentiis suis ad dominum papam et ecclesiam Romanam pleno jure spectare, et recepimus a vobis nomine ecclesie Romane pro omni obligatione et jure nostro* CC *libras bonorum luccensium, quia alia pecunia que continebatur in instrumento erat usura; de quibus nos bene quietos vocamus, et exceptionem non numerate seu restitute pecunie amodo opponere renuntiamus et omnem aliam exceptionem domino pape et ecclesie Ro-*

1. Narni, palais épiscopal, 15 août 1234. — Rainald Carbone et Bérard Massei, de Narni, se déclarent payés de la créance de 233 livres 10 sous qu'ils avaient sur la commune d'Otricoli, le pape leur ayant versé 200 livres et le surplus étant usuraire.

mane nocituram. Jus vero quod contra dominum papam et ecclesiam Romanam habemus pro dicta pecunia et nobis competit nulli dedimus persone, nec mandavimus sive collusimus. Nam, quod absit, set si appareret quod ulli persone dedissemus vel alienavissemus sive collusissemus, omne dampnum quod dominus papa et ecclesia Romana inde habuerit et inpensam quam fecerit in nostris bonis sibi bene placentibus ubicunque intrare voluerit nomine bone pleiarie restaurare promittimus. Pro quibus omnibus supradictis observandis obligamus nos et nostra bona, et amodo nomine domini pape et ecclesie Romane precario tenere confitemur, donec de hiis omnibus a nobis fuerit sibi condigne satisfactum; et ab hac hora in antea dominus papa et ejus successores adque ecclesia Romana sint securi, quieti, tranquilli, pacifici, et ab omni lite et questione remoti. Supradicta omnia nos supradicti Rainaldus et Matheus rata firmaque habere promittimus per nos et nostros heredes vobis magistro Philippo et Crescentio recipientibus pro domino papa et ejus successoribus atque Ecclesia, et contra non venire. Quod si contra fecerimus, vel si predicta capitula omnia plene non observaverimus, promittimus dare et solvere vobis legitime stipulantibus pro domino papa et ecclesia Romana, ante omne litis principium, duplum dicte pecunie nomine pene, penaque soluta hec carta firma permaneat. Quam scribere rogavimus Petrum Rainaldi scriniarium, in mense et die predicta, et coram domino episcopo Narniensi, in palatio cujus actum fuit. Testes hii sunt rogati :

dompnus Jacobus Rainaldi de Narnia, testis;
Rainerius Guidonis de Septimiliano de Sabinia, testis;
Boncinsignia judex de Maliano de Sabinia, testis;
Donadeus scriniarius de Utriculo, testis;
Johannes Guidonis de Utriculo, testis;
Octavianus de Utriculo, testis;
Johannes de Tibure, testis.

Ego Petrus de Sancto Polo Dei gratia sancte Romane ecclesie scriniarius, rogatus hanc cartulam propria manu scripsi.

[3.] *Cartula de facto Utriculi*[1].

In nomine Domini. Anno ejus nativitatis millesimo CCXXXIIII, indictione VII et anno VIII pontificatus domini Gregorii VIIII pape, mense augusti die XV. Ego quidem Riccummandus filius presentis judicis Arture de Narnia, hac die presenti mea propria bona voluntate, prestito a me corporaliter sacramento subscripta omnia observare, et presente et consentiente ipso patre meo omnique suo juri renunptiante, nos ambo insimul pater et filius nostra bona voluntate renuntiamus, cedimus et mandamus vobis Crescentio domini pape capellano et magistro Philippo de Ceccano recipientibus procuratorio nomine pro domino papa Gregorio ejusque successoribus in perpetuum ad opus et utilitatem Romane ecclesie, videlicet omne jus et actionem petitionem competentem nobis contra ecclesiam Romanam et dominum papam ratione CCLXIIII *librarum lucensium quas ego Riccummandus mutuavi communitati de Utriculo, sicut apparet per publicum instrumentum scriptum per manum Leonardi scriniarii, quod cancellatum vobis reddimus et dicta ejus deleri precipimus, ut ammodo vim vel robur nullum optineant et nobis non proficiant et domino pape et ecclesie Romane non noceant. Cedimus quoque et mandamus vobis pro domino papa et ecclesia Romana omnes actiones reales et personales, tacitas et expressas, utiles et directas, nobis competentes contra homines de castro Utriculi de debito in quo nobis tenebantur ipsi. Hanc autem refutationem et cessionem vobis pro domino papa et ecclesia Romana facimus quia liquet nobis castrum Utriculi cum suo tenimento et omnibus pertinentiis suis ad dominum papam et ecclesiam Romanam pleno jure spectare, et recepimus a vobis nomine domini pape et ecclesie Romane pro omni obligatione et jure nostro* CC *libras bonorum lucensium, quia alia pecunia que continebatur in instrumento erat usura; de quibus nos bene quietos vocamus, et exceptionem non numerate seu restitute pecunie amodo opponere ren(untiamus), et omnem aliam exceptionem ipsi domino pape et ecclesie Romane nocituram. Jus vero quod contra dominum papam et ecclesiam Romanam habemus pro dicta pecunia et nobis competit nulli dedimus persone nec mandavimus sive collusimus; set si appareret quod ulli persone dedissemus vel mandavissemus sive collusissemus, omne dampnum quod dominus papa et ecclesia Romana inde habuerit et inpensam quam fecerit in nostris bonis sibi bene placentibus nomine bone pleiarie restaurare promittimus. Pro quibus omnibus observandis obligamus nos et nostra bona, et ammodo nomine domini pape et ecclesie Romane precario tenere confitemur, donec de hiis omnibus a nobis fuerit sibi condigne satisfactum; et ab hac hora in antea dominus papa et ejus successores adque ecclesia Romana sint securi, quieti, tranquilli, pacifici, et ab omni lite et questione remoti. Supradicta omnia nos prenomi-*

1. Narni, 15 août 1234. — Riccummandus de Narni et son père Arthur donnent, pour 200 livres, quittance d'une créance semblable à la précédente, mais se montant à 264 livres.

nati Riccummandus et Artura, pater et filius, rata firmaque habere promittimus per nos et nostros heredes, vobis Crescentio et magistro Filippo recipientibus pro domino papa et ejus successoribus, et contra non venire. Quod si contra fecerimus, vel si predicta capitula omnia plene non observaverimus, promittimus dare et solvere vobis legitime stipulantibus pro domino papa et ecclesia Romana, ante omne litis principium, duplum dicte pecunie nomine pene, penaque soluta hec carta firma permaneat. Quam scribere rogavimus Petrum Rainaldi scriniarium in mense et die predicta. Actum in palatio domini episcopi Narniensis in mense et die predicta. Testes hii sunt rogati :

Jacobus Rainaldi de Narnia canonicus Narniensis, testis;

Rainerius Guidonis de Septimiliano de Sabinia, testis;

Boncinsignia judex de Maliano de Sabinia, testis;

Donadeus scriniarius de Utriculo, testis;

Johannes Guidonis de Utriculo, testis;

Octavianus de Utriculo, testis;

Johannes de Tibure, testis.

Ego Petrus de Sancto Polo Dei gratia sancte Romane ecclesie scriniarius rogatus hanc cartulam propria manu scripsi.

[4.] *De eodem* [1].

In nomine Domini. Anno ejus nativitatis millesimo CCXXXIIII, indictione VII et anno VIII pontificatus domini Gregorii VIIII pape, mense augusto die XV. Ego quidem Berardus Tebaldi de Uguiccione de Narnia, hac die presenti mea propria bona voluntate renuntio cedo et mando vobis Crescentio domini pape capellano et magistro Philippo de Ceccano nuntio domini pape recipientibus pro domino Gregorio summo pontifice ejusque successoribus in perpetuum ad opus et utilitatem ecclesie Romane, videlicet omne jus et actionem petitionem competentem nobis contra ecclesiam Romanam et dominum papam ratione centum nonaginta et octo librarum et VII *solidorum et dimidii lucensium quas mutuavi communitati de castro Utriculi, sicut apparet per publicum instrumentum scriptum per manum Leonardi scriniarii, quod cancellatum vobis reddo, et dicta ejus deleri precipio ut ammodo vim vel robur nullum optineant et michi non proficiant et domino pape et ecclesie Romane non noceant. Cedo quoque et mando vobis pro ecclesia Romana et domino papa omnes actiones reales et personales, tacitas et expressas, utiles et directas, contra homines de Utriculo de debito in quo nobis tenebantur ipsi. Hanc autem refutationem et cessionem vobis pro ecclesia Romana et domino papa facimus quia liquet nobis castrum Utriculi cum suo tenimento et omnibus pertinentiis suis ad dominum papam et ecclesiam Romanam pleno jure spectare, et recepimus a vobis nomine domini pape et ecclesie Romane pro omni obligatione et jure meo* LX *et novem libras bonorum luccensium, quia alia pecunia que continebatur in instrumento erat usura; de quibus me bene quietum voco, et exceptionem non numerate seu restitute pecunie amodo opponere ren[untio], et omnem aliam exceptionem ipsi ecclesie et domino pape nocituram. Jus vero quod contra dominum papam et ecclesiam Romanam habemus pro dicta pecunia et nobis competit nulli dedimus persone, nec mandavimus sive collusimus; sed si appareret quod ulli persone dedissem vel mandavissem sive collusissem, omne dampnum quod dominus papa et ecclesia Romana inde habuerit et inpensam quam fecerit in meis bonis sibi bene placentibus ubicunque intrare et accipere voluerit nomine bone plejarie restaurare promitto. Pro quibus omnibus supradictis observandis obligo me et mea bona, et ammodo nomine domini pape et ecclesie Romane precario tenere confiteor, donec de hiis omnibus fuerit a nobis sibi condigne satisfactum : et ab hac hora in antea dominus papa et ejus successores adque ecclesia Romana sint securi, quieti, tranquilli, pacifici, et ab omni lite et questione remoti. Supradicta omnia ego dictus Berardus rata firmaque habere promitto per me et meos heredes vobis Crescentio et magistro Filippo recipientibus pro ipso domino papa et ejus successoribus adque ecclesia, et contra non venire. Quod si contra fecero, vel si predicta capitula omnia plene non observavero, promitto vobis pro domino papa et ecclesia Romana dare et solvere vobis legitime stipulantibus, ante omne litis principium, duplum dicte pecunie nomine pene, penaque soluta hec carta firma permaneat. Quam scribere rogavi Petrum Rainaldi scriniarium in mense et die predicta. Actum in palatio domini episcopi Narniensis coram ipso episcopo. Testes hii sunt rogati :*

Jacobus Rainaldi de Narnia canonicus Narniensis, testis;

Rainerius Guidonis de Septimiliano de Sabinia, testis;

Boninsignia judex de Maliano de Sabinia, testis;

Donadeus scriniarius de Utriculo, testis;

Johannes Guidonis de Utriculo, testis;

Johannes de Tibure, testis;

1. Narni, 15 août 1234. — Quittance de Bérard Tebaldi de Uguiccione, de Narni. Créance, 198 livres 7 sous 1/2; somme versée, 69 livres.

Johannes Abbatis de Narnia, testis.

Ego Petrus de Sancto Polo Dei gratia sancte Romane ecclesie scriniarius, rogatus hanc cartulam propria manu scripsi.

[5.] *De eodem* [1].

In nomine Domini. Anno ejus nativitatis millesimo CCXXXIIII, indictione VII et anno VIII pontificatus domini Gregorii VIIII pape, mense augusto die XV. Nos quidem Paulus Rainaldi, Gentilis et Siguizus Mathei de Siguizo de Narnia, hac die presenti nostra propria bona voluntate renuntiamus cedimus et mandamus vobis Crescentio domini pape cappellano et magistro Philippo nuntio domini pape, recipientibus pro domino Gregorio summo pontifice ejusque successoribus in perpetuum ad opus et utilitatem ecclesie Romane, videlicet omne jus et actionem petitionem competentem nobis contra ecclesiam Romanam et dominum papam ratione C *septuaginta* IIII *librarum lucensium quas mutuavimus communitati de Utriculo, sicut apparet per publicum instrumentum scriptum per manum Johannis Timothei scriniarii, quod cancellatum vobis reddimus et dicta ejus deleri precipimus, ut amodo vim vel robur nullum optineant et nobis non proficiant et domino pape et ecclesie Romane non noceant. Cedimus quoque et mandamus vobis pro ecclesia Romana et domino papa omnes actiones reales et personales, tacitas et expressas, utiles et directas, nobis competentes contra homines de castro Utriculi de debito in quo nobis tenebantur. Hanc autem refutationem et cessionem vobis pro ecclesia Romana et domino papa facimus quia pro omni obligatione et jure nostro recepimus a vobis nomine domini pape et ecclesie Romane* LIIII *libras bonorum lucensium; de quibus nos bene quietos vocamus, et exceptionem non numerate seu restitute pecunie amodo opponere renuptiamus et omnem aliam exceptionem domino pape et ecclesie Romane nocituram. Jus vero quod contra dominum papam et ecclesiam Romanam habemus pro dicta pecunia et nobis competit nulli dedimus persone, nec mandavimus sive collusimus. Sed si appareret quod ulli persone dedissemus vel alienavissemus sive collusissemus, omne dampnum quod dominus papa et ecclesia Romana inde habuerit et impensam quam fecerit, in nostris bonis sibi bene placentibus, ubicunque intrare placuerit, nomine bone pleiarie restaurare promittimus. Pro quibus omnibus supradictis observandis, obligamus nos et nostra bona, et ammodo nomine domini pape et ecclesie Romane precario tenere conphitemur, donec de hiis omnibus a nobis fuerit sibi condigne satisfactum; et ab hac hora in antea dominus papa et ejus successores adque ecclesia Romana sint securi, quieti, tranquilli, pacifici, et ab omni lite et questione remoti. Supradicta omnia nos prenominati Paulus et Siguizus rata firmaque habere promittimus per nos et nostros heredes, vobis Crescentio et magistro Philippo recipientibus pro ipso domino papa et ejus successoribus adque ecclesia Romana, et contra non venire. Quod si contra fecerimus, vel si predicta capitula omnia plene non observaverimus, promittimus dare et solvere vobis legitime stipulantibus pro domino papa et ecclesia Romana duplum dicte pecunie nomine pene, penaque soluta hec carta firma permaneat. Quam scribere rogavimus Petrum Rainaldi scriniarium in mense et die predicta. Actum in palatio domini episcopi Narniensis cora[m] ipso episcopo Narniensi. Testes hii sunt rogati :*

Jacobus de Rainaldo canonicus Narniensis, testis;
Rainerius Guidonis de Septimiliano de Sabinia, testis;
Boneinsignia judex de Maliano, testis;
Johannes Guidonis de Utriculo, testis;
Donadeus scriniarius de Utriculo, testis;
Johannes de Tibure, testis;
Octavianus de Utriculo, testis.

Ego Petrus de Sancto Polo Dei gratia sancte Romane ecclesie scriniarius, rogatus hanc cartulam propria manu scripsi.

[6.] *De eodem* [1].

In nomine Domini. Anno ejus nativitatis millesimo CCXXXIIII, indictione VII et anno VIII pontificatus domini Gregorii VIIII pape, mense augusto die XV. Ego quidem Simon de Laurentio hac die presenti propria mea bona voluntate renuntio cedo et mando vobis Crescentio domini pape cappellano et magistro Philippo de Ceccano nuntio domini pape recipientibus procuratorio nomine pro domino Gregorio summo pontifice ejusque successoribus in perpetuum, ad opus et utilitatem ecclesie Romane, videlicet omne jus et actionem petitionem compe-

1. Narni, 15 août 1234. — Quittance de Paul Rainaldi, Gentilis et Siguisus de Siguizo. Créance, 174 livres; somme versée, 54 livres.

1. Narni, 15 août 1234. — Quittance de Simon de Laurentio. Créance, 264 livres; somme touchée, 200 livres 5 sous.

tentem nobis contra ecclesiam Romanam ratione CCLXIIII *quatuor librarum lucensium quas mutuavi communitati de castro Utriculi, sicut apparet per publicum instrumentum scriptum per manum Leonardi scriniarii, quod cancellatum vobis reddo, et dicta ejus deleri precipio ut amodo vim vel robur nullum optineant et michi non proficiant et domino pape et ecclesie Romane non noceant. Cedo quoque et mando vobis pro ecclesia Romana et domino papa omnes actiones reales et personales, utiles et directas, tacitas et expressas, contra homines de Utriculo michi competentes de debito in quo michi tenebantur ipsi. Hanc autem refutationem et cessionem vobis pro ecclesia Romana et domino papa facimus quia liquet michi castrum Utriculi cum suo tenimento et omnibus pertinentiis suis ad ecclesiam Romanam et dominum papam pleno jure spectare, et recepimus a vobis nomine domini pape et ecclesie Romane pro omni obligatione et jure meo* CC *libras et* V *solidos bonorum luccensium, de quibus me bene quietum voco, et exceptionem non numerate seu restitute pecunie amodo opponere renuntio, et omnem aliam exceptionem ipsi domino pape et ecclesie Romane nocituram. Jus vero quod contra dominum papam et ecclesiam Romanam habeo pro dicta pecunia et michi competit, nulli dedi persone nec mandavi sive collusi, sed si appareret quod ulli persone dedissem vel alienavissem sive collusissem, omne dampnum quod dominus papa inde habuerit et inpensam quam fecerit, in meis bonis sibi bene placentibus ubicumque intrare voluerit, nomine bone pleiarie restaurare promitto. Pro quibus omnibus supradictis observandis ego dictus Simon obligo me et mea bona, et ammodo nomine domini pape et ecclesie Romane precario nomine tenere conphiteor, donec de hiis omnibus a nobis fuerit sibi condigne satisfactum; et ab hac hora in antea dominus papa et ejus successores adque ecclesia Romana si[n]t securi, quieti, tranquilli, pacifici, et ab omni lite et questione remoti. Supradicta omnia ego memoratus Simon per sacramentum a me corporaliter prestitum tactis sacrosanctis evangeliis rata firmaque habere promitto per me et meos heredes vobis Crescentio et magistro Philippo recipientibus pro ipso domino papa et ejus successoribus adque ecclesia Romana, et contra non venire. Quod si contra fecerimus, vel si predicta capitula omnia plene non observaverimus, promitto vobis legitime stipulantibus dare et solvere vobis nomine domini pape et ecclesie Romane duplum dicte pecunie nomine pene, penaque soluta hec carta firma permaneat. Quam scribere rogavi Petrum Rainaldi scriniarium in mense et die predicta. Actum in palatio episcopi Narniensis coram ipso episcopo. Testes hii sunt rogati :*

Jacobus de Rainaldo canonicus Narniensis,
Rainerius Guidonis de Septimiliano de Sabinia,
Boneinsignia judex de Maliano de Sabinia,
Donadeus scriniarius de Utriculo,
Johannes Guidonis de Utriculo,
Johannes Abbatis de Narnia,
Johannes de Tibure.

Ego Petrus de Sancto Polo Dei gratia sancte Romane ecclesie scriniarius, rogatus hanc cartulam propria manu scripsi.

[7.] *De eodem* [1].

In nomine Domini. Anno ejus nativitatis millesimo CCXXXIIII, indictione VII et anno VIII pontificatus domini Gregorii VIIII pape, mense augusto die XV. Ego quidem Nicolaus Ceronis una cum ipso patre meo, hac die presenti nostra propria bona voluntate, renuntiamus cedimus et mandamus vobis domino Crescentio domini pape cappellano et magistro Philippo de Ceccano nuntio domini pape recipientibus procuratorio nomine pro domino Gregorio summo pontifice ejusque successoribus in perpetuum ad opus et utilitatem ecclesie Romane, videlicet omne jus et actionem petitionem competentem nobis contra ecclesiam Romanam et dominum papam, ratione nonaginta et octo librarum luccensium quas ego Nicolaus dictus mutuavi communitati de castro Utriculi, sicut apparet per publicum instrumentum scriptum per manum Johannis Riccii scriniarii, quod instrumentum vobis cancellatum reddimus, et dicta ejus deleri precipimus ut ammodo vim vel robur nullum optineant et nobis non proficiant et domino pape et ecclesie Romane non noceant. Cedimus quoque et mandamus vobis omnes actiones reales et personales, utiles et directas, tacitas et expressas, contra homines de castro Utriculi nobis competentes de debito in quo ipsi nobis tenebantur. Hanc autem refutationem et cessionem vobis pro ecclesia Romana et domino papa facimus quia liquet nobis castrum Utriculi cum suo tenimento et omnibus suis pertinentiis ad ecclesiam Romanam et dominum papam pleno jure spectare, et recepimus a vobis nomine domini pape et ecclesie Romane pro omni obligatione et jure nostro sexaginta tres libras et VII *solidos et dimidium lucceuses, quia alia pecunia que continebatur in instrumento erat usura; de quibus*

1. Narni, 15 août 1233. — Quittance de Nicolas Cerone et de son père. Créance, 98 livres: somme touchée, 63 livres 7 sous 1/2.

nos bene quietos vocamus, et exceptionem non numerate pecunie ammodo opponere renuntiamus, et omnem aliam exceptionem ipsi domino pape et ecclesie Romane nocituram. Jus vero quod contra ecclesiam Romanam et dominum papam habemus pro dicta pecunia et nobis competit nulli dedimus persone nec mandavimus sive collusimus; sed si appareret quod ulli persone dedissemus vel mandavissemus sive collusissemus, omne dampnum quod dominus papa inde habuerit et inpensam quam fecerit, in nostris bonis sibi beneplacentibus ubicunque intrare voluerit nomine bone pleiarie restaurare promittimus. Pro quibus omnibus supradictis observandis obligamus nos et nostra bona, et ammodo nomine domini pape et ecclesie Romane precario tenere confitemur, donec de hiis omnibus a nobis fuerit sibi condigne satisfactum; et ab hac hora in antea dominus papa et ejus successores adque ecclesia Romana sint securi, quieti, tranquilli, pacifici, et ab omni lite et questione remoti. Supradicta omnia nos supradicti Cerone et Nicolaus per sacramentum a me Nicolao corporaliter prestitum, tactis sacrosanctis evangeliis, rata firmaque habere promittimus per nos et nostros heredes, vobis Crescentio et magistro Philippo recipientibus pro domino papa et ejus successoribus adque ecclesia Romana, et contra non venire. Quod si contra fecerimus vel si singula capitula predicta plene non observaverimus, promittimus dare et solvere vobis legitime stipulantibus pro domino papa et ecclesia Romana, ante omne litis principium, duplum dicte pecunie nomine pene, penaque soluta hec carta firma permaneat. Quam scribere rogavimus Petrum Rainaldi scriniarium in mense et die predicta. Actum in palatio domini episcopi Narniensis, coram ipso episcopo. Testes hii sunt rogati :

dompnus Jacobus de Rainaldo canonicus Narniensis, testis;

Rainerius Guidonis de Septimiliano de Sabinia, testis;

Boncinsignia judex de Maliano de Sabinia, testis;

Donadeus scriniarius de Utriculo, testis;

Johannes de Tibure, testis;

Johannes Guidonis de Utriculo, testis;

Octavianus de Utriculo, testis.

Ego Petrus de Sancto Polo Dei gratia sancte Romane ecclesie scriniarius, rogatus hanc cartulam propria manu scripsi.

[8.] *De eodem*[1].

In nomine Domini. Anno ejus nativitatis millesimo CCXXXIIII, indictione VII et anno VIII pontificatus domini Gregorii VIIII pape, mense augusto die XV. Ego quidem Petrus de Rainuccio hac die presenti propria mea bona voluntate renuntio, cedo et mando vobis magistro Philippo de Ceccano nuntio domini pape et domino Crescentio domini pape cappellano recipientibus pro domino Gregorio summo pontifice ejusque successoribus in perpetuum ad opus et utilitatem ecclesie Romane, videlicet omne jus et actionem petitionem competentem michi contra ecclesiam Romanam et dominum papam ratione septuaginta quattuor librarum minus xv *solidorum luccensium, quas mutuavi communitati de castro Utriculi, sicut apparet per publicum instrumentum scriptum per manum Greci scriniarii, quod incisum vobis reddo et dicta ejus deleri precipio ut ammodo vim vel robur nullum optineant et michi non proficiant et domino pape et ecclesie Romane non noceant. Cedo quoque et mando vobis omnes actiones reales et personales, utiles et directas, tacitas et expressas, nobis competentes contra homines de castro Utriculi de debito in quo nobis tenebantur ipsi. Hanc autem refutationem et cessionem vobis pro ecclesia Romana et domino papa facio quia pro omni obligatione et jure meo recepi a vobis nomine domini pape et ecclesie Romane quinquaginta libras et* v *solidos bonorum luccensium, quia alia pecunia que continebatur in instrumento erat usura. De quibus me bene quietum voco, et exceptionem non numerate seu restitute pecunie amodo oponere renuntio, et omnem aliam exceptionem domino pape et ecclesie Romane nocituram. Jus vero quod contra dominum papam et ecclesiam Romanam habeo pro dicta pecunia et michi competit, nulli dedi persone, nec mandavi sive collusi; sed si appareret quod ulli persone dedissem vel mandavissem sive collusissem, omne dampnum quod dominus papa inde habuerit et inpensam quam fecerit, in meis bonis sibi bene placentibus ubicumque intrare voluerit nomine bone pleiarie restaurare promitto. Pro quibus omnibus supradictis observandis obligo me et mea bona, et amodo nomine domini pape et ecclesie Romane precario tenere confiteor, donec de hiis omnibus a nobis fuerit sibi condigne satisfactum; et ab hac hora in antea dominus papa et ejus successores adque ecclesia Romana sint securi, quieti, tranquilli, pacifici, et ab omni lite et questione remoti. Supradicta omnia ego dictus Petrus rata firmaque habere promitto per me et meos heredes vobis magistro Philippo nunptio domini pape et Crescentio domini pape cappellano recipientibus pro do-*

1. Narni, 15 août 1233. — Quittance de Pierre de Rainuccio. Créance, 74 livres moins 15 sous; somme touchée, 55 livres 5 sous.

mino papa et ejus successoribus adque ecclesia Romana, et contra non venire. Quod si contra fecerimus, vel si predicta capitula omnia plene non observaverimus, promitto vobis legitime stipulantibus dare et solvere vobis pro domino papa et ecclesia Romana, ante omne litis principium, duplum dicte pecunie nomine pene, penaque soluta hec carta firma permaneat. Quam scribere rogavi Petrum Rainaldi scriniarium in mense et die predicta. [*Actum*] *in palatio domini episcopi Narniensis coram ipso episcopo. Testes hii sunt rogati :*

Jacobus de Rainaldo canonicus Narniensis, testis;

Rainerius Guidonis de Septimiliano de Sabinia, testis;

Boncinsignia judex de Maliano de Sabinia, testis;

Donadeus scriniarius de Utriculo, testis ;

Johannes Guidonis de Utriculo, testis ;

Johannes de Tibure, testis ;

Johannes abbatis de Narnia, testis.

Ego Petrus de Sancto Polo Dei gratia sancte Romane ecclesie scriniarius, rogatus hanc cartulam propria manu scripsi.

[9.] *De eodem* [1].

In nomine Domini. Anno ejus nativitatis millesimo CCXXXIIII, indictione VII et anno VIII pontificatus domini Gregorii VIIII pape, mense augusto die XVI. Ego quidem Jacobus filius presentis Massei de Siguizo, ipso patre meo presente et volente, nos ambo insimul filius et pater propria nostra bona voluntate renuntiamus cedimus et mandamus vobis Crescentio domini pape cappellano et magistro Philippo de Ceccano nuntio domini pape recipientibus pro domino Gregorio summo pontifice ejusque successoribus in perpetuum ad opus et utilitatem ecclesie Romane, videlicet omne jus et actionem petitionem competentem nobis contra ecclesiam Romanam et dominum papam ratione nonaginta octo librarum lucensium quas mutuavi communitati de Utriculo, sicut apparet per publicum instrumentum scriptum per manum Johannis Enrici scriniarii, quod cancellatum vobis reddo, et dicta ejus deleri precipio, ut amodo vim vel robur nullum optineant et domino pape et ecclesie Romane non noceant et nobis non proficiant. Cedimus quoque et mandamus vobis pro domino papa et ecclesia Romana omnes actiones reales et personales, tacitas et expressas, utiles et directas, contra homines de Utriculo de debito in quo ipsi nobis tenebantur. Hanc autem refutationem et cessionem vobis pro domino papa et ecclesia Romana facimus quia liquet nobis castrum Utriculi cum suo tenimento et omnibus pertinentiis suis ad dominum papam et ecclesiam Romanam pleno jure spectare, et recepi a vobis nomine domini pape et ecclesie Romane, pro omni obligatione et jure nostro, octuaginta et sex libras minus v *solidos bonorum lucensium, quia alia pecunia que continebatur in instrumento erat usura. De quibus nos bene quietos vocamus, et exceptionem non numerate seu restitute pecunie amodo opponere renuntiamus, et omnem aliam exceptionem ipsi domino pape et ecclesie Romane nocituram. Jus vero quod contra dominum papam et ecclesiam Romanam habemus pro dicta pecunia et nobis competit, nulli dedimus persone nec alienavimus sive collusimus. Sed si appareret quod ulli persone dedissemus vel alienavissemus sive collusissemus, omne dampnum quod dominus papa et ecclesia Romana inde habuerit et inpensam quam fecerit, in nostris bonis sibi bene placentibus ubicunque intrare voluerit, nomine bone pleiarie restaurare promittimus. Pro quibus omnibus supradictis observandis obligamus nos et nostra bona, et amodo nomine domini pape et ecclesie Romane precario nomine tenere confitemur, donec de hiis omnibus a nobis fuerit sibi condigne satisfactum ; et ab hac hora in antea dominus papa et ejus successores adque ecclesia Romana sint securi, quieti, tranquilli, pacifici, et ab omni lite et questione remoti. Supradicta omnia nos supradicti Jacobus et Masseus, pater et filius, per sacramentum a me Jacobo prestito corporaliter tactis sacrosanctis evangeliis rata firmaque habere promittimus per nos et nostros successores adque heredes vobis Crescentio et magistro Philippo recipientibus pro domino papa et ejus successoribus adque ecclesia Romana, et contra non venire. Quod si contra fecerimus, vel si predicta capitula omnia plene non observaverimus, promittimus dare et solvere vobis legitime stipulantibus pro domino papa et ecclesia Romana, ante omne litis principium, duplum dicte pecunie nomine pene, penaque soluta hec carta firma permaneat. Quam scribere rogavimus Petrum Rainaldi scriniarium in mense et die predicta. Actum in palatio domini episcopi Narniensis, coram ipso episcopo. Testes hii sunt rogati :*

Jacobus Rainaldi de Narnia canonicus Narniensis, testis ;

Rainerius Guidonis de Septimiliano de Sabinia, testis ;

Boncinsignia judex de Maliano de Sabinia, testis ;

Donadeus scriniarius de Utriculo, testis ;

Johannes Guidonis de Utriculo, testis ;

Octavianus de Utriculo, testis ;

1. Narni, 16 août 1234. — Quittance de Jacques et de son père Masseo de Seguizo. Créance, 98 livres ; somme touchée, 86 livres moins 5 sous.

Johannes de Tibure, testis.

Ego Petrus de Sancto Polo Dei gratia sancte Romane ecclesie scriniarius, rogatus hanc cartulam propria manu scripsi.

[10.] *De eodem* [1].

In nomine Domini. Anno ejus nativitatis millesimo CCXXXIIII, indictione VII et anno VIII pontificatus domini Gregorii VIIII pape, mense augusto die XVI. Nos quidem Juvenalis de Petro Vasarii et Nicolaus Rodulfi de Narnia hac die presenti propria nostra bona voluntate renuntiamus, cedimus et mandamus vobis Crescentio domini pape cappellano et magistro Philippo de Ceccano nuntio domini pape recipientibus procuratorio nomine pro domino Gregorio summo pontifice ejusque successoribus in perpetuum ad opus et utilitatem ecclesie Romane, videlicet omne jus et actionem competente[m] nobis contra dominum papam et ecclesiam Romanam ratione XXI *librarum luccensium quas ego Juvenalis mutuavi communitati de castro Utriculi, sicut apparet per publicum instrumentum scriptum per manum Oradini scriniarii, et ratione viginti trium librarum luccensium quas ego Nicolaus mutuavi eidem communitati dicti castri Utriculi, sicut apparet per publicum instrumentum scriptum per manum Greci scrinarii, que instrumenta vobis cancellata reddimus, et dicta ipsorum deleri precipimus ut amodo vim vel robur nullum optineant et nobis non proficiant et domino pape et ecclesie Romane non noceant. Cedimus quoque et mandamus vobis pro domino papa et ecclesia Romana omne jus et actiones reales et personales, tacitas et expressas, utiles et directas, nobis competentes contra homines de Utriculo, de debito in quo ipsi nobis tenebantur. Hanc autem refutationem et cessionem vobis pro domino papa et ecclesia Romana facimus, quia liquet nobis castrum Utriculi cum suo tenimento et omnibus pertinentiis suis ad dominum papam et ecclesiam Romanam pleno jure spectare, et recepimus a vobis nomine domini pape et ecclesie Romane pro omni obligatione et jure nostro, ego Juvenalis* XVIIII *libras et sedecim solidos bonorum luccensium et ego Nicolaus* XX *libras et* II *solidos bonorum luccensium, quia alia pecunia que continebatur in instrumentis erat usura. De quibus nos bene quietos vocamus, et exceptionem non numerate seu restitute pecunie ammodo opponere renuntiamus, et omnem aliam exceptionem ipsi domino pape et ecclesie Romane nocituram. Jus vero quod contra dominum papam et ecclesiam Romanam habemus et nobis competit pro dicta pecunia nulli dedimus persone nec mandavimus sive collusimus; sed si appareret quod ulli persone dedissemus vel alienavissemus sive collusissemus, omne dampnum quod dominus papa et ecclesia Romana inde habuerit et inpensam quam fecerit, in nostris bonis sibi bene placentibus ubicunque intrare voluerit nomine bone pleiarie restaurare promittimus. Pro quibus omnibus supradictis observandis obligamus nos et nostra bona, et amodo nomine domini pape et ecclesie Romane precario tenere confitemur, donec de hiis omnibus a nobis fuerit sibi condigne satisfactum; et ab hac hora in antea dominus papa et ejus successores adque ecclesia Romana sint securi, quieti, tranquilli, pacifici, et ab omni lite et questione remoti. Supradicta omnia nos supradicti Juvenalis et Nicolaus rata firmaque habere promittimus per nos et nostros heredes vobis Crescentio et magistro Philippo recipientibus pro domino papa et ecclesia Romana, et contra non venire. Quod si contra fecerimus vel si predicta capitula omnia plene non observaverimus, promittimus dare et solvere vobis legitime stipulantibus pro domino papa et ecclesia Romana, ante omne litis principium, duplum dicte pecunie nomine pene, penaque soluta hec carta firma permaneat. Quam scribere rogavimus Petrum Rainaldi scriniarium in mense et die predicta. Actum in palatio domini episcopi Narniensis, coram ipso episcopo. Testes hii sunt rogati :*

Jacobus Rainaldi de Narnia canonicus Narniensis, testis ;

Rainerius Guidonis de Septimiliano de Sabinia, testis ;

Boncinsignia judex de Maliano, testis ;

Donadeus scriniarius de Utriculo, testis ;

Johannes Guidonis de Utriculo, testis ;

Octavianus de Utriculo, testis ;

Johanne de Tibure, testis.

Ego Petrus de Sancto Polo Dei gratia sancte Romane ecclesie scriniarius, rogatus hanc cartulam propria manu scripsi.

[11.] *De eodem* [1].

In nomine Domini. Anno ejus nativitatis millesimo

1. Narni, 16 août 1234. — Quittance de Juvénal de Petro Vasarii et de Nicolas Rodulfi. Créance, 44 livres; somme touchée, 39 livres 18 sous.

1. Narni, 16 août 1234. — Quittance de Nicolas de Marco. Créance, 100 livres ; somme touchée, 80 livres 1/2.

CCXXXIIII, indictione VII et anno VIII pontificatus domini Gregorii VIIII pape, mense augusto die XVI. Ego quidem Nicolaus de Marco civis Narniensis hac die presenti, propria mea bona voluntate renuntio, cedo et mando vobis Crescentio domini pape cappellano et magistro Philippo de Ceccano nuntio domini pape recipientibus procuratorio nomine pro domino Gregorio summo pontifice ejusque successoribus in perpetuum ad opus et utilitatem ecclesie Romane, videlicet omne jus et actionem petitionem competentem nobis contra dominum papam et ecclesiam Romanam, ratione C *librarum luccensium quas mutuavi communitati de castro Utriculi, sicut apparet per publicum instrumentum scriptum per manum Johannis Timothei scriniarii, quod cancellatum vobis reddo, et dicta ejus deleri precipio ut amodo vim vel robur nullum optineant et nobis non proficiant et domino pape et ecclesie Romane non noceant. Cedo quoque et mando vobis pro domino papa et ecclesia Romana omne jus et actiones reales et personales, utiles et directas, tacitas et expressas, nobis competentes contra homines Utriculi de debito in quo ipsi michi tenebantur. Hanc autem refutationem et cessionem vobis pro domino papa et ecclesia Romana facio, quia liquet nobis castrum Utriculi cum suo tenimento et omnibus pertinentiis suis ad dominum papam et ecclesiam Romanam pleno jure spectare, et recepi a vobis pro omni obligatione et jure meo octuaginta libras et dimidiam bonorum luccensium, de quibus me bene quietum voco, et exceptionem non numerate pecunie amodo opponere renuntio, et omnem aliam exceptionem ipsi domino pape et ecclesie Romane nocituram, quia alia pecunia que continebatur in instrumento erat usura. Jus vero quod contra dominum papam et ecclesiam Romanam habeo pro dicta pecunia et michi competit, nulli dedi persone nec alienavi sive collusi; sed si appareret quod ulli persone dedissem vel alienavissem sive collusissem, omne dampnum quod dominus papa et ecclesia Romana inde habuerit et impensam quam fecerit, in meis bonis sibi bene placentibus ubicunque intrare voluerit nomine bone pleiarie restaurare promitto. Pro quibus omnibus supradictis observandis obligo me et mea bona, et amodo nomine domini pape et ecclesie Romane precario tenere confiteor, donec de hiis omnibus a nobis fuerit sibi condigne satisfactum; et ab hac hora in antea dominus papa et ejus successores adque ecclesia Romana sint securi, quieti, tranquilli, pacifici, et ab omni lite et questione remoti. Supradicta omnia ego dictus Nicolaus rata firmaque habere promitto per me et meos heredes vobis Crescentio et magistro Philippo recipientibus pro domino papa et ejus successoribus, et contra non venire. Quod si contra fecerimus vel si predicta capitula omnia plene non observaverimus, promitto dare et solvere vobis legitime stipulantibus pro domino papa et ecclesia Romana, duplum dicte pecunie nomine pene, penaque soluta hec carta firma permaneat. Quam scribere rogavi Petrum Rainaldi scriniarium in mense et die predicta. Actum in palatio domini episcopi Narniensis, coram ipso episcopo. Testes hii sunt rogati :*

Jacobus Rainaldi de Narnia canonicus Narniensis, testis;
Rainerius Guidonis de Septimiliano de Sabinia, testis;
Boneinsignia judex de Maliano de Sabinia, testis;
Donadeus scriniarius de Utriculo, testis;
Johannes Guidonis de Utriculo, testis;
Octavianus de Utriculo, testis;
Johannes de Tibure, testis.

Ego Petrus de Sancto Polo Dei gratia sancte Romane ecclesie scriniarius, rogatus hanc cartulam propria manu scripsi.

[12.] *De eodem* [1].

In nomine Domini. Anno ejus nativitatis millesimo CCXXXIIII, indictione VII et anno VIII pontificatus domini Gregorii VIIII pape, mense augusto, die XVI. Ego quidem Bonumconsilium de Narnia hac die presenti, propria mea bona voluntate renuntio, cedo et mando vobis Crescentio domini pape cappellano et magistro Philippo de Ceccano nuntio domini pape recipientibus procuratorio nomine pro domino Gregorio summo pontifice ejusque successoribus in perpetuum ad opus et utilitatem ecclesie Romane, videlicet omne jus et actionem petitionem competentem nobis contra dominum papam et ecclesiam Romanam ratione CC *octuaginta trium librarum luccensium, quas mutuavi communitati de castro Utriculi, sicut apparet per publicum instrumentum scriptum per manum Greci scriniarii, quod cancellatum vobis reddo, et dicta ejus deleri precipio ut amodo vim vel robur nullum optineant et michi non proficiant et domino pape et ecclesie Romane non noceant. Cedo quoque et mando vobis pro domino papa et ecclesia Romana omne jus et actiones reales et personales, tacitas et expressas, de debito in quo ipsi michi tenebantur. Hanc autem refutationem et cessionem vobis pro domino papa et ecclesia Romana facio quia liquet michi castrum Utriculi cum suo tenimento et omnibus pertinentiis suis ad dominum papam et ecclesiam Romanam pleno jure spectare, et recepimus a vobis nomine*

1. Narni, 16 août 1234. — Quittance de Bonconsiglio. Créance, 283 livres; somme touchée, 205 livres.

domini pape et ecclesie Romane pro omni obligatione et jure meo cc *libras et* v *solidos bonorum luccensium, quia alia pecunia que continebatur in instrumento erat usura; de quibus nos bene quietos vocamus, et exceptionem non numerate seu restitute pecunie amodo opponere renuntiamus, et omnem aliam exceptionem ipsi domino pape et ecclesie Romane nocituram. Jus vero quod contra dominum papam et ecclesiam Romanam habemus pro dicta pecunia et michi competit, nulli dedi persone nec mandavi sive collusi; sed si appareret quod ulli persone dedissem vel alienavissem, omne dampnum quod dominus papa inde habuerit et impensam quam fecerit, in meis bonis sibi bene placentibus ubicunque intrare voluerit nomine bone pleiarie restaurare promittimus. Pro quibus omnibus supradictis observandis obligamus nos et nostra bona, et amodo nomine domini pape et ecclesie Romane precario tenere confitemur, donec de hiis omnibus a nobis fuerit sibi condigne satisfactum; et ab hac hora in antea dominus papa et ejus successores adque ecclesia Romana sint securi, quieti, tranquilli, pacifici, et ab omni lite et questione remoti. Supradicta omnia ego dictus Bonumconsilium rata firmaque habere promitto per me et meos heredes vobis Crescentio et magistro Philippo recipientibus pro domino papa et ejus successoribus adque ecclesia Romana, et contra non venire. Quod si contra fecerimus vel si predicta capitula omnia plene non observaverimus, promitto vobis legitime stipulantibus dare et solvere pro domino papa et ecclesia Romana duplum dicte pecunie nomine pene, penaque soluta hec carta firma permaneat. Quam scribere rogavi Petrum Rainaldi scriniarium in mense et die predicta. Actum in palatio domini episcopi Narniensis, coram ipso episcopo. Testes hii sunt rogati :*

Jacobus Rainaldi de Narnia canonicus Narniensis, testis;
Angelius de Castilione de Sabinia, testis;
Boneinsignia judex de Maliano de Sabinia, testis;
Johannes Guidonis de Utriculo, testis;
Donadeus scriniarius de Utriculo, testis;
Octavianus de Utriculo, testis;
Johannes de Tibure, testis.

Ego Petrus de Sancto Polo Dei gratia sancte Romane ecclesie scriniarius, rogatus hanc cartulam propria manu scripsi.

[13.] *Cartule refutationum de debito Utriculi a creditoribus de Narnia domino pape factarum* [1].

In nomine Domini. Anno ejus nativitatis millesimo CCXXXIIII, indictione VII et anno VIII pontificatus domini Gregorii VIIII pape, mense augusto die XV. Ego quidem Berardus filius condam Tebalduccii civis Narniensis, hac die presenti propria mea bona voluntate renuntio, cedo et mando vobis Crescentio domini pape cappellano et magistro Philippo de Ceccano nuntio domini pape recipientibus procuratorio nomine pro ecclesia Romana et domino Gregorio summo pontifice ejusque successoribus in perpetuum, videlicet omne jus et actionem petitionem conpetentem michi contra ecclesiam Romanam et dominum papam ratione c *nonaginta et octo librarum et* vii *solidorum et dimidium luccensium quas mutuavi communitati de castro Utriculi, sicut apparet per publicum instrumentum scriptum per manum Leonardi scriniarii, quod cancellatum vobis pro domino papa reddo, et ejus dicta deleri precipio, ut amodo vim vel robur nullum optineant et michi non proficiant et domino pape et ecclesie Romane non noceant. Cedo quoque et mando vobis pro domino papa et ecclesia Romana omnes actiones reales et personales, tacitas et expressas, utiles et directas, michi conpetentes contra homines de castro Utriculi de debito in quo ipsi tenebantur michi. Hanc autem refutationem et cessionem vobis pro domino papa et ecclesia Romana facio, quia liquet michi castrum Utriculi cum suo tenimento et omnibus pertinentiis suis ad ecclesiam Romanam et dominum papam pleno jure spectare, et recepi a vobis nomine domini pape et ecclesie Romane pro omni obligatione et jure meo* c *sexaginta tres libras et septem solidos et dimidium bonorum luccensium, quia alia pecunia que continebatur in instrumento erat usura; de quibus me bene quietum voco, et exceptionem non numerate pecunie amodo obponere renuntio, et omnem aliam exceptionem ipsi ecclesie Romane et domino pape nocituram. Jus vero quod contra dominum papam et ecclesiam Romanam habeo pro dicta pecunia et michi competit, nulli dedi persone nec mandavi sive collusi; sed si abpareret quod ulli persone dedissem vel mandavissem sive collusissem, omne dampnum quod dominus papa et ecclesia Romana inde habuerint et inpensam quam fecerint, in meis bonis sibi bene placentibus ubicunque intrare voluerint nomine bone pleiarie restaur[ar]e promitto. Pro quibus omnibus supradictis observandis obligo me et mea bona, et amodo nomine domini pape et ecclesie Romane precario tenere confiteor, donec de hiis omnibus fuerit a me sibi condigne satisfactum; et ab hac hora in antea dominus papa et ecclesia Romana sint securi,*

1. Narni, 15 août 1234. — Quittance de Berardo Tebalducci. Créance, 198 livres 7 sous 1/2; somme touchée, 173 livres 7 sous 1/2.

quieti, tranquilli, pacifici, et ab omni lite et questione remoti. Supradicta omnia ego prenominatus Berardus Tebalducii rata firmaque habere promitto per me et meos heredes vobis Crescentio et magistro Philippo recipientibus pro ecclesia Romana et domino papa ejusque successoribus, et contra non venire. Quod si contra fecerimus vel si predicta capitula omnia plene non observaverimus, promitto dare et solvere vobis legitime stipulantibus pro domino papa et ecclesia Romana, ante omne litis principium, duplum dicte pecunie nomine pene, penaque soluta hec carta firma permaneat. Quam scribere rogavi Petrum Rainaldi scriniarium, in mense et die predicta. Testes hii sunt rogati :

Jacobus Rainaldi de Narnia, testis;

Boneinsignia judex de Maliano, testis;

Rainerius Guidonis de Septimiliano, testis;

Octavianus de Utriculo, testis;

Johannes Guidonis de Utriculo, testis;

Donadeus scriniarius de Utriculo, testis;

Johannes de Tibure, testis.

Ego Petrus de Sancto Polo Dei gratia sancte Romane ecclesie scriniarius, rogatus hanc cartulam propria manu scripsi.

[14.] *De eodem* [1].

In nomine Domini. Anno ejus nativitatis millesimo CCXXXIIII, indictione VII, et anno VIII pontificatus domini Gregorii VIIII pape, mense augusto die XV. Nos quidem Berardus Massei et Rainaldus Carbonis cives Narnienses, hac die presenti, propria nostra bona voluntate renuntiamus, cedimus et mandamus vobis Crescentio domini pape capellano et magistro Philippo de Ceccano nuntio domini pape, recipientibus procuratorio nomine pro domino Gregorio summo pontifice ejusque successoribus in perpetuum adque pro ecclesia Romana, videlicet omne jus et actionem petitionem competentem nobis contra ecclesiam Romanam et dominum papam ratione CC *librarum luccensium quas mutuavimus communitati de castro Utriculi, licet contineatur in instrumento ab hominibus et scintico de Utriculo per manum Primerii nobis facto de venditione cujusdam tenimenti de terra, quod instrumentum redimus vobis cancellatum, et dicta ejus deleri precipimus ut amodo vim vel robur nullum optineant et nobis non proficiant et domino pape et ecclesie Romane non noceant. Cedimus quoque et mandamus vobis pro domino papa et ecclesia Romana omnes actiones reales et personales, tacitas et expressas, utiles et directas, nobis competentes contra homines de castro Utriculi, tam de debito in quo ipsi nobis tenebantur quam de venditione ipsius tenimenti terre ab eis coram memorato scriniario nobis facta. Hanc autem refutationem et cessionem vobis pro domino papa et ecclesia Romana facimus, quia liquet nobis castrum Utriculi cum suo tenimento et omnibus pertinentiis suis ad dominum papam et ecclesiam Romanam pleno jure spectare, et recepimus a vobis nomine domini pape et ecclesie Romane, pro omni obligatione et jure nostro* CC *minus* XXXIII *libras bonorum luccensium, quia alia pecunia que continebatur in instrumento erat usura. De quibus nos bene quietos vocamus, et exceptionem non numerate pecunie amodo opponere renuntiamus et omnem aliam exceptionem ipsi domino pape et ecclesie Romane nocituram. Jus vero quod contra dominum papam et ecclesiam Romanam habemus pro dicta pecunia et nobis conpetit, nulli dedimus persone nec mandavimus sive collusimus; sed si abpareret quod ulli persone dedissemus vel alienavissemus sive collusissemus, omne dampnum quod dominus papa et ecclesia Romana inde habuerint et impensam quam fecerint in nostris bonis sibi bene placentibus ubicunque intrare voluerint nomine bone pleiarie restaurare promittimus. Pro quibus omnibus supradictis observandis obligamus nos et nostra bona, et amodo nomine domini pape et ecclesie Romane precario tenere confiteor, donec de hiis omnibus a nobis fuerit sibi condigne satisfactum : et ab hac hora in antea ecclesia Romana et dominus papa ejusque successores sint securi, quieti, tranquilli, pacifici, et ab omni lite et questione remoti. Supradicta omnia nos dicti Berardus Massei et Rainaldus Carbonis rata firmaque habere promittimus per nos et nostros heredes vobis Crescentio et magistro Philippo recipientibus pro domino papa ejusque successoribus et ecclesia Romana, et contra non venire. Quod si contra fecerimus vel si predicta capitula omnia plene non observaverimus, promittimus dare et solvere vobis legitime stipulantibus pro domino papa et ecclesia Romana, ante omne litis principium, duplum dicte pecunie nomine pene, penaque soluta hec carta firma permaneat. Quam scribere rogavimus Petrum Rainaldi scriniarium, in mense et die predicta. Testes hii sunt rogati.*

Jacobus Rainaldi de Narnia, testis;

Rainerius Guidonis de Septimiliano, testis;

Boneinsignia judex de Maliano, testis;

Octavianus de Utriculo, testis;

1. Narni, 15 août 1234. — Quittance de Berardo Massei et Rainardo Carbone. Créance, 200 livres; somme touchée, 167 livres.

Johannes Guidonis de Utriculo, testis;
Johannes de Tibure, testis;
Johannes Abbas de Narnia, testis.

Ego Petrus de Sancto Polo Dei gratia sancte Romane Ecclesie scriniarius, rogatus hanc cartulam propria manu scripsi.

CCLXXII. — Instrumentum Sibilie de venditione cujusdam domus in castro Utriculi [1].

[17.] *In nomine Domini. Anno ejus nativitatis millesimo CCXXXV, indictione VIII et anno VIIII pontificatus domini Gregorii noni pape, mense martii die XXVII. Ego quidem Sibilia, vidua relicta condam Allebrandini de Carbone, tutrix testamentaria Berarduccii filii mei, ut abparet per manum Greci scriniarii, hac die presenti propria mea bona voluntate, tutelari officio, venditionis titulo do, trado, largior adque concedo tibi magistro Philippo de Ceccano domini pape clerico, recipienti procuratorio nomine pro domino Gregorio summo pontifice ejusque successoribus in perpetuum ad opus et utilitatem Romane ecclesie, videlicet unam domum dicti minoris filii mei positam intus castrum Utriculi prope portam ipsius castri positam versus orientem. A primo latere domus ipsius est domus que fuit Johannis Boni, a secundo est cappella sancti Salvatoris, a tertio est murus castri, a quarto est domus Nicolai de Carbio. Infra hos fines omnia integre do et irrevocabiliter concedo tibi magistro Philippo suo domino papa et ecclesia Romana, cum introitu et exitu pro, cum casarino et edificio, cum tigno et fundamento, a summo usque deorsum, cum stillicidiis et subgrundis, viis publicis et privatis, cum utilitatibus suis omnibus et coherent(iis), nulla in aliquo reservatione vel exceptione pro me et ipso minore facta. Hanc autem venditionem tibi magistro Philippo pro domino papa et ecclesia Romana facio, quia recepi a te pro ipso minore nomine domini pape et ecclesie Romane pro pretio dicte domus vigintiquinque libras bonorum luccensium; et de qua pecunia recolligo quasdam possessiones terrarum dicti minoris que erant obligate Gualteroni condam Ortano pro debito paterno, silicet pro quattuordecim libris luccensium, de residua autem pecunia emo domum quandam pro ipso minore; me nomine minoris bene quietam voco, et exceptionem non numerate pecunie amodo obponere renuntio et omnem aliam exceptionem ipsi domino pape et ecclesie Romane nocituram. De dicta vero domo majus pretium ab alia persona habere non potui. Et liceat tibi magistro Philippo amodo dictam domum quam pro domino papa et ecclesia Romana tibi investio et possessionem do, intrare, tenere, uti, frui, nomine domini pape et ecclesie Romane, et in ea edificare pro velle domini pape, et de ea faciat amodo dominus papa quicquid sibi placuerit. Supradicta omnia ego dicta Sibilia tutris et venditrix rata firmaque habere promitto per me et ipsum minorem ejusque heredes tibi magistro Philippo nomine domini pape et ecclesie Romane, et contra non veniemus, inmo ab omni homine de jure meis impensis et minoris omnibus defendere promitto. Quod si contra fecerimus vel si predicta capitula omnia plene non observaverimus, promitto dare et solvere tibi pro domino papa et ecclesia Romana duplum dicti pretii nomine pene, penaque soluta hec carta firma permaneat. Quam scribere rogavi Petrum Rainaldi scriniarium in mense et die predicta. Testes hii sunt rogati :*

Johannes de Guidone, testis;
Tomassius de Johanne Odonis, testis;
magister Bartholomeus, testis;
Erculanus de Rainaldino, testis;
Massarone de Visciano, testis;
Petrus de Rogata, testis;
Donadeus de Caritia, testis.

Ego Petrus de Sancto Polo Dei gratia sancte Romane ecclesie scriniarius, rogatus hanc cartulam propria manu scripsi.

[15.] *De eodem* [1].

In nomine Domini. Anno ejus nativitatis millesimo

1. 27 mars 1235. — Sibilia, veuve d'Aldebrandino Carbone, vend au pape Grégoire IX, représenté par maître Philippe de Ceccano, pour 25 livres, une maison sise à Otricoli. — Ce document n'est pas ici à sa vraie place. Il se lit sur un folio isolé, intercalé entre les deux feuillets qui contiennent la fin (nos 13-16) du dossier d'Otricoli. L'intercalation est fort ancienne : c'est elle qui a déterminé la rubrique Quatuordecim instrumenta (p. 519). Du reste, la pièce est une vente de maison et non pas, comme les autres, un rachat de créance. Toutefois, comme elle est de la même écriture et de la même disposition, très caractéristique, que toutes les pièces du groupe d'Otricoli, il est à croire qu'elle faisait partie de ce groupe et qu'elle se trouvait d'abord à la fin, place que sa date elle-même lui assigne. On aura trouvé plus commode, pour ne pas exposer ce feuillet isolé, de l'insérer dans le pli formé par les folios 213 et 215. Ce que je ne m'explique pas, c'est son numéro CLXXII. — Dans ma numérotation des pièces de ce dossier d'Otricoli, je lui assigne le numéro qu'elle a dû avoir, c'est-à-dire le no 17.

1. 16 août 1234. — Quittance de Nicolas Rodulfi. Créance, 23 livres; somme touchée, 20 livres 2 sous.

CCXXXIIII, indictione VII et anno VIII pontificatus domini Gregorii VIIII pape, mense augusti die XVI. Ego quidem Nicolaus Rodulfi civis Narniensis hac die presenti, propria mea bona voluntate renuntio, cedo et mando vobis Crescentio domini pape cappellano et magistro Philippo de Ceccano nuntio domini pape recipientibus procuratorio nomine pro ecclesia Romana et domino Gregorio summo pontifice ejusque successoribus in perpetuum, videlicet omne jus et actionem petitionem conpetentem michi contra ecclesiam Romanam et dominum papam ratione XXIII *librarum luccensium quas mutuavi communitati de castro Utriculi, sicut apparet per publicum instrumentum scriptum per manum Greci scriniarii, quod cancellatum vobis redo et dicta ejus deleri precipio, ut amodo vim vel robur nullum obtineant et michi non proficiant et domino pape et ecclesie Romane non noceant. Cedo quoque et mando vobis pro ecclesia Romana et domino papa omnes actiones reales et personales, tacitas et expressas, utiles et di[r]ectas, michi competentes contra homines de castro Utriculi de debito in quo ipsi michi tenebantur. Hanc autem refutationem et cessionem vobis pro ecclesia Romana et domino papa facio quia liquet michi castrum Utriculi cum suo tenimento et omnibus pertinentiis suis ad ecclesiam Romanam et dominum papam pleno jure spectare, et recepi a vobis nomine ecclesie Romane et domini pape pro omni obligatione et jure meo* XX *libras et duos solidos bonorum luccensium, quia alia pecunia que continebatur in instrumento erat usura. De quibus me bene quietum voco, et exceptionem non numerate seu restitute pecunie amodo obponere renuntio, et omnem aliam exceptionem ipsi ecclesie Romane et domino pape nocituram. Jus vero quod contra ecclesiam Romanam et dominum papam habeo pro dicta pecunia et michi competit, nulli dedi persone nec mandavi sive collusi; sed si abpareret quod ulli persone dedissem vel mandavissem sive collusissem, omne dampnum quod ecclesia Romana et dominus papa inde habuerint et inpensam quam fecerint in meis bonis sibi bene placentibus, ubicunque intrare voluerint, nomine bone pleiarie restaurare promitto. Pro quibus omnibus observandis obligo me et mea bona, et amodo nomine domini pape et ecclesie Romane precario tenere confiteor, donec de hiis omnibus fuerit a nobis sibi condigne satisfactum; et ab hac hora in antea dominus papa et ejus successores adque ecclesia Romana sint securi, quieti, tranquilli, pacifici, et ab omni lite et questione remoti. Supradicta omnia ego supra dictus Nicolaus rata firmaque habere promitto per me et meos heredes vobis Crescentio et magistro Philippo recipientibus pro ipso domino papa et ejus successoribus adque ecclesia Romana, et contra non venire. Quod si contra fecerimus vel si predicta capitula omnia plene non observaverimus, promitto dare et solvere vobis legitime stipulantibus pro domino papa et ecclesia Romana, ante omne litis principium, duplum dicte pecunie nomine pene, penaque soluta hec carta firma permaneat. Quam scribere rogavi Petrum Rainaldi scriniarium in mense et die predicta. Testes hii sunt rogati :*

Philippus capellanus de episcopo Narniensi, testis ;

Angilerius de Castilione, testis ;

Johannes Guidonis de Utriculo, testis ;

Octavianus de Utriculo, testis ;

Donadeus scriniarius de Utriculo, testis.

Ego Petrus de Sancto Polo Dei gratia sancte Romane ecclesie scriniarius, rogatus hanc cartulam propria manu scripsi.

[16.] *De eodem*[1].

In nomine Domini. Anno ejus nativitatis millesimo CCXXXV, indictione VIII, et anno VIII pontificatus domini Gregorii VIIII pape, mense februarii, die XII. Ego quidem Ottinellus filius olim Thome de Machario civis Narniensis, hac die presenti, propria mea bona voluntate renuntio, cedo et mando tibi magistro Philippo de Ceccano nuntio domini pape recipienti procuratorio nomine pro ecclesia Romana et domino Gregorio summo pontifice ejusque successoribus in perpetuum, videlicet omne jus et actionem petitionem conpetentem nobis contra ecclesiam Romanam et dominum papam ratione CCXLI *librarum luccensium quas mutuavi communitati de castro Utriculi, sicut abparet per cartam publicam scriptam per manum Petri communis scriniarii, quam cartam cancellatam tibi redo et ejus dicta deleri precipio, ut amodo vim vel robur nullum obtineant et michi non proficiant et domino pape et ecclesie Romane non noceant. Cedo quoque et mando tibi pro domino papa et ecclesia Romana omnes actiones reales et personales, tacitas et expressas, utiles et directas, michi conpetentes contra homines de Utriculo de debito in quo ipsi michi tenebantur. Hanc autem refutationem et cessionem pro ecclesia Romana et domino papa tibi facio, quia liquet michi castrum Utriculi cum suo tenimento et omnibus pertinentiis suis ad ecclesiam Romanam et dominum papam pleno jure spectare, et recepi a te nomine domini pape et ecclesie Romane pro omni obligatione et jure meo*

1. 12 février 1235. — Quittance d'Ottinello, fils de Thomas de Machario. Créance, 241 livres ; somme touchée, 200 livres et 100 sous.

cc libras et c solidos bonorum luccensium, quia alia pecunia que continebatur in instrumento erat usura. De quibus me bene quietum voco, et exceptionem non numerate pecunie amodo opponere renuntio et omnem aliam exceptionem ipsi domino pape et ecclesie Romane nocituram. Jus vero quod contra dominum papam et ecclesiam Romanam habeo pro dicta pecunia et michi conpetit nulli dedi persone nec mandavi sive collusi; sed si abpareret quod ulli persone dedissem vel mandavissem sive collusissem, omne dampnum quod dominus papa et ecclesia Romana inde habuerint et inpensam quam fecerint in meis bonis sibi bene placentibus, ubicunque intrare voluerint, nomine bone pleiarie restaurare promitto. Pro quibus omnibus observandis obligo me et mea bona, et amodo nomine domini pape et ecclesie Romane precario tenere confiteor, donec de hiis omnibus fuerit a me sibi condigne satisfactum; et ab hac hora in antea dominus papa et ecclesia Romana sint securi, quieti, tranquilli, pacifici, et ab omni lite et questione remoti. Supradicta omnia ego supradictus Ottinellus rata firmaque habere promitto per me et meos heredes tibi magistro Philippo recipienti pro ecclesia Romana et domino papa ejusque successoribus, et contra non venire. Quod si contra fecerimus vel predicta capitula omnia plene non observaverimus, promitto dare et solvere tibi legitime stipulanti pro domino papa et ecclesia Romana, ante omne litis principium, duplum dicte pecunie nomine pene, penaque soluta hec carta firma permaneat. Quam scribere rogavi Petrum Rainaldi scriniarium in mense et die predicta. Testes hii sunt rogati :

presbiter Vivianus de Utriculo, testis;
Odo Johannis Odonis de Utriculo, testis;
Maxsimellus de Utriculo, testis;
Grecus scriniarius de Utriculo, testis;
Berardus de Jacobo, testis;
Octavianus de Odone, testis;
Bartholomeus de Donadeo, testis.

Ego Petrus de Sancto Polo Dei gratia sancte Romane ecclesie scriniarius, rogatus hanc cartulam propria manu scripsi.

CCLXVIIII. — Testes producti super juribus curie Romane de ducatu Spoletano [1].

In nomine Domini, amen.

Bonajunta notarius juratus dixit quod vidit Odonem Deutesalve esse balivum in Cerreto per Homodeum capellanum domini Johannis de Columpna cardinalis, qui erat bajulus et vicarius in Montanis per dominum Johannem cardinalem, et dedit dictus Odo capellano a xx *libris lucensibus usque in* xxv *libras lucenses pro fodro Cerreti, Rocce Albrici et Sellani; et hoc fuit in castro Cerreti in domo Odonis Deutesalve, presentibus Raynaldo Leadasse, Ferramula, Johanne Falconitti et Ardito, et vidit quod dictus capellanus recepit sex libras lucenses a Fazano pro fodro, et ibat et veniebat per castrum sancti Felicis et de Valle sicut dominus; et non dicit odio neque amore.*

Theodinus Mathei juratus dixit quod ipse testis ivit cum capellano domini Johannis de Columpna, qui erat tunc rector ducatus, apud Cerretum; et ipsi de Cerreto receperunt eos tanquam dominos et servierunt eis, et dictus capellanus misit Jacobum Falconitti bajulum ad colligendam rationem curie, scilicet fodrum; et cum esset inter eos litigium de fodro, postea se convenerunt et fodram dare convenerunt vicario jam dicto dicti domini Johannis cardinalis; et vidit quod filius Falconitti attulit fodrum dicto vicario apud Nursiam, sed non totum. Item dixit quod alia vice fuit cum domino Odone de Columpna apud Cerretum, et Cerretani servierunt eis sicut dominis pro dicto domino cardinali rectore ducatus Spoletani. Item alia vice ivit cum dicto capellano ad Fazanum sive Vallem et ipsi de Fazano servierunt eis sicut dominis pro dicto domino cardinali, et habebat ibi bajulum, scilicet Andream, pro colligendo fodro et aliis rationibus dicti rectoris.

Johannes Rustici juratus dixit quod ipse testis ivit cum Homodeo capellano vicario dicti rectoris ducatus, et ipse vicarius ordinavit ibi balivos, scilicet Jacobum Falconitti et Odonem Deutesalve, ad colligendum fodrum et alia jura dicti rectoris ducatus per Cerretum et per totum distric-

1. 5 mars 1232. — Enquête faite sur les droits du Saint-Siège dans la partie orientale du duché de Spolète, du côté de Cerreto, Norcia et Cascia, par le juge Teodino, commissaire de Milon, évêque de Beauvais.

tum Cerreti, scilicet de Sellano et Rocca Albrici, et ipsi balivi apportaverunt fodrum pluribus vicibus apud Nursiam ad dictum vicarium pro dicto rectore ducatus, et ipse testis numeravit denarios. Item dixit quod dictus vicarius habebat Roccam de Oi ad manus suas et non permittebat aliquem de Cerretanis aliquid ibidem facere; et idem dixit de Bevellana et Trepedella et de Nortosce. Item dixit quod vidit dictum vicarium ordinare balivum per vallem de Narcu et per Casum pro colligendo fodro, banno, folliis, et omnibus rationibus curie pro dicta curia.

Dominus Raynaldus Capestrelli juratus dixit quod ipse testis vidit quod homines de Planeza dabant duci Corrado XXX *paria spallarum per fidantiam, et vidit postea habitare eos in turre Narnati, et respondebant ipsi et alii qui habitabant ibi nuntiis domini Johannis cardinalis rectoris ducatus Spoletani et regis Johannis tanquam dominis. Item dixit quod vidit nuntios Ecclesie recipere albergarias apud Furcamelonem, et vidit quod nuntius domini vicarii in Montanis per dominum Johannem de Columpna collegit predam de Furcamelone pro eo quod non dabant fodrum. Item dixit quod dux Corradus fecit castrum sancte Anatholie et habuit castrum ipsum usquedum habuit ducatum; et vidit quod Spoletani destruxerunt castrum illud et postea fecerunt rehedificare.*

Ismael juratus dixit quod vidit quod nuntius regis Johannis erat ad Turrem Narnati et defendebat ipsum castrum et homines ipsius castri respondebant eidem nuntio sicut domino pro dicto rege. Item dixit quod vidit Vallem tenere nuntiis ducis Corradi que modo detinetur a Spoletanis.

Dominus Oderisius de Frenfano juratus dixit quod vidit quod Theodinus Balistarius nuntius regis Johannis tenebat terram de Narnate per dominum regem Johannem, in quo castro erant homines de Planeza et alii plures et serviebant ei sicut domino. Item dixit quod ipse testis equitavit cum nuntio domini vicarii domini Johannis de Columpna cardinalis et collegerunt predam de Furcamelone, eo quod non obediebant preceptis suis.

Martucius notarius juratus dixit quod vidit Theodinum tenere turrim de Narnate per dominum regem Johannem, in qua turri habitabant homines de Planeza, et vidit quod homines de Bazano dederunt fodrum nuntio domini Johannis cardinalis rectoris ducatus, scilicet XX *libras lucenses, et vidit quod Rocca de Oy respondebant dicto nuntio de fodro, de bannis, et in adjutoriis de festis.*

Civitella juratus dixit quod vidit turrim de Narnate in qua erant homines de Planeza et alii qui habitabant ibi, quod erant per dominum regem Johannem et quod erat ibi nuntius suus, et dixit quod castrum Naci tenuit dux Corradus et fecit eum, et postea Spoletani destruxerunt et rehedificaverunt eum, et dixit quod fuit suum et consanguineorum suorum.

Scapezatus juratus dixit quod vidit Vallem et Narcum et Fazanum tenere duci Corrado in bona pace, sicut dominus tenet suum, et vidit quod capellanus habebat bajulum suum in villa Trepidelle.

Petrus Galterii juratus dixit quod vidit Homodeum capellanum mittere et extrahere balivum de Trepidella et habere fodrum et alia que precipiebat sicut dominus.

Raynaldus Biselli juratus dixit quod ipse testis vidit et stetit quando homines de Paterno et de castro Vallis juraverunt nuntio regis Johannis et servierunt ei sicut domino et ordinavit ibi bajulos suos. Item dixit quod vidit homines de Primocasu et Tervi respondere nuntiis regis Johannis rectoris per Ecclesiam, que modo detinentur a Cassianis.

Berardus de Unda juratus dixit quod vidit et fuit cum nuntio ducis Corradi ad Planezam et vidit quando fecit jurare balivos ut colligerent fodrum, et comedit ibi cum dicto nuntio; et dixit quod vidit quando domina et filius quorum erat Primocasus dederunt dicto nuntio ducis Conradi Primocasum et per cartam: et vidit postea capellanum vicarium domini Johannis de Columpna et Johannem Ysabelle bajulum regis Johannis tenere ad manus suas Vallem et Pareum et Paternum et recipere fodrum et habere ibi bajulos suos, et villam sancti Georgii que modo detinetur a Cassianis; et vidit quod de Nortosce et de Rocca Oy habebant fodrum nuntii Ecclesie, scilicet domini Raynerii cardinalis et domini Johannis de Columpna, que modo detinentur a Cerretanis.

Dominus Munaldus juratus dicit quod ipse vidit et fuit cum duce Conrado ad Planezam et comederunt ibi et serviebant ei sicut domino, et eodem modo in Valle et Narco, et fecit castrum Narci et habebat ibi bajulos suos. Item dixit quod vidit nuntios domini Raynerii cardinalis et domini Johannis de Columpna et domini regis Johannis rectorum ducatus Spoletani habere Tervim et villam sancti Georgii et Primocasum, que modo detinentur a Cassianis, et habere ibi baiulos suos et omnia facere sicut dominus.

Dominus Deutegardus juratus dixit quod ipse testis ivit cum Homodeo capellano domini Johannis de Columpna cardinalis rectoris ducatus ad Cerretum et fuerunt locuti cum consilio Cerreti et convenerunt se cum dicto capellano dare fodrum et promiserunt ei dare XXVI *lucenses per focum; et posuit capellanus Jacobum Falconitti ut colligeret fodrum, scilicet* XXVI *lucenses per quodlibet focum, ab aqua Scini inferius; deinde sursum posuit alium ut colligeret eodem modo.*

Examinatio testium predictorum facta est a domino

Theodino judice cui commissum est a domino Milone episcopo Belvacensi, anno dominice incarnationis millesimo ducentesimo XXXII, indictione quinta, mense martio die V, pontificatus domini Gregorii noni pape.

Et ego Guidottus sancte Romane ecclesie scriniarius de mandato dicti judicis et ejus auctoritate scripsi et in publicam formam redegi, presentibus domino Adam de Rone, Matheo Morici et aliis testibus.

CCLXX. — Testes producti super juribus fodri Gavellgii, Cascie, Scopelte, Usini, Pogiidomi, Cerreti, Rocce Alberici, et Sellani [1].

In nomine Domini, M°CCXXXIII, indictione septima, tempore domini Gregorii pape noni, mense octubri, die sabbati X die exeunte.

Bonaiunta notarius de Jusso juratus et interrogatus per sacramentum dixit quod erat cum Homodeo capellano cardinalis de Columpna, vidit Homodeum capellanum cardinalis de Columpna habere tenere Gavellgium, Casciam et Scopeletam et Usinum et Pogiumdomi; vidit etiam Homodeum capellanum facientem rationem cum Odone Deutesalve qui tunc erat bajulus Cerreti de fodro Cerreti et Rocce Alberici et Sellani, et assignavit ipse fodrum ipsi Homodeo capellano, et hoc fuit in domo Odonis apud Cerretum. Item vidit bajulum de Plagiano assignare fodrum ipsius castri dicto capellano. Vidit etiam cum esset cum ipso capellano quando misit nuntium suum ad castrum sancti Felicis et ad castrum sancte Anathogie et ipse nuntius detulit ei fodrum dictorum castrorum. Vidit etiam quod tenuit dictus capellanus Roccam Odi et recepit inde fodrum. Item vidit cum esset cum Adam de Tenagio qui erat pro domino episcopo Belvacensi in Montanis quando fecit jurare consules de Furcamelonis fidelitatem Ecclesie et stare mandatis suis, et precepit eis quod facerent jurare alios homines de terra, et ille recepit inde fodrum. Item dixit quod cum ipse testis remansit Cassie dictus Adam ivit apud Planetiam cum quibusdam; in reditu suo dixit quod homines de Planetia juraverunt stare mandatis suis. Item vidit Homodeum et episcopum Belvacensem tenere Frusinum, Curtignum et Roczettam de Unda et Scopulum tenere et habere.

Interrogatus qualiter scit, dixit quod vidit et interfuit. Item vidit quod Homodeus capellanus recepit juramenta ab hominibus de Sancto Marco et de Savello, et vidit quod dictus capellanus pro domino Johanne de Columpna et Adam pro episcopo Belvacensi tenuerunt Tovotegiam. Item vidit quando ivit cum Adam apud Montem Sancti Martini et recipiebat dictus Adam banna, follias et daticias et salaria integre sine aliqua diminutione, et illi de Monte Sancti Martini nichil percipiebant de hiis omnibus, et custodiebant illi qui erant in turri dictam turrim per dictum Adam, et recepit inde fodrum; et dicit etiam quod Homodeus capellanus tenuit roccam de Billolio et recepit inde fodrum et collectam. Item vidit istos habere et tenere Roccam Arnulfi et Clettem et Sanctum Vitum et Vallem Oblete et Precem. Item vidit quod Adam recepit fodrum de Presenzano, de Colle de Sile et de Abbatia. Item dicit quod ivit cum Adam et Matheo Morici et receperunt fidelitatem ab hominibus de Turino et de Antiquo et de Gallocio et de Valle sancti Angeli de Profolio et de Colle Alto et de Valle Captilie et de Appendino et de Cupis, exceptis hominibus Hugolini de Hugolino. Aliud dicit nescire.

Zampus de Jusso juratus et interrogatus per sacramentum dixit : de Prece, de Monte Sancti Martini, de Rocca Arnulfi, de Clete, de Sancto Vito, de Valle Oblite, de Presenzano, et de Colle de Sile et de Abbatia, et de terris que sunt ultra Jusium dicit idem quod Bonajunta. Aliud dicit se nescire.

Dominus Galterius juratus et interrogatus per sacramentum dixit quod vidit Homodeum capellanum, quando erat in Montanis cum domino Johanne de Columpna, habere et tenere Roccetam de Unda et Scopulum de Medio, Frusivium et Curtinium et Rovetegiam et Vallem Oblete et Clotte et Sanctum Vitum et Roccam Arnulfi et Precem; de Monte Santi Martini, de Presenzano, de Colle de Sile et de Abbatia dicit idem quod Bonajunta notarius. Item dicit quod curia habet in Nursia pro medietate banna, follias, salaria et omnem introitum quem habet ipsa communitas, et de Sancto Marco dicit idem quod Bonajunta notarius.

Andreas Guidonis de Cassia juratus et interrogatus dixit quod ivit apud Govegium cum Homodeo capellano et capellanus fecit jurare homines de terra illa et posuit ibi balivum suum et recepit ibi procurationem et precepit quod recolligeretur ibi fodrum, et vidit tempore Adam de Tenagio quod Adam misit apud Furcamelonem et ipse testis ivit illuc et nuntius de Furcamelone detulit apud Cassiam denarium de fodro, et vidit quod Sinibaldus Arpannani erat bajulus per Adam de Tenagio et de Planetia et precepit fidejussoribus de Planetia ut venirent Cassiam juraturi et satisfacturi de morte balivi curie quem occiderant. Dicit etiam quod tempore domini Johannis de Columpna cardinalis ivit Flazanum cum Baruncello et Johanne Guillelmi et receperunt inde predam eo quod no-

1. 22 octobre 1233. — Seconde enquête sur le même sujet que la précédente.

luerunt dare fodrum, et illi de Flazano miserunt ad Baruncellum [et] Johannem Guillelmi et promiserunt stare mandatis eorum. Et vidit quod dominus Donus habuit Nucelletum et tenuit. Item dicit quod Manens Bonicomitis tenuit turrem de Usignio. Item dicit quod fuit cum domino Roberto de Bonvagno apud Roccam de Unda, Scoplum de Medio, et illi de Rocca et de Scoplo obediebant eis. Aliud dicit se nescire.

Dominus Ismael de Cassia juratus interrogatus dixit quod dux Conradus tenuit turrem de Usingio et totam terram de Berardis, roccam de Valle de qua modo factum est Flazanum, et totam vallem de Narco; et dicit quod dux Conradus habuit Perocclum et collem Revalliosum; et dicit quod omnes Josepigni et Berardi obediebant duci Conrado tanquam domino, et domini de Rivo Bothuri et de podio Busconis obediebant duci similiter, et domini de Ponte obediebant duci et domini de Ancaiano et de Lapirino et de Cisello obediebant duci Conrado tanquam domino.

Dominus Sinibaldus de Arpanniano juratus et interrogatus dixit quod dominus Johannes de Columpna habuit et tenuit turrem de Arnata et Vetranulam, et in Vetranula erat castellanus pater ipsius testis, et ipse testis fuit ibi loco patris sui; sed episcopus Belvacensis reddidit postmodum Vetranulam dominis de mandato domini pape. Interrogatus quomodo scit, dicit quod audivit legi litteras et habuit in domo sua litteras. Dicit etiam quod tempore episcopi Belvacensis habuit curia Planeriam et ipse testis fuit ibi balivus per Adam de Tenagio et recipiebat ibi banna fodrum et follias. Dicit etiam quod fuit ibi balivus per fratrem Egidium. Item dicit quod quando tempore Adam de Tenagio dederunt illi de Forca Melonis fodrum, denarii fuerunt falsi, et dominus Octavianus de Polino recepit illos et misit bonos per nuntium suum. Item dicit quod ivit Gavegium et recepit ibi pro curia banna et follias et salaria de causis et posuit ibi bajulum pro curia quemdam qui dicitur Johannes de Berano. Fuit etiam apud Cassiam et recepit ibi procurationem et recepit juramenta ab hominibus et banna et follias. Item dicit quod Fidantia tenuit Osmum per dominum Bertoldum et tenuit etiam rex Johannes et Podium domi, et ipse testis tenuit per Adam de Tenagio et recepit inde banna et follias et procurationes, et Adam receperat inde fodrum. Item dicit quod tempore domini Johannis de Columpna fuit apud Frusinium cum Baroncello qui erat ibi per dominum Johannem et recepit ibi procurationem et petebat ibi fodrum. Item dicit quod fuit cum Homodeo capellano domini Johannis de Columpna apud Visium et ipse capellanus precipiebat et recipiebat banna et follias et salaria de causis integre et nullus alius de terra erat pro eo rector.

Paulus Lute de Cassia, juratus interrogatus dixit quod vidit quod antequam turris de Arnata esset destructa tempore regis Johannis, rex Johannes habebat ibi balivum suum et recipiebat ibi banna et follias et salaria de causis et fodrum, et nullus erat ibi rector nisi ille quem curia constituebat. Item dixit quod tempore domini Johannis de Columpna misit Homodeus capellanus domini Johannis de Columpna ad homines de Furcamelonis quod jurarent stare mandatis curie: et quia illi rennuerunt dominus Odo de Columpna equitavit et cepit inde predam et illi postmodum juraverunt stare mandatis curie. Et capellanus postmodum ivit illuc et, sicut ipse testis audivit ab ipso capellano, ipse capellanus habuit ibi procurationem et ipse testis vidit et interfuit quando dederunt fodrum. Item dixit quod tempore ejusdem domini Johannis curia tenebat Vetranulam et Brufam et Roccam de Saxo, et Montem Sancti Viti et villam Sancti Viti et recepit inde fodrum, banna et follias. Item dixit quod recepit de Gavegio fodrum et habebat ibi balivum suum et miserunt capellano usque ad Vetranulam adjutorium, scilicet pullos, ova et edos. Item dixit quod cum illi de Casu nollent facere mandata curie de mandato capellani ipse testis cepit bis predam de Casu et sic illi juraverunt stare mandatis curie. Item dixit de illis de Monte Sancti Petri. Item dixit quod illi de Flaiano dederunt fodrum et procurationem et habebat ibi Homodeus balivum suum de castro Sancti Felicis et recepit fodrum. Item vidit quod Paternus fuit excommunicatus ab ipso capellano et postea homines ipsius castri juraverunt stare mandatis suis. Item dixit quod recepit ipse capellanus fodrum de Cerreto, et de Sellano, et Rocca Alberici, tenuit etiam turrem de Usingio et recipiebat inde banna et follias et fodrum. Item dixit de Podio Domi. Item dixit quod de Curtignio habuit banna et follias et fodrum, similiter de Frosivio et Revoregio et de Trepidella et de rocceta de Unda et de Scopulo de Medio. Idem dixit de Rocca Arnulfi, de Clette, de Sancto Vito, de Valle Obite, de Prece et de Monte Sancti Martini; et dixit quod ab Abbatia habuit Homodeus capellanus fodrum, banna et follias; de Visis dixit idem, et dixit quod capellanus habebat ibi castellanum suum et nullus de terra recipiebat ibi aliquid. Idem dixit de Valle Nucleta; de castro Sancti Martini dixit quod erat demanium curie. Idem dixit de Savello et de Sancto Andrea et de Nocoria. Aliud dicit se nescire.

CCLXXI. — Hoc est instrumentum emptionis Mirande [1].

[1°.] — *In Christi nomine, amen. Anno ejusdem*

1. Muratori, *Antiq.*, t. I, p. 689. — 1° Terni, église Sainte-

M°CC°XXXIIII°, indictione VII, tempore domini Gregorii pape VIIII existentis, die quarto intrante mensis aprilis. Nos quidem Ofreducius et Symon, quondam domini Bartholomei de Miranda, et Symon, Ofredonus et Rainaldus clericus, filii quondam domini Ruberti, presentibus, consentientibus et acceptantibus domino Bonocomite, et domino Bartholomeo, filiis predicti domini Offreducii, et Symone filio dicti domini Symonis, omnibus suis juribus et actionibus renuntiantibus, jure proprio una cum ipsis filiis nostris vendimus, tradimus et concedimus, damus, cedimus et mandamus vobis domino Alatrino domini pape subdiacono et capellano, nunc ducatus Spoletani rectori, recipienti nomine et vice Romane ecclesie, domini pape Gregorii et successorum ejus, castrum Mirande cum omnibus suis pertinentiis, videlicet hedificio castri, turre, girone, domibus, hominibus, terris, vineis, silvis, arboribus, pascuis, aquimolis, piscationibus, pratis, cultis et incultis, passagiis et aliis omnibus suis pertinentiis, juribus et utilitatibus, nobis occasione dicti castri pertinentibus; ab uno latere est rocca Carlei, ab alio rocca de Phago cum pertinentiis suis. Et damus vobis licentiam et potestatem vestra auctoritate habendi, tenendi, possidendi, fruendi, et quicquid vobis de cetero pro ecclesia Romana placuerit faciendi, tamquam de re propria, sine alicujus vel aliquorum contradictione. Et damus, cedimus et mandamus vobis domino Alatrino recipienti nomine et vice Romane ecclesie omnia jura omnesque actiones utiles et directas, reales et personales, tacitas et expressas, que et quas habemus vel habere videmur in dicto castro et hominibus et pertinentiis; constituentes per vos ipsam Romanam ecclesiam procuratricem tamquam in rem suam. Item quietamus, refutamus, remittimus et pactum facimus de non petendo vobis domino Alatrino recipienti nomine dicte ecclesie Romane, omnem injuriam, omnem violentiam, omnemque actionem injuriarum nobis illatam per nuntios Ecclesie in dicto castro, vel occasione dicti castri Mirande. Item promittimus vobis domino Alatrino stipulanti nomine Romane ecclesie quod nulli dedimus nec aliquo modo concessimus ipsum castrum vel aliquod jus ipsius vel actionem de dicto castro vel ejus pertinentiis per nos vel per submissam personam. Et si aliquo tempore concessio aliqua apparuerit a nobis vel ab aliquo nostrum de dicto castro vel ejus pertinentiis facta aliqua occasione, promittimus per nos nostrosque heredes et successores ecclesiam Romanam conservare semper indemnem in omnibus, nostris expensis. Pro qua venditione, refutatione, remissione, datione et cessione, confitemur nos nomine pretii recepisse a vobis, domine Alatrine, solvente pro ipsa ecclesia Romana, sex milia librarum lucensium bonorum, et apud nos integre habere : computatis in ipso pretio duobus milibus librarum lucensium quas nobis solvit et solvi fecit dominus papa. Renuntiantes exceptioni non numerati et soluti pretii omnique alii legum et decretorum auxilio, nobis in hoc facto coherenti, competenti et competituro. Et si res vendite plus dicto pretio valerent, totum plus vobis domino Alatrino recipienti pro Romana ecclesia donamus et concedimus pure, libere et simpliciter inter vivos. Et pactum vobis facimus de non petendo, et spetialiter renuntiamus illi legi, Rem majoris pretii, que introducta est pro illis qui decipiuntur ultra dimidiam justi pretii, certiorati res ipsas plus dicto pretio bene valere.

Quod castrum Mirande cum omnibus suis pertinentiis, juribus et utilitatibus, sicut superius declaratum est, promittimus per nos nostrosque heredes et successores sub obligatione nostrorum bonorum presentium et futurorum, vobis domino Alatrino stipulanti nomine et vice Romane ecclesie, legitime defendere, auctorizare et disbrigare ab omni persona, nostris pignoribus et expensis, omniaque dampna et expensas exinde in curia vel extra curiam modo aliquo vobis competitura pro ecclesia Romana occasione dicti castri integre reficere et resarcire promittimus, credendo et stando de expensis et dampnis nuntio ecclesie Romane cui predicta essent ab ecclesia Romana

Marie, 4 avril 1234. — Offreducio et Simon, fils de Barthélemy de Miranda, Simon, Ofredonus et le clerc Raynald, fils de Robert, les deux premiers avec leurs fils, Bonuscomes et Barthélemy, fils d'Offreducio, et Simon, fils de Simon, vendent le château de Miranda au pape Grégoire IX, représenté par le recteur du duché de Spolète, Alatrino, sous diacre et chapelain, pour une somme de 8,000 livres. — 2° Dans la maison de Raynald Gimundi de Narni, le jour suivant, 5 avril, quatre femmes de la même famille, Maria, Prasna, Mathia et Fabressa, renoncent à leurs droits sur Miranda entre les mains de Gérard de Ferrare, juge du duché de Spolète pour le recteur Alatrino. — 3° Le 8 avril, quatre autres femmes, Sophie, Marie, Diamante, Aldruda, en font autant entre les mains du même personnage. — Cette convention est mentionnée dans la vie de Grégoire IX (Muratori, *SS.*, t. III[1], p. 378) : « Tunc castri Mirandae dominos, quos hereticorum fautores, publici violatores itineris et falsarios papalis bulle ac fraudati numismatis percussores publica deferebat infamia, mandatis ejus parere nolentes custodie mancipavit, munitionem ipsam jam potenter obsessam ecclesie Romane faciens assignari. Quibus postmodum paterna pietate compassus sex milia librarum domnarum et parvulorum subventioni, qui sicut a culpa sic a pena videbantur immunes, ac pro ipsius munitionis voluntaria exhibitione concessit, singulos nihilominus beneficiis singularibus prosecutus. »

commissa, suo simplici verbo tantum, sine juramento vel onere alterius probationis. Quam venditionem, dationem, concessionem, cessionem, refutationem, remissionem, renuntiationem, promissionem et omnia supradicta, ut in singulis capitulis continentur, promittimus per nos nostrosque heredes et successores vobis domino Alatrino stipulanti nomine Romane ecclesie attendere et observare, et non contravenire per nos et nostros heredes et successores vel per submissam personam aliquam occasione vel ingenio quod excogitari posset, sub obligatione nostrorum bonorum presentium et futurorum que constituimus nos precario pro Romana ecclesia possidere, et sub pena duorum milium marcarum argenti, et pena commissa vel soluta vel non soluta, predicta omnia et singula ut in singulis capitulis superius continentur in sua maneant firmitate. Item promittimus vobis domino Alatrino recipienti nomine Romane ecclesie, sub predicta pena, nos curaturos et facturos quod uxores, sorores et filie et uxores filiorum nostrorum huic venditioni et concessioni, sicut superius legitur, consentient et concedent, et vobis pro ecclesia Romana cedent omnia jura sua et actiones sibi competentia in dicto castro Mirande et pertinentiis suis, occasione dotium vel alia qualibet occasione. Et ad majorem firmitatem huius contractus nos supradicti Ofreducius et Symon domini Bartholomei, et Symon, Ofredonus et Raynaldus quondam domini Ruberti, et Bonuscomes et Bartolomeus filii predicti domini Ofreducii, et Symon filius dicti domini Symonis, tactis sacrosanctis evangeliis corporaliter juramus omnia et singula supradicta ut in singulis capitulis continentur observare, attendere, et non contravenire occasione minoris etatis vel alia qualibet occasione vel fraude. Item juramus fidelitatem Romane ecclesie, domini Gregorii pape noni et successorum ejus canonice intrantium, sicut in forma juramenti fidelitatis in singulis capitulis continetur, perpetuo observare.

Insuper nos Galganus Saraceni, Vivenius Enrici, Symon domini Johannis, Gentilis Saraceni, Bonconte Saraceni, Bartolomeus Fortis, Rainonus Guidonis et Bonacursus Matthei de Aquasparta, Ubaldus Guirrisii, Benencasa Benedicti, Clarius Hugolini Bonicomitis, Guido Lupus, et Capitaneus Hugolini Bonicomitis de Tuderto, Petrus Leonis, Sforza Eblii et Leonardus Gimundi de Narnia, Transericus de Campo Rigalis, Thomas domini Actonis de Interampna, Bonuscomes Hugolini de Castiglione comitatus Perusii, et Amelius et Rubeus Frederici de Lacuscello, de mandato et voluntate predictorum dominorum olim de Miranda, principaliter promittimus et obligamus per nos nostrosque heredes et successores vobis domino Alatrino recipienti nomine et vice Romane ecclesie, nos facturos et curaturos quod dicti domini olim de Miranda et filii eorumdem dictam venditionem, concessionem, cessionem, refutationem, remissionem, renuntiationem, donationem, promissionem et pactum de non petendo et omnia ut in singulis capitulis superius continetur, attendent et observabunt perpetuo, et non contravenient in aliquo capitulo predictorum vel per se vel per alium aliqua occasione, ingenio vel fraude. Et si in aliquo predictorum contravenerint omnes vel unus ipsorum, promittimus per nos nostrosque heredes et successores, constituendo nos principales debitores ipsius ecclesie, ipsam Romanam ecclesiam conservare indempnem nostris expensis. et omnia dampna et expensas que et quas ecclesia Romana vel aliquis pro ecclesia occasione predicta sustineret. integre resarcire et reficere promittimus, credendo et stando de dampnis et expensis simplici verbo nuntii ecclesie cui predicta commissa essent ab ecclesia Romana, sine sacramento vel honere alterius probationis, sub obligatione nostrorum bonorum presentium et futurorum, et pena decem milium librarum lucensium. Et pena soluta vel commissa vel non soluta, contractus iste et omnia supradicta ut in singulis capitulis continentur firma et rata permaneant. Renuntiantes benefitio nove constitutionis et benefitio fidejussorum et spetialiter illi auctentice Set hodie, omnique alii legum et decretorum auxilio, nobis in hoc facto modo aliquo coherenti, competenti et competituro.

Acta sunt hec in ecclesia sancte Marie Interampnensis, in presentia domini Johannis Beraldi judicis et vicarii Interampnensis, domini Tomassi de Arrone, domini Roberti de Bombagno, domini Henrici Nicolay, domini Gentilis Falconis, domini Gentilis de Ancaiano, domini Johannis Guidonis, Matthei Anastasii, Bonavolte Sinopii, Gualterii Guidonis, Tomassi Rainaldi, Leonardi Bonicomitis, magistri Petri Saragoze, et Andree Muzadoris, et aliorum multorum congregatorum per preconem civitatis Interampnensis ad generale consilium in ecclesia sancte Marie predicta, qui ad hoc vocati et rogati fuerunt testes.

[2°.] — *Preterea sequenti die, silicet V die intrante mense aprilis ejusdem anni et indictionis, nos domina Maria uxor quondam domini Ruberti, domina Prasna uxor domini Symonis majoris, domina Mathia uxor domini Symonis novelli et domina Fabressa filia quondam domini Ruberti, damus, cedimus, concedimus et mandamus tibi domino Gerardo de Ferraria judici Spoletani ducatus per dominum Alatrinum, vice et nomine ipsius domini Alatrini recipienti pro ecclesia Romana, omnia jura omnesque actiones reales, personales, utiles, directas, tacitas et expressas, que et quas habemus vel habere videmur sive nobis competunt in castro Mi-*

rande, hominibus et aliis suis pertinentiis, occasione obligationis dotium nostrarum, sive occasione successionis vel quacumque alia qualibet occasione vel jure, constituendo per te et dominum Alatrinum predictum ipsam ecclesiam Romanam procuratricem tamquam in rem suam. Item confirmamus et per omnia acceptamus venditionem, cessionem, refutationem et concessionem, factam ipsi domino Alatrino nunc rectori ducatus recipienti pro ecclesia Romana, per dominos Ofreducium, Symonem, et alios dominos olim de Miranda de ipso castro Mirande et pertinentiis suis, ut in predicto contractu ipsius venditionis superius continetur. Et remittimus, quietamus, refutamus et pactum facimus de non petendo, omne jus quod habemus vel habere videmur in dicto castro et pertinentiis suis occasione dotium nostrarum vel successionis vel alia qualibet occasione. Renuntiando spetialiter juri ypothecarum omnique alii legum et decretorum auxilio, nobis in hoc facto coherenti, competenti et competituro. Item promittimus tibi domino Gerardo vice et nomine dicti domini Alatrini recipienti pro ecclesia Romana quod nulli dedimus nec concessimus jus nostrum de dicto castro et pertinentiis suis; et si aliqua concessio a nobis facta aliquo tempore reperiretur, promittimus per nos nostrosque heredes et successores sub obligatione nostrorum bonorum tibi domino Gerardo stipulanti vice domini Alatrini predicti pro ecclesia Romana, ipsam Romanam ecclesiam nostris expensis conservare indempnem. Quam dationem, cessionem, confirmationem, concessionem, renuntiationem, remissionem, refutationem et promissionem, et omnia ut in singulis capitulis superius continentur, promittimus per nos nostrosque heredes et successores tibi prenominato domino Gerardo vice et nomine dicti domini Alatrini recipienti pro ecclesia Romana attendere, observare et non contravenire per nos vel submissam personam aliqua occasione vel fraude, sub obligatione omnium nostrorum bonorum et pena in instrumento ipsius venditionis inserta; qua soluta vel commissa vel non soluta, predicta omnia ut in singulis capitulis superius continentur in sua maneant firmitate. Et ad majorem firmitatem omnia et singula supradicta, ut in singulis capitulis continentur observare et attendere et non contravenire occasione minoris etatis, vel alia qualibet occasione vel fraude, tactis sacrosanctis evangeliis corporaliter juramus.

Actum in domo domini Rainaldi Gimundi de Narnia, presentibus domino Leonardo Scalchi, domino Gimundo Leonardi, Bartolomeo Oderisii, Dalento serviente domini Rainerii cardinalis, Philippo Leonardi, Sforza Eblii, domino Petro Leonis, domino Leonardo Gimundi, et aliis pluribus ad hoc vocatis et rogatis testibus.

[3°.] — *Insuper tertio die sequenti, silicet VIII die intrante mense aprilis ejusdem anni et indictionis, nos domina Suffia, soror domini Ofreducii et domini Symonis, et domina Maria, filia domini Symonis, uxor domini Bartholomei, et domina Diamante, filia domini Ofreducii, et domina Aldruda, filia olim domini Ruberti, damus, cedimus, concedimus et mandamus tibi domino Gerardo de Ferraria judici Spoletani ducatus per dominum Alatrinum, vice et nomine ipsius domini Alatrini recipienti pro ecclesia Romana, omnia jura omnesque actiones reales, personales, utiles, directas, tacitas et expressas, que et quas habemus vel habere videmur, sive nobis competunt in castro Mirande, hominibus et aliis suis pertinentiis occasione obligationis dotium nostrarum sive occasione successionis vel quacumque alia qualibet occasione vel jure, constituendo per te et dominum Alatrinum predictum ipsam ecclesiam Romanam procuratricem tanquam in rem suam. Item confirmamus et per omnia acceptamus venditionem, cessionem, refutationem et concessionem, factam ipsi domino Alatrino nunc rectori ducatus recipienti pro ecclesia Romana per dominos Ofreducium, Symonem et alios dominos olim de Miranda de ipso castro Mirande et pertinentiis suis, ut in predicto contractu ipsius venditionis superius continetur; et remittimus, quietamus, refutamus et pactum facimus de non petendo omne jus quod habemus vel habere videmur in dicto castro et pertinentiis suis, occasione dotium nostrarum vel successionis vel alia qualibet occasione. Renuntiando spetialiter juri ypotecarum omnique alii legum et decretorum auxilio nobis in hoc facto coherenti, competenti et competituro. Item promittimus tibi domino Gerardo vice et nomine dicti domini Alatrini recipienti pro ecclesia Romana quod nulli dedimus nec concessimus jus nostrum de dicto castro et pertinentiis suis; et si aliqua concessio a nobis facta aliquo tempore reperiretur, promittimus per nos nostrosque heredes et successores sub obligatione nostrorum bonorum tibi domino Gerardo stipulanti vice domini Alatrini predicti pro ecclesia Romana ipsam Romanam ecclesiam nostris expensis conservare indempnem. Quam dationem, cessionem, confirmationem, concessionem, renuntiationem, remissionem, refutationem et promissionem, et omnia ut in singulis superius continentur promittimus per nos nostrosque heredes et successores tibi prenominato domino Gerardo vice et nomine dicti domini Alatrini recipienti pro ecclesia Romana attendere, observare et non contravenire per nos vel submissam personam aliqua occasione vel fraude, sub obligatione omnium nostrorum bonorum et pena in instrumento ipsius venditionis inserta; qua soluta vel commissa vel non soluta, predicta omnia ut in singulis capitulis supe-*

rius continentur in sua mancant firmitate. Et ad majorem firmitatem omnia et singula supradicta ut in singulis capitulis continentur observare et attendere et non contravenire occasione minoris etatis vel alia qualibet occasione vel fraude, tactis sacrosanctis evangeliis corporaliter juramus.

Actum in civitate Interampnensi, in domo domini Symonis supradicti, presentibus domino Jordano rectore terre Arnulphorum, domino Vita domini Symonis, domino Bartholomeo de Aquasparta, Transerico Johannis Gregorii, domino Jacobo Mathei, Jacobo domini Andree et aliis pluribus ad hoc vocatis et rogatis testibus.

Ego Petrus sacrosancte Romane ecclesie auctoritate notarius, hoc instrumentum de mandato domini Benedicti camerarii domini pape, ad exemplum auctentici instrumenti per manum meam facti, in hoc libro fideliter exemplavi et meum signum posui.

CCLXXIII. — INSTRUMENTUM DONICALIARUM ET MANUALIUM ROCCE MIRANDE [1].

In nomine Domini et sancte et individue Trinitatis, amen. Anno domini MCCXXXIIII, indictione VII, tempore domini Gregorii pape noni, mense aprili, die XII intrante. Hec sunt donnecalia et manualia que dominus Ofreducius de Miranda assignavit domino Barono castellano Mirande per dominum Alatrinum rectorem ducatus Spoleti, pro se et aliis dominis de Miranda, scilicet pro se et domino Simone majore et filiis domini Roberti.

In primis pro parte domini Ofreducii : I *campum terre et* I *petiam vinee positarum in vocabulo Cave, juxta Petrum Celate Guarinum et viam publicam ; item* I *campum terre posite in vocabulo Trivii, juxta viam publicam a duobus lateribus et juxta Johannem domini Ansonis ; item* I *campum terre positum in vocabulo Quercus, juxta viam que vadit ad Portus Marmorum et Mainardum et Venturam Rainaldi et juxta Scangittum ; item unum campum terre positum in vocabulo Ulmi, juxta viam Plagge et dominum Simonem majorem et juxta Johannem Leonis; item* I *petiam terre in vocabulo Vallis, ubi dicitur Ortus, juxta fossatum, Henricum Guillelmi et Johannem Letonis; item* I *petiam terre ubi dicitur Ferrainile, ante turrim Mirande. Item dictus Ofreducius habuit pro suo dominio et domnecalgo tenimentum quod tenuit Rapizonus.*

Pro parte domini Simonis majoris assignavit I *campum terre positum in vocabulo Rupi, juxta filios domini Roberti et eumdem Ofreducium a duobus lateribus ; item* I *petiam sive campum terre vinee posite in vocabulo Alviani, juxta [viam] que vadit versus Iterampnam, et bona ecclesie Sancte Marie de Miranda ; item medium unius campi positi in vocabulo Montis Mali, juxta Johannem Spaliadoris et montem a duobus lateribus ; item unam petiam vinee positam in vocabulo Macle et juxta eundem Johannem Mainardum.*

1. 12 avril 1234. — Etat des fonds de terre attribués au nouveau châtelain de Miranda, nommé par le recteur Alatrino. — Le titre, de première main, porte *manualiaum*.

CCLXXIIII. — HEC SUNT MANDATA QUE FACIT DOMINUS PAPA ASISINATIBUS [1].

Cum occasione potestarie civitatis Asisii inter ipsos cives non minima discordia sit exorta, propter quam (non modicum) de dicte civitatis ruina non modicum timeatur a multis et videatur melius ipsi civitati ante tempus occurrere quam post exitum vendicare, ipse dominus papa de ipsius ordinatione potestarie, judicis, camerarii et tabellionum, ita duxit ipsi civitati in posterum providere. Precipiens itaque et mandans ut semper illo tempore quo consueverunt sibi eligere potestatem et alia offitia supradicta conveniant more solito et sibi eligant electores qui sine omni fraude et dolo eligere debeant potestatem vel rectorem et alios supradictos, qui sint catholici et fideles Romane ecclesie, quos nequaquam debeant publicare antequam eorum electionem representent domino pape si erit in ducatu vel circa partes ipsas, alioquin rectori ducatus predicti, ad optinendam de ipsa electione confirmationem ab ipso, et ea confirmata pronuntient eam postmodum secundum consuetudinem civitatis ejusdem. Si vero convenire non poterunt in electione facienda ibidem, accedant recepturi potestatem et alios offitiales predictos de manu predictorum dominorum, prout superius annotatur. Et si contra predictam formam aliquid attemptaverit communitas supradicta, subjaceat excommunicationis pene et lucensium M *librarum, et electores preter ipsam penam excommunicationis quilibet eorum in penam* C *librarum lucensium curie teneatur, et electi si acceptaverint sint excomunicationis vinculo innodati et quod factum fuerit per ipsos pro nichilo habeatur.*

1. Date incertaine, postérieure à 1198. — Règlement imposé par le pape à la commune d'Assise.

Item precipit ut de cetero nullum fiat in ipsa civitate statutum contra jura, dignitatem, honorem et libertatem Romane ecclesie nec etiam episcopatus, clericorum et ecclesiarum civitatis ejusdem, et etiam partis militum qui sunt extra, et si contra presumptum fuerit ab eisdem, omnino non valeat, et cassum et irritum ab omnibus habeatur.

Item precipit et mandat ut nullus de cetero de civitate predicta nec ipsa communitas se intromittat de monte Subasio, excolendo ipsum montem nec aliquid aliud faciendum in ipso, sed permittant ipsum libere possidere Romane ecclesie et rectoribus ducatus ipsius, salvo jure eorum omnium qui rationabiliter volunt ostendere se jus habere in ipso.

Idem precipit et mandat de normandiis, castris, villis et possessionibus comitatus civitatis ejusdem que olim curie fuisse dicuntur, ut omnia dimittant libere et quiete Romane ecclesie possidenda pro suis.

CCLXXIV *a.* — SUPER IUDICATU KALARITANO [1].

In nomine Domini, amen. Ego Benedicta donnicella, marchisana Masse et judicissa Kalaritana, persistens in pleno et sensu meo, non vi coacta nec dolo malo inducta set mea propria et voluntate spontanea, vobis domino Gottifredo Prefecti Urbis domini pape subdiacono et capellano, totius Sardinie et Corsice legato, recipienti nomine Romane ecclesie, ab hac hora in antea viginti libras argenti nomine census pro regno meo Kalaritano sive judicatu ac tota terra quam habeo in Sardinia, que omnia me confiteor ab ipsa Ecclesia possedisse hactenus et possidere in futurum, in festo Omnium Sanctorum promitto solvere annuatim. Item promitto quod nullus de novo efficietur judex vel judicissa in ipso regno sive judicatu, quin jurent fidelitatem ipsi Ecclesie, et facient omnes liberos terre sive terremagnenses habentes feudum ab eis in principio sue dignitatis jurare fidelitatem ecclesie memorate. Item judex et judicissa procurabunt legatum sedis apostolice sicut archiepiscopus Kalaritanus, et cum primo ipsum recipient et judex Kalaritanus addextrabit eum pedester per decimam partem miliaris unius. Item judex et judicissa Kalaritana omnia spiritualia dimittent libere ipsi ecclesie, non obstantibus consuetudine aliqua vel abusu. Item judex Kalaritanus non recipiet uxorem nec judicissa maritum, sine speciali licentia ejusdem ecclesie et mandato. Item si judex vel judicissa Kalaritani decederent sine filiis masculinis vel femininis, totam terram libere et absolute ipsi ecclesie relinquere teneantur, salvo tantum quod tertiam partem mobilium pro anima sua libere derelinquant. Item cum judex vel judicissa de novo efficientur in ipso regno sive judicatu Kalaritano, ad curiam Romanam personaliter accedent vel sollempnes nuntios destinabunt infra spatium duorum mensium a die sue dignitatis incipientium, pro vexillo in signum dominii a sede apostolica humiliter obtinendo. Item guerram et pacem facient ad mandatum ipsius ecclesie contra universos et singulos per Sardiniam constitutos qui forte aliquo tempore presument ipsi ecclesie in aliquo rebellare. Item nulli statuentur ad custodiam castrorum vel arcium ipsius regni sive judicatus Kalaritani quin primo jurent honorem, libertates et jura ejusdem ecclesie per omnia et in omnibus firma et illibata bona fide ac sine fraude servare. Insuper autem ut hec omnia in posterum firma permaneant, obligo me meosque heredes ad penam decem milium marcarum argenti, si contra predicta vel aliquod predictorum per me vel meos heredes, sive per aliquam submissam personam, tempore aliquo venire temptabo ; et pena soluta, idem scriptum plenam obtineat firmitatem. Verum, ad majorem firmitatem ipsius ecclesie, corporali a me juramento prestito de predictis omnibus observandis, presens scriptum feci exinde fieri tam bulle regni mei Kalaritani, sive judicatus, quam sigilli proprii munimine roboratum. Actum in inferiori camera palatii venerabilis patris .. archiepiscopi Kalaritani apud villam sancte Cecilie, presentibus magistro Johanne preposito Foripopulensi, presbitero Benevenuto rectore ecclesie sancti Michaelis Lambertatiorum Bononiensis, magistro Benedicto Cortese clerico domini Rainerii sancte Marie diaconi cardinalis, nobilibus viris Bonifacio germano ipsius domini G. legati Sardinie et Corsice et Rainucio Fortiguerre Urbevetano militibus, anno Domini nostri millesimo ducentesimo vicesimo quarto, indictione duodecima, tertio nonas decembris, pontificatus domini Honorii pape tertii anno nono.

1. Sainte-Cécile près Cagliari, 3 décembre 1224. — Muratori, *Ant.*, t. VI, p. 8. — Benedetta, marquise de Massa et jugesse de Cagliari, reconnaît, par devant le sous-diacre Godefroy, légat en Sardaigne et en Corse, les droits du Saint-Siège sur sa principauté, et s'engage, en particulier, à lui payer un cens annuel de vingt livres d'argent. Cf. ci-dessus, p. 235 *b*.

IN ANNO MCCXXXV, INDICTIONE VIII, TEMPORE DOMINI GREGORII PAPE NONI ET DOMINI BENEDICTI CAMERARII EJUSDEM[1].

CCLXXV. — HEC EST INQUISITIO FACTA PER DOMINUM ALATRINUM DOMINI PAPE SUBDIACONUM ET CAPELLANUM DUCATUS SPOLETI RECTOREM, DE CONFINIBUS ET TERMINIS VALLIS TUPINE QUE EST ROMANE ECCLESIE MANUALIS[2].

Johannes Calenduri juratus dicit quod isti sunt termini et signate Vallis Tupine sicut esse debet tota integra, que consuevit dominis respondere, et esse debet ecclesie Romane. In primis ex parte districtus Fulginatis est fossatum de Sclavis et exit ad Aquam Albam et exit ad Amaticiam et intrat per stradam et venit ad fossatum Bonajunte Amati quod vadit juxta Sanctum Marcellum cum Hugolino Tiniosi qui habitat ultra fossatum qui est de dicta valle et vadit sub domo filiorum Alberti Gotii et vadit ad saxum Buracis quod est ultra Sanctum Venantium, et vadit ad Clonam Veclam inter districtum Spelli et ipsam vallem et venit per Clonam Veclam et venit ad Sanctam Mariam de Colle Bernerii. Item a Colle Bernerio venit ad ripam Rubeam et vadit ad crucem Armenzani et per rigum qui est ante Osciolum et exit ad domum Rainerii Johannis et vadit ad ecclesiam Sancti Ylarii de Colle Octava et venit in Tupinum ad Albanetam sursum et exit per cimam Corolle et per cimam Bussiti et per cimam Montis Sancte Crucis, dimissa Sancta Cruce ex parte Nucerie, et venit per stradam supra Azanum quod est in parte Vallis Tupine et vadit per medium Muscianum et intrat in stradam que vadit per planum Anniphe et Marte, dimissa Marta in parte Nucerie et Annipha in parte Vallis Tupine, et venit ad vallem per Vaccagnam et per Curvesem ad montem, dimisso Tolentino in parte Vallis Tupine pro medietatem, et exit per medietatem Laci Cassecli et vadit per stradam ad Vallem Lopariam, dimissa Villa Alva in parte Vallis Tupine cum curte sua, et exit ad Palude Bisenti et ad collem Longum et ad Barrasciam et revertitur per crucem Sixtini et venit ad cancellos et ad fossatum de Sclavis.

Guilielmus Gozelini juratus dicit idem in omnibus sicut Johannes superior testis.

Scagnus Donzelle juratus dicit idem in omnibus.

Ceteronus de Jove juratus dicit idem in omnibus.

Compagnonus Berardi juratus dicit idem in omnibus.

Ranucius Leonardi de Jove juratus dicit idem in omnibus.

Convegna Petri de Palarlis juratus dicit idem in omnibus.

Meglus de Alvello juratus dicit idem in omnibus.

Hugolinus de Gallano juratus dicit idem in omnibus.

Munaldus Blasii juratus dicit idem in omnibus.

Violante Jonassuri juratus dicit idem in omnibus.

Gualterius Ranucii juratus dicit idem in omnibus.

Tiniosus Carucii juratus dicit idem in omnibus.

Guilielmus Hugolini juratus dicit idem in omnibus.

Ofreducius Benencase juratus dicit idem in omnibus.

Deotedia Tebaldi juratus dicit idem in omnibus.

Tiniosus Blandidei juratus dicit idem in omnibus.

Taglaferrus juratus dicit idem in omnibus.

Paulus Ranuzonis juratus dicit idem in omnibus.

Rainaldus Tebaldi juratus dicit idem in omnibus.

Matheus Bellanfantis juratus dicit idem in omnibus.

Salvonus Lappantini juratus dicit idem in omnibus.

Sacente Tiniosi juratus dicit idem in omnibus.

Guiducius Dicibilis juratus dicit idem in omnibus.

Gualfredus frater ejus juratus dicit idem in omnibus.

Olfreducius Pennuti juratus dicit idem in omnibus.

Donus Senebaldi juratus dicit idem in omnibus.

Aginzi de Ponte juratus dicit idem in omnibus.

1. — Cette première rubrique s'étend à tous les documents qui suivent jusqu'au n° CCLXXXVIII inclusivement, qui tous sont de la même écriture.

2. 1235. — Theiner, *Cod. dipl. S. Sedis*, t. I, n° 180 (texte incomplet). — Enquête faite par Alatrino, recteur du duché de Spolète, sur les limites du domaine de Val Topino, propriété du Saint-Siège. Les lieux indiqués ici peuvent, en général, être identifiés. On voit ainsi que le domaine s'étendait des deux côtés du Topino, entre Foligno et Nocera.

CCLXXVI. — Isti sunt testes recepti per dominum Alatrinum predictum super inveniendis juribus curie in comitatu Eugubino et de aliis locis dictum tangentibus [1].

Dominus Foresticus Guilielmini juratus dixit quod vidit Perum Pocaterre et filios, silicet Albricum et Riccardum, stare sub dominio et segnoria domini imperatoris et ducis qui erat in ducatu pro imperatore dum terra fuit imperii, et servire sicut alii de curia serviebant, cum terra sua et hominibus suis; et postquam ducatus pervenit ad Ecclesiam similiter fecit nuntiis Ecclesie donec ivit in civitatem Eugubii, et homines sui respondebant et serviebant nuntiis curie. Illud idem dicit de domino Hugolino de Tecle et hominibus suis. Illud idem dicit de se ipso et nepotibus suis filiis Murici et hominibus suis quos habent in comitatu Eugubii. Illud idem dicit de Bernardo de Mura et hominibus suis. Illud idem dicit de Podere Rainerii de Cocoza et hominibus suis. Illud idem dicit de hominibus quos abbas de Massa habet in comitatu Eugubino. Illud idem dicit de hominibus quos habet in comitatu Eugubii Rainaldus de Frontino qui fuerunt Hugolini de Sancto Polo. Illud idem dicit de podere Bartoli et Gotii Uguitionis et aliorum dominorum de Cantiano et hominibus suis, et cum podere quod olim fuit Senebaldi et Naimerii. Illud idem dicit de comitibus Collis Matrani et hominibus suis. Illud idem dicit de hominibus quos habent filii Ugonis et filii Ranucii de Paravento in villa sancti Stephani in vocabulo Clasergne. Illud idem dicit de filiis Ugoli Casti quam familiam tenent filii Ranucii Alberti Fabri de Moniardino. Item dicit quod vidit bucarones qui habitant in Palcano esse normannos curie et servire nuntiis curie sicut proprii curie manuales in omnibus, sicut volebant et precipiebant ipsi nuntii. Illud idem dicit de hominibus quos habet in dicto Palcano heremus Sancte Crucis Fontis Avellane et aliis omnibus de ipso loco, exceptis hominibus domini Hugonis, et domini Berarducii, et domini Hugolini de Aquaviva.

Dominus Hugolinus de Tecle juratus dicit idem in omnibus quod dominus Foresticus.

Dominus Hugolinus Gelfoni juratus dicit quod tempore ducis Corradi vidit marescalcum Diaterre tenere pro ipso duce medietatem castri montis sancti Appoliti cum curte sua et familiis, et dicit quod idem marescalcus eo tempore obligavit dictam medietatem castri patri suo Gelphono et domino Hermanno patri domini Andree pro CC *libris lucensium, et fecit inde eis instrumentum, et ipsi habuerunt et tenuerunt dictum castrum jure pignoris et habitaverunt ibi per duos annos. Redeunte vero duce a Valle Spoletana vocavit ad se dictos Gelphonum et Hermannum, et repetiit ab eis castrum et dedit eis fidejussores pro dictis denariis reddendis. Bulgarellum de Fossata, Perfectum de Gualdo, Andream de Compresseto, et sic receptis fidejussoribus istis ipsi restituerunt sibi castrum, et dux tenuit ipsum castrum et nuntii ejus usque quo amisit ducatum, et Petrus de Serra et Rainaldus de Gualdo tenuerunt ipsum castrum pro duce usque ad mortem ipsius ducis. Mortuo vero duce Leazarus qui tenebat aliam medietatem castri accepit aliam medietatem curie et tenuit, et interim civitas Eugubii devastavit ipsum castrum; et dictus Leazarus et filii detinuerunt postea locum ipsum, et adhuc detinent. Adveniente postea Diabuldo pro duce in ducatum, repetiit dictum castrum Montis Sancti Apoliti a dicto Leazaro; sed quia non restituit sibi dictum castrum, dire dixit : « Postquam michi non redditis castrum meum, ego aufero vobis castrum de Branca ; » et Leazarus et filii dixerunt : « Castrum et omnia que habemus tua sunt ; potes inde facere voluntatem tuam. » Et ita dux accepit ipsum castrum de Branca et tenuit ipsum cum curte Montis Sancti Apoliti per duos annos. Castrum vero Montis Sancti Apoliti tunc erat destructum. Et dicit quod una petia terre curie manualis est in districtu Sigilli, in vocabulo Collis Merdosi, quam tenent ad laborandum ipse et fratres, et reddunt tertiam partem fructuum nuntio curie qui est ibi.*

Dominus Johannes Hermanni juratus dicit de facto castri Montis Sancti Apoliti et de facto Brance dicit idem quod dominus Hugolinus predictus in omnibus.

Dominus Rainerius de Serra juratus dicit quod vidit Diaterram nuntium ducis Corradi pro ipso duce tenere et habere castrum Montis Sancti Apoliti cum curte et hominibus suis, et vidit etiam Rambaldum de Gualdo tenere dictum castrum pro duce, sed quanto tempore possederint dicit quod nescit; et dicit quod vidit Hugolinum de Sancta Cruce tenere Brancam pro curia, sed pro quo duce tenuerit non recordatur; et dicit quod vidit Anselmum de Glorano stare bailivum pro curia de Vaccaria, Radicata, Glorano, Monte Baruncello, et majori parte comitatus Eugubii; et dicit quod vidit Lodovicum de Summo stare bajulum pro Diabuldo in toto comitatu, et precipiebat in toto comitatu Eugubii pro Diabuldo dum stetit ipse Diabuldus.

Dominus Suppolinus de Serra juratus dicit quod vidit ducem Corradum tanquam dominum, et suos nuntios, habere et tenere gironem Mevanie, castrum Coccoronis, roccam de Gualdo, Sanctam Mariam Laurentii, Rodionem,

1. — Enquête faite par le recteur Alatrino sur les droits de l'Etat dans le comté de Gubbio et aux environs.

Limiscianum, castrum Abboni, roccas Asisii, Pustignanum, Nuceriam et totum comitatum, Moranum, Compressetum, Vignetum, Cesamlongam, Fossatam, Montem sancti Apoliti, Montem Baruncellum, Gloranum, Vaccariam, Radicatam, et totum comitatum Eugubinum et roccam Eugubii, et totum comitatum Asisii quem nunc detinet civitas ipsa, et montem Subasio, et vineas de costis et fructus ipsarum et paludes Asisii, et percipere inde que volebant et precipiebant; et disponebant ibi bajulos suos et omnia faciebant pro sue arbitrio voluntatis; et dicit Anselmum de Glorano stare bajulum ducis in comitatu Eugubino; et dicit quod vidit Hugolinum de Sancta Cruce habere et tenere Brancam pro Drabuldo et de vineis de costis montis Subasio, et de terris et de paludibus supradictis percipere fructus et reponere sibi, et de comitatu Asisii percipiebant quicquid volebant tanquam de suo.

Dominus Petrus de Serra juratus dicit idem quod dominus Suppolinus.

Dompnus Sergius monachus sancti Donati de Pulpiano juratus dicit quod vidit ducem Corradum et suos nuntios Diaterram, Rambaldum, Perfectum de Gualdo et plures alios, tenere et possidere castrum Montis Sancti Appoliti et totum comitatum Eugubinum, et omnes nobiles comitatus respondebant ei, et non alii, et tenuit et possedit donec amisit ducatum; et tenebat et possidebat tanquam dominus pro suo; et vidit ipsum ducem tenere roccas que erant super ipsa civitate Eugubii.

Dompnus Robertus monachus ejusdem ecclesie juratus dicit idem quod dompnus Sergius.

CCLXXVII. — Hic est contractus factus a domino Alatrino predicto de apprehensione ville de Suripha [1].

Apprehensio Ville Subripe.

In nomine Domini, amen. Nos Alatrinus domini pape subdiaconus et capellanus, ducatus Spoletani rector, apprehendimus villam de Surripha cum omnibus pertinentiis suis ad opus ecclesie Romane pro pertinentiis Vallis Tupine. Et quicumque venerit contra ipsam apprehensionem vel eam infringere presumserit vel modo aliquo violare, excommunicationis sententiam quam nunc ferimus se noverit incurrisse, et preter ipsam penam, si fuerit civitas M, *si castrum quingentarum, si villa* CCC, *si comes vel baro* C, *si miles* L, *si pedes* XXX *librarum banno curie se noverit subjacere; si vero clericus fuerit, offitio et beneficio privatus spolietur omnibus bonis suis; si mulier, pene subjaceat* XX *librarum.*

Actum est hoc in villa predicta, in anno Domini MCCXXXV, indictione VIII, tempore domini Gregorii pape noni existentis, die III exeunte januario, in presentia domini Bertelocti de Orbesagla, dompni Johannis abbatis Sancti Stephani de Gallano, domini Jandonis, domini Johannis Frosee Silverii notarii, domini Tancredi de Cassia, Bernardi Rollandi et aliorum plurium.

Ego Petrus sacrosancte Romane ecclesie auctoritate notarius hiis omnibus supradictis interfui et, ut supra legitur, de mandato predicti domini Alatrini scripsi et auctorizavi.

CCLXXVIII. — Apprehensio ville de Stravignano [1].

In nomine Domini, amen. Nos Alatrinus domini pape subdiaconus et capellanus, ducatus Spoletani rector, apprehendimus villam de Straviniano cum omnibus pertinentiis suis ad opus ecclesie Romane pro pertinentiis vallis Tupine. Et quicumque venerit contra ipsam apprehensionem vel eam infringere presumserit vel modo aliquo violare, excommunicationis sententiam quam nunc ferimus se noverit incurrisse. Et preter ipsam penam, si fuerit civitas M, *si castrum quingentarum, si villa* CCC, *si comes vel baro* C, *si miles quinquaginta, si pedes* XXX *librarum banno curie se noverit subjacere; si vero clericus fuerit, officio et beneficio privatus spolietur omnibus bonis suis; si mulier, pene subjaceat* XX *librarum.*

Actum est hoc in villa predicta, in [anno] Domini MCCXXXV, indictione octava, tempore domini Gregorii pape noni existentis, die tertio exeunte januario, in presentia domini Bertelotti de Orbesalia, dompni Johannis abbatis Sancti Stephani de Gallano, domini Landonis, domini Joannis Frosee, domini Tancredi de Cassia.

Ego Jacobus sacrosancte Romane ecclesie auctoritate notarius hiis omnibus supradictis interfui et, ut supra legitur, de mandato predicti domini Alatrini scripsi et auctorizavi.

1. Soriffa, 29 janvier 1235. — Le recteur Alatrino prend possession de Soriffa (au N.-O. de Nocera), dépendance du domaine de Val Topino.

1. Stravignano, 29 janvier 1235. — Muratori, *Ant.*, t. I, p. 693. — Le recteur Alatrino prend possession de Stravignano (au S.-E. de Nocera), comme faisant partie du domaine de Val Topino. — Au lieu de *in anno Domini*, à la fin du document, le manuscrit porte *in nomine Domini.*

CCLXXVIIII. — Hic est contractus de emptione medietatis gironis sive arcis de Gualdo, factus tempore domini Gregorii pape noni et domini Benedicti camerarii ejusdem per dominum Alatrinum ducatus Spoletani rectorem [1].

In Christi nomine, amen. Anno ejusdem MCCXXXV, indictione VIII, tempore domini Gregorii pape noni existentis, die VII exeunte mense maio. Nos quidem Ofreducius Georgii et Jacobus quondam domini Benadacti olim de Gualdo, jure proprio vendimus, tradimus et concedimus, damus, cedimus et mandamus, vobis domino Alatrino domini pape subdiacono et capellano, nunc ducatus Spoletani rectori, recipienti nomine et vice Romane ecclesie, domini pape Gregorii et successorum ejus, partem nostram, silicet medietatem, gironis sive arcis ipsius castri de Gualdo, videlicet a carbonariis ipsius gironis intus cum ipsis carbonariis et rebus omnibus, juribus et utilitatibus ipsius gironis, dantes vobis pro dicta ecclesia Romana recipienti plenam licentiam et potestatem vestra auctoritate possessionem intrandi, habendi, tenendi, possidendi, fruendi, et quicquid vobis de cetero pro ecclesia Romana placuerit faciendi, tanquam de re propria ipsius Romane ecclesie sine alicujus vel aliquorum contradictione. Et damus, cedimus, mandamus, vobis domino Alatrino recipienti nomine et vice Romane ecclesie omnia jura omnesque actiones utiles, directas, reales, personales, tacitas et expressas, que et quas habemus vel habere videmur in predicta medietate ipsius gironis; constituentes per vos ipsam Romanam ecclesiam procuratricem tanquam in rem suam. Item promittimus vobis stipulanti nomine Romane ecclesie, quod nulli dedimus nec aliquo modo concessimus dictam nostram partem ipsius gironis, vel ejus jus aliquod vel actionem de predicta medietate ipsius gironis vel ejus juribus et utilitatibus, per nos vel per submissam personam; et si aliquo tempore concessio aliqua apparuerit a nobis vel aliquo nostrum de dicta nostra parte ipsius gironis vel ipsius jure facta aliqua occasione, promittimus per nos et nostros heredes et successores ecclesiam Romanam conservare inde indempnem omnibus nostris expensis. Pro qua venditione refutatione, remissione, datione et cessione, confitemur nos nomine pretii recepisse a vobis solvente pro ipsa Romana ecclesia CCC *libras bonorum denariorum lucensium et apud nos integre habere. Renuntiantes exceptioni non numerati et non soluti pretii, omnique alii legum et decretorum auxilio nobis in hoc facto coherenti, competenti et competituro. Et si res vendita plus dicto pretio valeret, totum plus vobis recipienti pro Romana ecclesia donamus et concedimus pure, libere et simpliciter inter vivos, et pactum vobis facimus de non petendo, et spetialiter renuntiamus illi legi Rem majoris pretii que introducta est pro illis qui decipiuntur ultra dimidium justi pretii, certiorati rem ipsam plus dicto pretio bene valere. Quam medietatem ipsius gironis cum juribus et utilitatibus suis et carbonariis intus ut dictum est promittimus per nos nostrosque heredes et subcessores sub obligatione nostrorum bonorum presentium et futurorum vobis domino Alatrino stipulanti nomine et vice Romane ecclesie legitime defendere, auctorizare et disbrigare, ab omni persona nostris expensis; omniaque dampna et expensas exinde in curia vel extra curiam modo aliquo vobis competitura pro Romana ecclesia occasione predicte venditionis integre reficere et resarcire promittimus, credendo et stando de expensis et dampnis nuntio ecclesie cui predicta essent ab ecclesia Romana commissa, suo simplici verbo tantum sine juramento et onere alterius probationis. Quam venditionem, dationem, concessionem, cessionem, refutationem, remissionem, renuntiationem, promissionem et omnia supradicta ut in singulis capitulis continentur, promittimus per nos nostrosque heredes et successores vobis domino Alatrino stipulanti nomine Romane ecclesie attendere et observare, et non contravenire per nos et nostros heredes et successores vel per submissam personam aliqua occasione vel ingenio quod excogitari posset, sub obligatione nostrorum bonorum presentium et futurorum, que constituimus nos precario pro ipsa Romana ecclesia possidere, et sub pena* M *librarum lucensium; qua soluta vel commissa vel non soluta, predicta omnia et singula ut in singulis capitulis superius continentur in sua maneant firmitate. Salvis nobis et reservatis juribus omnibus que habemus a carbonariis ipsius gironis extra per castrum Gualdi et districtum, videlicet in hominibus, servitiis, terris, vineis, silvis, casis, casalinis, pascuis, pratis, aquimolis, molendinis, ecclesiis, passagiis, plazaticis, et aliis nostris juribus omnibus que habemus ibidem a predictis carbonariis extra, ut omnia nos et nostri heredes habeamus, teneamus, et possideamus pacifice libere et quiete. Item promittimus vobis domino Alatrino recipienti nomine Romane ecclesie, sub predicta pena, nos curaturos et facturos quod uxor mei Ofreducii, filii et filie mee, et sorores mee Jacobi et uxor mea huic venditioni et concessioni,*

1. Bettona, 25 mai 1235. — Muratori, *Ant.*, t. II, p. 505. — Offreduccio et Jacopo, seigneurs de Gualdo (Cattaneo), vendent au pape Grégoire IX, représenté par le recteur Alatrino, leur part, c'est-à-dire la moitié, du château de Gualdo, pour une somme de 300 livres lucquoises.

sicut superius legitur, consentient et concedent et vobis pro ecclesia Romana cedent omnia jura sua et actiones sibi competentia in predicta medietate ipsius gironis, occasione successionis sive dotium vel alia qualibet occasione. Et ad majorem firmitatem hujus contractus, nos supradicti Ofreducius et Jacobus, tactis sacrosanctis evangeliis, corporaliter juramus omnia et singula supradicta ut in singulis capitulis continentur observare, attendere et non contravenire occasione minoris etatis vel alia qualibet occasione vel fraude. Actum est hoc in ecclesia sancte Marie de Bictona, in presentia domini M. episcopi Asisinatis, domini Rainerii Bictone potestatis, domini Jacobi Crespoliti, domini Roberti de Bombagno, domini Paganelli Petri, domini Guidonis Juvenii, domini Tancredi de Rosciano, domini Stephani Salomonis, domini Berarducii Torrejani, domini Tancredi Albrici, domini Jacobi Leonardi, Angilerii Guidonis, et aliorum plurium qui ad hoc vocati et rogati fuerunt testes.

CCLXXX. — Consensus dominarum ejusdem facti [1].

Item die sequenti, silicet die VI exeunte mense madii, nos Bonifatius et Georgius filii predicti domini Ofreducii et domina Barnabella uxor ejusdem domini Ofreducii et domina Blancaneve et domina Giborga sorores predicti Jacobi et domina Alvaclara uxor ipsius Jacobi, damus, cedimus, concedimus et mandamus tibi, domino Vite domini Symonis vice et nomine ipsius domini Alatrini recipienti pro ecclesia Romana, omnia jura omnesque actiones reales, personales, utiles, directas, tacitas et expressas que et quas habemus vel habere videmur sive nobis competunt in predicta medietate ipsius gironis, juribus et utilitatibus ipsius, occasione obligationis dotium nostrarum, sive occasione successionis vel quacunque alia qualibet occasione vel jure, constituendo per te et dominum Alatrinum predictum ipsam ecclesiam Romanam procuratricem tanquam in rem suam. Item confirmamus et per omnia acceptamus venditionem, cessionem, refutationem et concessionem factam ipsi domino Alatrino nunc rectori ducatus recipienti pro ecclesia Romana, per dominum Ofreducium, et Jacobum supradictos de ipsa medietate ipsius gironis, ut in contractu ipsius venditionis, facto manu Petri notarii continetur; et cedimus, remittimus, quietamus, refutamus, et pactum facimus de non petendo omne jus quod habemus, vel habere videmur in dicta medietate ipsius gironis, juribus et utilitatibus suis occasione dotium nostrarum, vel successionis vel qualibet alia occasione. Renuntiando spetialiter juri ypotecarum omnique alii legum et decretorum auxilio nobis in hoc facto coherenti, competenti et competituro. Item promittimus tibi domino Vite, vice et nomine ipsius domini Alatrini pro Romana Ecclesia recipienti, quod nulli dedimus nec concessimus jus nostrum de dicto girone; et si aliqua concessio a nobis facta aliquo tempore reperiretur, promittimus per nos nostrosque heredes et successores sub obligatione omnium nostrorum bonorum, tibi domino Vite stipulanti nomine et vice ipsius domini Alatrini pro ecclesia Romana recipienti, ipsam ecclesiam Romanam nostris expensis conservare indempnem. Quam dationem, cessionem, confirmationem, concessionem, renuntiationem, remissionem, refutationem, promissionem, et omnia ut in singulis capitulis superius continentur, promittimus per nos nostrosque heredes et successores, tibi predicto domino Vite vice et nomine ipsius domini Alatrini recipienti pro Romana ecclesia, attendere, observare et non contravenire per nos vel submissam personam aliqua occasione vel fraude, sub obligatione nostrorum bonorum et pena in instrumento venditionis inserta, qua soluta vel commissa vel non soluta predicta omnia, ut in singulis capitulis superius continentur, in sua maneant firmitate. Et ad majorem firmitatem omnia et singula supradicta, ut in singulis capitulis continentur, observare, attendere et non contravenire occasione minoris etatis, vel alia qualibet occasione vel fraude, tactis sacrosanctis evangeliis corporaliter juramus.

Actum est hoc juxta ecclesiam sancti Angeli de Sconcolle diocesis Tudertine, presentibus testibus rogatis, domino Munaldo domini Jacobi, dompno Dainese capellano ecclesie sancti Angeli supradicte, Jacobo Justi, Aldrevandino serviente domini Sanguinei de Collazime, et Zancaglone oblato ecclesie sancti Angeli supradicte.

CCLXXXI. — Aliarum dominarum consensus [1].

Eodem die, nos domina Andrea filia dicti domini Ofreducii, et domina Benadacta soror predicti Jacobi, damus,

1. Sconcolle, diocèse de Todi, 26 mai 1235. — Boniface et Georges, fils d'Ofreducio, Barnabelle sa femme, Biancaneve et Giborga, sœurs de Jacopo, Alvaclara sa femme, ratifient, en ce qui les concerne, la cession énoncée dans l'acte précédent.

1. Bevagna, 26 mai 1235. — Andrée, fille d'Ofreducio, et Benadacta, sœur de Jacopo, ratifient, en ce qui les concerne, l'acte de cession n° CCLXXIX.

cedimus, concedimus et mandamus tibi prenominato domino Vite, vice et nomine ipsius domini Alatrini pro ecclesia Romana recipienti, omnia jura omnesque actiones que et quas in predicta medietate ipsius gironis habemus vel habere videmur; et confirmamus et acceptamus ipsam venditionem, et refutamus, quietamus, renuntiamus et firma omnia habere promittimus, et contra non venire juramus sicut predicte alie domine fecerunt, promiserunt et juraverunt in omnibus et per omnia, et sicut in singulis capitulis superius continetur, et sub predicta pena et obligatione nostrorum bonorum.

Actum in castro Mevano ante domum domini Damelzoc, presentibus testibus domino Tomasso Mazici, domino Paulo Bernardi, domino Munaldo domini Jacobi, Andrea Angilerii de Spoleto, Benedicto Johannis Martini, et Angelucio ejus filio.

CCLXXXII. — Obligatio fideiussoris pro alia domina [1].

Eodem die, loco, et coram predictis testibus. Ego Egidius Alexandri de Mevano principaliter et sicut debitor principalis, mandato et precibus domini Ofreducii supradicti, promitto et obligo me meosque heredes tibi prenominato domino Vite, vice et nomine ipsius domini Alatrini pro Romana ecclesia recipienti, me facturum et curaturum quod domina Jacoba filia predicti domini Ofreducii que nupta est apud Battifcric, dicte venditioni et concessioni consentiet, et concedet, et ipsam venditionem, concessionem, cessionem, refutationem, remissionem, renuntiationem, donationem, promissionem et pactum de non petendo, et omnia ut in singulis capitulis superius continentur, attendet et observabit perpetuo, et non contraveniet in aliquo capitulo predictorum, per se vel alium, aliqua occasione, ingenio vel fraude; et si in aliquo predictorum contravenire presumpserit, promitto per me meosque heredes, constituendo me principalem debitorem ipsi ecclesie, ipsam Romanam ecclesiam conservare inde indempnem omnibus meis expensis, sub obligatione meorum bonorum presentium et futurorum, et pena que continetur in instrumento emptionis ipsius; qua soluta vel commissa, vel non soluta, predicta omnia, ut in singulis capitulis superius continentur, omni tempore firma permaneant atque rata. Renuntians benefitio nove constitutionis et benefitio fidejussorum, et spetialiter illi auctoritati Set hodie omnique alii legum et decretorum auxilio michi in hoc facto coherenti, competenti et competituro.

1. Bevagna, 26 mai 1235. — Egidio de Bevagna se porte garant du consentement de Jacoba, fille d'Ofreducio, à l'acte ci-dessus, n° CCLXXIX. Manquent les formules finales.

CCLXXXIII. — Instrumentum de remissione injuriarum ejusdem negotii [1].

In Christi nomine, amen. Anno ejusdem MCCXXXV, indictione VIII, tempore domini Gregorii pape noni existentis, die VII exeunte mense maii. Nos quidem Ofreducius Georgii et Jacobus quondam domini Benadacti olim de Gualdo, quietamus, refutamus, remittimus et pactum facimus de non petendo, vobis domino Alatrino domini pape subdiacono et capellano, ducatus Spoletani nunc rectori, recipienti nomine et vice Romane ecclesie, domini pape Gregorii et successorum ejus, omnem injuriam, omnem violentiam, omnemque actionem injuriarum nobis illatam per vos et alios nuntios ecclesie in dicto girone, vel occasione ipsius gironis, promittentes per nos nostrosque heredes et successores nullam litem movere vel facere ipsi Romane ecclesie per nos vel alium occasione predicta vel alia qualibet occasione vel fraude, sub pena que in predicto instrumento venditionis continetur, et sub obligatione omnium nostrorum bonorum, et pena soluta vel commissa vel non soluta, predicta omnia nichilominus firma permaneant.

Actum in ecclesia sancte Marie de Bictona presentibus testibus, domino M. Asisinati episcopo, domino Rainerio potestate Bictone, domino Jacobo Crispoliti, domino Tancredo Amidei de Rosciano, domino Stephano Salomonis, domino Laganello Petri, domino Tancredo Albrici, et aliis pluribus ad hoc vocatis et rogatis testibus.

Ego Petrus sacrosancte Romane Ecclesie auctoritate notarius, hiis omnibus interfui, et ut supra legitur rogatus scripsi et auctorizavi.

CCLXXXIIII. — Hic est contractus emptionis alterius medietatis gironis sive arcis de Gualdo factus tempore dominorum predictorum [2].

In Christi nomine, amen. Anno ejusdem MCCXXXV,

1. Bettona, 25 mai 1235. — Ofreducio et Jacopo renoncent à toute réclamation de dommages-intérêts contre l'administration pontificale, à propos du château de Gualdo.

2. Foligno, 30 mai 1235. — Bonafidantia et Munaldo, en leur nom et au nom des personnes qu'ils représentent, ven-

indictione VIII, tempore domini Gregorii pape noni existentis, die II exeunte mense maii. Ego quidem Bonafidantia Massucii pro me et Januario fratre meo, et ego Munaldus quondam domini Jacobi tutor nepotum meorum, filiorum quondam Georgii fratris mei, silicet Jacobucio, Ofreducio et Letitiola, cum dicti pupilli debitorum mole graventur que de bonis mobilibus vel se moventibus ipsorum pupillorum solvi non possunt, considerans quod inter alia que habent dicti pupilli pars eorum quam habent in rocca de Gualdo minoris est fructus et redditus, et majus pretium potest inveniri ex ea; idcirco pro me, et tutorio nomine pupillorum ipsorum, auctorantibus domino B. domini pape camerario, et domino Alatrino ejusdem domini subdiacono et capellano, ducatus Spoletani rectore, et interponentibus decretum suum, jure proprio vendimus, tradimus et concedimus, damus, cedimus et mandamus vobis domino Alatrino domini pape subdiacono et capellano, nunc rectori ducatus Spoletani, recipienti nomine et vice Romane ecclesie, domini pape Gregorii et successorum ejus, partem nostram omnium predictorum, scilicet medietatem gironis, sive arcis de Gualdo, videlicet a carbonariis ipsius gironis intus cum ipsis carbonariis et rebus omnibus, juribus et utilitatibus ipsius gironis, dantes vobis pro dicta ecclesia Romana recipienti plenam licentiam et potestatem vestra auctoritate possessionem intrandi, habendi, tenendi, possidendi, fruendi, et quicquid vobis pro ecclesia Romana deinceps placuerit faciendi tanquam de re propria ipsius Romane ecclesie sine alicujus vel aliquorum contradictione. Et damus, cedimus et mandamus pro nobis et personis predictis vobis domino Alatrino recipienti nomine et vice Romane ecclesie, omnia jura omnesque actiones utiles, directas, reales, personales, tacitas et expressas que et quas habemus vel habere videmur nos et predicti in predicta medietate ipsius gironis; constituentes per vos ipsam Romanam ecclesiam procuratricem tanquam in rem suam. Item promittimus per nos et predictas personas vobis stipulanti nomine Romane ecclesie quod nulli dedimus nec aliquo modo concessimus dictam nostram partem ipsius gironis, vel ejus jus aliquod vel actionem de predicta medietate ipsius gironis, vel ejus juribus et utilitatibus, per nos vel per submissam personam; et si aliquo tempore concessio aliqua apparuerit a nobis sive predictis vel aliquo nostrum de dicta nostra parte gironis, vel ipsius jure facta aliqua occasione, promittimus per nos et predictos et nostros heredes et successores ecclesiam Romanam conservare inde indempnem omnibus nostris expensis. Pro qua venditione, refutatione, remissione, datione et cessione confitemur nos nomine pretii pro nobis et predictis personis recepisse a vobis solvente pro ipsa Romana ecclesia CCC *libras bonorum denariorum lucensium, et apud nos integre habere. Renuntiantes exceptioni non numerati et non soluti pretii, omnique alii legum et decretorum auxilio nobis in hoc facto coherenti, competenti, et competituro; et si res vendita plus dicto pretio valeret, totum plus pro nobis et predictis personis vobis recipienti pro ecclesia Romana donamus et concedimus pure, libere et simpliciter inter vivos, et pactum vobis facimus de non petendo, et spetialiter renuntiamus illi legi Rem majoris pretii que introducta est pro illis qui decipiuntur ultra dimidiam justi pretii, certiorati rem ipsam plus dicto pretio bene valere. Quam medietatem ipsius gironis cum juribus et utilitatibus suis a carbonariis intus ut dictum est, promittimus per nos et supradictas personas nostrosque heredes et successores sub obligatione nostrorum bonorum presentium et futurorum vobis domino Alatrino stipulanti nomine et vice Romane Ecclesie legitime defendere, auctorizare et disbrigare ab omni persona nostris expensis, omniaque dampna et expensas exinde in curia vel extra curiam modo aliquo vobis competitura pro Romana ecclesia occasione predicte venditionis integre reficere et resarcire promittimus, credendo et stando de expensis et dampnis nuntio ecclesie Romane cui predicta essent ab ecclesia Romana commissa, suo simplici verbo tantum sine juramento et onere alterius probationis. Quam venditionem, dationem, concessionem, cessionem, refutationem, remissionem, renuntiationem, promissionem et omnia supra dicta ut in singulis capitulis continentur, promittimus per nos et personas predictas nostrosque heredes et successores vobis domino Alatrino stipulanti nomine Romane ecclesie attendere, observare et non contravenire per nos et predictas [personas] nostrosque heredes vel per submissam personam aliqua occasione vel ingenio quod excogitari posset, sub obligatione nostrorum bonorum presentium et futurorum, que constituimus nos precario pro ipsa Romana ecclesia possidere, et sub pena* M *librarum lucensium, qua soluta vel commissa vel non soluta, predicta omnia et singula ut in singulis capitulis superius continentur, in sua maneant firmitate. Salvis et reservatis nobis et predictis Januario et pupillis juribus omnibus que habemus a carbonariis ipsius gironis extra per castrum Giraldi et districtum, videlicet in hominibus, servitiis, terris, vineis, silvis, casis, casalinis, pascuis, pratis, aquimolis, molendinis, ecclesiis, passagiis, plazaticis et*

dent au pape Grégoire IX, représenté par le recteur Alatrino, leur moitié du château de Gualdo (Cattaneo) pour une somme de 300 livres lucquoises.

cum nostris juribus omnibus que habemus ibidem, a predicto carbonario sextam, sicut reservaverunt sibi dominus Ofreducius et Jacobus nepos ejus quando aliam medietatem ipsius gironis predicte Romane ecclesie vendiderunt, ut eam nos et predicti et nostri heredes habeamus, teneamus et possideamus libere, pacifice et quiete. Item promittimus tibi domino Alatrino recipienti nomine Romane ecclesie sub predicta pena nos curaturos et facturos quod predictus Januarius, uxor ejus et filia, et nostre uxores et sorores et dicti pupilli huic venditioni et concessioni sicut superius legitur consentient et concedent, et nobis pro ecclesia Romana cedent omnia jura sua et actiones sibi competentia in predicta medietate ipsius gironis occasione successionis sive dotium vel alia qualibet occasione. Et ad majorem firmitatem hujus contractus, nos supradicti Bonafidantia et Munaldus, tactis sacrosanctis evangeliis corporaliter, juramus omnia et singula supradicta, ut in singulis capitulis continentur observare, attendere, et non contravenire occasione minoris etatis vel alia qualibet occasione vel fraude.

Actum in palatio episcopatus Fulginatis in presentia domini Roberti de Bombagno, domini Simonis Tomassi, domini Tomassi Oderesii, domini Raynucii Rodulphi, domini Boni Gualterii, domini Mareschalli de Saxo Ferrato, domini Actonis ejusdem castri, Petri Bernardi notarii, dompni Actonis clerici plebis de Auxenti, dompni Raynaldi clerici Sancti Stephani de Gelleno, Tancredi Albertucii de Cassia, et aliorum plurium qui ad hoc vocati et rogati testes fuerunt.

CCLXXXV. — Consensus dominarum super eodem pacto[1].

Item die primo mensis junii intrantis nos Januarius Massucii predictus et domina Bellotucio uxor ejus et domina Allegonia eorum filia et domina Palazese uxor domini Munaldi et domina Oddolina uxor domini Bonafidantie et ego domina Imigla uxor quondam domini Georgii pro me et filiis meis, silicet Jacobucio, Ofreducio et Lentiola, damus, cedimus, concedimus et mandamus tibi Nicolao Pizolino domini pape servienti et ipsius arcis de Gualdo castellano vice et nomine ipsius domini Alatrini recipienti pro Romana ecclesia, omnia jura omnesque actiones reales personales utiles directas tacitas et expressas que et quas habemus vel habere videmur sive nobis competunt in predicta medietate ipsius gironis, juribus et utilitatibus suis, occasione obligationis dotium nostrarum sive occasione successionis vel quacumque alia qualibet occasione vel jure, constituendo per te et dominum Alatrinum predictum ipsam ecclesiam Romanam procuratricem tanquam in rem suam. Item confirmamus et per omnia acceptamus venditionem, cessionem, refutationem et concessionem factam ipsi domino Alatrino nunc rectori ducatus recipienti pro Romana ecclesia per dominum Munaldum et dominum Bonafidantiam predictos de predicta medietate ipsius gironis, ut in contractu ipsius venditionis facto manu Petri notarii continetur. Et cedimus, remittimus, quietamus, refutamus et pactum facimus de non petendo omne jus quod habemus vel habere videmur in dicta medietate ipsius gironis, juribus et utilitatibus suis, occasione dotium nostrarum vel successionis vel qualibet alia occasione, Renuntiando spetialiter juri ypotecarum omnique alii legum et decretorum auxilio nobis in hoc facto coherenti, competenti et competituro. Item promittimus tibi Nicolao predicto vice et nomine ipsius domini Alatrini pro ecclesia Romana recipienti, quod nulli dedimus nec concessimus jus nostrum de dicto girone; et si aliqua concessio a nobis facta aliquo tempore reperiretur, promittimus per nos nostrosque heredes et successores sub obligatione nostrorum bonorum tibi Nicolao predicto stipulanti vice domini Alatrini pro ecclesia Romana recipienti, ipsam Romanam ecclesiam nostris expensis omnibus conservare indempnem. Quam dationem, cessionem, confirmationem, concessionem, renuntiationem, remissionem, refutationem et promissionem, et omnia ut in singulis capitulis superius continentur, promittimus per nos nostrosque heredes et successores tibi predicto Nicolao vice et nomine dicti domini Alatrini recipienti pro Romana ecclesia, attendere, observare et adimplere, et non contravenire per nos vel submissam personam, aliqua occasione vel fraude, sub obligatione omnium nostrorum bonorum et pena in instrumento venditionis inserta, qua soluta vel commissa vel non soluta, predicta omnia ut in singulis capitulis superius continetur in sua maneant firmitate. Et ad majorem firmitatem omnia et singula supradicta ut in singulis capitulis continentur observare, attendere et non contravenire occasione minoris etatis vel alia qualibet occasione vel fraude, tactis sacrosanctis evangeliis corporaliter juramus.

Actum est hoc in castro Podii Januarii diocesis Tudertine, presentibus testibus Jacobo Justi, Lambrusco Gra-

1. Pozzo Gennaro, diocèse de Todi, 1er juin 1235. — Ratification de l'acte précédent par diverses personnes intéressées dans l'affaire.

tiani, Someo Petri Bondi, Massarono domini Beccarii, Jovannucio Gerardi et Jacobono Accurrimbone.

CCLXXXVI. — Obligatio fidejussorum pro pupillis [1].

Eodem die, nos Struppholus quondam domini Jacobi et Vengate quondam domini Gentilis, principaliter et sicut principales debitores, de mandato et precibus domini Munaldi predicti tutoris filiorum quondam predicti Georgii fratris sui, promittimus per nos nostrosque heredes tibi Petro notario predicti domini Alatrini vice et nomine ipsius pro Romana ecclesia recipienti, nos facturos et curaturos quod predicti Jacobucius, Ofreducius et Letitiola, pupilli filii quondam predicti domini Georgii, postquam ad legitimam etatem pervenerint, huic venditioni, concessioni, cessioni, refutationi, remissioni et omnibus supradictis consentient et concedent, ipsamque venditionem et omnia supradicta ut in singulis capitibus superius continentur firmabunt sicut de jure fuerit faciendum, et insuper omnia et singula supradicta attendent et observabunt perpetuo, et non contravenient in aliquo predictorum per se vel alium aliqua occasione ingenio vel fraude, et si in aliquo predictorum contravenire presumpserint, promittimus per nos nostrosque heredes et successores constituendo nos principales debitores ipsi ecclesie, ipsam Romanam ecclesiam conservare indempnem omnibus nostris expensis, et dampna omnia et expensas in curia et extra curiam reficere et resarcire sub obligatione omnium nostrorum bonorum presentium et futurorum, et pena M *librarum lucensium; qua soluta vel commissa vel non soluta, predicta omnia et singula ut in singulis capitulis superius continentur omni tempore in sua firmitate perdurent. Renuntiantes benefitio nove constitutionis et benefitio fidejussorum, et spetialiter illi auctoritati Set hodie omnique alii legum et decretorum auxilio nobis in hoc facto coherenti, competenti et competituro.*

Actum in castro Rosciano in domo domini Beraldi, presentibus testibus domino Tancredo Amidei de Rosciano, Hugone Bocchi, Someo Saxi, Accomando Blasii, Massarono domini Beccarii, Andrea domini Jacobi Johannis, et aliis pluribus.

Ego Petrus sacrosancte Romane ecclesie notarius hiis omnibus predictis interfui, et ut supra legitur rogatus scripsi et auctorizavi.

1. Castel Rosciano (cf. ci-dessus, p. 450*a*, n. 3), 1er juin 1235. — Struppholus et Vengate se portent garants pour les mineurs intéressés dans la vente nº CCLXXXIV.

CCLXXXVII. — Instrumentum spetiale de remissione injuriarum [1].

In Christi nomine, amen. Anno ejusdem MCCXXXV, indictione VIII, tempore domini Gregorii pape noni existentis, die secunda exeunte mense maii, nos quidem Bonafidantia quondam Massucii pro me et Januario fratre meo, et ego Munaldus quondam domini Jacobi pro me et tutorio nomine nepotum meorum Jacobucii, Ofreducii et Letitiole, filiorum quondam Georgii fratris mei, quietamus refutamus, remittimus et pactum facimus de non petendo vobis domino Alatrino domini pape subdiacono et capellano, nunc ducatus Spoletani rectori, stipulanti nomine et vice Romane ecclesie, domini pape Gregorii et successorum ejus, omnem injuriam omnemque violentiam et omnem actionem injuriarum nobis et predictis personis illatam per vos et alios nuntios ecclesie Romane in dicto girone vel occasione ipsius gironis, promittentes per nos et personas predictas nostrosque heredes et successores quod nullam litem seu querimoniam de cetero occasione predicta ipsi Romane ecclesie faciemus nec mittere presumpserimus neque per nos neque per aliquam personam a nobis submissam, sub obligatione nostrorum bonorum et pena in instrumento venditionis ipsius gironis inserta; qua soluta vel commissa vel non soluta, predicta omnia et singula ut in singulis capitulis superius continentur in sua maneant firmitate.

Actum in palatio episcopatus Fulginatis, presentibus testibus domino Roberto de Bombagna, domino Simone Tomassi, domino Tomasso Oderisii, domino Ranucio Rodulphi, domino Bono Gualterii, domino Marescotto de Saxoferrato, domino Actone ejusdem castri, et aliis pluribus.

Ego Petrus sacrosancte Romane ecclesie notarius hiis predictis interfui et ut supra legitur rogatus scripsi et auctorizavi.

CCLXXXVIII. — Testamentum domini Georgii in quo instituit dominum Munaldum fratrem suum tutorem filiorum suorum [2].

Hoc est exemplum cujusdam instrumenti sic incipientis.

1. Foligno, 30 mai 1235. — Bonafidantia et Munaldo renoncent à toute revendication de dommages-intérêts contre l'administration pontificale, à propos du château de Gualdo.

2. Pozzo Gennaro, 25 avril 1230. — Testament de Georges, frère de Munaldo et père des mineurs mentionnés dans l'acte nº CCLXXXIV.

In nomine Domini, amen. Ab ejus nativitate anni sunt MCCXXX, tempore domini Gregorii pape noni, VII kal. maii, indictione III. Ego Glorius Jacobi de Gualdo, licet infirmus corpore sanus tamen mente, nolens ab intestato decedere, hoc nuncupativo testamento quod sine scriptis appellatur sic disponere de meis bonis et rebus omnibus procuravi. In primis nanque infrascriptis meis creditoribus infrascripta debita restitui jubeo et exsolvi, videlicet Hermanno domini Munaldi III *libras; Jacobo Loterii et ejus fratribus* XXIIII *solidos; Richomanno* XI *libras et* V *solidos; Ugolino de Mevania* VI *libras; Jentilono de Marcellano* VI *libras; Ranucio Beraldi* VI *libras; Vivenio* XV *solidos; Vivenio Adiutonis* XXXVI *solidos; Salvolo* C *solidos; Uvo de Marcellano* XX *solidos; Massorono* VIIII *solidos; magistro Gilbino de Coccorone* XLVIII *solidos; Berardo de Marcellano* X *solidos; Tudinello de Grotedone* XXVIIII *solidos; Beneadacto Combitani* XVI *libras; Petro Sanctapette* III *libras; Henrico Pauli et Tudo Bentijonge* C *solidos; Rustico Bonmainardi quartam partem* XL *solidorum venetianorum grossorum; Berardo Galgani* XXVII *solidos. Item volo quod restituantur Rusticello de Marcellano* XX *solidos. Item Incalzadori* C *solidos, quod debitum comuniter solvere et restituere debeo comuniter cum Monaldo fratre meo. Item volo et jubeo restitui domine Imigle uxori mee* CL *libras quas habui ab ea in dotem, et lego ei et judico de bonis meis* X *libras, et insuper donec in domo mea cum filiis voluerit honeste morari, volo quod habeat sedium in domo mea, et de bonis et rebus meis victum et vestitum condecenter. Item Letitie filie mee lego pro sua dote* C *libras et alia fornimenta secundum consuetudinem Tudertinam. Item volo quod expense ad cavallariam Monaldi fratris mei, quando fiet miles, comuniter fiant tam de bonis meis quam de bonis ejusdem Monaldi. Item Jacobucium et Ofreducium meos filios legitimos in universis et singulis rebus et bonis meis pro equa parte michi heredes instituo. Quibus Monaldum predictum fratrem meum et dominam Imiglam uxorem meam tutores relinquo. Item volo et jubeo quod judicium seu legatum quod mater mea fecit monasterio sancti Angeli de Rosciano solvatur et detur ipsi monasterio; ad quod faciendum dictum meum fratrem fideicommissarium instituo. Que omnia et singula supradicta volo valere jure testamenti vel jure codicillorum, aut saltem jure cujuslibet alterius ultime voluntatis.*

Actum est hoc in domo dicti testatoris apud Podium Januarii coram Jennario de Gualdo, dompno Salvolo, Ranucio Beraldi, Rainerio Justiniani, presbitero Andrea, Corredore Cesarei, dompno Bono de Sancta Maria, Beneadacto de Gualdo, Incalzadore Tignosi, et Gilio Adamucii rogatis testibus.

Ego Andreas Johannis Rubei sancte Romane Ecclesie notarius hoc testamentum seu predicta omnia de mandato et voluntate dicti testatoris scripsi, et ad publicam formam redegi.

Subscriptio Petri notarii.

Ego Petrus sacrosancte Romane ecclesie notarius hoc testamentum ut vidi in autentico instrumento manu suprascripti notarii scripto, ita in hoc presenti exemplo fideliter scripsi et exemplavi[1].

1. Ici s'arrête, dans le manuscrit original, la série des pièces numérotées en 1235 ou 1236 par le rubriciste. Les numéros qui suivent, entre crochets, ne figurent pas dans le manuscrit; on les a marqués ici pour la commodité des références.

[CCLXXXIX]. — De castro Priceni[1].

In Dei nomine. Carta testium recipiendorum ad inveniendam veritate[m] jurium et rationum atque rerum omnium quas curia habet vel habere debet in castro Priceni et ejus curte intus et extra in ejus pertinenciis, ut ad perpetuam memoriam in publicam formam redigantur.

Rolanducius Guidotti de castro Priceni juravit corporaliter tactis sacrosanctis evangeliis dicere omnem veritatem quam ipse sciret de omnibus rationibus et justiciis et rebus quas curia habet vel habere debet in castro Priceni et ejus pertinenciis intus et extra, et ea que sciverit michi Guidoni Maizi notario patefaciet. nec a me recedet donec redigam in scriptis omnia dicta sua. Qui Rolandus postquam sic juravit, dixit suo juramento quod domus Abruini et totum tenimentum quod sub fracta est est de curia. Item dixit quod due domus quas Zabulinus tenet sunt de curia pro Grafio. Item dixit quod de feudo Ansoaldi sunt due domus juxta domum Odonis et domum Guidonis de Monaco que sunt de curia Item dixit quod pro presbitero Rollando sunt due domus, una quarum est juxta domum Rose Donati, alia est juxta domum Zavatte que sunt de curia. Item pro Marcoaldo est una[2] domus juxta domum Guidonis et domum Johannelli de Scotta que est de curia. Item domus presbiteri Guidonis Fronzi et cella juxta Ofreducium et Girardum est de curia. Item domus que est juxta presbiterum Jannem et Ugolinum Donnuli est de curia, et una domus que est post domum Gualterii similiter est de curia pro Rampo. Item dixit idem Rolanducius quod vinea quam tenebat Bartholomeus de Janni et Ugolinus et Guiducius et Guilia Balzana que est in Grotticellis ab una via usque ad aliam est inter vineam filiorum Anselinuli et vineam Scarlattini est de curia pro Baccasevo, et est ad v vel vi zappas. Item dixit quod vinea quam tenebant filii Macoalde et Johannes de Busignano que [est] inter vineam Saxi et Ofreducii et ripam et viam qua itur ad molendinum Gualterii est de curia pro Rampo, et est ad xii zappas. Item dixit quod vinea quam tenebat Scarlattinus que est inter Ezalum Cruacconum et Baffum est de curia pro Piero de Strambo, et est ad iiii zappas. Item dixit quod vinea que fuit Spallafrede que est inter Scarlattinum et Boccalamam et Bertam et viam est de curia. Item dixit quod vinea que fuit presbiteri Guidonis Fronzi que est inter vineam episcopi et presbiteri Janni Fronzi et Benecasam Stroiani est de curia, et est ad iiii zappas. Item vinea que fuit Pieri presbiteri Dominici quam tenebat Carinzo sub fracta juxta Abruinum est de curia, et est ad vi zappas. Item dixit quod vinea Pezanventris sub fracta juxta judicem et Radolfulum Calvuli et vinea est de curia, et est ad duas zappas. Item dixit quod Lardus et Guido de Montepulzano et costam tenent a curia vinea sub fracta ad mezonal(em) et sunt de curia. Item dixit quod vinea que fuit Peicelli Pandetonnu quam tenebat Jannuzalis et Gratianus et presbiter Aldribandus que est inter vineam Macaruti et vinea[m] Pieri Calvuli et Blanci et Benecase Marronis et viam publicam est de curia, et est ad viii zappas. Item dixit quod vinea que fuit Mazocli quam habet Grumolus juxta fontanam interlecave est de curia, et est ad vi zappas et coheret eidem vinee vinea Grafi a Pede que est inter vineam Pezanventris quam habet Guido de Monte Pulzano que est inter Zabulinum et Guilielminum et filium Meianelle et Cittadinum et Robertum. Item dixit quod vinea Grafi quam habet Zabulinus que est inter Gruniolum et Rusticellum Pinte et campum Saxi et Mazocli est de curia, et est ad ii zappas. Item dixit quod vinea que fuit Marcoaldi et presbiteri Rolandi que est inter Saxum et Mazapalum et flumen et Judicem et Rusticellum est de curia, et est ad xii zappas. Item dixit quod vinea que fuit Martini Pocuserni de Flumine et de Novitina et aliam quam tenebat Petrus Pocusonni ab alia parte est de curia. Item dixit quod vinea que fuit presbiteri Rolandi de Cotone est de curia, et est ad v zappas. Item dixit quod due vinee Rampi in aqua Latula sunt de curia. Item dixit quod vinee quas tenet Guido Monaci sub fracta sunt de curia et vinea que est sub curia similiter pro presbitero Rolando. Item dixit quod campus Zabulini de Greppis est de curia prope Zanuenire et est inter viam Guidonis Monaci et Zuccam. Item dixit quod campus quem tenet Guido Monaci pro Cavasenno de Cornu de Fracta et omnes alii de Casenticu et de Silce et de Casaletic et de Retentiano et de Acceptorio et in Corneto et in Jove et ubicumque est hoc quod fuit Cavaseuni pro feudo Guidonis

1. Proceno, 30 août 1196. — Muratori, *Ant.*, t. II, p. 89. — Enquête faite sur les droits régaliens à Proceno (cf. ci-dessus, nos CIV et CXII), par ordre du duc de Toscane Philippe, frère de l'empereur Henri VI, par devant Marsile, châtelain de Radicofani.
2. *Cod.* unus.

Rozi est de curia. Item dixit quod Torolla et Amillalla usque ad Logium et tendit usque ad podiolos partitos et Cerretum Gifi est de curia pro Pezanventre et [est] [1] de feudo ejus. Item dixit quod in Versure est campum presbiteri Rolandi quem habet Senese qui est de curia. Item campi quos habent filii Bonegrasse in Versuris et in Fontanellis super stratam et inferius in Rota sunt de curia pro Rolando Neri. Item dixit quod campus de Fontana Poli quem babet Senese inter Sanctum Martinum et Bonfilium est de curia pro Rampo. Item dixit quod Acceptorium juxta Paleam inter Guidonem Monaci et Cruaconnum sunt rodia de curia. Item dixit quod alia rodia de corona Ribeieri, et rodinam Carinci et Guilielmini, et totum aliud de Escletis sunt de curia. Item dixit quod in Santagnella est pars feudi Boccasevi quod est de curia. Item dixit quod campus quem habent filii Machalde in colle Grannu est de rodio curie quam fecit filius Guiducii Mamberge et Rosus Silie. Item dixit quod feudum Dolce est de rodio curie, et rodium de Roveto similiter et rodium de Certeno et de Alvella sunt de curia. Item medietas tenimenti de Fontanella est de curia, et de alia medietate debet reddere abbas Sancti Salvatoris curie Priceni annuatim xx solidos denariorum et unam salmam scutellarum et unam salmam castanearum et unum porcum. Item dixit quod campi Rainucii Rampi qui sunt in Campi usque in fossatum, et tenent eos filii Macalde et Johannis sunt de curia. Item dixit quod medietas vallis de Rene et rodium Guidi et Stefetti in Oppicta juxta Fielem est de curia, et campi post Jovem pro precello Pandecconnu quos tenet Jannucius et presbiter Ildibrandus (?) sunt de curia. Item dixit quod duo campi in Fontana Poli et unus in valle Fenaia sunt de curia pro presbitero Rollando Senense. Item dixit quod Zabillinus tenet quendam campum in Rota inter Ildribanducium presbiteri et Benefactum et Gualterium qui est de curia. Item Rosellus babet alium campum in Rota qui est filiorum Ansoaldi juxta predictum campum. Item juxta eundem est alius campus Mazocli qui sunt de curia. Item dixit quod Gruniolus habet pro Mazoclo alium campum in Rota inter Ildibranducium et filios Ansoaldi qui est de curia. Item dixit quod in Beltorio juxta Benefactum et filios Englesci est campus Ansoaldi qui est de curia. Item idem ipse Rolanducius dixit suo sacramento quod Berardus interfecit socerum suum Grafium unde castellanus Radicofani venit tunc in Priceno et grifavit omnia bona eorum; postmodum dedit castellanus ipse hec omnia hospitali Pontis Henrici pro vii libris, et hospitale dedit postea eadem bona Zabulino in libello ad pentionem xii denariorum annuatim hospitali reddendam. In hiis bonis sunt vinee in Paterno ad vii zappas et due vel iii domus. Item dixit quod Rainucius Rampi vendidit comiti Ildibrandino et Bernardino filio Ugolini omnia sua bona immobilia, scilicet vineas in Roja que sunt ad xvi zappas, et sub castro Cluso, et terram in Fossato Merdario et unam casam. Item dixit quod filius Berardi et Guittonis de Rocio de quo est domus Senensi quia Senese est de ipsa domo, et domus Anselmi et Bertranci et filium Orlanducii Roberti, et Aldibrandinus Drudi, et domus Bocci, et Ildibranducius de Perite seu Orlende et Martinus cum sociis suis, scilicet Zoppo et filiis Scarnapulce et Ranaldus Guittonis, et Rannius Oriza, et Paganellus Pezaventris qui habent feuda a curia pro quibus tenentur servire curie ad equos et arma, et de fidejussionibus. Item dixit quod banna curie sunt hec. Quicunque descenderet per ripam pro causa foci vel lupo vel latronum debet dare iii solidos curie, de mondeciis viarum iii solidos. Item de omni porco et salma vini i denarium ad portam si est forensis. Item dixit quod a sancta Maria de martio usque ad sanctam Mariam de augusto non debet aliquis in flumine piscari ad guadam nec ad stortam, et si quis contra faciet dabit iii solidos curie. Item si in burruno a Torolla usque ad campum Anselmi aliquis dirojaret perdet rodium et iii solidos dabit curie. Item si quis pararet laqueum vel trappulas in silva vel campis iii solidos dabit curie nisi esset sepebandese venatorum. Item si quis incideret in silva Vallis Hermine iii solidos dabit curie nisi pro pungulone vel virga coriati vel ritorta. Item de gottata v solidos curie. Item si quis insultaret contra alium a flumine superius et a cannapina in susum et a cava clixieti (?), scilicet manu armata, solvet curie pro banno lx solidos. Item dixit quod qui suo ictu vel percussione sanguinem effu[n]di fecerit alicui solvet lx solidos curie pro banno. Item dixit quod rodia et silva Ripetrosi sunt de curia. Item dixit quod si quis venderet bladum a sancta Maria de augusto usque ad kalendas marcii forensi qui foras ipsum portaret, dabit iii solidos curie. Item dixit quod tenimenta que sunt sub fracta sunt proprie de curia.

Stefulus de castro Priceni juravit corporaliter tactis sacrosanctis evangeliis dicere veritatem de predictis omnibus sicut Rolanducius testis primus supradictus; qui suo juramento dixit eadem omnia per singula capitula que dictus Rolanducius Guidotti superius dixit, et addidit et dixit quod feudum Pezanventris et Orlandi Neronis et Ansoaldi sunt de curia, qui sine heredibus mortui sunt; et dixit quod pater Ezali Cruaconni debebat canes curie ducere ad evacuandum pro suo feudo quod a curia tenebat.

Jannucius de Priceno juravit corporaliter tactis sacrosanctis evangeliis dicere omnem veritatem quam sciverit de predictis omnibus, sicut Rolanducius supradictus primus testis; qui postmodum suo juramento dixit idem per omnia capitula quod Rollanducius Guiddocti primus testis, et addidit et dixit quod Zabulinus emit ab hospitale bona que fuerunt Grafi et Berardi contra prohibitionem suam, quia eo tempore erat hic testis nuncius et castaldus curie, et ex parte curie probibuit Zabulinum ne emeret quia illa bona erant de curia. Item addidit et dixit super facto Rainucii Rampi quod comes Bernardinus vendidit pro c libris veterum denariorum omnia sua bona et jura que habebat in castro Priceni archiepiscopo ementi pro imperio, quia ipse tunc legatus imperatoris [erat] in Ytalia. Item dixit quod omnia que fuerunt presbiteri Rolandi habet

1. *Cod.* eius.

Senese. Item de feudis addidit et dixit quod Boccasevu et Pierus Strambi, et Pierus presbiteri Dominici et Rolandus Neri habuerunt similiter feuda a curia sicut alii supradicti; et addidit et dixit quod ex precepto eurie fuit quod nemo audet vendere vel alienare aliquid de predictis feudis, et qui emeret ammitteret. Item addidit et dixit quod filii Pieri presbiteri Dominici vendiderunt vineas et terras de feudo suo Carincio, et dixit quod fere omnes vendiderunt de feudis eorum, quidam plus, quidam minus. Item addidit et dixit quod medietas vallis Viceni est de curia Priceni, et heremus et podium Petre Alvelle similiter et Collis Rotundus. De aliis dixit idem quod Stefulus.

Zabulinus de Priceno juravit sicut alii supradicti testes; qui suo juramento dixit idem per omnia quod R. primus testis, preter quod dixit quod ipse pro x libris emit bona Grafii ab hospitali ad pensionem xii denariorum singulis annis red[d]endam, et audivit a socero suo et aliis quibusdam quod nemo audet vendere aliquid de feudis suis, et addidit et dixit quod filii Anselmuli et filii Bonegrasse et Martinus habent de feudo Orlandi Neronis, et episcopatus habet medietatem feudi Danscaldi et canonici de Soana habent aliam medietatem.

Recepti sunt supradicti testes de mandato domini Marsilii castellani Radicofanis pro domino Philippo Tuscie duce et fratre domini Henrici Dei gratia Romanorum imperatoris, et eodem castellano presente, de consensu et voluntate hominum castri Priceni. Et postquam recepti fuere, eorum dicta in scripta redacta, predictos testes seu attestes ego jam dictus Guido notarius de mandato predicti castellani et voluntate hominum Priceni, eisdemque presentibus legi et publicavi, et eorum dicta expressius notificavi in ecclesia sancti Angeli predicti castri coram Saxo de Priceno et Gualterio ejus fratre, Ofreducio, Willelmo Corocco, Senese et presbitero Aldibrando, et aliis pluribus testibus ad hoc vocatis. Et predicti testes qui testificati sunt presentes interfuerunt et hec omnia intellexerunt anno Domini m centesimo nonagesimo sexto, indictione xv, mense augusto, iii kal. septembris, impera[n]te serenissimo Henrico sexto Romanorum imperatore. Et ego Guido Maizi sacri palatii notarius ut supra legitur predictos testes recepi et scripsi, et ad perpetuam memoriam de mandato jam dicti castellani et voluntate hominum Priceni in publicam formam redegi.

[CCXC]. — Hic est tenor pacis reformate inter Lombardos et Fredericum Romanorum imperatorem et filium ejus Henricum[1].

In nomine sancte etc.

[CCXCI]. — Instrumentum venditionis castri Puzi empti a domino fratre Thomasio domini pape camerario tempore domini Gregorii pape VIIII[1].

In nomine domini nostri Jesu Christi, amen. Anno nativitatis ejusdem millesimo ducentesimo tricesimo sexto, pontificatus domini Gregorii pape noni anno nono, indictione nona, mense februario die vicesimo septimo. In presentia venerabilium dominorum Dei gratia J. Savinensis episcopi et Johannis tituli sancte Praxedis presbiteri cardinalis et subscriptorum testium ad hoc specialiter rogatorum, nec non et nostrorum Raynaldi et Landi scriniariorum, dominus Guido Johannis Guidonis de Papa civis Romanus sua bona voluntate vendidit et per dominum Crescentium domini pape subdiaconum et capellanum Sabinieque rectorem, quem ad investiendum procuratorem irrevocabiliter constituit, investiens tradidit, dedit, cessit et concessit domino fratri Thomasio domini pape camerario vice et nomine domini pape et ecclesie Romane recipienti in perpetuum, nullo sibi jure et jurisdictione in subscriptis penitus reservatis, videlicet castrum Puze positum in territorio Sabinie ad veram proprietatem perpetuamque hereditatem cum omni jure, jurisdictione, districtu, dominio et honore, cum hominibus et eorum servitiis, cum domibus et casalinis, montibus, collibus, vallibus et planitiis, terris, ortis, vineis et cannapinis, emptionibus et quocunque modo acquisitis, silvis, pascuis, aquis, rivis, pratis, limitibus et possessionibus omnibus cultis vel incultis, cum omnibus introitibus et exitibus suis, et cum omnibus pertinentiis, utilitatibus, usibus et adjacentiis, et cum omnibus que habet in tota Sabinia et ejus territorio, exceptis hiis que habet in castro Muczani[2], et jure quod dicebat se habere in molendino quod fuit in alveo cujusdam aque que vocatur Laia; hoc tamen expressim adjecto quod si illud fuerit de castro Pucze vel ejus territorio vel districtu, aut adjacentiis vel pertinentiis, emptionibus seu acquisitis factis a predicto domino Guidone, totum cedat Romane ecclesie cum hac emptione, nullo sibi jure in predictis casibus reservato; sin autem, ipsi domino Guidoni, sicut dictum est, reservetur. Hanc autem venditionem, ces-

1. Paix de Constance, 25 juin 1183. — Ce document a déjà figuré ci-dessus, nº CCXII, p. 463. Ici il est de la même écriture que la pièce suivante, en même temps que laquelle il a été transcrit.

1. Viterbe, 17 février 1236. — Muratori, *Ant.*, t. I, p. 697. — Guido de Papa, représenté par le recteur de Sabine Crescentius, vend au Saint-Siège, représenté par frère Thomas, camérier de Grégoire IX, le château de Puza en Sabine, pour une somme de 1,200 livres.

2. Ce château, qui devait être voisin de celui de Puza, se trouvait aussi à proximité de Collevecchio, localité de son territoire. En 1253, le pape Innocent IV (Reg. 7125; cf. Sperandio, *Sabina*, p. 348) autorisa les gens de Muzano à quitter cette localité pestilentielle pour se transporter à Collevecchio.

sionem et concessionem fecit idem dominus Guido domino camerario predicto, ut dictum est superius, pro eo quod receperit ab eo pro pretio sibi bene placabili mille et ducentas libras bonorum et legalium proveniensium senatus; de quibus se bene quietum et pagatum vocavit, exceptioni non numerate et non solute sibi pecunie omoino renuntiando ; et si plus valet aut majoris pretii sit, nomine Romane ecclesie sibi inter vivos donavit. Dedit etiam, cessit et concessit prefatus civis domino camerario antedicto domini pape et ecclesie Romane, ut dictum est, recipienti, omnia jura et actiones utiles et directas, tacitas et expressas, generales et speciales, reales et personales, que et quas habet et sibi competunt vel competere possunt contra quamcunque personam in castro Puze predicto et ejus territorio, pertinentiis, emptionibus et acquisitis, ut sicut ipse civis agere, excipere et petere potuit, sic ipsa Romana ecclesia agat, excipiat, petat et faciat quicquid voluerit libere in perpetuum ; et ab hodierna die in antea potestatem habeat dominus camerarius antedictus ecclesie Romane nomine prefatum castrum cum suis pertinentiis, ut dictum est, intrare, tenere, uti, perfrui, possidere, vendere, donare, permutare, locare, infeudare et facere quicquid sibi placuerit libere in perpetuum. Promittens civis prenominatus domino camerario supradicto ecclesie Romane, ut dictum est, recipienti, prefatum castrum cum omnibus supradictis et jus et actiones que in ipsis habuit se nulli alii dedisse, vendidisse, donasse, cessisse, obligasse et concessisse, vel aliquem ex ipsis alicui contractum fecisse. Quod si apparuerit se contra fecisse, et ipsa Romana ecclesia, vel illi quibus Romana ecclesia vendiderit aut concesserit, in dampna aliqua et expensas devenerint nomine principalis obligationis et bone fidejussionis, ipsa dampna omnia et expensas prefatus civis reddere ac restituere promisit eisdem. Pro quibus dampnis et expensis se et omnia bona sua mobilia et immobilia, presentia et futura, eidem domino camerario dictus civis ad presens propter hoc specialiter obligavit, constituens se predicta omnia bona sua ecclesie Romane nomine, quantum ad hoc, precario possidere. Et in hiis omnibus et singulis supradictis renuntiavit prefatus dominus Guido exceptioni quam aliquo tempore dicere posset se possessione ipsius castri esse spoliatum antequam ipsum cum suis pertinentiis vendidisset, et omni alii juris auxilio tam canonici quam civilis, et beneficio sibi nunc competenti vel in posterum competituro. Dedit etiam et assignavit prenominatus dominus Guido eidem domino camerario instrumentum venditionis facte sibi a Johanne Albinini de Carbio et a Radulfucio Petri de Gualterio de octava parte castri predicti cum suis pertinentiis, in quo continentur duo alia instrumenta concessionis, confirmationis et refutationis, factarum eidem domino Guidoni a Somarone Gualterii de Carbio et Garsilia uxore prefati Johannis Albinini ; et quoddam aliud instrumentum venditionis facte ipsi domino Guidoni a Raynaldo et Januario filiis Bonifatii de Carbio de octo partibus una castri prenominati cum suo territorio et predictis; et instrumentum aliud venditionis facte predicto domino Guidoni ab Angelo Petri Gotifridi de Carbio cum Raynaldo Bonifatii curatore suo et cum Florinanna matre sua de octava parte totius castri Puze predicti cum suo territorio et omnibus supradictis ; et instrumentum aliud concessionis et confirmationis facte ipsi domino Guidoni a Tubo filio Bonifatii de Carbio, de donatione et venditione sibi facta de parte sua castri Puze et ejus territorio a Raynaldo et Januario fratribus suis. Que instrumenta predicta omnia confecta sunt per Christianum scriniarium de Sabinia. Assignavit itaque dictus dominus Guido domino camerario memorato instrumentum renuntiationis, jure divisionis et cambii, concessionis et confirmationis, facte sibi de castro predicto et ejus territorio a Jacobo Petri Octaviani pro se et Tetaldo fratre suo et Odolioa uxore quondam Petri Octaviani tutrice filiorum suorum et filiorum ipsius Petri Octaviani, Egidii et Laurentii, et a Jacoba filia Petri Octaviani ; et quoddam aliud instrumentum renuntiationis, jure divisionis et cambii, concessionis et confirmationis, facte ipsi domino Guidoni de castro eodem et ejusdem territorio a Tetaldo filio Petri Octaviani, que duo instrumenta confecta sunt per Donadeum Egidii scriniarium de Malliano. Et instrumentum locationis et concessionis facte domino Guidoni predicto de duodecim partibus una castri Puze predicti et ejus territorio a Tosto archipresbitero episcopii et vicedomini cum consensu et voluntate ipsius ecclesie canonicorum ; et instrumentum aliud venditionis et concessionis facte ipsi domino Guidoni de medietate unius petie terre et quarte partis unius cannapine et quarte partis unius casalini positi in eodem castro et ejus territorio a Johanne Aliotti. Que duo instrumenta confecta sunt per Petrum de Sancto Polo scriniario. Et instrumentum confirmationis et corroborationis facte a Jacoba filia Petri Octaviani de compromisso facto in manibus domini Jaquinti de Tosto, a domina Odolina matre sua et tutrice filiorum suorum et filiorum quondam ipsius Petri Octaviani, Egidii Petri Octaviani et Laurentii, per Raynerium scriniarium factum ; et aliud instrumentum super depositionibus testium per Johannem Grabaldum judicem et scriniarium confectum ; et instrumentum investimenti dati ipsi domino Guidoni per Johannem Mathei Brancatii de Stimilgiano de parte Raynucii Francisci et portione Petri nepotis sui quam habebant in castro Puze predicto, et vinea eorundem ; quod instrumentum confectum est per manus cujusdam scriniarii de Sabinia. Et quoddam aliud instrumentum nomine transactionis et refutationis facte ipsi domino Guidoni sicut principali et quibusdam aliis super CCCVIII libris proveniensium, confectum per Christianum antedictum ; et instrumentum aliud venditionis facte domino Guidoni predicto a Raynucio, Francisco et Petro nepote suo, de toto quod habebant in castro Puze predicto et ejus territorio, et de podio ante ipsum castrum et vinea eorundem, confectum per Petrum Sabinie judicem et scriniarium ; et quoddam aliud instrumentum dationis, cambii et cessionis, facte Jacobo Petri Octaviani prefato et fratribus suis de tota terra sua

posita in tenimento castri Puze predicti per Johannem Romanum judicem et scriniarium confectum. Promittens dominus Guido prenominatus omnia alia instrumenta, privilegia, cartas et litteras, ad castrum Puze predictum cum suis adjacentiis, emptionibus, acquisitis et omnibus supradictis pertinentes, si inveniri potuerint, quam citius ea habuerit domini pape camere assignare. Preterea idem dominus G. fecit finem, quietationem, generalem renuntiationem et pactum, de non petendo nominato domino camerario domini pape et ecclesie Romane nomine, et venerabili patri domino J. Dei gratia Sabinensi episcopo antedicto pro universis et singulis Sabinensibus recipientibus in perpetuum, videlicet de omnibus juribus, actionibus, utilibus et directis, tacitis vel expressis, generalibus et specialibus, realibus et personalibus, petitionibus, questionibus et exceptionibus sibi competentibus contra Romanam ecclesiam, et universos et singulos Sabinenses pro possessionibus, emptionibus, acquisitis, et omnibus aliis supradictis, et de dampnis ecclesie Romane nomine, et ab universitate et singularitate Sabinensium undecumque et quomodocumque sibi datis in castro, possessionibus, emptionibus, acquisitis, seu omnibus antedictis. Renuntians in hiis omnibus et singulis supradictis privilegio vel privilegiis senatoris vel senatorum, tam de dampnis predictis et diffidationibus Sabinorum quam de omnibus aliis impetratis quoquomodo, seu etiam impetrandis. Que si decetero apparuerint, nullius valoris atque momenti consistant, inmo pro vacuis semper, cassis et irritis habeantur. Et deinceps in antea tam Romana ecclesia et illi quibus ipsa Romana ecclesia vendiderit vel concesserit quam et universi et singuli Sabinenses securi, quieti, pacifici sint et tranquilli, et ab omni lite, petitione et questione perpetuo remoti, quod nec ab ipso domino Guidone, vel ab ejus heredibus et successoribus, aut ab aliqua ab ipsis submissa vel submittenda persona movebitur eis molestia vel calumpnia seu aliqua controversia de premissis. Promisit etiam civis prenominatus dominis camerario nomine domini pape et ecclesie Romane et episcopo Sabinensi memoratis pro universis et singulis Sabinensibus recipientibus, jus et actiones que contra Romanam ecclesiam et universos et singulos Sabinenses occasione dictorum dampnorum et expensarum hactenus habuit, se nulli dedisse, donasse, vendidisse, cessisse et concessisse, vel aliquem inde alicui contractum fecisse. Quod si apparuerit se contra fecisse, et tam ipsa Romana ecclesia quam et universi et singuli Sabinenses in dampna aliqua devenerint et expensas fecerint, ipsa dampna omnia et expensas tam ecclesie Romane quam et universis et singulis Sabiniensibus, nominatus dominus Guido prefatis dominis episcopo et camerario ut dictum est recipientibus reddere et restituere promisit. Pro quibus dampnis et expensis omnibus se et omnia sua bona mobilia et immobilia, presentia et futura, antedictus civis eisdem dominis camerario ecclesie Romane et episcopo nomine universitatis et singularitatis Sabinorum recipientibus propter hoc specialiter obligavit, constituens se ipsa bona sua omnia nomine Romane ecclesie et universitatis et singularitatis Sabinorum quantum ad hoc precario possidere. Et sicut eidem domino camerario nomine Romane ecclesie recipienti pro dictis omnibus observandis memoratus civis se principaliter obligavit, sic et jam dicto domino episcopo Sabinensi nomine illorum quibus Romana ecclesia castrum Puze concesserit et vendiderit cum predictis, ad predicta omnia et singula firmiter observanda se cum predictis omnibus bonis suis specialiter obligavit. Ad majorem autem omnium et singulorum premissorum cautelam, tactis sacrosanctis Dei evangeliis, idem dominus Guido juravit, et nomine principalis obligationis et bone fidejussionis pro se suisque heredibus et successoribus per stipulationem legitimam promisit prefato domino camerario vice et nomine domini pape et ecclesie Romane, et memorato domino episcopo nomine universitatis et singularitatis omnium Sabinorum et illorum quibus ipsa Romana ecclesia jam dictum castrum Puze vendiderit aut concesserit cum predictis recipientibus in perpetuum hanc venditionem, concessionem, quietationem et omnia et singula quelibet supradicta, rata et firma habere et contra non venire set observare et legitime suis expensis de jure defendere ab omni persona si fuerit necesse sub pena dupli, omni cavillatione, fraude et malo ingenio remotis. Soluta vero pena, presens instrumentum et omnia supradicta perpetuo nichilominus firma permaneant. Actum Viterbii in palatio domini Raynerii cardinalis in quo dominus papa moratur, presentibus hiis testibus ad hoc specialiter rogatis, silicet : magistro Bartholomeo domini pape notario teste, magistro Roffrido de Benevento juris civilis professore teste, domino Benedicto presbitero domini pape capellano teste, magistro Petro de Ponte Curvo domini pape capellano teste, magistro Palmerio domini pape scriptore et ejus camere clerico teste, domino Guidone Johannis Cyrini de Urbe teste, Henrico clerico ecclesie sancte Marie Transtiberim teste, Petro Raynaldi scriniario, Quintavallis, Berardo Angelerii, Raynerio Munaldi, Petro Mingarde et Salvatico de Sabinia testibus.

Ego Raynaldus Dei [gratia] sacri Romani imperii scriniarius, habens potestatem dandi tutorem, curatorem, emancipandi, decretum interponendi, alimenta decernendi, et publicationes testium faciendi, quia hiis interfui supradictis, de consensu partium hoc instrumentum scripsi et complevi rogatus.

Et ego Landus imperiali auctoritate scriniarius, quia predictis interfui, ideo me subscripsi.

[CCXCII]. — De quadam silva in territorio Reatino posita, locata ad XX annos [1].

Hoc est exemplum cujusdam instrumenti sic incipientis :

1. 14 août 1198. — Muratori, *Ant.*, t. I, p. 441. — Le car-

In nomine domini nostri Jesu Christi Dei eterni, anno ejusdem millesimo centesimo nonagesimo octavo, temporibus domini Innocentii III pape, mense augusto die quartodecimo intrante, indictione I. Quoniam rerum gestarum memoria plerumque lapsu temporis perire dinoscitur, ideoque nostri antecessores antiqui conventiones et pacta voluerunt scripta mentibus solemniter retinere : unde ego Johannes tituli sancti Clementis cardinalis, Viterbiensis Tuscanensis episcopus, concedo tibi Riccardo tuisque nepotibus, videlicet Machabeo et Johanni, unam silvam que reiacet a loco qui dicitur Reatino, et habet fines et accessiones, a primo latere silvam Poli Rainucini, a secundo Capud de Redera, a tertio castanetum Befanii et Petri Miculi Fuscus, a quarto... loco et concedo vobis predictam silvam, secundum quod vicecomes Petronianus vobis pede signabit, ad custodiendum et allevandum arbores usque ad viginti annos, tali inter nos existente pacto quod usque ad viginti annos bene custodietis silvam et arbores allevabitis pro posse, et nullas arbores diminuetis, nec per venditionem nec per alium modum, exceptis scopis, nochis et carpinis, que liceat vobis habere et quod vobis facere placuerit. Preterea ego Riccardus promitto per me et per nepotes meos tibi domino Johanni tituli sancti Clementis cardinali, de lingnis que in silva fuerint vobis dare, si necesse fuerint, et similiter hominibus de Petroniano circulos, si in silva fuerint, et alia lingna que necesse fuerint prefatis hominibus pro suis utilitatibus, videlicet pro porta vel pro ponte, vel pro munitione castri ad preceptum vicecomitis, qui pro tempore fuerit in castro. Vicesimo anno transacto lingna que fuerint in silva pro medietate sint communia, ut medietatem habeatis potestatem habendi, tenendi et iudicandi, primo domino silve interpellato si comparare voluerit. Et si comparare voluerit, dabimus decem solidis minus quam alteri persone ; et si noluerit, faciatis exinde quicquid volueritis. Terra autem sine molestia ad dominum cardinalem in pace revertatur. Et si ego dictus Johannes tituli sancti Clementis, contra supradicta fecero, penam centum librarum vobis componere promitto. Et si ego Riccardus per me et meos nepotes omnia supradicta attendere noluero, vobis vestrisque successoribus penam c librarum denariorum senatus componere promitto. Et si de silva fuerit acessata, vobis dare promitto medietatem, et promitto singulis annis guardianos silve facere jurare silvam allevare et arbores custodire et jus vestrum reddere, ut superius legitur. Et ut omnia supradicta omni tempore magis sint valitura, nos quidem Camagerectus et Achochenbaldi[1] et Tineosus sumus fideiussores, quilibet in centum libris in solidum, tibi domino cardinali, ut cum Riccardus ad tempus militie devenerit, eum facere iurare ad sancta Dei evangelia omnia supradicta bona fide observare. Insuper ego dictus cardinalis promitto usque ad dictum tempus ab omni homine iure defendere.

Factum est hoc in palatio memorati cardinalis, unde ex parte domini cardinalis Carsidonius et Massararius, Paulus de Bona Petrucii, Johannes de Quilimanni, Angelus de Citadino, Frorius, Ranucius, sunt vocati testes[2]; ex parte Riccardi, Azo Cheribaldi, Camageretus, Tineosus, Catalectus, Gimodus, sunt vocati testes.

Ego magister Albertus judex et notarius hec omnia ita scripsi, post traditam complevi et dedi.

Ego Johannes de Sancto Laurentio, sancte Romane ecclesie scriniarius, sicut in autentico confecto per manus magistri Alberti judicis et notarii vidi et legi, ita scripsi, absolvi et complevi.

[CCXCIII]. — Quedam donatio inter vivos facta per Johannem Crassum Nicolao Raynaldi[3].

† In nomine domini nostri Jesu Christi. Anno ejusdem MCCXXXVIII, pontificatus domini Gregorii pape noni anno XI, indictione XI, mense februarii die VIII. Dominus Johannes Crassus filius quondam domini Petri Stephani Johannis Crassi civis Romanus, bona sua voluntate a presenti die inter vivos donavit, cessit, libere restituit, reddidit et tradidit domino Nicolao Raynaldi de Paliano omnia bona mobilia et immobilia, videlicet domos, terras, vineas, ortos et partem integram silvarum, pratorum, pascuorum et fontium et jura vassallorum que habebat et que ad eum vel suos successores et heredes spectabant vel spectare possent in castro Paliani et castro Serronis et territoriis eorum ex donatione quam olim idem dominus Nicolaus de bonis ipsis sibi fecerat, sicut apparebat per publicum instrumentum confectum per Raynerium Johannis Egidii scriniarium, et omne jus et actionem et rationem, realem et personalem, utilem et directam, tacitam et expressam, quod et quam habebat vel habere posset seu ad eum spectaret in ipsis bonis, tam in rebus mobilibus quam in immobilibus et vassallis et feudis, et ipsum in rem suam super hiis procuratorem consti-

dinal Jean, évêque de Viterbe, confie à Richard et à ses deux neveux, pour une durée de vingt ans, une forêt située au lieu dit Reatino, près de Petrognano, au sud de Viterbe (cf. ci-dessus, nº XCV). Il n'y a pas à tenir compte du titre, d'après lequel cette localité serait à chercher sur le territoire de Rieti. — Transcription postérieure, par les soins d'un notaire apostolique.

1. *Lisez :* Azo Cheribaldi.
2. *Cod.* ista.
3. Latran, 8 février 1238. — Jean Crasso cède à Nicolas Rainaldi tous ses biens à Paliano et Serrone. Cette charte est coordonnée aux deux suivantes. — Les six pièces CCXCIII-CCXCVIII sont de la même écriture et se terminent par un monogramme (*signum*) identique, celui du notaire Nicolas de Ferentino.

tuit. Et concessit ei liberam potestatem intrandi et possidendi res predictas sua actoritate et quicquid sibi suisque beredibus et successoribus et cui res ipsas elargiri voluerit ex eis in perpetuum placuerit faciendi. Que omnia se per stipulationem per se et heredes et successores suos rata et firma semper habere et contra non venire promisit. Si autem hec omnia et singula non observaverit seu contra venire presumpserit, obligavit se et successores et heredes suos sibi et successoribus suis et cui largiri voluerit in penam dupli rerum earundem solvendam; qua soluta hec omnia perpetuo nichilominus firma persistant. Insuper promisit per stipulationem quod res ipsas vel aliquas ipsarum non donavit nec alienavit nec obligavit alicui nec ex eis contractum aliquem fecit. Quod si contra hoc factum fuisse repperietur, obligavit se eidem et successoribus ejus et cui concedere vel elargiri voluerit in penam ducentarum librarum denariorum senatus, et dampna, expensas et interesse que ipsum vel cui bona ipsa devenerint incurrere proinde contingeret sibi plenarie restaurare promisit, credendo de eis simplici verbo suo sine onere juramenti vel alterius probationis, et ipsum de premissis et successores suos et cui ea concedere voluerit penitus servare indempnes sub obligatione bonorum suorum. Actum in camera domini camerarii palatii Lateranensis, presentibus magistro Dondeo et magistro Martino clericis, fratre Raynucio capsore camere et magistro Amatone familiare domini pape, magistro Petro de Piperno et dompno Petro Vitella clericis domini camerarii, et Nicolao de Mallono hostiario camere, rogatis testibus.

Et ego Nicolaus Ferentinus sancte Romane ecclesie et camere domini pape scriniarius, qui hiis interfui rogatus, hec in publicam formam scripsi et signum feci.

[CCXCIV]. — Venditio quorundam bonorum et iurium castrorum Paliani et Serronis [1].

† In nomine domini nostri Jesu Christi. Anno ejusdem MCCXXXVIII, pontificatus domini Gregorii pape noni anno XI, indictione XI, mense februarii die VIIII. Dominus Nicolaus Raynaldi de Paliano bona sua voluntate ab hac die presenti vendidit et sine aliqua condicione cessit libere et tradidit domino Johanni de Ferentino domini pape camerario recipienti nomine domini pape pro ecclesia Romana omnia bona sua, stabilia et immobilia, culta et inculta, videlicet domos, terras, vineas, ortos, silvas, pascua, prata, fontes et omnia jura et actiones et rationes, reales et personales, utiles et directas, tacitas et expressas, quas babebat vel habere posset et ad eum spectabant in rebus communibus et privatis seu specialibus et vassallis, in rocca et castro Paliani et rocca et castro Serronis et territoriis eorundem cum omnibus suis utilitatibus et pertinentiis, pro pretio centum quadraginta duarum librarum denariorum senatus quas ab eo confessus fuit se recepisse et sibi bene numeratas et solutas esse, renuntians non numerate et non solute pecunie exceptioni et omni juris auxilio canonici et civilis et consuetudini seu statuto sibi super hoc facto competenti, et quod plus valuit ei donavit. Et concessit ei ab hac die in antea dominium, proprietatem et possessionem dictarum rerum, cum potestate intrandi et possidendi sua actoritate, ac faciendi accipi et teneri pro sue libitu voluntatis, quas res se ejus nomine precario constituit possidere, donec possessionem earum rerum acceperit corporalem. Promittens se hanc venditionem, donationem et cessionem firmam in perpetuum tenere nec contra per se vel per alium venire vel facere aliqua occasione vel exceptione, set ipsas res per se et suos beredes et successores domino pape et domino camerario et eorum catholicis successoribus pro ecclesia Romana ab omni homine defendere et servare indempnem. Asserens et promittens quod res ipse seu jura sua super eis nulli sunt donata nec cessa nec alienata, nec ex eis contractum aliquod factum, nec de omnibus nec de aliquibus eorundem. Quod si contra hoc factum fuisse repperietur, da[m]pna expensas et interesse que Romanam ecclesiam proinde contingeret incurrere sibi plenarie restaurare promisit et eam penitus servare indempnem. Pro quibus omnibus attendendis et observandis obligavit pro Romana ecclesia omnia alia bona sua mobilia et immobilia que ubicumque habebat vel in perpetuum fuerit habiturus ut ea ubicumque invenerit libere sine contradictione alicujus accipere ac tenere possit pro sue libitu voluntatis. Hujus rei hii rogati fuerunt testes : magister Albertus et magister Dondeus, clerici domini pape; Petrus de Verulis, Petrus de Piperno et Petrus dictus Vitella de Supino, clerici domini camerarii.

Et ego Nicolaus Ferentinus sancte Romane Ecclesie et camere domini pape scriniarius hiis interfui et rogatus hec in publicam formam scripsi et signum feci.

[CCXCV]. — Alia venditio Paliani et Serronis [1].

† In nomine domini nostri Jesu Christi. Anno ejusdem MCCXXXVIII, pontificatus domini Gregorii pape noni

1. 8 février 1238. — Nicolas Rainaldi vend au Saint-Siège, représenté par Jean de Ferentino, camérier de Grégoire IX, tous les biens et droits qu'il possède à Paliano et Serrone, pour une somme de 142 livres. — Cette pièce est une attestation de l'acte dont la charte suivante représente l'instrument proprement dit.

1. Latran, 8 février 1238. — Nicolas Rainaldi vend au Saint-Siège, représenté par Jean de Ferentino, camérier de Grégoire IX, tous ses biens et droits à Paliano et Serrone, pour une somme de 142 livres; en outre, il prête serment de fidélité au pape, en qualité de vassal.

anno XI, indictione XI, mense februarii, die VIIII. Ego Nicolaus Raynaldi de Paliano hac die presenti propria et spontanea mea bona voluntate, vendo, cedo libere et trado inrevocabiliter tibi domino Johanni de Ferentino domini pape camerario procuratorio nomine pro domino papa et ecclesia Romana et ad opus et utilitatem ipsorum recipienti in perpetuum totam et integram partem meam rocce et castri Paliani et rocce et castri Serronis, cum domibus et casalinis infra easdem roccas et castra michi competentibus, et cum omni jure et jurisdictione, dominio et honore et actione, tam in vassallis quam in terris, vineis, ortis, cannapinis, pratis, pascuis, silvis, montibus, collibus, planitiis, aquis et fontibus et communitatibus universis, sicut mihi et heredibus meis conpetunt pro diviso vel indiviso, communiter vel specialiter, in predictis roccis et castris, intus et extra et per totum eorundem territorium et districtum; et quicquid ego vel alia persona pro me de predictis omnibus possidemus totum a presenti constituo me nomine Romane ecclesie possidere, et do adque concedo ipsi domino pape suisque successoribus liberam potestatem intrandi et accipiendi per se vel per procuratorem seu per nuntium actoritate propria possessionem omnium predictorum et habendi tenendi et possidendi ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum omnia supradicta; salvo per omnia mihi et heredibus meis perpetuo quod universas possessiones et bona mea extra munitiones predictorum castrorum posita et redditus vassallorum meorum quos et que hujus alienationis tempore in castris habui memoratis ab ipso domino papa et Romana ecclesia in feudum de cetero teneamus, et exinde ipsi domino pape et Romane ecclesie vassalli simus perpetuo et fideles, et eis propter hoc specialiter prestemus homagium personale. Pro qua venditione seu alienatione et traditione confiteor me recepisse a te domino camerario nomine ipsius domini pape et ecclesie Romane solvente centum quadraginta duas libras bonorum denariorum senatus; de quibus me bene quietum et pacatum voco, exceptioni non numerate et non solute pecunie renuntiando, et omni juris auxilio canonici et civilis; et si predicta bona plus valent, totum a presenti eidem domino pape et Romane ecclesie dono libere adque concedo in perpetuum. Pro quibus omnibus firmiter et fideliter observandis omnia bona mea mobilia et immobilia eidem domino pape suisque successoribus obligo et eadem propter hoc specialiter me per eum precario constituo possidere. Renuntiando in hiis omnibus omni juris auxilio canonici et civilis, consuetudini et statuto et omni actioni exceptioni et rei que possent obici contra instrumentum vel factum. Hanc autem venditionem seu alienationem et traditionem ac omnia supradicta per me et heredes meos et successores promitto rata et firma semper habere et perpetuo inviolabiliter observare et nullo tempore contravenire, set si opus et necesse fuerit legitime defendere ab omni persona et ecclesiam exinde servare indempnem. Quod si predicta omnia per me et meos heredes non observavero vel contra venero, predictam pecuniam nomine pene duplam eidem domino pape suisque successoribus nomine Romane ecclesie me promitto soluturum, et pena soluta hujus venditionis et alienationis contractus in sua nichilominus permaneat firmitate. Que omnia me inviolabiliter rata et firma habere et attendere et observare promitto et juro tactis sacrosanctis evangeliis. Sic me Deus adjuvet et hec sancta ejus evangelia. Amen.

Insuper juramentum vassallagii, homagii et fidelitatis facio tactis sacrosanctis evangeliis in hac forma : « Ego » Nicolaus Raynaldi de Paliano ab hac hora in antea fidelis » ero Deo et beato Petro et domino meo pape Gregorio » ejusque successoribus canonice intrantibus. Non ero in » facto, dicto nec in consilio aut consensu quod ipse vel » ejus nuntius aut officialis vitam perdant aut membrum vel » capiantur mala captione. Consilium quod per se vel per » suum nuntium aut per suas litteras michi manifestaverit » ad ejus dampnum me sciente nulli pandam. Si ejus certum » dampnum scivero, si potero faciam remanere; sin autem » aut per me aut per meum nuntium vel per talem personam » quam pro certo credam eis dicturam significabo. Papatum » Romanum, regalia beati Petri, iura ecclesie Romane et » specialiter roccam et castrum Paliani et roccam et castrum » Serronis et alia omnia que Romana ecclesia habet et » habuerit, adjutor ero ad retinendum, conservandum et » defendendum contra omnes homines et alia juste dante » Domino acquirendum et acquisita conservandum. Si do» minus papa vel ejus officiales aut nuntii pro eo seu Ro» mana ecclesia consilium a me quesiverint, dabo bona fide » secundum quod melius michi videbitur. Et alia omnia » capitula observabo et faciam que ad fidelitatem et vassal» lagium spectant, et que vassallus seu fidelis debet facere » vel tenetur. Sic me Deus adjuvet et hec sancta ejus evan» gelia. Amen. » Hiis peractis dictus dominus Nicolaus investivit dominum camerarium nomine Romane ecclesie de bonis suprascriptis, mittens manus suas infra manus ejus. Actum in palatio Lateranensi. Hujus rei hii rogati fuerant testes : dominus Petrus de Anibaldo; dominus Theobaldus de Sancto Eustachio et dominus Johannes Crassus, milites Romani; magister Palmerius, magister Dondeus et magister Petrus de Supino, clerici domini pape; magister Petrus canonicus Verulanus, et Bartholomeus de Gisa clericus sancte Marie de Gaudentio Ferentinus, qui premisis interfuerunt.

Et ego Nicolaus Ferentinus sancte Romane ecclesie et camere domini pape scriniarius hiis interfui et rogatus hec in publicam formam scripsi et signum feci.

[CCXCVI]. — Quedam venditio facta de bonis certis in Fumone [1].

† In nomine domini nostri Jesu Christi. Anno ejusdem

1. 3 juillet 1238. — Léon Colonna et son fils Roger renoncent au profit du Saint-Siège, représenté par Matthieu de Isperino,

MCCXXXVIII, pontificatus domini Gregorii pape noni anno XII, indictione XI, mense julii die IIII. Leo de Columpna civis Romanus et Rogerius filius ejus, ipso patre suo presente consentiente et hoc ratum habente, bona sua voluntate a presenti vendiderunt, cesserunt libere et tradiderunt magistro Matheo de Isperino domini pape capellano recipienti pro ecclesia Romana omne jus et actionem et rationem, realem et personalem, utilem et directam, tacitam et expressam, que eis vel eorum alteri competebat vel competere posset, ex successione vel ex testamento seu quocumque alio jure in quibuscumque possessionibus et rebus mobilibus et immobilibus positis intus et extra castrum Fumonis territorio ipsius, per Adegiptiam quondam uxorem ipsius Leonis, matrem Rogerii predicti, pro pretio quadraginta librarum denariorum senatus, quod confessi fuerunt se a camera domini pape recepisse, renuntiantes non numerate et non solute pecunie exceptioni et exceptioni doli et in factum omnique alii juri sibi super hoc competenti. Et quicquid dictum jus eorum plus valebat inter vivos donaverunt eidem. Et promiserunt per stipulationem et asserebant quod predictum jus suum super hiis nulli donaverant nec vendiderant nec alienaverant. Et promiserunt per se et heredes et successores in perpetuum hec omnia rata et firma semper habere et contra non venire aliqua occasione vel modo, immo jus predictum ecclesie Romane ab omni homine legitime defendere. Si vero predicta omnia per se et heredes suos ac successores firmiter et veraciter non fuerint observata, obligaverunt camere domini pape omnia bona sua, mobilia et immobilia, sibi undecumque advenientia, et ea se per cameram domini pape precario possidere constituerunt, ita quidem ut cuicumque camerario qui per tempora fuerit liceat bona eorum ubicumque ea invenerit sine proclamatione vel contradictione seu requisitione sua curie vel alterius accipere et tenere, et se et cameram et ecclesiam predictas exinde servare indempnes. Hujus rei hii rogati fuerunt testes : dominus Cinthius Ciminus et dominus Cinthius de Sancto Eustachio, domini pape subdiaconi et capellani ; Philippus scriniarius, Tadeus et Miletus, familiares domini pape.

Et ego Nicolaus Ferentinus, sancte Romane ecclesie et camere domini pape scriniarius, hiis interfui et rogatus hec in publicam formam scripsi et signum feci.

[CCXCVII]. — De emancipatione Aloisis filie Odonis de Olibano [1].

✝ In nomine domini nostri Jesu Christi. Anno ejusdem MCCXXXVIIII, pontificatus domini Gregorii pape noni anno XIII, indictione XII, mense maii die ultimo. Dominus Odo de Olibano bona sua voluntate et libero arbitrio actoritate judiciaria Romani de Baruncio judicis civis Romani prestantis auctoritatem, in presentia mei Nicolai scriniarii, dominam Aloysam filiam suam uxorem domini Riccardi Petri de Jaquinto nobilis civis Romani volentem, petentem et consentientem, emancipavit ac liberavit a patria potestate, dans ei liberam et plenariam potestatem contrahendi, alienandi, vendendi, emendi, donandi, in solutum dandi, recipiendi, transigendi, paciscendi, procuratores instituendi, testamenta condendi et omnia et singula faciendi que quilibet paterfamilias et sane mentis facere potest. Et in premium emancipationis et pro dote et inter vivos ac pro falcidia et pro omni jure quo dare debet et potest, dedit et donavit, cessit et investiendo tradidit ipsi filie sue totum feudum quod tenebat a domino papa et ecclesia Romana in roccis et castris Paliani et Serronis et territoriis et pertinentiis eorumdem in domibus, casalinis, terris, vineis, ortis, collibus, montibus, planitiis, pratis, pascuis, silvis, fontibus, vassallis, molendinis et aquis, specialiter et communiter in communitatibus universis eorumdem castrorum, sicut ei pro diviso vel indiviso competebant, cum accessibus et egressibus suis omnibusque suis utilitatibus et pertinentiis, et omne jus et actionem et rationem, realem et personalem, utilem et directam, tacitam vel expressam quod et quas habebat in dictis bonis et rebus ipsorum castrorum, excepto quod habebat et tenebat ultra fossatum de Centum guttis cum quodam accasamento posito ultra predictum fossatum ex parte castri Olibani. Hec autem omnia et singula per se et heredes et successores suos in perpetuum se rata et firma habere et contra non venire aliqua occasione exceptione vel modo per legitimam stipulationem ipsi filie sue promisit ; asserens et promittens quod bona ipsa nulli sunt donata nec vendita nec alienata nec distracta nec in parte nec in toto. Dedit quoque ei liberam et plenariam potestatem bona ipsa intrandi et possidendi sua actoritate vel per procuratorem seu nuntium quem voluerit, et quicquid sibi suisque heredibus et successoribus ex eis in perpetuum placuerit faciendi, constituendo se bona ipsa per eam precario possidere, donec ex eis possessionem acceperit vel capi fecerit corporalem. Si vero hec omnia per se et suos heredes non observaverit vel aliqua occasione vel exceptione presumpserit contravenire aut si bona ipsa per ipsum aliquo tempore alienata apparuerint vel distracta, obligavit se et suos heredes et successores ipsi filie sue emancipate legitime stipulanti et suis heredibus et successoribus et cui ea concedere vel elargiri voluerit in penam duorum milium librarum denariorum senatus et ipsam et quemcumque cui

chapelain de Grégoire IX, à tous les droits qu'ils avaient sur Castel Fumone, du chef d'Adegiptia, femme de Léon et mère de Roger. — Attestation de même forme que le nº CCXCIV.

1. Rome, 31 mai 1239. — Certificat d'émancipation accordé par Odon de Olivano à sa fille Aloïse, femme de Richard de Jaquinto, avec cession à cette dame du fief que le seigneur d'Olivano tenait du Saint-Siège à Paliano et à Serrone.

bona ipsa pervenerint super eis indempnes servare promisit, sub obligatione castri sui Olibani et omnium aliorum bonorum suorum; qua soluta vel non prescripta, omnia nichilominus in sua firmitate perdurent. Renuntiando omni juri canonico et civili quod pro se contra premissa posset aliquo tempore allegari. Que omnia se bona fide in perpetuum attendere et observare omni fraude et occasione remotis promisit et ad sancta Dei evangelia juravit. Actum Rome in domo domini Riccardi Petri de Jaquinto, presentibus presbitero Raynucio ecclesie sancte Marie de Posterula, Petro presbitero ecclesie sancte Margarite, domino Gozolino Cardello de Urbe, domino Johanne Trasimundi de Olibano, Stephano Alexii et Paulo Consolino civibus Romanis, rogatis testibus.

Et ego Nicolaus Ferentinus, sancte Romane ecclesie et camere domini pape scriniarius, in cujus presentia hec acta sunt, rogatus in publicam formam scripsi et signum feci.

[CCXCVIII]. — Venditio facta per Aloisam de parte sua Paliani et Serronis [1].

✝ In nomine domini nostri Jesu Christi. Anno ejusdem MCCXXXVIIII, pontificatus domini Gregorii pape noni anno XIII, indictione XII, mense junii, die II. Domina Aloysa filia nobilis viri domini Odonis de Olibano, uxor nobilis viri domini Riccardi Petri de Jaquinto civis Romani, emancipata et liberata a patria potestate, ipso tamen patre suo presente, volente, consentiente et hoc ratum habente, in presentia mei scriniarii bona sua voluntate et libero arbitrio vendidit, cessit libere et investiendo tradidit magistro Petro dicto Rubeo domini pape clerico pro ipso domino papa et ecclesia Romana recipienti in perpetuum, totum feudum quod ex datione, premio, emancipatione et dote ac donatione inter vivos et jure sibi cesso a dicto patre suo habebat et tenebat ac ei competebat ab ipso domino papa et ecclesia Romana in roccis et castris Paliani et Serronis et territoriis et pertinentiis eorumdem in domibus, casalinis, terris, vineis, ortis, collibus, montibus, planitiis, pratis, pascuis, silvis, fontibus, vassallis, molendinis, specialiter et communiter in communitatibus universis eorumdem castrorum, sicut ei pro diviso vel indiviso conpetebat cum accessibus et egressibus omnibusque suis utilitatibus et pertinentiis, et omne jus et actionem et rationem, realem et personalem, utilem et directam, tacitam et expressam, quod et quas habebat in dictis bonis et rebus ipsorum castrorum, pro pretio mille librarum denariorum senatus, quas confessa fuit se a dicto domino papa et Romana ecclesia recepisse et sibi bene numeratas et solutas esse, renuntians non numerate et non solute pecunie exceptioni et exceptioni doli et in factum. Et si predictum feudum et bona plus valerent, totum a presenti eidem domino pape et Romane ecclesie libere inter vivos donavit, et quicquid ipsa vel alia persona pro ea de predictis omnibus possidebant totum a presenti se nomine domini pape et Romane ecclesie constituit possidere. Et dedit adque concessit ipsi domino liberam potestatem intrandi et accipiendi per se vel per procuratorem seu per nuntium actoritate propria possessionem et proprietatem omnium predictorum, et habendi, tenendi et possidendi, ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum omnia supradicta. Promisit quoque venditionem, donationem, traditionem hanc et hec omnia rata et firma in perpetuum semper habere et contra non venire aliqua occasione, exceptione vel modo, set bona ipsa per se et heredes et successores suos in perpetuum ecclesie Romane ab omni homine legitime defendere; quod etiam res ipsas nulli alii vendidit nec alienavit nec distraxit nec pignori obligavit, nec totas nec partes. Quod si contrarium aliquo tempore apparuerit aut si contra promissa per se vel per alium venire presumpserit aut si legitimam sibi defensionem non exhibuerit, obligavit se et heredes et successores suos ipsi domino et successoribus ejus et ecclesie Romane in penam duorum milium librarum solvendam; qua soluta vel non, hec omnia nichilominus firma perdurent. Pro quibus omnibus observandis et plenarie adimplendis obligavit eidem domino pape suisque successoribus et ecclesie Romane omnia bona sua mobilia et inmobilia, presentia et futura, sibi undecumque advenientia; constituens se ea propter hoc specialiter per eos precario possidere. Renuntiando in hiis omnibus exceptioni doli et in factum, senatus consultum Velleianum, minoris etatis beneficio, asserens se majorem esse, et omni alii juri ecclesiastico et civili, consuetudini et statuto, que et quod sibi contra predicta posset aliquatenus subvenire. Que omnia se, omni fraude et dolo remotis, bona fide attendere et observare et contra non venire per legitimam stipulationem ipsi magistro pro domino papa et ecclesia Romana recipienti promisit; et ad majorem cautelam prestito pacis osculo nomine juramenti juravit. Ad hec dictus dominus Odo de Olibano pater ejus renuntians super hiis exceptioni doli et in factum epistole divi Adriani et nove constitutionis beneficio et omni juris auxilio canonici et civilis, consuetudini et statuto, quo vel quibus se posset aliquo tempore contra predicta tueri, eidem magistro Petro pro domino papa et ecclesia Romana recipienti principalit[er] per legitimam stipulationem promisit se facturum et curaturum quod dictus dominus Riccardus Petri de Jaquinto hanc venditionem, donationem, cessionem et hec omnia ratificabit et confirmabit ad sensum sapientis ecclesie et omni tempore rata et firma semper habebit et contra non veniet aliqua occasione vel exceptione. Si autem hec omnia et singula non faciet et ob-

1. Rome, 2 juin 1239. — Aloyse (v. la charte précédente) vend au Saint-Siège, représenté par Rubeo, clerc du pape Grégoire IX, tous ses droits sur Paliano et Serrone, pour la somme de 1,000 livres.

servabit ac adimplebit, obligavit se domino pape et ecclesie Romane in penam duorum milium librarum sub obligatione castri sui Olibani et omnium aliorum bonorum suorum. Actum Rome in domo domini Riccardi Petri de Jaquinto, presentibus fratre Raynucio campsore camere domini pape, domino Johanne Trasimundi de Olibano, domino Petro dicto Tineoso de Anagnia, Stephano Alexii, Johanne dicto Judeo, et Petro dicto Patio, civibus Romanis; Jacobo de Podio serviente domini pape et Raynerio cive Senensi, testibus rogatis.

Et ego Nicolaus Ferentinus, sancte Romane ecclesie et camere domini pape scriniarius, in cujus presentia hec acta sunt, rogatus in publicam formam scripsi et signum feci.

[CCXCIX]. — Instrumentum qualiter in castro Penne sancti Johannis Firmane diocesis in Marchia Anconitana debet esse rocca seu munitio pro ecclesia Romana de voluntate spontanea nobilium et peditum ipsius castri [1].

In Dei nomine, amen. Anno Domini millesimo ducentesimo quinquagesimo secundo, X indictione, die Jovis VIII intrante augusto, apud montem Penne sancti Johannis, tempore domini Innocentii pape quarti, presentibus donno Johanne de sancto Gregorio, donno Johanne de sancto Laurentio, Breto qui dicitur Plebanus, donno Companono de sancto Bartholomeo, Ranaldo Alberti, magistro Georgio de Esio, magistro Adalammo de Cingulo, Nicola Marescalco de Serzana, Baldoyno Salatinello, Servodeo de Vezano, et aliis pluribus testibus ad hec vocatis et rogatis; ibidem congregatis universis hominibus Penne sancti Johannis, nobilibus et aliis, in publico parlamento more solito congregato, et universaliter ibidem existentibus, donnus Walterus Lunensis archidiaconus, domini pape capellanus, Anconitane Marchie rector, vice et nomine ejusdem domini pape et Romane ecclesie dixit, proposuit, et petiit, quod ars, giurone et munitio cum hiis que ad ipsam munitionem spectant, concederent sibi et in ejus corporalem possessionem inducerent vice et nomine Romane ecclesie et domini pape; quia dominus papa volebat arcem et munitionem ipsam ad manus suas pro ecclesia Romana retinere, et maxime cum id tenerentur facere homines supradicti ex debito juramenti ab eorum syndico vice omnium prestiti eo tempore quo [2] idem dominus rector eis munus absolutionis impenderat a sententia excommunicationis in eos prolata, pro eo quod rebelles extiterant ipsi ecclesie Romane et eidem domino rectori et ejus mandatis parere contepserant, et a bannis et penis quibus tenebantur predicta occasione vel alia eos absolverat. Et utrum velint premissa facere, sibi responderent, et quilibet eorum potestatem haberet super hiis respondere et dicere velle suum. In qua contione seu parlamento nobilis vir Monalducius domini Paganclli, olim unus ex dominis dicti castri seu Penne, pro se et aliis nobilibus ejus consortibus quondam dominis dicte munitionis et castri ibidem astantibus, surrexit et inter alia conci[o]nando dixit quod placebat ei et universis nobilibus suis consortibus, quod premissa munitio et castrum cum suis pertinentiis de cetero in perpetuum teneretur, haberetur et custodiretur a nuntiis Romane ecclesie, et per ipsam magis quam per aliquem alium dominum, personam vel universitatem; supplicando eidem domino rectori, quod dominus papa et ipse erga se et suos consortes misericorditer se haberent et providerent eisdem de premissis, et in iis sue gratie se supponunt. In eodem etiam parlamento surrexit magister Jacobus Munaldi notarius, et nomine suo et omnium masariorum seu popularium castri et loci predicti concionando dixit quod placebat sibi et universis masariis et popularibus et hominibus ejusdem castri et loci quod dicta munitio, castrum et locus, esset perpetuo Romane ecclesie et pro ipsa custodiretur, possideretur et haberetur; et quod predicte munitionis et loci corporalis possessio ab eodem domino rectore pro ecclesia Romana apprehenderetur et teneretur, concedendo et transferendo in eundem dominum rectorem pro ecclesia Romana omne jus et actionem quam et quod ipse et masarii et homines loci predicti haberent vel habere possint in castro et munitione predicta. Postmodum proposito ab eodem rectore utrum placerent omnibus de contione et parlamento ea que proposita erant, responsa et concessa, per predictos Monalducium et magistrum Jacobum, an vellet aliquis eorum contradicere, omnibus de parlamento nemine contradicente placuerunt predicta et ea approbaverunt, et promiserunt se in servitio, devotione ac fidelitate Romane ecclesie pro se et suis heredibus perpetuo permansuros, et daturos in posterum operam et studium bona fide pro posse, quod dicta munitio et locus ad honorem et utilitatem Romane ecclesie perpetuo teneretur et custodiatur; et volentibus contra facere se pro viribus opponent et contrarii erunt. In qua munitione, podio et castro tam per dictos contionatores quam per approbationem et confirmationem omnium de contione predicta, data est communi consensu omnium libera licentia et potestas predicto domino rectori, recipienti vice et nomine Romane ecclesie et domini pape, edificandi et construendi munitiones seu fortilitias, custodes in eodem loco apponendi et omnia facere de ipso loco que placuerint Romane ecclesie et domino pape et suis successoribus in perpetuum. Contra que vel aliquod predictorum promiserunt et convenerunt eidem domino rectori contra non facere vel venire, promiserunt et convenerunt sollempni stipulatione.

1. Penna S. Giovanni, 8 août 1252. — Muratori, *Ant.*, t. I, p. 705. — Les habitants de Penna San-Giovanni, localité de la montagne au-dessus de Fermo, réunis devant le recteur de la Marche d'Ancône, Gualterio, archidiacre de Luni, consentent à la construction d'une forteresse sur leur territoire et sont autorisés à se former en commune.

2. *Cod.* quod.

E converso predictus dominus rector vice et nomine Romane ecclesie convenit et promisit predictam munitionem, fortilitium et castrum ad manus, demanium et cameram Romane ecclesie semper retinere et custodire pro ipsa ecclesia, et facere custodiri ad utilitatem et honorem Romane ecclesie, et pro conservatione et securitate et defensione et utilitate personarum et rerum olim dominorum et hominum omnium dicti loci et eorum heredum. Et ipsam munitionem et castrum non submittere, dare, alienare vel concedere alicui alteri persone vel universitati aut loco, sed semper ad manus Romane ecclesie retinere, conservare et custodire, ut dictum est; concedendo eisdem hominibus quod de cetero possint communantiam constituere et constitutam inter eos retinere et quod de cetero in communa[n]tia sint et perseverent, et habeant jus et approbatas consuetudines quas habent communiter alie communancie que sunt in Anconitana Marchia.

Actum in ecclesia sancti Johannis dicti loci Firmane diocesis.

Ego Johannes de Brixia, sacri palatii notarius, hiis omnibus interfui et rogatus scripsi et publicavi. Et ego Bernus Vicentinus, imperiali auctoritate notarius, omnibus supradictis interfui, et in testimonium hujus rei rogatus me subscripsi et hanc scripturam publicavi.

[CCC]. — De eodem castro [1].

In Dei nomine, amen. Anno Domini millesimo ducentesimo quinquagesimo secundo, X indictione, die mercurii III intrante julio, apud Montem Penne sancti Johannis Firmane diocesis, in platea antea ecclesiam sancti Johannis dicti loci, tempore domini Innocentii pape quarti, presentibus domino Rogerio Suppi, Nigro Suppo domino Georgii, omnibus de Firmo, Pinello Bonalbergi de Sarzana et Petro domine Latitie de Camerino, Perino de Mediolano, Alcarino de Belvelino, Francisco Bernardi Sellarii de Monte Granario, Valentino notario, Petro Berardi notario et Ventura Obici notario de Monte Penne sancti Johannis, et aliis pluribus testibus ad hoc vocatis et rogatis, ibidem homines et populares castri Penne sancti Johannis communiter et sigillatim more solito congregati praestiterunt corporaliter juramentum fidelitatis sancte Romane ecclesie et domini Innocentii pape quarti et suorum successorum canonice intrantium et de parendo mandatis omnibus viri venerabilis domini Walteri Lunensis archidiaconi domini pape capellani, rectoris Marchie Anconitane, et suorum nuntiorum et officialium, et stare et esse semper in devotione, fide et servitio ecclesie Romane ac ejus nuntiorum. Ego Johannes de Brixia, sacri palatii notarius, hiis omnibus interfui et rogatus scripsi et publicavi.

[CCCI]. — De eodem castro [1].

In Dei nomine, amen. Anno Domini millesimo ducentesimo quinquagesimo secundo, X indictione, die lune XII intrante augusto, apud Montem Penne sancti Johannis Firmane diocesis, ante domum Mathei Alberti dicti loci, tempore domini Innocentii pape quarti, presentibus domino Petro Baroncello de Catellione, domino Rogerio et domino Georgio Suppi de Firmo, domino Monaldo de Monte Raynaldo, magistro Transimudo notario de Monte Elpero et magistro Jacobo notario de Monte Penne sancti Johannis et aliis pluribus testibus ad hoc vocatis et rogatis, ibidem dominus Guibertus et ejus filius Joannucius, dominus Raynaldus Soborelli, Thomas Maynardini, Albertus Soborelli, Guillelmus domini Johannis, Joannucius domini Johannis, Baliganus domini Jacobi, Raynalducius domini Tebaldi, dominus Abrachus domini Ugolini et Monalducius, qui Monalducius confessus fuit ibi se jurasse apud Tolentinum in colloquio generali, olim domini Penne sancti Johannis, juraverunt corporaliter ad sancta Dei evangelia fidelitatem sancte Romane ecclesie et domini Innocentii pape quarti et suorum successorum canonicum ingressum habentium, et de parendo mandatis omnibus viri venerabilis domini Walteri Lunensis archidiaconi, domini pape capellani et Anconitane Marchie rectoris tunc ibi astantis et suorum nuntiorum et officialium, et stare et esse semper in devotione, fide et servitio ecclesie Romane ac ejus nuntiorum. Ego Johannes de Brixia, sacri palatii notarius, hiis omnibus interfui et rogatus scripsi et publicavi.

[CCCII]. — De concessione castri de Arsa in feudum sub annuo censu [2].

Innocentius episcopus servus servorum Dei, venerabili fratri... episcopo Castrensi salutem et apostolicam benedictionem. In negotio fidei quod tibi contra hereticorum perfidiam in Patrimonio beati Petri in Tuscia duximus commit-

1. Penna S. Giovanni, 3 juillet 1252. — Les gens de cette localité prêtent serment de fidélité au Saint-Siège et d'obéissance au recteur de la Marche d'Ancône. — Même écriture que la charte précédente.

1. Penna S. Giovanni, 12 août 1252. — Les seigneurs de la localité prêtent serment de fidélité au pape et d'obéissance au recteur. — Même écriture que les deux chartes précédentes.

2. Latran, 1er février 1254. — Muratori, *Ant.*, t. II, p. 787; Potthast, *Reg.* 15218; *Innocentii IV Reg.* 7757. — Innocent IV concède en fief à l'évêque de Castro et à ses successeurs le château d'Arsa, moyennant un cens de deux augustaux, soit 20 livres romaines. Cf. ci-dessus, p. 57 *b*, note 5.

tendum fidei tue zelum et devotionis fervorem experti personam tuam congruo libenter honore prosequimur, et in hiis que a nobis pro tuis et ecclesie tibi commisse postulas incrementis favorabiliter annuere volumus votis tuis. Hinc est quod fraternitatis tue precibus inclinati castrum de Arsa cum rocca et aliis pertinentiis suis in tua situm diocesi ad Romanam spectans ecclesiam sub annuo censu duorum augustariorum auri vel viginti solidorum denariorum senatus nostre camere persolvendo tibi tuisque successoribus de consilio fratrum nostrorum presentium auctoritate concedimus feudi nomine perpetuo possidendum, ita tamen quod guerram pacemque exinde facietis ad nostrum ac successorum nostrorum beneplacitum et mandatum. Nulli ergo om[n]ino hominum liceat hanc paginam nostre concessionis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attenptare presumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se noverit incursurum.

Datum Laterani kal. februarii, pontificatus nostri anno undecimo.

[CCCIII]. — De castro Julliani Velletrensis diocesis prohibicio ne per aliquem ematur a fratre Jordano [1].

Urbanus et cetera. Dilecto filio nostro R. Sancti Angeli diacono cardinali. Ad nostrum pervenit auditum quod frater Jordanus monachus monasterii Fosse Nove Cisterciensis ordinis castrum de Jullano Velletrensis diocesis spectans ad Romanam ecclesiam, quod ejus germani in ipsius Ecclesie prejudicium occupatum hactenus detinuisse dicuntur, intendit venditionis titulo in potentem transferre personam. Cum igitur hujusmodi venditio si fieret in manifestum Ecclesie prejudicium redundaret, nos volentes apostolica super hoc sollicitudine providere, discretioni tue de qua plenam in Domino fiduciam obtinemus per apostolica scripta mandamus quatenus ubicumque expedire videris publice inhibitionem facias generalem ne aliquis predictum castrum ejusve pertinentias a predicto fratre Jordano suisve fratribus emere seu quocumque alio alienationis titulo recipere quoquomodo presumant, decernens auctoritate nostra irritum et inane quicquid de ipso castro ejusque pertinentiis per venditionem, permutationem, locationem, donationem, vel alias quomodolibet attemptatum est vel in posterum contigerit attemptari. Volumus autem ut de hujusmodi processu tuo confici facias publicum instrumentum, illud nobis quantotius poteris transmissurus. Datum apud Urbemveterem, xv kal. febr., anno secundo.

[CCCIV]. — De eodem [1].

In nomine Domini. Anno dominice incarnationis millesimo CCLXIII, tempore domini Urbani IIII pape, anno ejus II, indictione VI, mense januarii die XXVIII. Venerabilis pater dominus R. Sancti Angeli diaconus cardinalis recepit litteras apostolicas integras, non vitiatas in aliqua parte sui, quarum contiuentiam ego scriniarius presenti pagina conscripsi nichil minuto vel a[d]dito et est talis : « Urbanus « et cetera, ut in proxima littera precedenti usque » anno secundo. » Ceterum in presentia mei scriniarii et testium subscriptorum ad hoc specialiter vocatorum et rogatorum, dominus Petrus clericus ecclesie Sancti Eustachii et dominus presbyter Petrus clericus ecclesie Sancti Angeli de Urbe legerunt in quadam [cedula] in basilica principis apostolorum presente plurimo populo et audiente mandatum predicti domini cardinalis cujus continentia talis erat : « Mandat dominus papa domino Riccardo Sancti Angeli diacono cardinali [2] quod cum audierit quod castrum Jullani » quod est speciale castrum ecclesie Romane, quod frater » Jordanus monachus Fossenove filius domini Guidonis de » Jordano et fratres sui tenuerunt occupatum, vendi debeat, » ut ipse cardinalis faciat inhiberi publice ubi viderit expedire, quod nullam venditionem, donationem vel permutationem faciant de ipso castro et ejus tenimento in totum vel in parte. Alioquin si vel fiet vel facta sit, ipsam » venditionem, donationem vel permutationem, denuntiet » irritam et inanem et super hoc confici faciat publicum » instrumentum. Propter quod idem dominus cardinalis deliberavit hodie, die dominico, hanc inhibitionem et denuntiationem publice fieri per rectores in basilica principis » apostolorum et in ecclesia sancte Marie Majoris et in ecclesia sancti Laurentii ubi est statio [3] ipsa die. Monet » ergo et mandat predictus dominus cardinalis ex parte » domini pape predictum fratrem Jordanum et quoscumque » alios ne vendant ac omnes emptores ne emant vel in donationem recipiant aut contractum permutationis cele-

1. Orvieto, 18 janvier 1263. — Le pape Urbain IV donne commission au cardinal Richard de protester contre la vente du château de Giulianello (à l'E. de Velletri), que le moine Giordano, de Fossanova, veut effectuer au détriment du Saint-Siège. Les cinq pièces nos CCCIII-CCCVII, relatives à la même affaire, sont de même écriture ; du reste, le titre du no CCCIII est plutôt le titre de la collection que celui de la première pièce. Ces pièces et les trois suivantes, CCCVIII-CCCX, postérieures à Innocent IV, ne sont point entrées dans le *Riccardianus* 228, ni, par suite, dans les manuscrits postérieurs.

1. Rome, 28 janvier 1263. — Procès-verbal de la publication par les recteurs du clergé romain, dans la basilique de Saint-Pierre, de la protestation du cardinal Richard.

2. *Cod.* cardinalis.

3. Dimanche de Septuagésime.

» brent de ipso castro et ejus tenimento in totum vel in » partem. Quod si secus factum est vel fiet, auctoritate do- » mini pape omnem venditionem, donationem et permuta- » tionem denuntiat irritas et inanes, et irritat eas auctoritate » predicta et juxta mandatum apostolicum vult quod in » quolibet predictorum locorum fiat de hoc publicum in- » strumentum. » Unde predicti rectores auctoritate domini pape et predicti domini cardinalis predictam denuntiationem et inhibitionem in predicta basilica principis apostolorum fecerunt ut superius est narratum, coram me scriniario et testibus infrascriptis. Unde rogatu predictorum rectorum scripsi et in publicam formam redegi.

Actum in dicta ecclesia principis apostolorum coram hiis testibus ad hec specialiter vocatis et rogatis, scilicet domino Johanne Stephani episcopo Cefaludensi, domino Andrea Johannis Grilli, domino Gregorio Odonis, domino Petro Candulfo et domino presbytero Andrea canonicis principis apostolorum.

Ego Nicolaus Gualterii sancte Romane ecclesie scriniarius, quia predictis omnibus presens et rogatus interfui, scripsi et publicavi rogatus.

[CCCV]. — De eodem [1].

In nomine Domini, amen. Anno dominice incarnationis M°CC°LXIII°, pontificatus domini Urbani quarti pape anno secundo, indictione VI, mense januarii die XX. Cum venerabilis pater dominus Riccardus Sancti Angeli diaconus cardinalis ex parte domini pape recepisset litteras in hac forma : « Urbanus » et cetera, ut in prima littera usque « secundo. » Volens igitur ipse dominus cardinalis mandatum apostolicum executioni mandare, venerabilem patrem dominum Hugolinum episcopum Lavellensem cum subscriptis testibus ad dictam inhibitionem faciendam personaliter destinavit. Ad quod dominus episcopus accedens ad quandam domum Colisei in qua dictus frater Jordanus cum propria avia morabatur, post lectionem et publicationem ibidem factam supradictarum litterarum secundum formam mandati apostolici publice fecit inhibitionem generalem ne dictus frater Jordanus et germani ejus vendere et etiam ne aliquis predictum castrum Jullani ejusve pertinentias a predicto fratre Jordano suisve fratribus emere seu quocumque modo alio alienationis titulo recipere quomodocumque presumant. Et quicquid per eos sive per quoscumque actum esset vel in posterum fieri contigerit sit irritum et inane. Quod scribere rogavit me Matheum sacri imperii scriniarium, in mense et indictione suprascriptis.

Ad hec interfuerunt rogati testes : Guillelmus de Venafro, Andreas Tiburtinus, Madius et Matheus de camera.

Et ego Matheus sacri imperii scriniarius, filius quondam Benedicti scriniarii et medici de Calcarario Rome, predictis interfui et ea rogatus scripsi adque in publicam formam redegi.

[CCCVI]. — De eodem [1].

In nomine Domini, amen. Anno ejusdem MCCLXIII, mense januario die XXVIII, indictione VI, tempore domini Urbani pape quarti. Cum venerabilis pater dominus Riccardus Sancti Angeli diaconus cardinalis litteras a summo pontifice recepisset sanas et integras, non abolitas, non abrasas, nec in aliqua sui parte vitiatas, quarum tenor est talis, et cetera ut supra in prima littera usque « secundo, » adque mandasset presbytero Jacobo clerico Sancti Laurentii in Miranda et presbytero Gregorio clerico Sancti Apoliti de Treio, rectoribus fraternitatis clericorum Urbis ut mandatum cujus tenor inferius annotatur in ecclesia Sancti Laurentii extra muros in qua erat statio dicta die legerent ac etiam publicarent, iidem rectores in presentia mei notarii et testium subscriptorum ipsum mandatum legerunt in dicta ecclesia Sancti Laurentii extra muros et vulgariter publicarunt. Tenor autem ipsius mandati talis est : « Mandat dominus papa per litteras suas domino » R. Sancti Angeli diacono cardinali quod cum audivit » quod castrum Jullani quod est speciale castrum ecclesie » Romane et quod frater Jordanus monachus Fosse Nove » filius [2] domini Guidonis de Jordano et fratres sui tenue- » runt occupatum vendi debeat, ut ipse cardinalis faciat in- » hiberi publice ubi viderit expedire, quod nullam vendi- » tionem, donationem vel permutationem faciant de ipso » castro et ejus tenimento in totum vel in parte. Alioquin » si vel fiet vel facta sit, ipsam venditionem, donationem » vel permutationem denuntiet irritam et inanem, et » super hoc confici faciat publicum instrumentum. Propter » quod idem dominus cardinalis deliberavit hodie die do- » minico hanc inhibitionem et denuntiationem publice » fieri per rectores in basilica principis apostolorum, » in ecclesia sancte Marie Majoris, in ecclesia sancti Lau- » rentii ubi est statio ipsa die. Monet ergo et mandat pre- » dictus dominus cardinalis ex parte domini pape predictum » fratrem Jordanum et quoscumque alios ne vendant ac » omnes emptores ne emant vel in donationem recipiant » aut contractum permutationis celebrent de ipso castro et

1. Rome, 20 janvier 1263. — Ugolino, évêque de Lavello, au nom du cardinal Richard, signifie la protestation du pape au moine Giordao, à son domicile romain, au Colisée.

1. Rome, 28 janvier 1263. — Les recteurs du clergé romain publient, à Saint-Laurent hors les murs, la protestation du cardinal Richard.

2. *Cod.* filii.

» ejus tenimento in totum vel in partem. Quod si secus factum est vel fiet, auctoritate domini pape omnem venditionem, donationem et permutationem denuntiat irritas et inanes et irritat eas auctoritate predicta, et juxta mandatum apostolicum vult quod in quolibet predictorum locorum fiat de hoc publicum instrumentum. » Actum in prefata ecclesia sancti Laurentii extra muros, presentibus domino Angelo priore Sancti Angeli Piscivendoli, Gregorio canonico sancte Marie in Via Lata, Bartholomeo clerico sanctorum Quiricii et Jolitte, Petro Pazo clerico sanctorum Apostolorum, Petro Beraldi clerico sancti Nicolai in Calcaria, et Stephano clerico sancti[1] Apolenaris, et pluribus aliis.

Et ego Bonaspes Guiduccii de Perusio, apostolice sedis auctoritate notarius, lectioni, publicationi, prescripti mandati interfui et ut supra legitur mandato dictorum rectorum scripsi et rogatus in publicam formam redegi.

[CCCVII]. — De eodem[2].

In nomine domini nostri Jesu Christi, amen. Anno nativitatis ejusdem M°CC°LXIII°, indictione sexta, mense januario, die XXVIII intrante, pontificatus domini Urbani pape IIII anno secundo. Venerabilis pater dominus Riccardus sancti Angeli diaconus cardinalis recepit litteras apostolicas integras, non vitiatas in aliqua sui parte, quarum continentiam, ego scriniarius presenti pagine scripsi, nichil minuto vel ad[d]ito et est talis : « Urbanus, » et cetera ut supra in prima usque « secundo. » Ceterum in presentia mei scriniarii et testium subscriptorum ad hoc specialiter vocatorum et rogatorum dominus Benedictus presbyter et clericus ecclesie sancti Laurentii de Mundeziariis et dominus Bartholomeus clericus ecclesie sancte Marie de Portu de Urbe, Romane fraternitatis rectores in Urbe, legerunt in quadam cedula in basilica sancte Marie Majoris publice in pulpito mandatum predicti cardinalis cujus continentia talis erat : « Mandat dominus papa domino Riccardo Sancti Angeli diacono cardinali quod cum castrum Jullani » et cetera ut supra in proxima precedenti usque « publicum instrumentum. » Unde predicti rectores auctoritate domini et predicti domini cardinalis predictam denuntiationem et inhibitionem in dicta basilica beate Marie Majoris fecerunt ut superius est narratum, coram me scriniarium et testibus infrascriptis ; unde rogatu predictorum rectorum scripsi et publicavi et in publicam formam redegi.

Actum in Urbe, in dicta basilica beate Marie Majoris, anno, indictione, mense, die, pretitulatis. Dominus Oliverius presbyter et canonicus dicte ecclesie beate Marie Majoris, testis ; dominus Petrus de Saxo canonicus dicte ecclesie, testis; dominus Petrus de Curia canonicus dicte ecclesie, testis ; et dominus Montanarius canonicus dicte ecclesie, testis.

Et ego Nicolaus Benedicti sancte Romane ecclesie scriniarius predictis omnibus presens interfui et ut legerunt de mandato dictorum rectorum scripsi et publicavi rogatus.

[CCCVIII]. — Hoc est instrumentum de resignatione castri Fummonis et victualium, utensilium aliorumque mobilium ad castrum ipsum spectantium, facta per dominum Nicolaum de Anagnia quondam nepotem felicis recordationis domini Gregorii pape VIIII, cui per dominum Urbanum papam IIII commissum fuerat idem castrum[1].

In nomine domini nostri Iesu Christi, amen. Anno nativitatis ejusdem MCCLXIII, pontificatus domini Urbani IIII pape anno secundo, indictione sexta, mense julii VIII intrante. In presentia mei notarii et testium subscriptorum frater Loffridus conversus Fossanove et castellanus rocce Fummonis per dominum Nicolaum de Anagnia domini pape capellanum et Leothorius consobrinus ejusdem domini resignaverunt roccam Fummonis nomine et vice ipsius domini cui ipsa rocca ab apostolica sede ad custodiendam fuerat commissa, cum rebus inferius annotatis, Buchino servienti domini pape secundum mandatum receptum per litteras domini pape Urbani supradicti quarum litterarum tenor talis erat :

« Urbanus[2] episcopus servus servorum Dei dilecto filio Nicolao de Anagnia capellano nostro, nepoti felicis recordationis Gregorii pape predecessoris nostri salutem et apostolicam benedictionem. Cum propter quedam que in hiis diebus in Campania partibus emerserunt castrum Fummonis Anagnine diocesis cujus custodia tibi est ab apostolica sede commissa in nostris manibus modis omnibus habere velimus, discretioni tue per apostolica scripta sub pena gratie nostre districte precipiendo mandamus qualiter statim receptis presentibus, sicut honorem tuum diligis et indignationem nostram desideras evitare, castrum ipsum cum frumento, vino, ordeo, feno, tam presentis anni quam etiam preteriti, si qua de preterito anno

1. *Cod.* sancte.

2. Rome, 28 janvier 1263. — Les recteurs du clergé romain publient, à Sainte-Marie-Majeure, la protestation du cardinal Richard.

1. Castel Fumone, 8 juillet 1263. — Muratori, *Ant.*, t. II, p. 475. — Au nom de Nicolas d'Anagni, châtelain en titre de Castel Fumone, ses mandataires, frère Loffrido et Leuterio, remettent la place à Buchino, serviteur du pape.

2. Cette lettre, bien que publiée par Muratori, avec l'ensemble du procès-verbal, ne figure pas dans Potthast. Elle manque aux Registres d'Urbain IV.

» residua sunt in castro ipso, necnon cum balistis, armis ac » ejusdem castri ceteris guarnimentis, dilecto filio Buchino » servienti nostro, latori presentium, sublato cujuslibet » difficultatis et dilationis obstaculo assignare procures, » faciens supra assignatione castri et aliorum predictorum » confici duo similia publica instrumenta quorum unum » penex predictum B. transmittendum nobis et unam penex » te volumus remanere. Neque in assignatione ipsius cas- » tri quod nequaquam ad presens dimittere tibi proponimus » sub spe obtinendi a nobis ulteriorem ejus detentionem » aliquam difficultatem ingeras sive moram, cum nequaquam » te in hoc exaudiremus set geremus ad grave potius et mo- » lestum. Datum apud Urbem Veterem V non. julii, ponti- » ficatus nostri anno secundo. »

Res autem resignate sunt hec. In primis sunt XLVI tine de grano, item XV tine de farina granifarri et X tine granispelte, item XXXIIII tine de spelta, item XVII scuta de quibus quedam fracta sunt, item XIII tine de simula, item XVI cappilline cum VII balistis de ligno fractis, item IIIIor funde de manganello et una conucula de torno, item XI vegetes cum V caballatis vini et una de aceto, item III tini et IIIIor scampna et uno disco et duabus tabulas de disco. Item due catene et una lucerna et una capix ferrea et una sartago, item I gractarola et unum par restorum et quatuor caltarie inter magnas et parvas, item unum, item unum ramarolum et unum grappellum, item una caldarella pro cisterna. Item sagimen medii porci, item unum stillum pro ferrandis equis, item due pale ferree, item unus asinus et una asina, item unum par barilorum pro aqua, item unum par flascorum et duo arce, item quatuor toallie pro disco et IIIIor manictergia, item duo cohopertoria pro pane, item due polles et due mole de centimulo, item IIIIor sacci et III saccones et due cultre, item unus funiculus, item unus calix cum patena argenteus cum uno turibulo argenteo, item unus paramentum completum et unum sine planeta, item unus liber missalis, item unum passionarium et unum psalterium et duo antiphanaria de die et nocte, item III omelie, item unum centenarium de parassidibus et XXX gradales, item XIX galline et una calcaria. Que omnia supradictus Buchinus confessus fuit recepisse ad manus suas coram me notario cum testibus infrascriptis cum rocca memorata per predictos fratrem Loffridum et Leotherium nomine et vice domini Nicolay supradicti ut supra continetur. Actum in minanno predicte rocce coram domino Philippo de Ferentino, Roberto dicto Cossa ejusdem civitatis, Petro de sancto Germano serviente domini pape, Simeone de Verulis, Johanne Petri Rogerii de Lanyano, Oddone Amatonis et Bartholomeo Giffredi, et hujus rei vocati fuerunt testes.

Et ego Johannes de Guarcino, qui dicor de Sancto Johanne, auctoritate sedis apostolice notarius, cui ab eadem sede concessa est potestas tutores et curatores [dandi], decretum interponendi, decernendi alimenta, testes recipiendi et publicandi, acta protocolla et instrumenta exemplandi et alios legitimos actus, ad hoc instrumentum rogatus scripsi et ut supra legitur in publicam formam reddegi, et feci signum [1] per quod cognoscitur nomen meum.

[CCCIX]. — Prohibitio quod capitanei, sgravatores et priores civitatum et castrorum patrimonii S. Petri in Tuscia de causis appellationum se nullatenus intromittant [2].

Urbanus episcopus servus servorum Dei, ad certitudinem presentium et memoriam futurorum. Quia omnes fere civitates cunctaque castra et alia loca patrimonii b. Petri in Tuscia et ducatus Spoletani ac quamplures alie terre Romane ecclesie cognitionem causarum appellationum que ad sedem apostolicam et rectores quos in eisdem patrimonio, ducatu et terris eadem ecclesia preficit specialiter et plene pertinet a paucis retroactis temporibus usurpare sibique vindicare in manifestum ipsius sedis prejudicium presumpserunt, constituendo sibi capitaneos seu sgravatores aut priores ad quos causas appellationum hujusmodi devolvi faciunt ac quedam iniqua edendo statuta contra illos qui ad predictam sedem seu prefatos rectores pro quibusvis causis accedunt et super quibuscumque gravaminibus aut injuriis vocem appellationis emittunt; nos qui postquam summi sacerdotii cathedram divina dispositione conscendimus ad hec specialiter post spiritualium incrementa bonorum quibus procurandis ferventer intendimus nostra convertimus studia ut predicte ecclesie jurisdictiones et jura deperdita illo nobis assistente cujus licet immeriti vices in terris gerimus ad jus et proprietatem ipsius ecclesie revocemus, volentes eidem sedi contra enervationem hujusmodi sue jurisdictionis non deferendo in hoc aliquibus apostolica sollicitudine providere, universis capitaneis, prioribus, sgravatoribus, et aliis talibus quocumque nomine censeantur auctoritate apostolica firmiter inhibemus ne a kalendis mensis januarii proximo venturi quas eis pro peremptorio prefigimus termino in antea de hujusmodi causis appellationum cognoscere seque de illis intromittere quoquomodo presumant; et si secus presumpserint, se noverint eo ipso excommunicationis sententie quam in ipsos exnunc proferimus subjacere suisque officiis totaliter perpetuoque privatos, ita quod nullis umquam futuris temporibus possint ad hujusmodi vel ad alia quecumque officia in terris ejusdem ecclesie reassumi, et si secus presumptum fuerit, sit irritum, vacuum et inane. Precipimus quoque peremptorie ipsis capitaneis, prioribus et sgravatoribus necnon universis potestatibus, consiliariis et communi-

1. Ce chiffre n'a pas été reproduit ici.

2. Orvieto, 14 décembre 1262. — Le pape Urbain IV interdit aux magistrats municipaux de l'état pontifical toute usurpation de la juridiction d'appel, réservée à la curie et aux recteurs, à dater du 1er janvier 1263. Cette lettre n'est pas dans les Registres, ni dans Potthast.

tatibus civitatum, castrorum, locorum et terrarum hujusmodi sub debito fidelitatis quo nobis et ecclesie predicte tenentur et singulis communitatibus civitatum, castrorum, locorum et terrarum ipsarum sub pena mille marcarum argenti, ut usque ad premissum terminum omnia statuta hujusmodi de suis capitularibus seu quaternionibus aboleant et abradant, nullis umquam futuris temporibus resumenda. Nos autem exnunc capitaneos, priores, sgravatores et potestates et consiliarios ipsos, si infra predictum terminum preceptum nostrum non adimpleverint, excommunicationis vinculo innodamus, decernentes comunitates ipsas penam incurrisse predictam ac insuper eosdem capitaneos, priores, sgravatores et potestates suis officiis predicta apostolica auctoritate privamus ipsosque inhabiles reddimus ad hujusmodi officia in terris Ecclesie in posterum exercenda. Precipimus insuper ut aliqua communitas predictorum patrimonii, ducatus et terrarum talia statuta de cetero condere non attemptet, et si secus attemptaverit, conditores ac scriptores statutorum hujusmodi, necnon potestates, capitanei, priores, sgravatores, judices, advocati et tabelliones ceterique observantes illa eo ipso excommunicati existant et potestates, capitanei, priores, sgravatores, judices, advocati, scriptor[es] et tabelliones suis officiis omnino privati, et communitas ipsa careat potestate condendi statuta et omni beneficio libertatis et privilegiorum quorumlibet sibi a sede apostolica concessorum. A parte quoque pronuntiamus atque predicimus quod cum hujusmodi negotium quod est predicte ecclesie proprium specialiter insideat cordi nostro, sic alias contra communitates predictorum patrimonii, ducatus et terrarum et adversus personas quaslibet contra inhibitionem nostram temere venientes et nostrum non adimplentes in hac parte preceptum dure ac aspere spiritualiter ac temporaliter procedemus, et faciemus Domino auctore procedi quod et pene poterunt qualitate et quantitate cognoscere quam temerarium extiterit et superbum inhibitionem et preceptum apostolicum non servasse. Actum apud Urbem Veterem ante cathedralem ecclesiam XIIII° decembris, pontificatus nostri anno secundo.

[CCCX]. — TUDERTINI REDEUNT AD MANDATA [1].

Clemens episcopus servus servorum Dei ad futuram rei memoriam. Cives Tudertini, licet olim pretenderint se ac civitatem eorum rectorie patrimonii b. Petri in Tuscia non subesse et ad parendum mandatis .... rectoribus ejusdem patrimonii qui est pro tempore non teneri, nunc tamen usi consilio saniori recognoscentes quod in hoc apostolice sedi merito displicebant nec indigne contra se suam benevolentiam immutabant, unanimiter et concorditer sunt confessi quod sub predicte rectorie jurisdictione consistunt quodque rectori dicti patrimonii qui fuerit pro tempore per sedem apostolicam constitutus devote in omnibus obedient et intendent, et hoc servare perpetuo per speciales sindicos juramento prestito promiserunt. Nos igitur volentes quod id sine refragatione qualibet perpetuis temporibus observetur, presentium auctoritate decernimus quod eadem civitas intra terminos rectorie prefate consistat et rector prefati patrimonii possit inibi sicut in aliis locis ejusdem patrimonii jurisdictionem liberam exercere. Potestatem autem, consiliarios, judices, advocatos, notarios et quoslibet officiales dicte civitatis, quos contra premissa vel aliquod premissorum venire contigerit, exnunc a suis officiis suspendentes, et decernentes quicquid ratione ipsorum officiorum fecerint nullius prorsus existere firmitatis, ipsos si forte per unum mensem in sua contumacia perstiterint et dicto rectori contempserint obedire volumus eo ipso fore vinculo excommunicationis astrictos, alias spiritualiter et temporaliter juxta sedis apostolice providentiam et arbitrium gravius puniendos. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre constitutionis, suspensionis et excommunicationis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Viterbii, III non. januarii, pontificatus nostri anno secundo.

[CCCXI]. — VENDITIO DOMINE PETILIE FACTA DE PALIANO ET SERRONE [1].

In nomine domini nostri Jesu Christi, amen. Anno ejusdem incarnationis millesimo ducentesimo tricesimo sexto, pontificatus domini Gregorii pape noni anno nono, indictione nona, mensis februarii die septimo. Hac quidem die domina Petilia, uxor domini Alexandri de Fumone, presentibus et consentientibus dicto domino Alexandro viro suo, dominis Johanne et Odone filiis eorumdem, et renunciantibus juri si quod haberent, hac die presente propria et sua spontanea voluntate vendidit et irrevocabiliter tradidit domino fratri Thome domini pape camerario procuratorio no-

1. Viterbe, 3 janvier 1267. — Le pape Clément IV constate que les gens de Todi, après avoir décliné l'autorité du recteur du Patrimoine, ont reconnu son autorité, consacre cet état de choses, en menaçant des pénalités d'usage ceux qui voudraient y contrevenir.

1. Anagni, 7 février 1236. — Petilia, femme d'Alexandre de Fumone, vend au pape Grégoire IX, représenté par son camérier Thomas, tous les droits qu'elle peut avoir sur Paliano et Serrone, moyennant une somme de 133 livres, 6 sous, 8 deniers. — Cette pièce et les trois suivantes sont de la même écriture et portent le même monogramme, celui du scriniaire Landus, sauf le n° CCCXIV qui, n'étant pas terminé, ne peut avoir de monogramme.

mine pro domino papa et successoribus suis ad opus et utilitatem Romane ecclesie imperpetuum, videlicet omnia que habet in roccis et castris Paliani et Serronis, cum domibus et casalinis infra roccas et castra eadem ad ipsam et suos heredes pertinentibus, et cum omni jure, jurisdictione, actione, districtu, dominio et honore; et tam in vassallis quam in terris, vineis, pratis, montibus, collibus, planiciis, silvis, pascuis, aquis, communitatibus et aliis omnibus universis, sicut predicte domine et heredibus suis competunt vel pertinent pro diviso vel indiviso, tacite vel expressim, in predictis castris intus et extra et per totum eorumdem castrorum territorium et districtum, et quicquid ipsa vel alia persona pro ipsa de predictis omnibus possidet, totum a presenti nomine domini pape et ecclesie Romane se possidere constituit, et dedit atque concessit ipsi domino camerario pro domino papa et Romana ecclesia liberam potestatem intrandi et accipiendi per se vel per suum procuratorem auctoritate propria possessionem omnium predictorum, et habendi, tenendi, fruendi, permutandi et possidendi ad opus et utilitatem Romane ecclesie imperpetuum omnia supradicta; nec non cessit et mandavit eidem domino camerario pro domino papa et ecclesia Romana omnes actiones reales et personales, utiles et directas, tacitas vel expressas, ipsi domine vel suis heredibus aliquo tempore competentes vel competituras; salvo per omnia prenominate domine et suis heredibus perpetuo quod universas possessiones et omnia immobilia extra municiones predictorum castrorum posita, possessiones et redditus vassallorum suorum, quos et que ab hujus alienationis tempore in castris habuerat memoratis, a domino papa et suis successoribus in feudum de cetero teneant et exinde ipsius domini pape et Romane ecclesie vassalli sint perpetuo et fideles, et eis propter hoc prestent specialiter homagium personale. Pro qua venditione et tradicione recepit et habuit domina predicta a domino camerario superius memorato nomine domini pape et ecclesie Romane solvente centum et triginta tres libras, septem solidos minus quatuor denariorum bonorum proveniensium senatus; de quibus se bene quietam et pacatam vocavit, exceptioni non solute et non numerate sibi pecunie renunciando; et si predicta plus valent precio supradicto, totum a presenti eidem domino pape ad opus et utilitatem Romane ecclesie dedit et concessit libere imperpetuum. Pro quibus omnibus observandis firmiter et plenarie adimplendis omnia bona sua, mobilia et immobilia, presentia et futura, eidem domino pape et Romane ecclesie obligavit, et eadem propter hoc specialiter ipsorum nomine se constituit possidere. Renunciando in hiis omnibus pro se et suis heredibus omni juris auxilio canonici et civilis, consuetudini et statuto, et omni actioni, exceptioni, defensioni et rei que contra hoc possent obici instrumentum vel factum. Hanc autem vendicionem, tradicionem et omnia supradicta tactis sacrosanctis evangeliis juravit et promisit domina predicta rata semper et firma habere et non contra venire imperpetuum per se vel interpositam personam modo aliquo, fraude vel ingenio seu pretextu alicujus exceptionis competentis sibi nunc vel imposterum competiture; et quod predicta omnia alicui non vendidit nec de ipsis cum aliquo contractum fecit nec donavit vel impignoravit vel in aliquem transtulit titulo alicujus alienationis; sed si opus sit et necesse, promisit per juramentum omnia supradicta legitime defendere ab omni persona molestiam vel calumpniam faciente. Si vero predicta omnia ab ipsa domina et suis heredibus non fuerint perpetuo observata vel modo quolibet venient contra promissa, predictam pecuniam nomine pene duplam eidem domino pape et Romane ecclesie se soluturam sollempni stipulatione promisit, et pena soluta hujus vendicionis et tradicionis contractus et omnia supradicta in sua nichilominus firmitate persistent [1].

Dominus Alexander maritus domine predicte una cum dominis Johanne et Odone filiis eorumdem vendicioni, tradicioni et omnibus supradictis, libera et spontanea ipsorum voluntate consentientes, renunciaverunt omnibus juribus, actionibus et exceptionibus ipsis aliquo tempore in predictis competentibus et competituris, promittentes pro se et suis heredibus perpetuo vendicionem ipsam ratam et firmam habere et contra non venire sub pena predicta, quam si contra facerent eidem domino pape et Romane ecclesie se daturos promiserunt, et pena soluta omnia supradicta nichilominus firma et illibata permaneant. Ipse vero dominus Alexander cum dictis filiis suis juraverunt tactis corporaliter sacrosanctis evangeliis domino pape et ecclesie Romane propter hoc fidelitatem et homagium personale. Actum Anagnie in palacio Sancti Angeli. Cujus rei testes rogati interfuerunt :

dominus Stephanus capellanus domini pape testis rogatus est;

dominus Theobaldus Berardi de Anagnia testis rogatus est;

dominus Odo domini Gualteri de Anagnia testis rogatus est;

dominus Odorisius Pinctus de Paliano testis rogatus est;

Massarius mercator Senensis testis rogatus est;

Philippus serviens domini pape testis rogatus est;

et Perulinus serviens domini pape testis rogatus est.

Et ego Landus, imperiali auctoritate scriniarius predictis interfui et de consensu utriusque partis rogatus scripsi.

[CCCXII]. — Alia venditio facta per Guidonem Johannis Rolandi de roccis et castris Paliani et Serronis [2].

In nomine domini nostri Jesu Christi, amen. Anno ejusdem

1. *Cod.* persistens.

2. Anagni, 7 février 1236. — Muratori, *Ant.*, t. I, p. 701. — Guido, citoyen d'Anagni, vend au Saint-Siège, représenté par frère Thomas, camérier de Grégoire IX, ses droits sur Paliano et Serrone, moyennant une somme de 140 livres.

incarnationis millesimo ducentesimo tricesimo sexto, pontificatus domini Gregorii pape noni anno nono, indictione nona, mense februario die septima. Hac quidem die Guido Johannis Rolandi civis Anagnie, hac die presenti, sua propria et spontanea voluntate vendidit et irrevocabiliter tradidit domino fratri Thome domini pape camerario procuratorio nomine pro domino Gregorio papa et suis successoribus ad opus et utilitatem Romane ecclesie recipienti in perpetuum, videlicet omnia et singula que habet in roccis et castris Paliani et Serronis, cum domibus et casalinis infra roccas et castra eadem ad ipsum et suis heredibus et successoribus pertinentibus, et cum omni jure, jurisdictione, districtu, dominio et honore, et tam in vassallis quam in terris, vineis, pratis, montibus, collibus, planiciis, pascuis, silvis, aquis et communitatibus universis, sicut ipsi Guidoni et heredibus seu successoribus suis competunt vel pertinent pro diviso vel indiviso, tacite vel expresse, in predictis castris intus et extra et per totum eorumdem castrorum territorium vel districtum. Et quicquid ipse vel alia persona pro ipso de predictis omnibus possidet, a presenti nomine domini pape et ecclesie Romane se possidere co[n]stituit. Et dedit atque concessit ipsi domino camerario pro domino papa et ecclesia Romana liberam potestatem intrandi et accipiendi per se vel suum procuratorem auctoritate propria possessionem omnium predictorum, et habendi, tenendi, fruendi, permutandi et possidendi ad opus et utilitatem Romane ecclesie in perpetuum omnia supradicta. Necnon cessit et mandavit eidem domino camerario pro domino papa et ecclesia Romana omnes actiones reales et personales, utiles et directas, tacitas et expressas, generales et speciales, eidem Guidoni vel suis heredibus et successoribus aliquo tempore competentes vel competituras; salvo per omnia prenominato Guidoni et suis heredibus et successoribus perpetuo, quod universas possessiones et omnia immobilia extra municiones predictorum castrorum posita, possessiones et redditus vassallorum suorum, quos et que hujus alienationis tempore in castris habuerat memoratis, a domino papa et ecclesia Romana in feudum de cetero teneant, et exinde ipsius domini pape et Romane ecclesie vassalli sint perpetuo et fideles, et eis propter hoc specialiter prestent homagium personale. Pro qua vendicione et tradicione recepit et habuit Guido predictus a domino camerario superius memorato nomine domini pape et ecclesie Romane solvente centum et quadraginta bonorum et legalium proveniensium senatus. De quibus bene se quietum et pacatum vocavit, exceptioni non solute et non numerate sibi pecunie renuntiando. Et si predicta plus valent precio supradicto, totum a presenti eidem domino pape ad opus et utilitatem Romane ecclesie dedit et concessit libere in perpetuum. Pro quibus omnibus observandis firmiter et plenarie adimplendis, omnia bona sua mobilia et immobilia, presentia et futura, eidem domino pape et Romane ecclesie obligavit, et eadem propter hoc specialiter ipsorum nomine se constituit precario possidere. Renunciando in iis omnibus pro se et suis heredibus et successoribus omni juris auxilio canonici et civilis, consuetudini et statuto, et omni exceptioni, actioni, defencioni ac rei que contra hoc possent obici instrumentum vel factum. Hanc autem venditionem, tradicionem et omnia supradicta tactis sacrosanctis evangeliis juravit et promisit Guido predictus rata et firma semper habere, et contra non venire imperpetuum per se suosque heredes vel successores vel per aliquam ab eis submissam vel submittendam personam, modo aliquo, fraude vel ingenio, seu pretextu alicujus exceptionis competenti[s] sibi nunc vel imposterum competiture, et quod predicta omnia alicui non vendidit nec donavit vel impignoravit, nec cessit vel concessit, nec aliquem inde alicui contractum fecit, vel in alium transtulit titulo alicujus alienationis; sed si opus et necesse fuerit, legitime promisit per juramentum omnia supradicta defendere ab omni persona molestiam vel calumpniam faciente. Si vero predicta omnia ab ipso Guidone suis heredibus vel successoribus non fuerint perpetuo observata, vel modo quolibet venient contra premissa, predictam pecuniam nomine pene duplam eidem domino pape et suis successoribus et ecclesie Romane se soluturum sollempni stipulatione promisit; et pena soluta hujus vendicionis et tradicionis contractus et omnia supradicta in sua nichilominus firmitate persistant. Preterea Guido predictus dedit fidejussorem ducentarum librarum proveniensium senatus dominum Guidonem de Collemedio, quod Rolandus frater ipsius Guidonis in supradictis omnibus consenciet, cavet et refutabit. Qui dominus Guido dictam fidejussionem super se recepit, et promisit sub ipsa pena quod Rolandus predictus omnibus promissis consenciet, cavet perpetuo et refutabit et renunciabit omni juri, si quod haberet quocumque modo vel sibi competeret in omnibus superius memoratis. Insuper Guido predictus juravit domino pape et Romane ecclesie perpetuo fidelitatem et homagium personale.

Actum Anagnie in palacio sancti Angeli. Cujus rei testes rogati interfuerunt : domnus Stephanus capellanus domini pape testis rogatus est, dominus P. archipresbyter sancti Angeli testis rogatus est, dominus Philippus de Genna testis rogatus est, dominus Thomasius Rogerius testis rogatus est, frater R. castellanus Paliani testis rogatus est, Albertus domini pape cursor testis rogatus est, Gualterius ejusdem domini cursor testis rogatus est.

Et ego Landus imperiali auctoritate scriniarius predictis omnibus interfui, et de consensu utriusque partis rogatus scripsi.

[CCCXIII]. — Alia venditio facta per Bartholomeum Nucleriі de Paliano[1].

In nomine domini nostri Jesu Christi, amen. Anno ejus-

1. Anagni, 7 février 1236. — Barthélemy *Nucleriі* de Paliano

dem incarnationis millesimo ducentesimo tricesimo sexto, pontificatus domini Gregorii pape noni anno nono, indictione nona, mense februarii die septima. Hac quidem die Bartholomeus Nuclerii de Paliano sua propria et spontanea voluntate vendidit et irrevocabiliter tradidit domino fratri Thome domini pape camerario procuratorio nomine pro domino papa et suis successoribus ad opus et utilitatem Romane ecclesie recipienti imperpetuum, videlicet omnia et singula integraliter que habet in roccis et castris Paliani et Serronis cum domibus et casalinis infra roccas et castra eadem ad ipsum suos heredes et successores pertinentibus et cum omni jure, jurisdictione, districtu, dominio et honore, et tam in vassallis quam in terris, vineis, pratis, montibus, collibus, planiciis, silvis, pascuis, aquis et communitatibus universis, sicut ipsi Bartholomeo heredibus et successoribus suis competunt vel pertinent pro diviso vel indiviso, tacite vel expresse, in predictis castris intus et extra et per totum eorumdem castrorum territorium vel districtum, et quicquid ipse vel alia persona pro ipso de predictis omnibus possidet a presenti nomine domini pape et ecclesie Romane se constituit precario possidere. Et dedit atque concessit ipsi domino camerario pro domino papa et ecclesia Romana liberam potestatem intrandi et accipiendi per se vel suum procuratorem auctoritate propria possessionem omnium predictorum, et habendi, tenendi, fruendi, permutandi et possidendi ad opus et utilitatem Romane ecclesie imperpetuum omnia supradicta; necnon cessit et mandavit eidem domino camerario pro domino papa et ecclesia Romana omnes actiones reales et personales, utiles et directas, tacitas et expressas, generales et speciales eidem B. heredibus et successoribus suis aliquo tempore competentes vel competituras, salvo per omnia ipsi B. suis heredibus et successoribus perpetuo quod universas possessiones et omnia immobilia extra munitiones dictorum castrorum posita, possessiones et redditus vassallorum suorum quos et que hujus alienationis tempore in castris habuerat memoratis, a domino papa et ecclesia Romana in feudum de cetero teneant, et exinde ipsius domini pape et Romane ecclesie vassalli sint perpetuo et fideles, et eis propter hoc specialiter prestent homagium personale. Pro qua venditione et tradicione recepit et habuit Bartholomeus predictus a domino camerario superius memorato nomine domini pape et ecclesie Romane solvente ducentas et quinquaginta libras bonorum et legalium proveniensium senatus, de quibus bene se quietum et pacatum vocavit, exceptioni non solute et non numerate sibi pecunie renuntiando; et si predicta plus valent precio supradicto, totum a presenti eidem domino pape ad opus et utilitatem Romane ecclesie dedit et concessit libere imperpetuum. Pro quibus omnibus firmiter observandis et plenarie adimplendis omnia sua bona mobilia et immobilia, presencia et futura eidem domino pape et Romane ecclesie [obligavit], et eadem propter hoc specialiter ipsorum nomine se constituit precario possidere. Renunciando in hiis omnibus pro se et suis heredibus et successoribus omni juris auxilio canonici et civilis, consuetudini et statuto, et omni exceptioni defentioni ac rei que contra hoc possent obici instrumentum vel factum. Hanc autem venditionem, traditionem et omnia supradicta, tactis sacrosanctis Evangeliis juravit et promisit Bartholomeus predictus rata et firma semper habere et contra non venire imperpetuum per se suosque heredes vel successores vel per aliquam ab eis submissam vel submittendam personam, modo aliquo, fraude vel ingenio seu pretextu alicujus exceptionis competentis sibi nunc vel imposterum competiture, et quod predicta omnia alicui non vendidit nec donavit vel impignoravit nec cessit vel concessit nec aliquem inde alicui contractum fecit vel in alium transtulit titulo alicujus alienationis; set si opus fuerit et necesse legitime promisit defendere ab omni persona predicta legitime molestiam vel calu[m]pniam faciente, promittendo eciam per juramentum quod Maria soror sua in supradictis omnibus consenciet, cavet et refutabit. Si vero predicta omnia a Bartholomeo predicto suis heredibus vel successoribus non fuerint perpetuo observata vel modo quolibet venient contra premissa, predictam pecuniam nomine pene duplam eidem domino pape et suis successoribus et ecclesie Romane se soluturum sollempni stipulatione promisit; et pena soluta hujus venditionis et traditionis contractus et omnia supradicta in sua nichilominus firmitate persistant. Insuper Bartholomeus predictus juravit domino pape et ecclesie Romane perpetuo fidelitatem et homagium personale.

Actum in palacio Sancti Angeli Anagnini. Cujus rei testes rogati interfuerunt : dominus Stephanus domini pape capellanus testis rogatus est ; frater Rainaldus Paliani castellanus testis rogatus est; presbiter Samuel testis rogatus est; Leonardus de Marsia serviens domini pape testis rogatus est; Militus et Johannes Paltonerii testes rogati sunt.

Et ego Landus imperiali auctoritate scriniarius predictis omnibus interfui et de consensu utriusque partis rogatus scripsi.

[CCCXIV]. — Alia venditio facta per Odorisium Picaloctum de Paliano [1].

In nomine domini nostri Jesu Christi, amen. Anno ejusdem incarnationis millesimo ducentesimo tricesimo sexto,

vend au Saint-Siège, représenté par frère Thomas, camérier de Grégoire IX, tous ses droits sur Paliano et Serrone, moyennant une somme de 250 livres.

1. 7 février 1236. — Oderisio Picalotto, de Paliano, vend au Saint-Siège, représenté par frère Thomas, camérier de Grégoire IX, ses droits sur Paliano et Serrone. — La pièce n'a pas été transcrite tout entière.

pontificatus domini Gregorii pape noni anno nono, indictione nona, mensis februarii die septimo. Hac quidem die Odorisius Picaloctus de Paliano sua propria et spontanea voluntate vendidit et irrevocabiliter tradidit domino fratri Thome domini pape camerario procuratorio nomine pro domino papa et suis successoribus ad opus et utilitatem Romane ecclesie recipienti imperpetuum, videlicet omnia et singula integre que habet in roccis et castris Paliani et Serronis, cum domibus et casalinis infra roccas et castra eadem ad ipsum heredes et successores suos pertinentibus, et cum omni jure, jurisdictione, districtu, dominio et honore tam in vassallis quam in terris, vineis, pratis, montibus, collibus, planiciis, silvis, pascuis, aquis et communitatibus universis, sicut ipsi Odorisio suis heredibus et successoribus competunt pro diviso vel indiviso, tacite vel expressim, in predictis castris intus et extra et per totum eorumdem castrorum territorium vel districtum ; et quicquid ipse O. vel alia persona pro ipso de predictis omnibus tenet vel possidet, a presenti nomine domini pape et ecclesie Romane se constituit precario possidere ; et dedit atque concessit eidem domino camerario pro domino papa et ecclesia Romana liberam potestatem intrandi et accipiendi vel suum procuratorem auctoritate propria possessionem omnium predictorum, et habendi, tenendi, fruendi, permutandi et possidendi ad opus et utilitatem Romane ecclesie imperpetuum.

[CCCXV] 1. — De judicatu Gallure et Turritano et juramento Hubaldi judicis Gallure 2.

┼ In nomine domini nostri Jesu Christi. Hoc est exemplum cujusdam publici instrumenti hujus tenoris :

In nomine Domini, amen. Anno Domini MCCXXXVI, indictione X, tempore domini Gregori VIIII pape anno X, tertia die exeunte mense martii, in presentia dominorum Gisarcliensis et Empuriensis episcoporum, mei Gregorii sacrosancte Romane ecclesie scriniarii et subscriptorum testium, dominus Hubaldus judex Galluriensis et Turritanus recognovit et fuit confessus publice et non cohactus, se habere, tenere et possidere ab ecclesia Romana judicatum Turritanum quem habet pro domina Adelasia uxore sua, et alia que ad ipsam hereditario jure pertinent tam in Sardinia quam in Corsica, Pisis, Massa et ubicumque sunt. Pro quibus omnibus ecclesie Romane juramentum fidelitatis pres[ti]tit, magistro Alexandro capellano et legato apostolice sedis nomine ipsius Romane ecclesie dictum sacramentum recipiente, cujus tenor talis est :

« Ego Hubaldus judex Galluriensis et Turritanus ab hac hora in antea fidelis ero et obediens beato Petro sancteque Romane ecclesie et domino meo pape Gregorio ejusque successoribus canonice intrantibus. Non ero in facto nec in dicto neque in consilio ut ipse vel legatus sive nuntius ejus vitam perdant aut membrum aut capiantur mala captione. Consilium quod mihi dominus papa crediturus est per se vel per literas sive per nuntium suum, me sciente ad ipsius damnum nulli pandam. Regalia beati Petri, et specialiter Sardiniam, adjutor ero ad retinendum et defendendum contra omnem hominem et reacquirendum alia jura ecclesie Romane ubicumque fuerint, cum a domino papa vel ejus certo nuntio fuero requisitus. Insuper predictum judicatum Turritanum et alia que ad supradictam dominam Adelasiam uxorem meam pertinent nemini supponam neque alio modo diminuam, sine mandato et licentia summi pontificis. Legatum apostolice sedis honeste recipiam et in eundo et redeundo honorifice tractabo et in suis necessitatibus adjuvabo. »

Actum in palatio regni Turritani de Ardera coram subscribtis testibus, videlicet Girsarcliensi et Empuriensi episcopis, domino Lamberto abbate de Falesia, .. abbate de Saccaria, fratre Orlando monacho de Saccaria, .. priore Girarcliensi, magistro Benencasa canonico sancti Michaelis Lucani, et Benedicto clerico de Alatro, et multis militibus Pisanis ibidem presentibus, et aliis.

Ego Gregorius sacrosancte Romane ecclesie scriniarius de mandato dicti domini legati hoc instrumentum scribsi et conplevi, meoque signo signavi et in publicam formam redegi.

Et ego Nicolaus Ferentinus, sancte Romane ecclesie scriniarius, hoc instrumentum sicut inveni in publico instrumento exemplari suo, nil addens vel minuens vel mutans, de verbo ad verbum actoritate apostolice sedis in publicam formam scribsi et signum feci.

[CCCXVI]. — De eodem 1.

┼ In nomine domini nostri Jesu Christi. Hoc est exemplum cujusdam publici instrumenti hujus tenoris :

1. Ici commence un dossier de vingt pièces relatives aux droits du Saint-Siège sur les judicatures de Torres, Gallure et Arborea, en Sardaigne. Elles vont du 29 mars 1236 au au 29 mai 1237. Toutes sont de la même écriture ; toutes ont été enregistrées par le scriniaire Nicolas de Ferentino, dont elles portent le monogramme à la fin.

2. Ardera, 29 mars 1236. — Muratori, *Ant.*, t. VI, p. 11. — Hubald, juge de Gallure et de Torres, reconnaît tenir du Saint-Siège la judicature de Torres et les autres domaines de sa femme Adelasia, tant en Sardaigne et en Corse que sur le continent, et prête serment de fidélité à Grégoire IX.

1. Ardera, 29 mars 1236. — Muratori, *Ant.*, t. VI, p. 9. Même aveu et même serment ; d'Adelasia elle-même, « reine » de Torres et Gallure.

In nomine Domini, amen. Anno Domini MCCXXXVI, indictione X, tempore domini Gregorii VIII pape anno X, tertia die exeunte mense martii, in presentia dominorum Gisarclensis et Empuriensis episcoporum, mei Gregorii sacrosancte Romane ecclesie scriniarii et subscribtorum testium, domina Adelasia regina Turritana et Gallurensis recognovit et fuit confessa publice et non coacta, presente et consentiente domino Hubaldo viro suo, judice Gallurensi et Turritano, se habere, tenere et possidere judicatum Turritanum et omnia que ad ipsam dominam hereditario jure pertinent tam in Sardinia quam in Corsica, Pisis, Massa et ubicumque sunt [ab ecclesia Romana]. Pro quibus omnibus ecclesie Romane juramentum fidelitatis prestitit, magistro Alexandro capellano et legato apostolice sedis nomine ipsius Romane ecclesie dictum sacramentum recipiente, cujus tenor talis est :

« Ego domina Adelasia regina Turritana et Gallurensis ab hac hora in antea fidelis ero et obediens beato Petro sancteque Romane ecclesie et domino meo pape Gregorio ejusque successoribus canonice intrantibus. Non ero in facto nec in dicto neque in consilio ut ipse vel legatus sive nuntius ejus vitam perdant aut membrum aut capiantur mala captione. Consilium quod mihi dominus papa crediturus est per se vel per literas sive per nuntium suum me sciente ad ipsius damnum nulli pandam. Regalia beati Petri et specialiter Sardiniam, adjutrix ero ad retinendum et defendendum contra omnem hominem et reacquirendum alia jura ecclesie Romane ubicumque fuerint, cum a domino papa vel ejus certo nuntio fuero requisita. Insuper predictum judicatum Turritanum et alia que ad me pertinere noscuntur nemini supponam, neque aliquo modo diminuam sine mandato et licentia summi pontificis. Legatum apostolice sedis honeste recipiam et in eundo et redeundo honorifice tractabo et in suis necessitatibus adjuvabo. »

Actum in palatio regni Turritani de Ardera, coram subscribtis testibus, videlicet Gisarcliensi et Empuriensi episcopis, domino Lamberto abbate de Falesia, .. abbate de Saccaria, fratre Orlando monacho de Saccaria, .. priore Gisarcliensi, magistro Benenencasa canonico sancti Michaelis Lucani, et Benedicto clerico de Alatro, et multis militibus Pisanis, et aliis.

Ego Gregorius sacrosancte Romane ecclesie scriniarius, de mandato dicti domini legati hoc instrumentum scribsi et complevi meoque signo signavi et in publicam formam redegi.

Et ego Nicolaus Ferentinus sancte Romane ecclesie scriniarius hoc instrumentum sicut inveni in publico instrumento exemplari suo, nihil addens vel minuens vel mutans, de verbo ad verbum, actoritate apostolice sedis in publicam formam scripsi et signum feci.

[CCCXVII]. — De eodem. — Adelisia regina Turritana et Gallurensis donavit domino pape totam terram judicatus Turritani et omnia que habebat infra insulam Sardinie [1].

† In nomine domini nostri Jesu Christi. Hoc est exemplum cujusdam instrumenti hujus tenoris :

In nomine Domini, amen. Anno Domini MCCXXXVI, indictione XI, tempore domini Gregorii VIIII pape anno XI, tertia die exeunte mense martii, in presentia dominorum Gisarclensis et Empuriensis episcoporum, mei Gregorii sacrosancte Romane ecclesie scriniarii et subscriptorum testium, ego Adelasia regina Turritana et Gallurensis, sana et incolumis corpore et mente, de plano et in veritate recognoscens Romanam ecclesiam esse matrem et dominam meam, et totam terram judicatus Turritani ad jus et proprietatem ejus spectare, libera et spontanea mea voluntate, pro salute anime mee et remissione peccatorum parentum meorum, do, dono, cedo et concedo inter vivos et irrevocabiliter et in perpetuum tibi magistro Alexandro capellano et legato apostolice sedis recipienti jure et nomine domini Gregorii noni summi pontificis et ipsius ecclesie Romane, terram ipsam et omnia alia bona mea que ad me hereditario jure pertinent tam in insula Sardinie quam in Corsica, Pisis et Massa, et ubicumque habeo, cum omnibus et singulis ad se pertinentibus, et aliis juribus et rationibus que ad me pertinere noscuntur. Et constituo me illa nomine Romane ecclesie possidere, ita quod filia vel filii mei legitimi, si habuero, mihi succedant, et predicti filii mei legitimi recipiant ea omnia ab ecclesia Romana in quibus mihi succedent, et ab ipsa recognoscant, et pro ipsa teneant et possideant. Quod si mortui fuerint sine legitimis filiis, predicta omnia sine diminutione aliqua ad Romanam ecclesiam revertantur.

Actum in palatio regni Turritani de Ardera, coram subscribtis testibus, videlicet domino... abbate de Falesia,.. abbate de Saccaria, fratre Orlando monacho de Saccaria, Benedicto clerico de Alatro, magistro Benencasa clerico dicti domini legati, Onfredone familiare domini Raynerii cardinalis, nobilibus viris domino Monacho, domino Bartholomeo vicecomitibus Pisanis, domino Albizo, domino Truffa, et pluribus aliis.

Ego Gregorius, sacrosancte Romane ecclesie scriniarius, hiis omnibus interfui, et hoc instrumentum scribsi et complevi meoque signo signavi et in publicam formam redegi.

Et ego Nicolaus Ferentinus sancte Romane ecclesie scriniarius, hoc instrumentum, sicut inveni in predicto publico instrumento, nil addens vel minuens vel mutans, de verbo ad verbum, actoritate sedis apostolice exemplavi et in publicam formam scribsi et signum feci.

1. Ardera, 29 mars 1236. — Muratori, *Ant.*, t. VI, p. 9. — La reine Adelasia donne au Saint-Siège, représenté par Alexandre, chapelain et légat de Grégoire IX, sa judicature de Torres.

[CCCXVIII]. — DE EODEM. — JUDEX ET JUDICISSA GALLURENSIS ET TURRITANA JURARUNT STARE MANDATIS DOMINI PAPE [1].

† In nomine domini nostri Jesu Christi. Hoc est exemplum cujusdam publici instrumenti hujus tenoris :

In nomine Domini. Amen. Anno Domini MCCXXXVI, indictione X, tempore domini Gregorii VIIII pape anno X, tertia die exeunte mense martii, in presentia dominorum Gisarcliensis et Empuriensis episcoporum, mei Gregorii sacrosancte Romane ecclesie scriniarii et subscriptorum testium, dominus Hubaldus judex Gallurensis et Turritanus et domina Adelasia ejus uxor judicissa Turritana et Gallurensis, tactis sacrosanctis evangeliis juraverunt sine fraude, dolo ac malo ingenio stare, parere et in omnibus obedire generaliter, precise et sine condicione aliqua preceptis domini pape que et quot dominus papa per se vel per nuntios sive per literas suas vel magister Alexander domini pape capellanus apostolice sedis legatus ipsis pro domino papa et ecclesia Romana per se vel per nuntios sive per literas suas fecerit. Et ea in omnibus et per omnia observare et facere observari promiserunt.

Actum in palatio regni Turritani de Ardera, coram subscriptis testibus, videlicet Gisarcliensi et Empuriensi episcopis, domino Lamberto abbate de Falesia, . abbate de Saccaria, fratre Orlando monacho de Saccaria,.. priore Gisarclensi, magistro Benencasa canonico sancti Michaelis Lucani, et Benedicto, clerico de Alatro, et multis militibus Pisanis ibidem presentibus, et aliis.

Ego Gregorius sacrosancte Romane ecclesie scriniarius, de mandato dicti domini legati hoc instrumentum scribsi et complevi meoque signo signavi et in publicam formam redegi.

Et ego Nicolaus Ferentinus sancte Romane ecclesie scriniarius, hoc instrumentum sicut inveni in predicto publico instrumento, nil addens vel minuens vel mutans, de verbo ad verbum actoritate sedis apostolice exemplavi et in publicam formam scribsi et signum feci.

[CCCXIX]. — CONCESSIO CASTRI QUOD DICITUR MONTIS ACUTI [2].

† In nomine domini nostri Jesu Christi. Hoc est exemplum cujusdam publici instrumenti hujus tenoris :

In nomine Domini, anno Domini MCCXXXVII, indictione XI, tempore domini Gregorii VIIII pape anno XI, quartadecima die mensis aprilis. Pateat omnibus manifeste quod domina Adelasia regina Turritana et Gallurensis et dominus Hubaldus vir ejus judex Gallurensis et Turritanus sponte et bona voluntate, nulla coactione interveniente, dederunt, tradiderunt et concesserunt ecclesie Romane et domino Gregorio summo pontifici ejusque successoribus canonice intrantibus pro ipsa ecclesia Romana, castrum quod dicitur Monte Acutus liberaliter, pure et sine aliqua condicione habendum, tenendum et custodiendum pro ipsa ecclesia Romana et faciendum omnia quecumque summus pontifex pro ipsa ecclesia Romana de ipso castro facere voluerit, magistro Alexandro capellano et legato apostolice sedis pro ipsa et nomine ipsius ecclesie Romane predictum castrum recipiente.

Actum in palatio regni Turritani de Ardera, coram subscribtis testibus, videlicet... episcopo Empuriensi,... abbate de Saccaria, Lamberto abbate de Falesia, Vito presbytero, Paulo et Johanne fratribus de ordine Minorum, magistro Benencasa canonico sancti Michaelis Lucani, Benedicto clerico sancti Stephani de Alatro, Johanne et Thomasio civibus Alatrinis, et Conio de Verulis, et multis aliis.

Ego Gregorius sacrosancte Romane ecclesie scriniarius de mandato dicti domini legati hoc instrumentum scribsi et complevi meoque signo signavi et in publicam formam redegi.

Et ego Nicolaus Ferentinus sancte Romane ecclesie scriniarius, hoc instrumentum sicut inveni in predicto publico et autentico instrumento, nil addens vel minuens vel mutans, de verbo ad verbum actoritate sedis apostolice exemplavi et in publicam formam scribsi et signum feci.

[CCCXX]. — DE EODEM CASTRO [1].

† In nomine domini nostri Jesu Christi. Hoc est exemplum cujusdam publici instrumenti hujus tenoris :

In nomine Domini, amen. Anno Domini MCCXXXVII, indictione XI, tempore domini Gregorii VIIII pape anno XI, sextodecimo die mensis aprelis. Pateat omnibus manifeste quod magister Alexander capellanus et legatus apostolice sedis assignavit et dedit castrum quod dicitur Monte Acutus ad tenendum, servandum et custodiendum pro Romana ecclesia et domino papa Gregorio ejusque successoribus canonice intrantibus episcopo Empuriensi, et ad resignandum tamtum ei et nulli alii, cui summus pontifex mandaverit resignari. Et ipsum episcopum posuit in corporalem

1. [Ardera], 29 mars 1236. — Muratori, *Ant.*, t. VI, p. 11. — Hubald et Adelasia (voir les chartes précédentes) s'engagent à obéir aux ordres du pape Grégoire IX et de son légat Alexandre.

2. Ardera, 14 avril 1237. — Muratori, *Ant.*, t. VI, p. 17. — La « reine » Adelasia et son mari donnent au Saint-Siège, représenté par le légat Alexandre, le château de Monte Acuto. Ce château était situé dans le diocèse de Castro, en Sardaigne, non loin d'Oschiri.

1. Montacuto, 18 avril 1237. — Muratori, *Ant.*, t. VI, p. 19. — Le légat Alexandre confie la garde de ce château à l'évêque d'Ampurias.

possessionem dicti castri et cassari, claves ejus eidem episcopo concedendo.

Actum in dicto castro, coram subscribtis testibus, videlicet domino Trogodorio episcopo Castrensi,.. abbate de Saccaria, domino Lamberto abbate de Falesia, magistro Benencasa canonico sancti Michaelis Lucani, Benedicto clerico sancti Stephani de Alatro, Conio de Verulis, Johanne majore de camera, et aliis multis.

Ego Gregorius sacrosancte Romane ecclesie scriniarius de mandato dicti domini legati hoc instrumentum scribsi et complevi meoque signo signavi et in publicam formam redegi.

Et ego Nicolaus Ferentinus sancte Romane ecclesie scriniarius hoc instrumentum sicut inveni in predicto publico et autentico instrumento, nil addens vel minuens vel mutans, de verbo ad verbum actoritate sedis apostolice exemplavi et signum feci.

[CCCXXI]. — De castro eodem [1].

† In nomine domini nostri Jesu Christi. Hoc est exemplum cujusdam instrumenti hujus tenoris :

In nomine Domini, amen. Anno Domini MCCXXXVII, indictione XI, tempore domini Gregorii VIIII pape anno XI, quartodecimo die mensis aprelis. Pateat omnibus manifeste quod domina Adelasia regina Turritana et Gallurensis, de consensu et voluntate viri sui domini Hubaldi judicis Gallurensis et Turritani, promisit et obligavit se et suos heredes sub pena omnium bonorum suorum magistro Alexandro capellano et legato apostolice sedis recipienti pro domino papa et ecclesia Romana, quod si dominus papa vellet habere castrum Montiscutianum quod petebat ab ea dictus legatus et restituere dicte domine Adelasie castrum Montis Acuti, quod ipsa domina Adelasia et vir ejus concedent et tradent sine mora dictum castrum Montiscutianum domino pape pro ecclesia Romana et assignabunt illud cui dominus papa mandaverit assignari.

Actum in palatio regni Turritani de Ardera, coram subscriptis testibus, videlicet domino... episcopo Empuriensi,... abbate de Saccaria, domino Lamberto abbate de Falesia, Vito presbytero, Paulo et Johanne de ordine Fratrum Minorum, magistro Benencasa canonico sancti Michaelis Lucani, Benedicto clerico sancti Stephani de Alatro, Johanne et Thomasio civibus Ala[t]rinis, et Conio de Verulis, et multis aliis.

Ego Gregorius sacrosancte Romane ecclesie scriniarius de mandato dicti domini legati hoc instrumentum scribsi et conplevi meoque signo signavi et in publicam formam redegi.

Et ego Nicolaus Ferentinus sancte Romane ecclesie scriniarius hoc instrumentum sicut inveni in predicto publico et autentico instrumento, nil addens vel minuens vel mutans, de verbo ad verbum actoritate sedis apostolice exemplavi et signum feci.

[CCCXXII]. — Census quatuor librarum boni argenti debiti pro judicatu Turritano [1].

† In nomine domini nostri Jesu Christi. Hoc est exemplum cujusdam publici instrumenti hujus tenoris :

In nomine Domini, amen. Anno Domini MCCXXXVII, indictione XI, tempore domini Gregorii VIIII pape anno XI, tertia die exeunte mense maii. Pateat omnibus manifeste quod domina Adelasia regina Turritana et Gallurensis sponte et bona voluntate recognoscens dominium et proprietatem judicatus Turritani ad Romanam ecclesiam pertinere, a qua et pro qua publice est confessa se habere tenere et possidere, cujus investitionem eadem domina Turritana recepit per manus magistri Alexandri capellani et legati Apostolice Sedis ; propter quod promisit singulis annis nomine census solvere et dare quatuor libras boni argenti ecclesie Romane vel ejus certo nuntio. Ad cujus solutionem se suosque heredes legitimos et successores perpetuo obligavit. Preterea statuit et firmiter ordinavit ut si absque legitimis filiis moreretur, tota terra judicatus Turritani ad Romanam ecclesiam, cujus est, libere revertatur ; et similiter si filii ejus sine filiis decederent, dicta terra judicatus Turritani ad Sedem Apostolicam devolvatur.

Actum in palatio regni Turritani de Ardera, coram subscribtis testibus, videlicet domino Johanne episcopo Gisarcliensi, ... abbate de Saccaria, domino Lamberto abbate de Falesia, Johanne majore de camera, Benedicto clerico de Alatro, magistro Benencasa canonico Sancti Michaelis Lucani, et aliis multis.

Ego Gregorius sacrosancte Romane ecclesie scriniarius, de mandato dicti domini legati hoc instrumentum scribsi et complevi meoque signo signavi et in publicam formam redegi.

Et ego Nicolaus Ferentinus sancte Romane ecclesie scriniarius, hoc instrumentum sicut inveni in predicto publico et autentico instrumento, nil addens vel minuens vel mu-

1. Ardera, 14 avril 1237. — Muratori, *Ant.*, t. VI, p. 19. — Adelasia, du consentement de son mari, s'oblige, elle et ses successeurs, à échanger le château de Monte Acuto, déjà donné au Saint-Siège, avec celui de Monte Cutiano, dès que le pape en manifestera le désir.

1. Ardera, 29 mai 1237. — Muratori, *Ant.*, t. VI, p. 19. — La « reine » Adelasia reconnaît la suzeraineté du Saint-Siège sur sa principauté et s'engage à payer un cens annuel de quatre livres. Cf. ci-dessus, p. 235.

tans, actoritate sedis apostolice de verbo ad verbum exemplavi et signum feci.

[CCCXXIII]. — Responsio judicis Gallurensis et Turritani super juramento hlias prestito per eum de stando mandatis domini pape[1].

† In nomine domini nostri Jesu Christi. Hoc est exemplum cujusdam publici instrumenti hujus tenoris :

In nomine Domini, amen. Anno Domini MCCXXXVI, indictione X, tempore domini Gregorii VIIII pape anno X, tertio die exeunte mense martii. In presentia mei Gregorii sacrosancte Romane ecclesie scriniarii et subscriptorum testium, dominus Hubaldus judex Galluriensis et Turritanus ea die quando juravit stare mandatis domini pape et ecclesie Romane et quando fuit confessus se habere, tenere et possidere judicatum Turritanum ab ecclesia Romana, interrogatus a magistro Alexandro capellano et legato apostolice sedis tunc ab ipso juramentum fidelitatis recipiente, ut deberet jurare simili modo de judicatu Gallurensi sicut de judicatu Turritano juravit, dictus judex respondit quod non audebat nec poterat facere, quia de ipso judicatu fecerat juramentum fidelitatis Pisanis, cum erat Pisis. Et ipse cum pluribus Pisanis ibidem astantibus rogabat dictum legatum ut istud sibi non injungeret, quia si faceret penitus degerabat. Unde rogabat legatum et dicebat quod si dominus papa vel legatus ipsum a dicto juramento absolverent faceret libentissime de dicto judicatu Gallurensi mandata domini pape et dicti legati. Alioquin dicebat mandata domini pape et prenominati legati de dicto judicatu facere se non posse.

Actum in palatio regni Turritani de Ardera, coram subscriptis testibus, videlicet Gisarcliensi et Empuriensi episcopis, domino Lamberto abbate de Falesia, .. abbate de Saccaria, fratre Orlando monacho de Saccaria, .. priore Gisarcliensi, magistro Benencasa canonico sancti Michaelis Lucani, et Benedicto clerico de Alatro, et multis militibus Pisanis ibidem presentibus.

Ego Gregorius sacrosancte Romane ecclesie scriniarius de mandato dicti domini legati hoc instrumentum scripsi et complevi meoque signo signavi et in publicam formam redegi.

Et ego Nicolaus Ferentinus sancte Romane ecclesie scriniarius hoc instrumentum sicut inveni in predicto publico et autentico instrumento, nil addens vel minuens vel mutans, actoritate sedis apostolice de verbo ad verbum exemplavi et signum feci.

1. Ardera, 29 mars 1236. — Muratori, *Ant.*, t. VI, p. 13. — Hubald, juge de Gallure et de Torres, déclare ne pouvoir prêter, pour la judicature de Gallure, le même serment que pour celle de Torres, ayant déjà prêté, pour Gallure, serment de fidélité à la république de Pise.

[CCCXXIV]. — Nuncius domini pape excommunicavit publice ne quis notarius faceret instrumentum sine mandato ipsius de verbis habitis inter ipsum et judicem et judicissam Turritanos et Gallurenses[1].

† In nomine domini nostri Jesu Christi. Hoc est exemplum cujusdam publici instrumenti hujus tenoris.

In nomine Domini, amen. Anno Domini M[CCXXXVII], indictione XI, temporedo mini Gregorii VIIII pape anno XI, tertia die exeunte mense martii, in presentia dominorum Gisarcliensis et Empuriensis episcopornm, mei Gregorii sacrosancte Romane ecclesie scriniarii et subscribtorum testium, magister Alexander domini pape capellanus, apostolice sedis legatus, eo die et hora quo vel qua dominus Hubaldus judex Galluriensis et Turritanus et domina Adelasia regina Gallurensis et Turritana juraverunt stare mandato et mandatis domini pape et ecclesie Romane et ejusdem magistri Alexandri apostolice sedis legati et prestiterunt juramentum fidelitatis domino pape et ecclesie Romane, excommunicavit publice ne quis notarius vel judex de omnibus verbis sive tractatibus que habebat sive habiturus erat cum eodem domino Hubaldo judice Turritano et Galluriensi et domina Adelasia uxore sua faceret cartam aliquam sive publicum instrumentum absque ejus mandato et licentia speciali.

Actum in palatio Ardere, coram subscriptis testibus, videlicet domino .. abbate de Falesia, domino .. abbate de Saccaria, .. priore de Gisarclo, fratre Orlando monacho de Saccaria, Benedicto et magistro Benencasa clericis domini legati supradicti.

Ego Gregorius sacrosancte Romane ecclesie scriniarius, de mandato predicti magistri Alexandri domini pape capellani et apostolice sedis legati scripsi et complevi meoque signo signavi et in publicam formam redegi.

Et ego Nicolaus Ferentinus sancte Romane ecclesie scriniarius hoc instrumentum sicut inveni in predicto publico et autentico instrumento, nil addens vel minuens vel mutans, actoritate sedis apostolice de verbo ad verbum exemplavi et signum feci.

[CCCXXV]. — Concessio facta per legatum nomine Romane ecclesie domine Adelasie uxori domini Hubaldi de terra judicatus Turritani[2].

† In nomine domini nostri Jesu Christi. Hoc est exemplum cujusdam publici instrumenti hujus tenoris.

1. Ardera, 29 mars 1237. — Muratori, *Ant.*, t. VI, p. 13. — Le légat Alexandre défend aux notaires et aux juges de dresser, sans sa permission, des actes relatifs aux négociations qu'il poursuit avec le juge et la reine de Gallure et Torres.

2. Ardera, 23 avril 1237. — Muratori, *Ant.*, t. VI, p. 13. —

In nomine Domini, amen. Anno Domini MCCXXXVII, indictione XI, tempore domini Gregorii VIIII pape anno XI, octavo die exeunte mense aprelis. Pateat omnibus manifeste quod in presentia mei Gregorii sacrosancte Romane ecclesie scriniarii et subscriptorum testium magister Alexander cappellanus et legatus Apostolice Sedis concessit et dedit domine Adelasie uxori domini Hubaldi judicis Galluriensis filiisque ejus legitimis pro ipsa ecclesia Romana terram judicatus Turritani et omnia alia que sibi hereditario jure pertinent tam in Sardinia quam in Corsica, Pisis, Massa et aliis locis. Que omnia recognovit dicta domina Adelasia ad Romanam ecclesiam pertinere. Et de hiis omnibus eam investivit, ita tamen quod si absque filiis legitimis decederet, terra ipsa et omnia alia bona ipsius libere ad Romanam ecclesiam cujus sunt revertantur.

Actum in palatio regni Turritani de Ardera, coram subscriptis testibus, videlicet domino Lamberto abbate de Falesia, magistro Benencasa canonico Sancti Michaelis Lucani, Benedicto clerico de Alatro, Vito presbytero, Paulo et Johanne de ordine Fratrum Minorum, Johanne et Thomasio de Alatro, Johanne majore de camera et multis aliis.

Ego Gregorius sacrosancte Romane ecclesie scriniarius, de mandato dicti domini legati hoc instrumentum scripsi et complevi meoque signo signavi et in publicam formam redegi.

Et ego Nicolaus Ferentinus sancte Romane ecclesie scriniarius hoc instrumentum sicut inveni in predicto publico et autentico instrumento, nil addens vel minuens vel mutans, actoritate sedis apostolice de verbo ad verbum exemplavi et signum feci.

[CCCXXVI]. — De judicatu Arboree, qui tenetur ab ecclesia Romana [1].

† In nomine domini nostri Jesu Christi. Hoc est exemplum cujusdam publici instrumenti sigillo plumbeo pendenti signati, hujus tenoris :

In nomine Domini, amen. Anno Domini MCCXXXVII, indictione XI, tempore domini Gregorii VIIII pape anno XI, tertia die exeunte mense aprelis. Pateat omnibus manifeste quod in presentia mei Gregorii sacrosancte Romane ecclesie scriniarii et subscriptorum testium, dominus Petrus judex Arboree publice, sponte et non coactus recognoscens ecclesiam Romanam esse matrem et dominam suam, confessus est se habere, tenere et possidere regnum sive judicatum Arboree ab ecclesia Romana et pro ecclesia Romana. Pro quo ecclesie Romane et domino Gregorio VIIII pape ejusque successoribus canonice intrantibus juramentum fidelitatis prestitit, predictum juramentum magistro Alexandro capellano et legato sedis apostolice pro Romana ecclesia et domino papa recipiente, cujus forma talis est :

« Ego judex Petrus Arboree ab hac hora in antea fidelis ero et obediens beato Petro sancteque Romane ecclesie et domino meo pape Gregorio ejusque successoribus canonice intrantibus. Non ero in facto, nec in dicto neque in consilio ut ipse vel legatus sive nuntius ejus vitam perdant aut membrum vel capiantur mala captione. Consilium quod mihi dominus papa crediturus est per se vel per literas sive per nuntium suum, me sciente ad ipsius dampnum nulli pandam. Regalia beati Petri et specialiter Sardiniam adjutor ero ad retinendum et defendendum contra omnem hominem et reacquirendum alia jura ecclesie Romane ubicumque fuerint, cum a domino papa vel ejus nuntio sive per litteras ipsius fuero requisitus, et ea postquam reacquisita fuerint defendendum et retinendum. Et predictum judicatum Arboree nemini supponam neque aliquo modo diminuam sine licentia et mandatu summi pontificis. Legatum apostolice sedis honeste recipiam et eum in eundo et redeundo honorifice tractabo et in suis necessitatibus adjuvabo. Et alia que continentur in forma fidelitatis promitto me firmiter observare. »

Actum apud Bonarcantum, in atrio beate Marie de Bonarcanto, coram subscriptis testibus, videlicet domino ... archiepiscopo Calaritano, domino ... archiepiscopo Arborensi, domino ... episcopo Terralbensi, domino Petro episcopo sancte Juste, domino Johanne episcopo Usellensi, domino Sergio episcopo Suellensi, domino Johanne episcopo Gisarcliensi, domino Oberto episcopo Plavacensi, domino Lamberto abbate de Falesia, domino Nicolao priore de Bonarcanto, Benedicto clerico de Alatro, Onfredone familiare domini Raynerii cardinalis, Johanne et Thomasio de Alatro, Conio de Verulis, presentibus clericis, nobilibus et multis aliis in plena curia.

Ego Gregorius sacrosancte Romane ecclesie scriniarius iis omnibus interfui et de mandato magistri Alexandri cappellani et legati apostolice sedis scripsi et complevi meoque signo signavi et in publicam formam redegi.

Ad cujus rei perpetuam firmitatem, ego Petrus, Dei et Romane ecclesie gratia judex Arboree, presens instrumentum feci mei sigilli munimine roborari.

Et ego Nicolaus Ferentinus sancte Romane ecclesie scriniarius, sicut inveni in predicto publico et autentico instrumento pendenti plumbeo sigillo signato, actoritate sedis apostolice hoc presens exemplum de verbo ad verbum scripsi et signum feci.

Le légat Alexandre investit Adelasia de la judicature de Torres et de tous les domaines qu'elle tient du Saint-Siège, tant sur le continent que dans les îles.

1. Bonarcado, 28 avril 1237. — Muratori, *Ant.*, t. VI, p. 15. — Pierre, juge d'Arborea, prête serment de fidélité à Grégoire IX.

[CCCXXVII]. — De censu pro judicatu Arboree et est m. c. bisantiorum[1].

† In nomine domini nostri Jesu Christi, Hoc est exemplum cujusdam publici instrumenti pendenti plumbeo sigillo signati, hujus tenoris :

In nomine Domini, amen. Anno Domini MCCXXXVII, indictione XI, tempore domini Gregorii VIIII pape anno XI, tertia die exeunte mense aprelis. Pateat omnibus manifeste quod dominus Petrus judex Arboree sponte et bona voluntate recognovit dominium et proprietatem judicatus Arboree ad Romanam ecclesiam pertinere ; a qua et pro qua publice confessus est se habere, tenere et possidere ; cujus inves[ti]onem idem judex Arboree recepit per manus magistri Alexandri apostolice sedis legati cum quodam vexillo in quo erant due claves cum una cruce. Propter quod promisit singulis annis nomine census solvere et dare mille et centum bisantios ecclesie Romane vel ejus certo nuntio ; ad cujus solutionem se suosque legitimos filios obligavit. Preterea statuit et firmiter ordinavit ut si absque legitimis filiis moreretur, tota terra judicatus Arboree ad Romanam ecclesiam cujus est libere revertatur. Et similiter si filii ejus sine filiis decederent, dicta Arborea ad sedem apostolicam devolvatur.

Actum in ecclesia beate Marie de Bonarcanco coram subscriptis testibus, videlicet domino Leonardo Calaritano archiepiscopo, domino Trogodorio archiepiscopo Arborensi, domino Constantino episcopo Terralbensi, domino Johanne episcopo Usellensi, Sergio episcopo Suellensi, domino Johanne episcopo Gisarcliensi, Trogodorio episcopo Castrensi, Constantio episcopo Othanensi, Oberto episcopo Ploacensi, Nicolao priore de Bonarcanto, Lamberto abbate de Falesia, Benedicto clerico de Alatro, Onfredone familiare domini Raynerii cardinalis.

Ego Gregorius sacrosancte Romane ecclesie scriniarius hiis omninus interfui et de mandato dicti magistri Alexandri scribsi et complevi meoque signo signavi et in publicam formam redegi.

Ad cujus rei perpetuam firmitatem ego Petrus Dei et sancte Romane ecclesie gratia judex Arboree presens instrumentum feci sigilli mei munimine roborari.

Et ego Nicolaus Ferentinus sancte Romane ecclesie scriniarius, sicut inveni in predicto publico et autentico instrumento pendenti plumbeo sigillo signato, actoritate sedis apostolice ita de verbo ad verbum exemplavi et signum feci.

1. Bonarcado, 28 avril 1237. — Muratori, *Ant.*, t. VI. p. 15. — Pierre, juge d'Arborea, reçoit l'investiture de sa judicature par un étendard que lui remet le légat Alexandre, et reconnaît devoir au Saint-Siège un cens annuel de 1100 besants. Cf. ci-dessus, p. 235.

[CCCXXVIII]. — Judex Arboree cum uxore sua et tota terra judicatus recipiuntur sub protectione Romane ecclesie cui subsunt[1].

† In nomine domini nostri Jesu Christi. Hoc est exemplum cujusdam publici instrumenti pendenti plumbeo sigillo signati, hujus tenoris :

Magister Alexander domini pape capellanus, apostolice sedis legatus, nobili et illustri viro domino Petro judici Arboree salutem in Domino. Sacrosancta Romana ecclesia devotos et humiles filios ex assuete pietatis officio propensius diligere consuevit et eis tamquam pia mater suam gratiam et favorem benivolum impertiri. Nos igitur attendentes quod tu publice confitens et recognoscens Romanam ecclesiam esse matrem et dominam tuam et totam terram judicatus Arboree ad ipsam specialiter pertinere, te ac uxorem tuam cum tota terra judicatus Arboree sub protectione ac defensione sedis apostolice suscipimus auctoritate qua fungimur, et tibi et filiis tuis legitimis terram predictam judicatus Arboree concedimus et presenti pagina confirmamus. Ad indicium hujus concessionis et confirmationis percepte mille et centum bisantios nomine census annuatim ecclesie Romane persolves et filii tui similiter, si contigerit te habere. Ad cujus census solutionem te tuosque legitimos filios heredes perpetuo obligasti ; ita videlicet quod si absque filiis legitimis decesseris, predicta terra judicatus Arboree ad sedem Apostolicam revertatur cujus est. Et quod non liceat tibi nec filiis tuis predictam terram Arboree diminuere vel alicui supponere sine mandato et licentia sedis Apostolice speciali, salvo quod possis ecclesiis et aliis piis locis tuisque proximis consanguineis de bonis judicatus Arboree conferre ; honore regni ac judicatu Arboree integro permanentibus et dominio et proprietate omni tempore Romane ecclesie reservatis.

Actum in camera beate Marie de Bonarcanto, sub anno MCCXXXVII, indictione XI, tempore domini Gregorii VIIII pape anno XI, prima die intrante mense maii, in presentia domini Leonardi Calaritani archiepiscopi, domini Trogodorii archiepiscopi Arborensis, domini Constantini episcopi Terralbensis, Petri episcopi Sancte Juste, Johannis episcopi Usellensis, Sergii episcopi Suellensis, domini Johannis episcopi Gisarcliensis, Trogodorii episcopi Castrensis, Constantii episcopi Othanensis, Oberti episcopi Plavacensis, Nicolai prioris de Bonarcanto, Lamberti abbatis de Falesia, magistri Benencase canonici Sancti Michaelis Lucensis, Benedicti clerici de Alatro.

1. Bonarcado, 1er mai 1237. — Muratori, *Ant.*, t. VI, p. 17. — Le légat Alexandre prend Pierre, juge d'Arborea, sous la protection du Saint-Siège, et accepte le cens mentionné dans la charte précédente.

Ego Gregorius sacrosancte Romane ecclesie scriniarius hiis omnibus interfui et de mandato dicti magistri Alexandri scripsi et complevi meoque [signo] signavi et in publicam formam redegi.

Et cum ego judex Petrus Dei et sancte Romane ecclesie gratia judex Arboree per manus dicti magistri Alexandri capellani et legati sedis apostolice dictam terram Arbore[e] ab ecclesia Romana receperim, ne dubitari possit in posterum, presens instrumentum feci mei sigilli munimine roborari.

Et ego Nicolaus Ferentinus sancte Romane ecclesie scriniarius, sicut inveni in predicto publico et autentico instrumento pendenti plumbeo sigillo signato, actoritate sedis apostolice ita de verbo ad verbum exemplavi et signum feci.

[CCCXXIX]. — Juramentum judicis Arboree [1].

† In nomine domini nostri Jesu Christi. Hoc est exemplum cujusdam publici instrumenti, pendenti sigillo plumbeo signati, hujus tenoris :

In nomine Domini, amen. Anno Domini MCCXXXVII, indictione XI, tempore domini Gregorii VIIII pape anno XI, nono die exeunte mense aprelis, dominus Petrus judex Arboree tactis sacrosantis evangeliis publice juravit sine fraude, dolo, ac malo ingenio stare, parere et in omnibus obedire generaliter, precise et sine condicione aliqua mandatis domini pape que et quot dominus papa per se vel per nuntios sive per litteras suas vel que magister Alexander capellanus et legatus apostolice sedis per se vel per nuntios sive per litteras suas ei fecerit pro domino papa et ecclesia Romana, et ea in omnibus et per omnia idem judex promisit observare et facere a suis subditis observari.

Eodem die et eodem loco dominus Laurentius de Zurri, dominus Guantinus, dominus Petrus de Murtino, dominus Arzoccus de Martis, nobiles, juraverunt et promiserunt quod dabunt judici Petro consilium, auxilium et favorem ad facienda et servanda omnia mandata et precepta domini pape et ipsius legati que ei fecerint per se vel per nuntios sive per litteras suas. Et si dictus judex ea non fecerit, ipsi omnia facere promiserunt quecumque eis dominus papa injuncxerit facienda.

Actum in camera domus ecclesie sancte Marie de Bonarcanto, coram dominis Trogodorio archiepiscopo Arborensi, Petro episcopo Sancte Juste, Nicolao priore sancte Marie de Bonarcanto, Lamberto abbate de Falesia, Gunnario archipresbytero Aristani, magistro Benencasa canonico Sancti Michaelis Lucensis, Benedicto clerico Alatrino, Johanne Lombardo, presentibus clericis, nobilibus et multis aliis.

Sequenti vero die simili modo juraverunt nobiles, videlicet Petrus de Ficu, Armentarius, comita de Zurri, Parasone Pinna, Guantinus de Martis, Comicaspanu, Furatus Zurrumpa, Barasone Pistoris, quod dabunt eidem judici Petro Arborensi consilium, auxilium et favorem ad facienda et servanda omnia mandata domini pape et supradicti legati que ei fecerint per se vel per nuntios sive per litteras suas.

Actum in eodem loco coram suprascriptis testibus et multis aliis clericis et laycis.

Ego Gregorius sacrosancte Romane ecclesie scriniarius hiis omnibus interfui et de mandato dicti magistri Alexandri capellani et legati apostolice sedis scripsi et complevi meoque signo signavi et in publicam formam redegi.

Et ego Petrus judex Arbore[e] ad perpetuam memoriam presens instrumentum mei feci sigilli munimine roborari.

Et ego Nicolaus Ferentinus sancte Romane ecclesie scriniarius, sicut inveni in publico et autentico instrumento pendenti plumbeo sigillo signato, actoritate sedis apostolice ita de verbo ad verbum exemplavi nichil immutando, et signum feci.

[CCCXXX]. — De castro Girapala, tradito custodie archiepiscopi Arborensis pro ecclesia Romana [1].

† In nomine domini nostri Jesu Christi. Hoc est exemplum cuiusdam publici instrumenti hujus tenoris :

In nomine Domini, amen. Anno domini MCCXXXVII, indictione XI, tempore domini Gregorii VIIII pape anno XI, septimo die exeunte mense apreli. Pateat omnibus manifeste quod in presentia mei Gregorii sacrosancte Romane ecclesie scriniarii magister Alexander capellanus et legatus apostolice sedis assignavit et dedit, per dominum Benedictum clericum sancti Stephani de Alatro procuratorem suum ad hoc constitutum, sicut continetur in publico instrumento a me ipso confecto, castrum quod dicitur Girapala archiepiscopo Arborensi ad tenendum et custodiendum pro ipsa ecclesia Romana et domino Gregorio papa ejusque successoribus canonice intrantibus, et nulli alii resignandum nisi cui summus pontifex mandaverit resignari. Et ipsum fecit mitti in corporalem possessionem dicti castri per supradictum dominum Benedictum, claves ipsius castri eidem archiepiscopo concedendo.

Actum in castro Girapale, coram subscribtis testibus, videlicet ... abbate de Falesia, magistro Benencasa, Offredone

1. Bonarcado, 22 et 23 avril 1237. — Muratori, *Ant.*, t. VI, p. 19. — Pierre, juge d'Arborea, et les nobles de sa principauté, jurent obéissance au Saint-Siège et au légat.

1. Girapala, 24 avril 1237. — Muratori, *Ant.*, t. VI, p. 21. — Le légat Alexandre, représenté par le clerc Benoît, confie le château de Girapala à la garde de Trogodorio, archevêque d'Arborea.

familiare domini Raynerii cardinalis, Thomasio familiare domini Stephani cardinalis, Negovante et Petrucio cursoribus domini pape, Conio de Verulis,... archipresbytero et magistro Roberto canonico Arborensi, et multis aliis clericis et laycis.

Ego Gregorius sacrosancte Romane ecclesie scriniarius, de mandato ... archiepiscopi Arborensis hoc instrumentum scribsi et complevi meoque signo signavi et in publicam formam redegi.

Et ego Nicolaus Ferentinus sancte Romane ecclesie scriniarius, sicut inveni in predicto publico et autentico instrumento, actoritate sedis apostolice ita de verbo ad verbum exemplavi nichil immutando et signum feci.

[CCCXXXI]. — Constituitur procurator per legatum ad ponendum archiepiscopum in possessione dicti castri [1].

† In nomine domini nostri Jesu Christi. Hoc est exemplum cujusdam publici instrumenti hujus tenoris :

In nomine Domini, amen. Anno Domini MCCXXXVII, indictione XI, tempore domini Gregorii VIIII pape anno XI, octavo die exeunte mense apreli. Pateat omnibus manifeste quod in presentia mei Gregorii sacrosancte Romane ecclesie scriniarii magister Alexander cappellanus et legatus apostolice sedis constituit et ordinavit dominum Benedictum clericum sancti Stephani de Alatro suum certum nuntium et procuratorem ad mittendum et ponendum in corporalem possessionem castri quod dicitur Girapala ... archiepiscopum Arborensem, ac tenendum et custodiendum pro domino Gregorio papa et ecclesia Romana et nulli alii resignandum per dictum archiepiscopum, nisi cui dominus papa mandaverit resignari. Actum in domo ecclesie sancte Marie de Bonarcanto coram subscriptis testibus, videlicet ... abbate de Falesia,... priore de Bonarcanto, magistro Benencasa, Offredone familiare domini Raynerii cardinalis, Negovante et Petrucio cursoribus domini pape, Conio de Verulis, Johanne de Alatro et aliis clericis et laycis.

Ego Gregorius sacrosancte Romane ecclesie scriniarius, de mandato dicti domini legati hoc instrumentum scribsi et complevi meoque signo signavi et in publicam formam redegi.

Et ego Nicolaus Ferentinus sancte Romane ecclesie scriniarius sicut inveni in predicto publico et autentico instrumento, ita fideliter exemplavi nichil inmutando et signum feci.

1. Bonarcado, 23 avril 1237. — Procuration donnée par le légat Alexandre au clerc Benoît, en vue de l'acte exprimé dans la charte précédente.

[CCCXXXII]. — Quod judex Arboree non contrahat parentelam cum aliqua sine mandato Sedis Apostolice et quod solvat censum mille centum bisantiorum [1].

† In nomine domini nostri Jesu Christi. Hoc est exemplum cujusdam publici instrumenti hujus tenoris :

In nomine Domini, amen. Anno Domini MCCXXXVII, indictione XI, tempore domini Gregorii VIIII pape anno XI, duodecima die intrante mense maii. Pateat omnibus manifeste quod magister Alexander capellanus et legatus apostolice sedis precepit domino Petro judici Arboree, sub debito illius juramenti quo tenetur de parendo omnibus mandatis domini pape et ecclesie Romane et ipsius legati et sub debito juramenti prestiti fidelitatis ecclesie Romane, quod de cetero non contrahat aliquam consanguinitatem vel affinitatem cum aliquo vel aliqua absque mandato et licentia sedis Apostolice speciali. Quibus ipse sponte consensit et obligavit et promisit se facturum. Preterea precepit idem legatus predicto judici Petro ut quolibet anno in festo beati Petri censum ecclesie Romane debitum, videlicet mille et centum bisantios aureos, solvat archiepiscopo Arborensi nomine ecclesie Romane, si nuntius ecclesie Romane presens non esset.

Actum apud Bonarcantum, coram subscriptis testibus, videlicet ... archiepiscopo Arborensi, Petro episcopo Sancte Juste, Guantino episcopo Terralbensi, Johanne episcopo Usellensi, ... priore de Bonarcanto, magistro Benencasa canonico Sancti Michaelis Lucani, et domino Guantino.

Ego Gregorius sacrosancte Romane ecclesie scriniarius hiis omnibus interfui et de mandato magistri Alexandri capellani et legati Apostolice sedis scripsi et complevi meoque signavi et in publicam formam redegi.

Et ego Nicolaus Ferentinus sancte Romane ecclesie scriniarius, sicut inveni in predicto publico et autentico instrumento, ita fideliter exemplavi nichil immutando, et signum feci.

[CCCXXXIII]. — Compromissum factum inter judicem Gallurensem et Turritanum et judicem Arboree de omnibus litibus in legatum domini pape [2].

† In nomine domini nostri Jesu Christi. Hoc est exemplum cujusdam publici instrumenti hujus tenoris :

1. Bonarcado, 12 mai 1237. — Le légat Alexandre interdit au juge d'Arborea de contracter alliance ou parenté sans l'autorisation du Saint-Siège, et lui ordonne de verser chaque année son cens de 1100 besants entre les mains de l'archevêque d'Arborea, s'il n'y a pas de nonce sur les lieux.

2. Lucentina, aux confins des judicatures de Torres et

In nomine Domini, amen. Anno Domini MCCXXXVII, indictione XI, tempore domini Gregorii VIIII pape anno XI, secunda die exeunte mense aprelis. Pateat omnibus manifeste quod dominus Hubaldus judex Gallurensis et Turritanus et dominus Petrus judex Arboree de omnibus litibus et controversiis que vertebantur inter eos prestito juramento hinc inde et pena duodecim milium marcharum apposita compromiserunt in magistrum Alexandrum capellanum et legatum apostolice sedis et promiserunt observare quicquid predictus magister Alexander inter eos duceret arbitrandum vel statuendum.

Actum in confinio judicatus Turritani et Arboree, in loco qui dicitur Lucentinus, coram subscriptis testibus, videlicet... episcopo Empuriensi, ... episcopo Sancte Juste ... episcopo Bosano, ... abbate de Saccaria, ... de Falesia, ... priore de Bonarcanto, ... priore Gisarclensi, magistro Benencasa, Benedicto clerico de Alatro, Truffa, Ildece, Bartholomeo et Guantino, et aliis multis clericis et laycis.

Ego Gregorius sacrosancte Romane ecclesie scriniarius, de mandato dicti legati et voluntate partium hoc instrumentum scripsi et complevi meoque signo signavi et in publicam formam redegi.

Et ego Nicolaus Ferentinus. sancte Romane ecclesie scriniarius, sicut inveni in predicto publico et autentico instrumento, ita fideliter exemplavi et signum feci.

[CCCXXXIV]. — Legatus domini pape tam ex officio legationis quam ex compromisso facto in eum per preceptum factum partibus de servando ordinationem suam declarat [1].

† In nomine domini nostri Jesu Christi. Hoc est exemplum cujusdam publici instrumenti hujus tenoris :

In nomine Domini, amen. Anno Domini MCCXXXVII, indictione XI, tempore domini Gregorii VIIII pape anno XI, secunda die exeunte mense aprelis. Pateat omnibus manifesto quod magister Alexander capellanus domini pape, apostolice sedis legatus, tam ex officio legationis sibi commisse quam ex compromissione in eum facta, precepit domino Hubaldo judici Gallurensi et Turritano et domino Petro judici Arboree sub debito prestiti juramenti, primo videlicet illius quod prestiterunt ei de parendo omnibus mandatis domini pape et dicti legati generaliter, pure et sine condicione aliqua, et alterius juramenti scilicet quod prestiterunt ei, in quo promiserunt observare et a suis subditis facere observari quicquid de controversiis sive litibus que inter eos vertebantur duceret ipse arbitrandum vel statuendum, quod iidem judices ulterius firmam et perpetuam pacem inter se habebunt et firmiter eam observabunt et facient a suis subditis inviolabiliter observari. Et precepit judici Hubaldo ut juvet judicem Petrum contra omnem hominem, excepto Romano pontifice, et defendat eum et terram judicatus Arboree cum persona sua et rebus et cum tota fortia sua et toto posse suo. Et simili modo precepit judici Petro ut juvet judicem Hubaldum contra omnem hominem, excepto Romano pontifice, et defendat eum et terram ipsius, videlicet judicatus Gallurensis et Turritani, in persona et rebus cum tota fortia sua et toto posse suo. Insuper precepit idem legatus ut si qua furtiva vel ablata de bonis judicatus Arboree in judicatu Turritano inventa fuerint, postquam fuerit cognitum vel probatum, ipse judex Torritanus reddere vel facero reddi teneatur. Et hoc idem precepit judici Petro Arboree, scilicet ut quecumque furtiva vel ablata de bonis judicatus Turritani vel Gallurensis in judicatu Arborensi inventa fuerint, postquam fuerit cognitum vel probatum, ipse judex Arborensis reddere vel facere reddi teneatur. Que omnia ambo acceptaverunt et rata habuerunt et per omnia adimplere promiserunt sub pena superius apposita, videlicet duodecim milium marcharum argenti, cuius pene medietas parti promissa servanti, reliqua vero ad Romanam ecclesiam devolvatur.

Actum in confinio judicatus Turritani et Arboree coram subscribtis testibus, videlicet episcopo Empuriensi,... episcopo Sancte Juste,... episcopo Rosano, .. abbate de Saccaria,... abbate de Falesia,... priore de Bonarcanto,... priore Gisarclensi, magistro Benencasa, Benedicto clerico de Alatro, Truffa, Ildece, Bartholomeo et Guantino et aliis multis clericis et laycis, in loco qui dicitur Lucentina.

Ego Gregorius sacrosancte Romane ecclesie scriniarius de mandato dicti legati et voluntate partium, hoc instrumentum scribsi et complevi meoque signo signavi et in publicam formam redegi, et omnibus suprascriptis interfui.

Et ego Nicolaus Ferentinus sancte Romane ecclesie scriniarius, sicut inveni in predicto publico et autentico instrumento, ita fideliter exemplavi et signum feci.

[CCCXXXV]. — Census trium maraboctinorum auri Afosinorum pro castro de Agantico Magalonensis diocesis [1].

In Dei nomine, amen. Anno domini millesimo ducentesimo

d'Arborea, 29 avril 1237. — Muratori, *Ant.*, t. VI, p. 23. — Les juges de Torres et d'Arborea s'engagent, par serment et sous peine de 12,000 marcs, à accepter l'arbitrage du légat Alexandre pour tous leurs différends.

1. Même localité, 29 avril 1237. — Muratori, *Ant.*, t. VI, p. 23. — Le légat Alexandre ordonne aux juges de Torres-Gallure et d'Arborea de s'entre-défendre et de se rendre mutuellement les choses qui pourraient être volées dans les deux principautés.

1. Lyon, 21 mai 1247. — Muratori, *Ant.*, t. II, p. 785. — Autre écriture. Raymond, seigneur de Ganges, au diocèse de

quadragesimo septimo, die undecimo exeunte maio, indictione quinta, pontificatus domini pape Innocentii quarti anno quarto, in presentia magistri Boetii camere domini pape clerici et mei Bassi notarii ac testium subscriptorum, nobilis vir Raymundus Petri, dominus castri de Agantico Magalonensis diocesis, asseruit quod annuum censum trium marabuttinorum anfusiorum quem postulavit ab ipso ex parte domini pape frater Blancus de ordine Fratrum Minorum nuntius domini pape pro ecclesia Romana pro castro predicto numquam persolvit nec umquam scit hujusmodi censum ecclesie Romane deberi. Set pro devotione quam idem nobilis habet ad Romanam ecclesiam, promisit pro se, heredibus et successoribus suis dicto magistro Boetio recipienti nomine ecclesie Romane solvere de cetero ecclesie Romane et camere domini pape pro ipsa ecclesia Romana quolibet anno pro dicto castro nomine census dictos tres marabuttinos aureos anfusinos quando dictus nobilis a nuntio Romane ecclesie fuerit requisitus. Et super hiis omnibus prefatus nobilis prestitit corporaliter juramentum. Quo facto idem nobilis dicto magistro Boetio nomine Romane ecclesie pro isto presenti quarto anno domini Innocentii pape tres marabuttinos anfusinos persolvit. Insuper predictus nobilis pro dicto censu integro persolvendo se heredes et successores suos ac bona sua omnia perpetuo obligavit. Actum Lugduni, presentibus domino Paulo canonico Lucano camere domini pape clerico, magistro Johanne de Mansso canonico Biterrensi, Guillelmo de Agantico burgensi, Stephano de Sancta Maria clerico Biterrensi, Bertrando de Urganicis, et aliis.

Et ego Bassus filius quondam domini Roberti apostolica auctoritate et nunc camere ejusdem notarius, quia hiis omnibus predictis interfui, rogatu utriusque partis subscripsi et publicavi [1].

[CCCXXXVI]. — PRIVILEGIUM CONCESSUM RECTORI ET FRATRIBUS HOSPITALIS PAUPERUM BEATE MARIE SENENSIS [2].

Alexander episcopus servus servorum Dei universis Christi fidelibus ad quos littere iste pervenerint salutem et apostolicam benedictionem. Si juxta sententiam sapientis inter tempus seminandi discernimus et metendi, seminare debemus in terris quod cum multiplicato fructu recolligere debeamus in celis, facientes nobis de mamona iniquitatis amicos, qui cum defecerimus in eterna tabernacula nos admittant. Sic enim thesaurizamus nobis thesauros in celo ubi fures non fodiunt nec furantur, sic terrena in celestia et transitoria in eterna felici commercio commutamus. Licet autem indigentibus universis aperire teneamur viscera caritatis, illis tamen specialius et habundantius quodamodo liberalitatis debemus gratiam exhibere qui cum sint pauperes spiritu sponte subeunt onera paupertatis ut pauperibus possint copiosius subvenire, dum tamquam nichil habentes et omnia possidentes velut penuriam pati et habundare dedicerint, habundant pauperibus sibi egent, et in se aliorum egestatem assumunt ut ex indigentia liberali liberalius ministrent hospitibus et egenis. Hoc vero quamvis multi laudabiliter exequantur illi tamen student laudabilius adimplere qui hospitalitati vacantes non solum recipiunt hospites sed et trahunt, illud prophe[tic]um [1] exequentes « Frange exurienti panem tuum et egenos vagosque induc in domum tuam; cum videris nudum operi eum et carnem tuam ne despexeris ». Hii enim cum pascunt esurientes, sitientes potant, colligunt hospites, nudos vestiunt et non solum infirmos visitant, sed eorum in se infirmitates assumunt, ministrant in carcere positis et quibus in infirmitate participant communicant in sepultura defunctis, illa omnia exequntur propter que Dominus in ultimo districtionis examine remuneraturum se bonos et malos asserit puniturum.

Cum igitur dilecti filii... rector et fratres hospitalis pauperum beate Marie Senensis ad hoc totis viribus elaborent ut undique confluentium egenorum pariter et egrorum necessitatibus se exponant, monemus universitatem vestram et hortamur in Domino ac in remissionem vobis injungimus peccatorum quatenus ut cooperatores sitis operum pietatis, accedentes ad vos eorum nuntios benigne recipere ac honeste tractare curetis, eis grata subsidia et pias helimosinas conferentes, ut quod pauperibus contuleritis per manus eorum in terris, vobis per manus pauperum thesaurizetis in celis, cum apostolo sentientes quoniam qui parce [2] seminat parce et metet et qui seminat in benedictionibus de benedictionibus et metet vitam eternam. Nos autem de omnipotentis Dei misericordia et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus auctoritate ac ea quam nobis indulxit Dominus potestate confisi, omnibus qui de facultatibus suis ipsis subvenerint, et in tam sancta fraternitate statuerint se collegas eisque beneficia prestiterint annuatim, septimam partem injuncte penitentie relaxamus, auctoritate apostolica statuentes ut hiis qui eorum fraternitatem assumpserint, si ecclesie ad quas pertinent fuerint interdicte, ipsosque mori contingeret, nisi excommunicati vel nominatim interdicti

Maguelonne, après s'être refusé à payer le cens réclamé par le Saint-Siège, accepte pour l'avenir de verser trois marbotins *anfusii* chaque année. Cf. ci-dessus, p. 210.

1. Ici le « signe » du notaire Bassus, qui se trouve aussi au bas des pièces nos CCCXL et CCCXLVI.

2. Viterbe, 27 juillet 1257. — Muratori, *Ant.*, t. III, p. 595. — Le pape Alexandre IV accorde des indulgences aux bienfaiteurs de l'hôpital de Sienne. — Cette pièce et les deux suivantes sont de la même main.

1. *Cod.* prophectum.

2. *Cod.* parcet.

fuerint aut etiam publice usurarii, sepultura ecclesiastica non negetur. Receptores quoque fraternitatis et collectarum ipsarum salvo jure dominorum suorum sub beati Petri et nostra protectione suscipimus, statuentes ut si qui fratrum ipsorum qui ad easdem fraternitates missi fuerint vel collectas in quamlibet civitatem, castellum vel vicum interdictum advenerint, in eorum jocundo adventu semel aperiantur ecclesie annuatim et excommunicatis et nominatim interdictis ejectis divina ibi officia celebrentur, ut super helemosinis acquirendis verbum exortationis ad populum proponatur, salva in omnibus supradictis declaratione concilii generalis. Date igitur helemosinam ut omnia munda sint vobis, quoniam helemosina a morte liberat et ipsa est que purgat peccata et facit invenire vitam eternam, quia sicut aqua ignem ardentem extinguit sic helemosina peccato resistit. — Datum Viterbii V kal. julii, pontificatus nostri anno tertio.

[CCCXXXVII]. — Census ii marcarum argenti pro castro Lavadie a domino Athenarum [1].

Pelagius miseratione divina Albanensis episcopus, apostolice sedis legatus, dilectis filiis clericis ecclesie castri Lavadie salutem in Domino. Cum nobilis vir Otto de Rocca dominus Athenarum, zelo divine pietatis accensus castrum Lavadie cum pertinentiis suis nobis nomine Romane ecclesie pie duxerit et misericorditer offerendum et pariter conferendum, nos devotionem et pium propositum ejusdem nobilis attendentes, in feudum eidem nobili castrum concessimus supradictum, pro quo ligius et homo sacrosancte Romane ecclesie et apostolice sedis est factus nobilis sepedictus. Et ad ejusdem nostre concessionis indicium duas marcas argenti gratis solvet sedi apostolice annuatim. Eapropter, dilecti in Domino filii, ejusdem nobilis justis precibus inclinati, castrum ipsum et ecclesiam ejusdem castri in solo beati Petri fundatam que tantum ad jus et proprietatem beati Petri dignoscitur pertinere, sub beati Petri et apostolice, [sedis] protectione suscipimus et presentis scripti patrocinio [2] communimus, districtius inhibentes ne quis episcopus seu alia ecclesiastica secularisve persona in eadem ecclesia jurisdictionem aliquam sibi temere audeat usurpare. Crisma vero, oleum sanctum, consecrationes altarium, ordinationes clericorum qui ad sacros ordines fuerint promovendi, a quocunque malueritis suscipietis antistite, siquidem catholicus fuerit et communionem [1] sacrosancte Romane sedis habuerit et ea vobis voluerit sine pravitate aliqua exhibere. Ad hec vobis et per vos ecclesie vestre hominum ejusdem castri et casalis quod Lavadia vulgariter nuncupatur decimas duximus concedendas, et eas vobis legationis auctoritate qua fungimur confirmamus et presentis scripti patrocinio [2] communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre concessionis, protectionis, inhibitionis et confirmationis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare presumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum. — Datum Scandabli, XI° kal. julii, pontificatus domini Innocentii pape III anno septimo decimo.

[CCCXXXVIII]. — Confirmatio domini Innocentii pape super concessione castri Lavadie facta per dominum legatum nobili supradicto [3].

Innocentius episcopus servus servorum Dei dilecto filio nobili viro O. de Rocca domino Athenarum salutem et apostolicam benedictionem. Dignum est ut qui apostolice sedis gratie devotionis meritis se coaptant nos in suis precibus favorabiles inveniant et benignos, qui consuevimus immeritos etiam nostra gratia prevenire. Eapropter, dilecte in Domino fili, tuis justis precibus inclinati, castrum quod Lavadia nuncupatur cum pertinentiis suis quod ecclesie Romane libere ac liberaliter contulisti, ipsum venerabili fratri nostro .. Albanensi episcopo tunc apostolice sedis legato nostro nomine assignando, postmodum ab eodem episcopo tibi exinde ligio vassallo apostolice sedis facto in feudum sub annuo censu duarum marcarum concessum, sicut apparet ex ejusdem litteris evidenter, auctoritate tibi apostolica confirmamus et presentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre confirmationis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Laterani, II idus januarii, pontificatus nostri anno octavo decimo.

[CCCXXXIX]. — Ordinatio domini Alexandri pape quarti facta apud Anagniam anno ejus quinto mensis augusti de

1. Scandabli (?), 21 juin 1214. — Muratori, *Ant.*, t. V, p. 835. — Pélage, évêque d'Albano et légat du pape Innocent III, donne en fief à Othon de la Roche, duc d'Athènes, le château de Livadia et fixe à deux marcs d'argent le cens annuel qui sera dû au Saint-Siège. Cf. *Etude*, p. 127.

2. *Cod.* scripto patrocino.

1. *Cod.* communitionem.

2. *Cod.* patrocino.

3. Latran, 12 janvier 1215. — Muratori, *Ant.*, t. V, p. 835; Potthast, n° 5052. — Innocent III confirme la charte précédente.

ANNIVERSARIIS ROMANORUM PONTIFICUM ET CARDINALIUM OBEUNTIUM NONIS SEPTEMBRIS ANNIS SINGULIS CELEBRANDIS [1].

Cum fideles animas defunctorum sibi salutis procurare consilium nequeuntes humane caritatis instinctu conveniat orationum suffragiis adjuvari, sanctissimus pater dominus Alexander papa quartus de fratrum suorum unanimi consilio et assensu, anniversarium sacrosancte Romane ecclesie pontificum et cardinalium obeuntium nonis septembris annis singulis fieri taliter ordinavit, ut silicet prius per Romanum pontificem et cardinales in cappellis propriis vesperis et vigiliis pro defunctis cum novem lectionibus et cum nota sollempniter decantatis, ipse Romanus pontifex, assistentibus sibi cardinalibus ut est moris, missam pro defunctis sollempniter celebret ipsa die, ducentos pauperes refecturus; et vigintiquinque reficiat cardinalium unusquisque. Ordinavit quoque de dictorum fratrum consilio et assensu ut cum Romanum antistitem e vita migrari contigerit, die defunctionis ipsius cardinales sollempniter et cum nota celebrent officium pro defunctis et esum quinquaginta pauperibus pro anima defuncti pontificis cardinalium quilibet subministret, missas totidem pro defunctis faciens postmodum decantari. Ordinavit etiam ut cardinali obeunte tam idem summus pontifex quam cardinales in capellis suis cantent cum nota sollempniter officium pro defunctis; idemque Romanus pontifex CC pauperes pro ejus anima pascat et XXV quilibet cardinalium, necnon et ipse dominus papa missas pro defunctis CC^as et XXV quisque cardinalium postmodum faciat celebrari.

[CCCXL]. — PETRO ARCHIEPISCOPO BURDEGALENSI CAMERARIO NOSTRO. ABSOLVITUR AB OMNIBUS ADMINISTRATIS PER EUM TEMPORE DOMINI URBANI [2].

Urbanus episcopus servus servorum Dei venerabili fratri Petro archiepiscopo Burdegalensi camerario nostro salutem et apostolicam benedictionem. Cum de universis et singulis que de bonis ecclesie Romane in auro vel argento, vasis seu monetis aureis vel argenteis aut alia pecunia vel quibuscumque aliis rerum generibus constitutus in camerarie nostre officio recepisti vel etiam expendisti sufficienti reddita ratione nobis plenarie satisfeceris, de praedictis nos te ab hiis omnibus totaliter absolventes presentium tibi auctoritate concedimus ne cuiquam de cetero rationem inde reddere tenearis, aut quivis personam tuam vel ecclesiam Burdegalensem predicti occasione officii valeat quomodolibet molestare. Datum Viterbii, II kal. maii, pontificatus nostri anno primo. Et ego Bassus, filius quondam domini Roberti, apostolica auctoritate et nunc camere ejusdem notarius, prout in predictis litteris domini pape inveni, scripsi et publicavi et signavi proprio meo signo, presentibus magistro Martino de Brixia camere domini pape clerico, et magistro Johanne de Warcino scriptore domini pape testibus, sub anno Domini millesimo ducentesimo sexagesimo secundo, indictione V^a, pontificatus ejusdem domini pape anno primo.

[CCCXLI]. — ORDINATIO PROCESSIONUM QUANDO PAPA CONSECRATUR [1].

Primo junior subdiaconus cum cruce.
Postea palafredus domini pape faleratus, vacuus.
Post eum duodecim ferentes vexilla.
Post duo prefecti navales pluvialibus induti.
Postea episcopi et archiepiscopi forenses.
Postea episcopi cardinales et abbates Urbis.
Post presbyteri cardinales.
Postea scriniarii et advocati.
Postea Greci cum scola cantorum.
Postea subdiaconi regionarii.
Postea subdiaconi basilicarii.
Postea prior subdiaconorum cum ferula.
Postea diaconi cardinales.
Postea prior diaconorum solus cum ferula.
Postea subdiaconus regionarius cum tagolia aliquantulum sequestratus a papa.
Postea papa.
Postea juxta papam prefectus.
Post papam judices.

[CCCXLII]. — DE CASSATIONE CONSULUM BENEVENTI [2].

† In nomine Domini, amen. Hoc est exemplum cujusdam publici instrumenti cujus tenor talis est :

1. Anagni, août 1265. — Muratori, *Ant.*, t. IV, p. 784; Potthast, n° 18104. — Règlement établi par le pape Alexandre IV sur les offices et messes à célébrer et sur les aumônes à faire, tant par le pape que par les cardinaux, pour les pontifes et les cardinaux défunts.

2. Viterbe, 30 avril 1262. — Décharge donnée par le pape au camérier sortant, Pierre, archevêque de Bordeaux.

1. Ordre des processions pontificales. Cf. l'*Ordo* ci-dessus, p. 292.

2. Bénévent, 9 octobre 1281. — Muratori, *Ant.*, t. IV, p. 63. — Procès-verbal de la lecture aux habitants de Bénévent, assemblés dans leur cathédrale, d'une lettre de Martin IV qui leur interdit d'élire des magistrats municipaux. La lettre pontificale (Potthast, n° 21786) est datée d'Orvieto, 10 septembre 1281. Le procès-verbal a été transcrit sur le registre le 22 novembre 1282.

In nomine Domini, amen. Anno a nativitate ejus millesimo ducentesimo octuagesimo primo, die VIIII mensis octubris decime indictionis, venerabilis vir dominus Petrus, dictus Sarracenus, domini pape capellanus et nuntius, congregato pariamento in majori ecclesia sancte Marie de Benevento voce preconia et ad sonum campane convocato, de mandato nobilis viri domini Uguicionis Marzoli civis Florentini et rectoris in civitate Beneventana per summum pontificem constituti, presentavit populo Beneventano ibidem congregato quasdam litteras papales bullatas vera bulla papali plumbea in filo canapis pendente, quas per Bonjohannem de Florentia notarium dicti rectoris in eodem parlamento facto in dicta ecclesia litteraliter et vulgariter legi fecit et copiam ipsarum obtulit se dare paratum omnibus volentibus copiam ex eisdem. Quarum litterarum tenor per omnia talis est :

« Martinus episcopus servus servorum Dei dilectis filiis populo Beneventano salutem et apostolicam benedictionem. Nuper non absque plurima turbatione accepimus quod ad enervationem jurisdictionis et pleni dominii quod ecclesia Romana in vobis et civitate vestra habere dinoscitur indebite aspirantes, pretextu cujusdam abusus, qui dici debet merito corruptela, quosdam ex vobis assumitis ad officium consulatus, qui regimini terre se imprudenter ingerunt et quominus rector in eadem civitate a sede apostolica deputatus commissum sibi regimen libere valeat exercere multipliciter impediunt et perturbant, non sine nostra et ecclesie Romane manifesta injuria, gravi prejudicio et contemptu. Cum igitur nostra intersit super hoc de oportuno remedio providere, nec velimus sicut nec debemus circa dominium civitatis ejusdem habere participem vel consortem, universitatem vestram monemus, vobis, sub pena excommunicationis quam in singulos qui contra hujusmodi mandatum nostrum in hac parte venire presumserint incurrere volumus ipso facto, districte precipiendo mandamus quatinus hujusmodi consules quorum occasione plerumque seditionis materia suscitatur vel aliquos alios quocumque nomine censeantur ad gerendum vel exercendum in civitate vestra officium consulatus seu alterius jurisdictionis assumere vel creare nullatenus presumatis, nec assumptis in aliquo obedire, sed potius rectori qui nunc est in ipsa civitate et pro tempore fuerit a sede apostolica deputatus parere ac intendere humiliter studeatis. Nos autem ex nunc decernimus irritum et inane si secus a vobis vel vestrum aliquibus super hiis attemptatum est hactenus vel in posterum contigerit attemptari. Datum apud Urbemveterem IV idus septembris, pontificatus nostri anno primo. »

Acta sunt predicta in majori ecclesia sancte Marie de Benevento, predicta die supradicta, presentibus venerabilibus patribus fratre Nicolao abbate monasterii sancte Sophie, fratre Trojano abbate monasterii sancti Modesti, et fratre Johanne de Cicilia abbate monasterii sancti Lupi, fratre Deodato de Altavilla ordinis Predicatorum priore fratrum Predicatorum, fratre Benedicto de Migniano ordinis fratrum Minorum et guardiano fratrum Minorum de Benevento, nobili viro domino Huguicione Marzoli cive Florentino rectore Beneventano, predicto domino Petro Abbatis judice et Bonjohanne notario dicti domini rectoris, Clucia de Florentia mercatore, Ursoleone, Juvene, Pandulfo, Jacbie, domino Roberto Masculo milite, et judice Laurentio Marico, civibus Beneventanis testibus.

Et ego Tadeus Jacobi de Bettona imperiali auctoritate notarius et domini Uguicionis rectoris predicti scriba, presentationi dictarum litterarum, lectioni ipsarum et omnibus supradictis interfui, et ut supra legitur scripsi et publicavi, de mandato domini Petri capellani et nuntii supradicti.

Ego Bonjohannes quondam Galgani Boccadebue imperiali auctoritate notarius et dicti rectoris scriba publicus, predictis interfui et suprascriptas apostolicas litteras mandato supradicti domini Petri Sarraceni in dicto parlamento litteraliter et vulgariter legi ideoque subscripsi.

Ego Paulus de Reate apostolica auctoritate et nunc camere domini pape notarius predictum instrumentum prout in originali inveni de verbo ad verbum transcripsi et ascultavi fideliter, in publicam formam redegi et signum feci apud Montemflasconem sub anno domini MCCLXXXII, indictione XI, mense novembris XXII die intrante, pontificatus domini Martini pape IIII anno secundo.

[CCCXLIII]. — Exemptio ecclesie sancti Herasmi site in territorio castri Cese, Spoletane diocesis [1].

Urbanus episcopus servus servorum Dei ad perpetuam rei memoriam.

Etsi universe orbis ecclesie apostolice sedi que disponente Domino super illas ordinarie potestatis obtinet principatum subesse noscantur, aliquas tamen interdum de sue auctoritatis plenitudine specialius sibi subdit, sic eas a cujuslibet jurisdictione prorsus eripiens ut nullum nisi Romanum pontificem superiorem et dominum recognoscant, constituendo ipsas quodam singulari privilegio liberas penitus et exemptas. Comperto igitur quod ecclesia sancti Herasmi, sita in territorio castri Cese Spoletane diocesis, cujus prior per illius personas eligi consueverat et per abbatem Casinensis monasterii qui est pro tempore confirmari, apostolice providentie gratia et favore plurimum indigebat, nos ecclesiam ipsam cum omnibus membris, terris, possessionibus, juribus et pertinentiis suis, dilecto filio Philippo monacho dicti monasterii tunc priore ac clericis ipsius ecclesie sponte ac libere in nostris cedentibus manibus omnibus que ipsis in eadem ecclesia competebant, in jus et proprietatem beati

1. Orvieto, 2 novembre 1262. — Le pape Urbain IV prend sous sa protection le prieuré de Saint-Erasme, près de Cesi, dans le diocèse de Spolète.

Petri ac predicte sedis assumimus, ab omni jurisdictione, potestate ac dominio cujuslibet prelati seu ecclesiastice persone illam cum capella sancti Petri de Scoppo predicte diocesis, que membrum ipsius extitit, et aliis ejus membris totaliter et perpetuo eximentes, ita quod nullus prelatus nullaque alia persona ecclesiastica illam capellam ac membra predicta utpote prorsus exempta vel personas eorum interdicere, suspendere vel excommunicare valeat, aut quocumque modo alias in ecclesiam, capellam et menbra prefata et personas ipsorum potestatem vel jurisdictionem aliquam exercere, nullaque persona possit in eadem ecclesia sine speciali mandato Romani pontificis ordinari, et si secus presumptum fuerit sit irritum, vacuum et inane. Statuimus insuper ut proventus ejusdem ecclesie in sustentationem ipsorum illorum quos Romanus pontifex ad serviendum Deo inibi deputabit et etiam in alios usus prout de nostro et successorum nostrorum processerit beneplacito convertantur, salvo censu annuo in quo dicta ecclesia tenetur monasterio supradicto. Nulli, et cetera... nostre exemptionis et constitutionis, et cetera. Si quis autem, et cetera. Datum apud Urbemveterem, IIII non. novembris, anno secundo.

[CCCXLIV]. — Exemptio hominum de Petralonga a juridictione Civitatis Castelli [1].

Clemens episcopus servus servorum Dei dilectis filiis universis hominibus de Petra Longa salutem et apostolicam benedictionem. Cives Civitatis Castelli, devotionis olim spiritum pretendentes, ad nostra et ecclesie Romane redire mandata et de illis observandis prestiterunt per speciales sindicos juramenta et insuper tam vestrum quam quedam alia castra nobis pro cautionibus exhibere curarunt. Unde cum ipsi cives predicti juramenta temere violarint, adimplere nonnulla mandata nostra que ipsis fecimus contempnentes et nonnullos eorum concives de civitate predicta in ecclesie predicte contemptum ejecerint ac insuper quamdam Theotonicorum masnadam ibidem receperint tanquam ipsius Ecclesie proditores, nos hujusmodi eorum proditionem et nequitiam attendentes predictum castrum vestrum ad demanium et proprietatem ejusdem ecclesie revocamus, et vos ab eorumdem civium et civitatis jurisdictione duximus eximendos. Quocirca devotioni vestre per apostolica scripta firmiter precipiendo mandamus quatinus eisdem civibus non intendatis ulterius nec in aliquo pareatis, set potius ipsis tamquam ecclesie predicte proditoribus totis viribus resistere procuretis. Datum Viterbii, IIII non. aprilis, pontificatus nostri anno tercio.

[CCCXLV]. — Exemptio hominum de Castellione a juridictione Civitatis Castelli [1].

Clemens episcopus servus servorum Dei dilectis filiis universis hominibus de Castellione salutem et apostolicam benedictionem. Cives Civitatis Castelli, devotionis olim spiritum pretendentes, ad nostra et ecclesie Romane redire mandata et de illis observandis prestiterunt per speciales sindicos juramenta et insuper tam vestrum quam quedam alia castra nobis pro cautionibus exhibere curarunt. Unde cum ipsi cives predicta juramenta temere violarint, adimplere nonnulla mandata nostra que ipsis fecimus contempnentes et nonnullos eorum concives de civitate predicta in ecclesie predicte contemptum ejecerunt ac insuper quandam Theotonicorum masnadam ibidem receperint tanquam ipsius ecclesie proditores, nos hujusmodi eorum proditionem et nequitiam attendentes predictum castrum vestrum ad demanium et proprietatem ejusdem ecclesie revocamus et vos ab eorumdem civium et civitatis jurisdictione duximus eximendos. Quocirca devotioni vestre per apostolica scripta firmiter et precipiendo [2] mandamus quatinus eisdem civibus non intendatis ulterius nec in aliquo pareatis, set potius ipsis tanquam ecclesie predicte proditoribus totis viribus resistere procuretis. Datum Viterbii, IIII non. aprilis, pontificatus nostri anno tertio.

[CCCXLVI]. — Quedam permutatio facta inter dominum papam per procuratorem suum et Raynaldum de Aquino de quibusdam castris [3].

In nomine domini nostri Jesu Christi, amen. Hoc est exemplum cujusdam instrumenti confecti per manus Andree scriniarii sancte Romane ecclesie et sacri Laterani palatii, cujus tenor talis est. In nomine Domini, anno do-

1. Viterbe, 2 avril 1267. — Le pape Clément IV soustrait la localité de Pietralunga à la juridiction de Città di Castello, dont les habitants ont été infidèles au Saint-Siège. — Cette pièce et la suivante sont de la même main.

1. Viterbe, 2 avril 1267. — Le pape Clément IV soustrait la localité de Castiglione à la juridiction de Città di Castello. pour les motifs énoncés dans la pièce précédente.

2. *Cod.* perrecipiendo.

3. 18 avril 1157. — Echange de la moitié de Mont-Saint-Jean contre la moitié de Monte-Libretti. Cet acte, qui a déjà figuré plus haut (nº CVIIII, p. 392), est ici reproduit, avec un grand nombre de fautes, d'après une copie exécutée le 28 septembre 1158, à Anagni, par le notaire André. Cette copie elle-même a été enregistrée le 13 septembre 1251. — Cette transcription est de la même main que la suivante.

minice incarnationis millesimo CoLVIIo, anno tertio pontificatus domini Adriani IIII pape, indictione V, mense aprilis die XVIII. Ego quidem Ubaldus presbiter cardinalis venerabilis tituli sancte Crucis que dicitur Jerusalem, procurator domini pape Adriani, ex ipsius mandato et precepto, in presentia Philippi sancte sedis apostolice scriniarii judicis, hac die propria mea voluntate cambio, permuto, tibi Raynaldo de Aquino tuisque heredibus ac successoribus, ac proprietatem in perpetuum, ideo medietatem munitionis unius castri quod vocatur Mons sancti Johannis sicut sancte Romane ecclesie pertinet et nostris tenemus manibus, districto et placido suo cum domibus, terris, vineis, silvis, paludibus et pantanis, molendinis et cum omnibus suis pertinentiis, positi territorio Campanino, sicut inter suos concluditur fines, sicut domino pape et sancte Romane ecclesie pertinet, sic tibi damus et permutamus; tali vero tenore et conditione ut tu vel aliquis filiorum tuorum qui castriam tenere debet et quicunque castrum perpetuo tenuerit fidelitatem et hominium facere debeant domino pape Adriano et suis catholicis successoribus et sancte Romane ecclesie, adjuvare personas nostras et per ipsum castrum guerram et pacem facere contra omnes homines et servire domino pape et successoribus suis et sancte Romane ecclesie, sicut ex aliis Campanis baronibus ad mandatum et preceptum sancte Romane ecclesie. Et tam tu quam filii tui et omnes qui in castro partem habebunt jurabunt ipsis qui fidelitatem juraverunt domino pape quod eis castrum per vos vel per vestras summissas personas non auferent neque de jure et dominio domini pape et catholicorum suorum et sancte Romane ecclesie subtrahent; immo si ecclesie Romane opus fuerit absolvent homines vestros de predicto castro a sacramento, et eis precipient ut adjuvent ecclesiam Romanam cum illis qui ecclesie Romane de fidelitate tenentur. Hanc autem permutationem tibi facio quia tu dedisti supradicto domino pape et suis catholicis successoribus et sancte Romane ecclesie medietatem duorum castrorum unius destructi et alterius integri que vocatur Bricti cum omnibus pertinentiis, sicut in carta acta per eundem scriniarium facta continent, et ab hac itaque hora licentiam et potestatem habeas tu et heredes tui in predicta medietate castri intrandi, tenendi, fruendi, possidendi et faciendi quicquid volueritis in perpetuum, secundum quod sancte Romane ecclesie pertinet; tali quidem conditione ut tu vel heredes tui medietatem ipsius castri non vendetis nec alio modo alienabitis alicui persone que morent ultra flumen Ceperani, nisi forte inter vos si forte aliquando volueritis partem vestram alienare alicui cum predictis oneribus et conditionibus alienetis; sed prius requiretis dominum papam qui pro tempore fuerit et sanctam Romanam ecclesiam; et si voluerit emere pro xx libris papiensis monete minus ei concedent; quod si noluerit emere, tunc vendere poteritis, sed alienare alicui persone que merito non sit suspecta Romane ecclesie et morent ex parte fluminis Ceperani, tamen supradictis oneribus et conditionibus. Quod si contra hec que predicta sunt quolibet modo venire et cuncta que dicta sunt non observaverimus, et si opus et necesse fuerit et si ea defendere noluerimus aut non potuerimus tam nos quam nostri successores et sancta Romana ecclesia, componamus tibi tuisque heredibus pro pena LX auri libras, et soluta pena hec permutationis carta perpetuo secundum istum tenorem firma permaneat. Quam rogavimus Andream scriniarium sancte Romane ecclesie et sacri Lateranensis palatii, in mense et indictione suprascriptis. Signum ✠ manus ipsi Ubaldi presbiteri cardinalis sancte Crucis procuratoris domini pape Adriani hujus cartule rogi, et tu Rainaldus tactis sacrosanctis evangeliis jurasti hunc contractum observaturum sine fraude et malo ingenio sicut superius scriptum est. Bartholomeus de Taliacozzo testis, Landinolfus de Straozzatu testis, Milo de episcopo Verulano testis, Acetum de Frusilone testis, Johannes scutifer ipsius domini cardinalis testis. Adem preacca ipsius domini pape, indictione VII, mense septembri die XXVIII, apud civitatem Anagnie lectus est iste contractus coram dominis cardinalibus Ubaldo venerabilis tituli sancte Praxedis, Herico sanctorum Nerei et Achillei presbiteris, et diaconibus cardinalibus Symone sancte Marie in Donico et Sublacense abbate tunc Campanie comite, et Baseno sanctorum Cosmei et Damiani ipsius domini pape camerario, et magistro Alberto sancti Adriani, quibus placuit, et de communi consensu michi scriniario scribere preceperunt coram predicto judice et domino Odone Frajapane et Gratiano Obbicuis. Et ego Andreas scriniarius sancte Romane ecclesie sacri Lateranensis palatii complevi et absolvi.

Et ego B. scriniarius sancte Romane ecclesie, sicut inveni in instrumento predicto, ita manu publica exemplavi nichil addens vel minuens et diligenter coram hiis testibus abscultavi : diacono Petro, abbate Johanne et presbitero Johanne Caseni. Actum anno Domini MoCCoLI, indictione X, pontificatus domini Innocentii pape IIII anno nono, mense septembri die XIII.

[CCCXLVII]. — Census xx solidorum lucensium pro castro Buriano diocesis Grossetane [1].

In Dei nomine, amen. Anno Domini millesimo ducentesimo sexagesimo octavo, nonis novembris, indictione XIIa, pontificatus vero domini Clementis pape IIIIti anno IIIIto. Per presentem paginam appareat omnibus evidenter quod Jacobus quondam domini Synibaldi Lambardi et Gualfridus

1. Viterbe, 5 novembre 1268. — Les seigneurs de Buriano, diocèse de Grosseto, reconnaissent les droits du Saint-Siège sur leur localité, et notamment le cens de 20 livres lucquoises. Ils prêtent serment de fidélité. Ce cens est marqué plus haut, p. 58 *a* (cf. les notes 1 et 2); cf. p. 347 *b*.

quondam domini Tancredi Lambardi de castro Buriani Grosetane diocesis, procuratores syndici et nuntii speciales nobilium virorum Crigensis quondam Albertini Lambardi, Pepi quondam domini Tancredi Lambardi, Ugolini, Bertoldi et Gerardi fratrum quondam domini Bernardi Lambardi, Ugucii, Corradini et Nicolai fratrum quondam domini Corradi et Banni quondam domini Synibaldi Lambardi de predicto castro Barriani consortium suorum, nomine eorum et dictorum Lambardorum, coram venerabili viro domino Petro de Montebruno domini pape camerario et notario apud sedem apostolicam presentialiter constituti, et confessi sunt et recognoverunt quod anteeessores sui et dictorum Lambardorum dictum castrum de Buriano cum aliis castris, lacu sive stagno, et cum omnibus juribus, tenimentis et pertinentis suis tenuerunt et habuerunt ab ecclesia Romana sub annuo censu viginti solidorum lucensium parvorum, solvendorum camere sedis apostolice annis singulis in festo sancti Petri. Et nunc ipsi Jacobus et Gualfridus et dicti Lambardi habent tenent et possident dictum castrum cum aliis castris, juribus et pertinentiis suis sub eodem censu prefate camere persolvendo, ac ipsi iidem procuratores et syndi[ci] dictorum Lambardorum et consortum suorum principaliter pro se ipsis et predictis consortibus suis recognoscunt et confitentur dictum castrum de Buriano cum aliis castris et juribus et pertinentiis suis se habere et tenere a sanctissimo patre domino Clemente papa quarto et ab ecclesia Romana, stipulatione legitima promittentes dicto domino camerario recipienti pro dicto domino papa et ecclesia Romana dare et persolvere prefate camere pro dictis castris et aliis tenimentis et pertinentiis suis nomine census et pro censu annis singulis in festo beati Petri principis apostolorum viginti solidos lucensium minutorum.

Confessi sunt autem dicti procuratores tam nomine suo quam nomine predictorum consortum suorum quod jus et proprietas ipsorum castrorum cum pertinentiis suis ad Romanam ecclesiam pertinent pleno jure. Unde dicti procuratores in animas eorum et in animas predictorum Lambardorum consortum suorum pro dictis castris fidelitatem et humagium in manibus dicti domini camerarii recipienti nomine dicti domini pape et ecclesie Romane junctis manibus infra manus ipsius domini camerarii et genuflexibus prestiterunt. Et dictus dominus camerarius hujusmodi recognitionem factam per eosdem procuratores nomine eorum et consortum suorum de castro predicto et aliis castris, lacu sive stangno et pertinentiis suis, coram ipso nomine dicti domini pape et Romane ecclesie acceptavit. Non intendens idem dictus camerarius aliquid juris de novo eis concedere in predictis, et hoc sine juris prejudicio alieni, et salvo etiam Romane ecclesie si quid pluris juris habet in dictis castris, lacu et pertinentiis suis, quod ipsi non propterea prejudicet in futurum.

Que omnia et singula supradicta dicti procuratores nomine eorum et dictorum consortum suorum legitima stipulatione promiserunt dicto domino camerario recipienti pro domino papa et ecclesia Romana facere, attendere et inviolabiliter observare, sub ammissione dicti feudi et obligatione omnium bonorum suorum.

Preterea dicti procuratores nomine eorum coram dicto domino camerario sacramentum fidelitatis presentialiter prestiterunt in hunc modum : « Nos Jacobus quondam domini Synibaldi Lambardi et Gualfridus quondam domini Tancredi Lambardi ab hac hora in antea juramus quod fideles et devoti erimus sanctissimo patri domino nostro Clementi pape IIII^{to} et ecclesie Romane et omnibus aliis Romanis pontificibus canonice intrantibus. Non erimus in facto, dicto vel consilio quod vitam perdant aut membrum aut capiantur mala captione. Consilium vero quod nobis per se vel per litteras aut per nuntios suos credituri sunt in eorum dampnum et ecclesie Romane nemini manifestabimus. Si autem sciverimus aut scire poterimus quod aliquis procuret aliquod dampnum ipsorum dominorum vel ecclesie Romane, pro posse nostro curabimus quod non fiat; et si hoc per nos disturbare non potuerimus, significabimus per nos dictis dominis quam cito poterimus ; et si per nos hoc significare non poterimus, credemus illud illi persone per quam possit citius ad ipsorum dominorum notitiam pervenire. Papatum et regalia sancti Petri et possessiones ejus ad manutenendum et defendendum et ad alia acquirendum pro posse nostro adjuvatores erimus. Et hec omnia promittimus facere et attendere et observare bona fide et sine fraude. Sic nos Deus adjuvet et hec sancta Dei evangelia. »

In cujus rei testimonium predictus dominus camerarius presenti instrumento suum sigillum fecit apponi et manu mei Bassi notarii publicari.

Actum Viterbii, in camera dicti domini camerarii, presentibus domino Manuele Fraiapane de Urbe capellano domini pape, domino Alphano de Sancto Amantio patrimonii beati Petri in Tuscia rectore, magistro Berengario de Secureto camere domini pape clerico, magistro Alberto de Parma scriptore domini pape et Bonaventura Berardini cive et mercatore Senense ad hec rogatis testibus. Et ego Bassus filius quondam domini Roberti apostolica auctoritate et nunc camere ejusdem notarius, quia hiis predictis interfui, de mandato dicti domini camerarii et rogatu predictorum procuratorum scripsi et publicavi.

[CCCXLVIII]. — De opere ecclesie sancti Petri de Urbe [1].

Sanctissimo patri et domino suo domino G. sacrosancte Romane et universali[s] ecclesie summo pontifici, Albertus de Parma scriptor[um] suorum humilimus, canonicus basilice

1. 1272-1276. — Albert de Parme, chanoine de Saint-Pierre et Jacques Gili communiquent au pape Grégoire X l'avis des maîtres ouvriers sur les réparations à faire à la basilique.

principis apostolorum de Urbe et Jacobu[s] Petri Gilii civis Romanus cum inclinatissimo famulatu devota pedum oscula beatorum. Solliciti prout convenit circa commissa nobis a sanctitate vestra, eidem sanctitati tenore presentium intimamus quod magistros operis ecclesie beati Petri et alios quamplures in unum nuper curavimus congregare, sollicite perquirentes ab eis ut quid de opere ejusdem ecclesie finiendo eis melius videretur, si deberet in ipso opere procedi, nobis intentionem suam fideliter aperirent. Qui magistri deliberato consilio responderunt quod licet ad sustentationem ipsius ecclesie euscentri possunt fieri prout dudum in vestra presentia condixerunt, nichilominus tamen per alia que postea viderunt multo eis salubrius videbatur quod destructis parietibus ipsius ecclesie ex utroque latere qui sunt per mensuram duorum palmorum et dimidii inclinati et in aliquibus locis aperti reficerent de novo. Asserentes quod eidem euscentri non minoris sumptus essent quam ipsas parietes, salvis expensis tecti et trabium ecclesie, quas quasi extimabant tantumdem. Et ut de inclinatione hujus et apertura nobis plene constaret, cum aliquibus magistris ecclesiam ascendimus memoratam, facientes defectum mensurari eundem quem recte invenimus prout superius est expressum. Igitur, pater sanctissime, quia tempus instat operari deinceps et cals et alia quedam necessaria ad opus inchoandum et persequendum sint parata, ne possemus de negligentia reprehendi super predictis, per litteras nostras et latorem presentium vestram sanctitatem curavimus scis[c]itare ut mandetis [1] per eum vel alium sicut vestra processerit sanctitate quid agere debeamus. Cui latori tanquam illi qui predictis interfuit circa predicta et singula predictorum fidem indubitatam adhibere potestis.

[CCCXLIX]. — De quadam lege in Anglia vocata Dănelaye et loquitur de denario beati Petri [2].

Hoc est scriptum quod magister Synitius camere domini pape clericus, nuntius apostolice sedis in Anglia, ad curiam apportavit.

Incipit lex que Anglie Danelaye vocata est, latine vero Lex Dacorum est interpretata, ab invictissimo et glorioso rege Anglorum, Dacorum, Noragenorum, Suenorum, Kennuto instituta et diligenter custodita consilio principum suorum et sapientum.

Omnis qui habet xxx denariatas vive pecunie in domo sua de suo proprio Anglorum lege dabit denarium sancti Petri, et lege Danorum dimidiam marcatam. Iste vero denarius debet summoveri in sollempnitate apostolorum Petri et Pauli, et colligi ante festivitatem que dicitur Ad vincula, ita ut ultra illum diem non detineatur. Si quispiam detinuerit ad justitiam regis deferatur, quoniam denarius hic elemosina regis est.

Justitia vero ejus faciet denarium reddere et forisfacturam episcopi et regis; quod si plures domos habuerit, de illa ubi residens fuerit in festo apostolorum Petri et Pauli denarium reddat.

Item alibi in eodem libro.

Pecuniam autem sancti Petri quam Anglici Romescoth vocant, sit persoluta in festo sancti Petri in principio augusti mensis; et qui non eo die persolverit, etiam si est unus denarius, qui dare eum debuit et non dedit accipiat eundem, et insuper xxx denarios, et portet Rome; et cum redierit tale signum secum reportet ut certum sit quod Rome fuerit et beato Petro ibi xxx et unum denarium sicut statutum est persolverit. Cum autem reversus fuerit domum, persolvat regi LX solidos. Si vero idem secundo retinuerit similiter omnino faciat. Tertio autem si retinuerit, auferantur ei omnia bona sua.

[CCCL]. — Quitatio Berengarii de Secureto de gestis per eum in camera domini pape [1].

Gregorius episcopus servus servorum Dei dilecto filio magistro Berengario de Secureto preposito ecclesie Marsiliensis salutem et apostolicam benedictionem. Cum diversa in camera nostra inmorando diutius officia gesseris laudabiliter et prudenter, et fidelem nobis ac plenariam juxta nostrum beneplacitum redderis rationem, volentes animi tui providere quieti, de omnibus que usque ad presentem diem gessisti seu recepisti et expendisti pro camera te penitus absolvimus et quietamus, ita quod ad aliam rationem reddendam ulterius nullatenus tenearis, has tibi litteras nostras in hujus rei testimonium concedentes. Datum Gebennis, VI id. octobr., pontificatus nostri anno quarto.

[CCCLI] [2]. — Innocentius episcopus servus servorum Dei dilecto filio N. camerario nostro salutem et apostolicam benedictionem. Ne forte super camerarie nostre officio a nobis

1. *Cod.* mandates.

2. 1031. — Muratori, *Ant.*, t. V, p. 827. — Loi de Kanut le Grand sur le denier de Saint-Pierre. Le texte en fut recueilli par Sinitius, nonce de Clément IV en Angleterre (1266); c'est d'après sa copie qu'il figure ici. Cf. *Etude*, p. 134, 135.

1. Genève, 8 octobre 1275. — Décharge donnée par Grégoire X à maître Béranger de Séguret, prévôt de Marseille, employé de la Chambre apostolique. Cf. ci-dessus, nº CCCXLVII.

2. Lyon, 6 février 1247. — Décharge donnée par Innocent IV à son camérier N. — Les notes nºs CCCLI-CCCLVII ont été ajoutées successivement sur le verso du dernier feuillet (253) d'un cahier par lequel se terminait alors le manuscrit.

olim sibi commisso possis aliquatenus infestari, tenore presentium duximus asserendum quod de omnibus que nostro vel ecclesie Romane seu Terre Sancte nomine recepisti et expendisti hactenus in eodem officio constitutus, sufficienti per te reddita ratione nobis est plenarie satisfactum. Propter quod presentes litteras tibi concessimus in testimonium et cautelam. Datum Lugduni, VIII id. februar., pontificatus nostri anno quarto.

[CCCLII][1]. — Innocentius episcopus servus servorum Dei dilecto filio Bonnacurso familiari nostro salutem et apostolicam benedictionem. Cum de omnibus que nostro et ecclesie Romane ac Terre Sancte nomine hactenus recepisti sufficienti reddita ratione sit nobis plenarie satisfactum, ne de hiis ulterius rationem reddere tenearis te auctoritate presentium duximus absolvendum. Datum Lugduni, II nonnis januar., pontificatus nostri anno quinto.

[CCCLIII][2]. — Innocentius etc. dilecto filio Bonaccurso de Carfagnana familiari nostro salutem et apostolicam benedictionem. Cum de universis et singulis bonis et rebus ecclesie Romane a nobis tibi commissis vel alias de illis omnibus que quocumque modo vel causa per quascumque personas ad manus tuas pro ipsa ecclesia usque ad hec tempora pervenerunt plene satisfeceris nobis et sufficientem reddideris rationem, volumus et presentium tibi auctoritate concedimus ut cum te ab hiis totaliter duxerimus absolvendum nullus ulterius super eisdem te inquietare valeat aut etiam aliquatenus convenire. Nulli ergo etc. Si quis autem etc. usque incursurum. Datum Lugduni, II id. jul., anno sexto.

[CCCLIV][3]. — Innocentius episcopus servus servorum Dei dilecto filio Amatino laico habitatori Anticuli de Campania fideli nostro salutem et apostolicam benedictionem. Paterne sequentes benignitatis affectum cum studio pietatis clementer annuimus nostrorum desiderio filiorum. Cum igitur ut proponis solam Romanam ecclesiam matrem tuam esse et dominam recognoscas, ac tu ac progenitores tui ejus tantum vassalli sibique subjecti fueritis ab antiquo, nos supplicationibus tuis misericorditer inclinati et inter familias quas predicta ecclesia in Anticuli castro habet auctoritate presentium admittendum et in earum numero volumus de cetero computari. Nulli ergo etc Datum Lugduni, VIIII kal. febr., anno quinto.

1. Lyon, 4 janvier 1248. — Décharge donnée par Innocent IV à son familier Bonnacorsi de Garfagnana.

2. Lyon, 14 juillet 1248. — Autre décharge du même au même.

3. Lyon, 24 janvier 1248. — Innocent IV admet Amatino d'Anticoli parmi les vassaux directs du Saint-Siège en cette localité.

[CCCLV][1]. — Innocentius episcopus servus servorum Dei dilecto filio N. camerario nostro salutem et apostolicam benedictionem. Cum a quondam Uguicione dicto Pan(o) capellano nostro sui testamenti nobis executione commissa dilecti filii frater Goffridus de Predicatorum ac frater Nicolaus de Minorum fratrum ordinibus necnon Johannes Spata et Crescentius capellani nostri quibus executionem eamdem commisimus a Jacobo de Scala et Fulgerio Jacobi civibus et mercatoribus Florentinis de bonis ipsius defuncti septingentis novem libras viennenses et centum decem marcas sterlingorum novorum cum integritate receptis eas pro ejusdem anime defuncti salute duxerint piis rationibus applicandas, in quibus mercatores predicti et eorum societas erant eidem capellano dum viveret debitores : nos volentes tam mercatores ipsos quam etiam suos socios in hac parte consortes super hiis indempnes ab inquietatione seu molestatione quorumlibet conservare, presentium tibi auctoritate committimus et mandamus quatinus nostro nomine de prefata pecunia mercatoribus et eorum sociis memoratis refutationem facias generalem, et ne debeant super hiis ulterius molestari sufficientem eisdem coram exhibeas et cautelam. Nos enim habituri ratum et firmum quicquid circa premissa duxeris faciendum, illud auctore Domino faciemus inviolabiliter observari. Datum Lugduni, II kal. jul., pontificatus nostri anno sexto.

[CCCLVI][2]. — Innocentius episcopus servus servorum Dei dilecto filio magistro Placentino Turritano electo, quondam archipresbitero Lavanie, capellano nostro, salutem et apostolicam benedictionem. Cum de omnibus que nomine nostro et ecclesie Romane ac Terre Sancte recepisti hactenus et etiam expendisti camere nostre sufficientem reddideris rationem et de hiis sit nobis plenarie satisfactum, ne ulterius inde rationem reddere tenearis te auctoritate presentium duximus absolvendum. Datum Lugduni, VIIII kal. jul., pontificatus nostri anno sexto.

1. Lyon, 30 juin 1248. — Innocent IV ordonne au camérier N. de donner décharge à des marchands florentins à propos d'une dette qu'ils ont acquittée envers la succession d'un chapelain pontifical.

2. Lyon, 23 juin 1249. — Innocent IV donne décharge à Piacentino, son chapelain, élu archevêque de Torres.

[CCCLVII][1]. — Anno Domini MCCLVI non. martii, pontificatus vero domini pape Alexandri IIII[ti] anno primo, indictione XIIII. Laurencius dictus Cardinalis, civis Romanus, ad sancta Dei evangelia juravit tecta palacii domini pape et camerarii sui in palatio Lateranensi sine pretio cooperire et dare operam de persona sua propria cum opus fuerit. Juravit etiam si opus fuerit meatus mundare in .... sordes fiat munda ; et hoc promisit et juravit quia camerarius promisit propter hoc servitium dare unam vidandam...

1. Rome, 7 mars 1256. — Engagement pris pour des réparations au palais de Latran. Le texte est illisible en plusieurs endroits.

ACTA CAMERE FACTA PER MAGISTRUM JACOBUM DE VITERBIO IPSIUS CAMERE NOTARIUS.

[CCCLVIII]. — Sententia lata inter mappularios et addextratores Urbis et servientes domini pape [1].

In nomine Domini, amen. Anno nativitatis dominice M°CC°LXXXVIII°, indictione prima, mensis maii die V intrantis. Actum Rome apud sanctum Petrum, presentibus magistro Paulo de Reate clerico camere, fratre Johanne Maccario marescalco marestalle domini pape, dompno Scambio priore de Borgiano, domino Gentile plebano Civitatis Nove, magistro Alatrino de Guarcino notario et magistro Thomasio de Monte Granario testibus. Dudum tempore felicis recordationis domini Nicolai pape III tunc Rome apud Sanctum Petrum cum Romana curia residentis, inter mappularios et addextratores Urbis ex una parte et servientes nigros de familia domini pape ex altera, exorta fuit materia questionis, super eo videlicet quod omnia servitia que dantur per prelatos et abbates in consecrationibus et benedictionibus ipsorum, que fiunt in Urbe per dominum papam vel alium de mandato suo, ipsi mappularii et adextratores asserebant ad se totaliter pertinere, dicti vero servientes nigri pro se et aliis cum quibus servitia predicta communicant quando ad eos perveniunt contrarium responderent; propter quod aliquam pecuniam perceptam ex hujusmodi consecrationibus et benedictionibus per servientes predictos usque ad hec tempora per eosdem servientes custodiri fecimus et servari donec per summum pontificem hujusmodi contentio seu discordia sopiretur. Cumque tam mappularii et adextratores quam servientes prefati diu contempnerent coram nobis et nonnullis aliis, quibus aliquando dictum negotium duximus committendum, et querelas exposuerint apud summos pontifices qui fuerunt pro tempore, specialiter autem coram sanctissimo patre et domino nostro domino Nicolao papa IIII^to^, idem dominus papa volens declarare ac dirimere hujusmodi contentionem seu etiam questionem, rubricam libri censualis camere ipsius domini sub qua de predictis officiis et servitiis tenore plenius continetur diligenter vidit et examinavit ut de predictis servitiis et officiis que in consecrationibus prelatorum et benedictionibus abbatum, quando per Romanum pontificem fiunt in Urbe, plenam instructionem haberet; cujus rubrice tenore et circumstantiis dicte questionis diligenter examinatis et plene discursis, attendens etiam quod in dicto censuali continetur expresse quod quando dominus papa celebrat vel equitat ad aliquam ecclesiam Urbis in qua eodem die statio non est, ipsi mappularii vel adextratores cum domino papa non debent comedere vel aliquod officium exercere, sic per nos Berardum ipsius domini camerarium declarationem et decisionem hujusmodi questionis commisit oraculo vive vocis, videlicet quod ipsi mappularii et adextratores quando dominus papa est in Urbe et in aliqua ecclesiarum Urbis in qua erit statio ipsa die dictus dominus papa per se vel alius de suo mandato consecrabit prelatos vel benedicet abbates, servitia que fient ab ipsis prelatis consecrandis vel abbatibus benedicendis pacifice habeant et quiete. Quando vero in ecclesiis Urbis in quibus statio non erit hujusmodi consecrationes et benedictiones per dominum papam vel alium de mandato suo fieri contigerit, prefati servientes nigri et alii qui cum eis servitia predicta communicant hujusmodi servitia prelatorum et abbatum totaliter habeant et percipiant, nec exinde possint ab eis impeti vel in aliquo molestari.

Hanc autem diffinitionem de mandato ipsius domini pape factam vim et robur habere voluit dominus papa predictus ac etiam plenum effectum tam pro tempore dicti domini Nicolai pape III quo dicta discordia mota fuit quam pro futuro tempore in singulis sacris que in Urbe celebrari contigerit de cetero in futurum. Nos itaque vocatis et requisitis ac presentibus coram nobis Fuczarollo de Bictonio, Bernardino, Crescimbene, Gabriele de Thesauro, Palmerucio, Jacobello dicto Ungaro, Johanne Basilis, Ferramusca, Jacobello de Urbeveteri, Johanne de Fulgino, Albertucio, servientibus nigris, ex una parte, et Basile mappulario et priore mappulariorum, et Angelo Guidonis mappulario, Johanne Crucis adextratore, Cinthio Rapancane adextratore et Johanne Meta notario adextratore et procuratoribus tam mappulariorum quam adextratorum super predicto negotio specialiter constitutis, ipsam questionem de speciali mandato ipsius

1. 5 mai 1288. — Muratori, *Ant.*, t. VI, p. 461. — Sentence rendue, en vertu d'une commission du pape Nicolas IV, par son camérier Bérard, entre les *mappularii et addextratores* d'une part et les *servientes nigri* d'autre part, sur la répartition des « propine » versés par les évêques et abbés, lors de leur consécration.

domini pape facto nobis oraculo vive vocis, taliter diffinimus ac etiam declaramus ut supra exprimitur, mandantes perpetuo in futurum per predictos mappularios, adextratores et servientes inviolabiliter observari.

Et ego Jacobus Pisani de Viterbio, apostolica auctoritate et nunc camere domini pape notarius, prelationi dicte diffinitionis ac declarationis ut supra legitur per dictum dominum camerarium prumulgate presens fui et eam de mandato ipsius domini camerarii fideliter scripsi et cetera.

[CCCLIX]. — Tenor procuratorii missi domino Nicolao pape IIII per Alfonsum filium quondam Petri regis Aragonum [1].

In nomine Domini, amen. Sanctissimus pater et dominus dominus Nicolaus divina providentia papa IIII mandavit mihi Jacobo Pisani de Viterbio camere sue notario oraculo vive vocis quod in actis ipsius camere scriberem ac in publicam formam redigerem tenorem cujusdam procuratorii publici sigillo regio sigillati nobilis viri Alfonsi filii quondam Petri dudum regis Aragonum, volens ac decernens idem dominus papa quod hujusmodi transumptum manu mea conscriptum eandem vim et auctoritatem obtineat ac si dictum principale procuratorium appareret. Cujus procuratorii tenor talis est :

Noverint universi quod in presentia mei Petri Marci notarii publici Barchinonensis et testium infrascriptorum magnificus princeps dominus Alfonsus Dei gratia rex Aragonum, Majoricarum et Valentie ac comes Barchinonensis constituit et ordinavit suos procuratores presentes et hujus procurationis onus in se sponte suscipientes venerabilem patrem dominum Ugonem Dei gratia Cesaraugustanum episcopum, nobilem virum dominum Berengarium de Podio Viridi, ac religiosum virum Pontium prepositum Celsonensem cancellarium suum, ad comparendum coram sanctissimo patre ac domino domino Nicolao divina providentia sacrosancte Romane ecclesie summo pontifice et reverendis patribus dominis cardinalibus ejusdem ecclesie nomine ac vice prefati domini regis Aragonum, et ad petendum ejusdem nomine ab eisdem gratiam, veniam et misericordiam et ad jurandum nomine ipsius et in animam ejusdem stare mandatis Ecclesie et ad ponendum personam suam, regna et terras sua et omnes subditos suos ad ipsius domini pape et successorum ejusdem beneplacitum voluntatis et ad omnia alia et singula preponendum, petendum et faciendum que possunt facere procuratores ad hoc legitime constituti et que posset facere idem dominus rex Aragonum si personaliter presens esset; promittens idem dominus Alfonsus rex predictus per firmam et sollempnem stipulationem sub obligatione et ypotheca omnium bonorum suorum mihi notario infrascripto, stipulanti vice et nomine predictorum dominorum summi pontificis et cardinalium et aliorum etiam quorum interest et interesse potest, ratum et firmum habere perpetuo quicquid per prefatos tres procuratores vel duos de ipsis supradictis dictum, propositum et actum fuerit et nunquam contravenire aliqua ratione. Actum est hoc quarto non. aprilis, anno Domini MCCLXXXXI.

Signum † Alfonsi Dei gratia regis Aragonum, Majoricarum et Valentie ac comitis Barchinonensis, qui hec firmavit in manu mei dicti Petri Marci notarii Barchinonensis. Testes hujus rei sunt : nobilis Raymundus Rogerii comes Payllariensis, nobilis Raymundus de Angularia et Petin Marchesii notarius dicti domini regis. Signum mei Petri Marci notarii publici Barchinonensis qui predictis interfui et hec scripsi et clausi die et anno quo supra. In sigillo vero cereo apposito dicto procuratorio erant littere sculpte ex utraque parte hoc modo : Sigillum Alfonsi Dei gratia regis Aragonum, Majoricarum et Valentie ac comitis Barchinonie.

Et ego Jacobus Pisani de Viterbio apostolica auctoritate et nunc camere domini pape notarius predictum instrumentum procurationis de mandato ut predicitur ejusdem domini pape fideliter transcripsi et ascultavi sub anno nativitatis dominice MCCLXXXXI, indictione IIII, mense augusto die XV, pontificatus prefati domini Nicolai pape IIII anno quarto.

[CCCLX]. — Syndicus universitatis et homines castri Rocce Contrate Senogaliensis diocesis promi[ttu]nt [1] annuatim solvere ecclesie Romane cxxx libras Ravennatorum ut ex concessione domini pape possint eligere et assumere potestatem et alios officiales pro comunis regimen exercendum [2].

In nomine Domini, amen. Anno nativitatis dominice MCCLXXXXI°, indictione IIII, mense junii die XVIIII, pontificatus domini Nicolai pape IIII anno quarto. In presentia mei notarii et testium subscriptorum Riccuntus Zannis sindicus et procurator comunis et universitatis hominum castri Rocce Contrate Senogaliensis diocesis, habens ab eis plenum et speciale mandatum ad faciendum et complendum omnia infrascripta, prout constat publico in-

1. Viterbe, 15 août 1291. — Enregistrement d'une procuration donnée par le roi Alphonse d'Aragon, par devant le notaire Pierre Marc, de Barcelone, à l'évêque de Saragosse et à deux autres personnes pour le représenter auprès du pape. La procuration est du 2 avril 1291.

1. *Cod.* promitent.

2. Orvieto, 19 juin 1291. — Cf. Theiner, n° 482. — Le procureur-syndic de la commune de Rocca Contrada, diocèse de Sinigaglia, reçoit, moyennant une redevance de 130 livres, l'autorisation, pour sa commune, d'élire des magistrats.

strumento confecto per manum magistri Mannutii notarii coram venerabili viro domino Nicolao de Trebis domini pape camerario et notario personaliter constitutus, pure ac libere et secum plena deliberatione premissa, sindicario et procuratorio nomine comunis et hominum dicti castri per legitimam stipulationem promisit eidem domino camerario stipulanti et recipienti pro domino papa et successoribus suis et ecclesia Romana et ejus camera ex nunc in antea in perpetuum, dare et solvere cum effectu singulis annis predicte camere ubicumque Romana curia fuerit in terris Ecclesie, alioquin thesaurario Marchie Anconitane mihi per sedem apostolicam deputando, silicet centum triginta libras bonorum Ravennatorum vel Anconitane monete, infra quindenam festi Resurrectionis dominice, ad indicium facultatis seu gratie apostolice concesse seu concedende per eundem dominum papam de eligendis, assumendis et habendis annis singulis in perpetuum potestate ac officialibus aliis per homines ipsius comunis ac eorum et ipsius comunis regimen exercendum, secundum modum et formam quem et quam idem dominus papa in apostolicis licteris conficiendis super concessione dicte gratie duxerit exprimendum vel exprimendam. Qui videlicet potestates et officiales libere in terra et territorio dicti castri de omnibus cognoscere plenamque possint justitiam facere, tam in criminalibus quam in civilibus, preter quam in criminibus lese majestatis et heretice pravitatis et in homicidio et adulterio, raptu virginum et incendio studiose facto et furto etiam manifesto, propter quod quidem furtum seu cujus occasione personam quis aut membrum deberet ammictere, necnon et latrocinio et derobatione seu fractione stratarum; hoc autem intellecto quod rectoribus Marchie qui pro tempore fuerint non generetur prejudicium quin homines dicti comunis vel terre ipsorum possint ad eos cum sibi expedire putaverint tam appellationis quam simplicis querimonie causa liberum habere recursum. Insuper promisit dictus sindicus nomine quo supra dicto domino camerario, recipienti pro prefatis domino papa, Romana ecclesia et camera ejus, quod quotiens ipsum comune cessare contigerit in solutione ut premictitur dictarum centum triginta librarum, totiens nomine pene alias centum triginta libras predicte monete persolvet integre camere memorate. Et nichilominus promisit ipsum comune omnia dampna, expensas et interesse que dicta camera domini pape incurreret si ultra terminum solutio ipsius pecunie differretur in integrum dicte camere restituere ac etiam resarcire. Super quibus stabitur simplici verbo camerarii apostolice sedis qui erit pro tempore. Que omnia et singula dictus sindicus nomine dicti comunis et ipsum comune promisit in integrum facere attendere, observare ac etiam adimplere, sub pena dupli dicte quantitatis et obligatione omnium bonorum dicti comunis, presentium et futurorum, tam mobilium quam immobilium. Qua pena soluta vel non, nichilominus omnia que continentur in hoc instrumento in sua maneant firmitate. Renuntians dictus sindicus nomine quo supra in hiis omnibus omni juris et legum auxilio canonici et civilis et exceptioni doli et fraudis, consuetudini et statuto, beneficio restitutionis in integrum, fori privilegio, omnibusque aliis exceptionibus et defensionibus que contra hoc instrumentum possent obici vel opponi. Et ad majorem firmitatem omnium predictorum idem sindicus juravit tactis sacrosanctis evangeliis in suam et animas omnium dicti comunis quorum est procurator omnia et singula supradicta plene sine fraude et dolo facere observare et facere observari.

Actum apud Urbemveterem, in hospicio dicti domini camerarii, presentibus domino Thoma Pino de Veneciis domini pape capellano, domino Petro Magno canonico sancti Mathei Viterbiensis, fratribus Actone et Natali ordinis Montisfani et Lanfranco Anselmi cive Pistoriensi camere domini pape mercatore, testibus ad hec rogatis.

Et ego Jacobus Pisani de Viterbio apostolica auctoritate et nunc camere domini pape notarius premissis interfui et ea rogatus scribere fideliter scripsi et in publicam formam redegi meoque signo signavi.

[CCCLXI]. — Similis promissio facta per sindicum universitatis castri Montis Fortini de XLIIII libris solvendis annis singulis ex eadem causa [1].

Item anno, mense, die, inditione et pontificatu predictis, presentibus testibus suprascriptis, dompnus Thomasius plebanus sancti Angeli in Monte, procurator et sindicus universitatis hominum castri Montis Fortini Firmane diocesis ad hoc specialiter constitutus, prout de ipsius procuratorio sive sindicatu constat publico instrumento confecto manu Buccii Jacobi Pauli de Firmo notario, nomine ac vice dicte universitatis, promisit prefato magistro Nicolao domini pape camerario et notario secundum prescriptum modum et formam per omnia dare et solvere XLIIII libras Ravennatorum annis singulis camere sedis apostolice, ut predicitur, infra quindenam Resurrectionis dominice.

[CCCLXII]. — Similis promissio de L libris solvendis singulis annis ex eadem causa per sindicum universitatis hominum castri sancte Marie in Cassiano Auximane diocesis facta [2].

Item eodem anno, inditione et pontificatu, mense junii die XXIII, presentibus domino Conrado de Brunforti domini pape capellano, magistro Jacobo de Parma clerico

1. Même date. — Même autorisation pour les gens de Monte Fortino, diocèse de Fermo; la redevance est de 44 livres.

2. 23 juin 1291. — Même autorisation, pour les gens de S. Maria in Cassiano (Monte Cassiano), diocèse d'Osimo. Redevance, 50 livres.

camere domini pape, magistro Mathia canonico Theatino et magistro Johanne de Guarcino notario, Rambertus Alexandri syndicus et procurator universitatis hominum castri sancte Marie in Cassiano Auximane diocesis, prout de ipsius procuratione constat publico instrumento confecto manu Johannis de Tollentino notarii, promisit eidem domino camerario secundum modum et formam prescriptam dare et solvere infra predictum terminum L libras Ravennaturum. Et ego Jacobus Pisani de Viterbio etc.

[CCCLXIII]. — Obligatio syndici Civitatis Castellane super pedagio non tollendo et strata custodienda [1].

In nomine Domini, amen. Anno nativitatis dominice MCCLXXXX, inditione III, mense februario die XV, pontificatus domini Nicolai pape IIII[ti] anno secundo. In presentia mei notarii et testium subscriptorum Bellucus Jacobi Laurentii procurator et syndicus universitatis et populi Civitatis Castellane, habens ad infrascripta sufficiens et plenum mandatum, prout in instrumento publico inde confecto manu Petri Jacobi Gerardi de civitate Castellana notarii a me infrascripto notario viso et lecto plenius continetur, ex vigore sui sindicatus constitutus coram domino Nicolao domini pape camerario per stipulationem solennem nomine ipsius universitatis et populi promisit eidem domino camerario recipienti et stipulanti nomine ac vice domini pape et ecclesie Romane, quod in strata seu via communi per quam viatores ire debent, que de permissione sive licentia sanctissimi patris et domini domini Nicolai divina providentia pape IIII[ti] transferri debet a silva que vulgariter dicitur Scardafolli, et ire juxta dictam civitatem per pontem super aqua que dicitur Tregia, per homines civitatis ejusdem aut aliquem alium quocumque nomine, occasione seu causa non recipietur aliquod pedagium, quodque eadem universitas sive populus stratam ipsam facient diligenter et fideliter custodiri, ita quod nullus inibi in persona vel rebus possit dampnum aliquod substinere; quod si aliqua persona in eadem via vel juxta ipsam esset spoliata vel perderet aliquid in eadem, per universitatem et populum ipsius civitatis totum plene ac integre emendabitur et restituetur perdenti aut spoliato quod sibi fuerit ablatum. Item promisit eidem domino camerario sindicus supradictus quod in toto territorio predicte Civitatis Castellane non exigetur aut recipietur aliquod pedagium ab aliquo transeunte.

Que omnia et singula promisit quod dictum commune populus et universitas plene ac integre observabit et adimplebit, sub pena decem milium florenorum auri quam ipso facto dicta universitas, populus et commune, incurrat quotienscumque predicta vel aliquod predictorum fuerit factum co[n]tra. Pro quibus firmiter observandis et plenarie adimplendis prefatus sindicus obligavit eidem domino camerario recipienti nomine quo supra omnia et singula bona universitatis et populi ac singularium personarum civitatis ejusdem. Actum Rome, apud Sanctam Mariam majorem, in domibus ipsius camerarii, presentibus fratre Johanne de Sancto Spiritu, magistro Jacobino notario Nepesino, Johanne Guidonis Crescentii de Sutrio, domino Onufrio abbate secularis ecclesie sanctorum Cosme et Damiani de Trebis et Riccobono clerico Brixiensi, testibus ad hoc vocatis. Et ego Jacobus Pisani de Viterbio apostolica auctoritate et nunc camere domini pape notarius premissis interfui et cetera.

1. Rome, Sainte-Marie-Majeure, 15 février 1290. — Le syndic de la commune de Cività Castellana s'engage, au nom de ses concitoyens, à ne pas lever de péages sur la nouvelle route qui passe devant leur ville, et à pourvoir à la sécurité des voyageurs qui passeront sur cette route.

[CCCLXIV]. — Refutatio facta per sindicum communis Esini de III milibus librarum Ravennatium mutuatis ecclesie Romane [1].

In nomine Domini, amen. Anno nativitatis dominice MCCLXXXXI[mo], inditione IIII[ta], pontificatus domini Nicolai pape IIII[ti] anno quarto, mense martii die XXII. Cunctis pateat evidenter quod magister Jacobus Gozonis sindicus procurator et nuntius potestatis, consilii et communis civitatis Esine, habens ad omnia et singula infrascripta plenum et speciale mandatum, prout in instrumento publico inde confecto per manus Beneamati Johannis imperiali auctoritate notarii a me infrascripto notario viso et lecto plenius continetur, constitutus ante presentiam venerabilis viri magistri Nicolai domini pape camerarii et notarii, secum plena deliberatione premissa, sindicario et procuratorio nomine comunis et singularium personarum civitatis ejusdem, fecit finem et refutationem plenariam et pactum de ulterius non petendo eidem domino camerario, recipienti ac stipulanti nomine ac vice domini pape, Romane ecclesie ac camere sue, de tribus milibus libris Ravennatium, que dictum comune bone memorie domino R. Sancte Marie in Cosmidin diacono cardinali tunc in Anconitana Marchia vicem domini pape gerenti aut magistro Rollando de Viterbio notario et familiari ejusdem domini cardinalis nomine Romane ecclesie mutuavit. Et hanc refutationem et remissionem dictus sindicus fecit predicto domino camerario pro eo quod sanctissimus pater et dominus dominus Nicolaus papa IIII remisit comuni Esino et singularibus personis ipsius quingentas libras Ravennatium de summa condempnationum factarum contra ipsum commune et singulares

1. Orvieto, 22 mars 1291. — Le syndic d'Iesi règle les comptes de sa commune avec le Saint-Siège.

personas ipsius ac amicos et sequaces domini Mercennarii de Esio, ratione excessuum commissorum per ipsos contra Romanam ecclesiam, per quondam magistrum Giffredum de Anagnia tunc Marchie Anconitane rectorem.

Promisit insuper sindicus supradictus quod comune prefatum aut quevis alia persona ipsius civitatis sive districtus super eisdem tribus milibus libris Ravennatium ut predicitur ecclesie Romane remissis eandem ecclesiam nullatenus molestabunt, sub obligatione omnium bonorum comunis ejusdem.

Actum apud Urbemveterem, presentibus magistro Paulo de Reate clerico camere, Guidarello de Urbeveteri serviente, Sinibaldo cursore domini pape, fratre Nicolao de Trebis ordinis militie Templi, Rollandino Paganelli de Luca et magistro Simone de Urbe, domini pape scriptore. Et ego Jacobus Pisani de Viterbio apostolica auctoritate et nunc camere domini pape notarius premissis interfui, et cetera.

[CCCLXV]. — Promissio et obligatio sindici castri Centumcellarum super censu annuo L librarum paparinorum Romane ecclesie solvendarum [1].

In nomine Domini, amen. Anno nativitatis dominice M°CC°LXXXXI°, inditione IIII^ta^, pontificatus domini Nicolai pape IIII^ti^ anno tertio, mensis januarii die II intrantis. In presentia mei notarii et testium suscriptorum, Jacobus Saxi de castro Centumcellarum, syndicus et procurator hominum et universitatis dicti castri ad infrascripta specialiter constitutus, coram venerabili viro domino Nicolao domini pape camerario et notario personaliter constitutus, instrumentum sui syndicatus exhibuit tenoris et continentie infrascripte.

In nomine Domini, amen. Anno nativitatis ejusdem M°CC°LXXXXI°, tempore domini Nicolai pape IIII^ti^, die XXV mensis decembris, inditione quarta, congregato consilio speciali et generali et universali parlamento hominum et universitatis castri Centumcellis de mandato discreti viri Petri Basscii de Urbe, castellani castri predicti, ad sonum campane et vocem preconis, ut moris est, ipse castellanus cum voluntate, auctoritate atque decreto dicti consilii et universalis parlamenti dicti castri et dictum consilium et parlamentum cum voluntate, auctoritate atque decreto dicti castellani fecerunt, constituerunt et ordinaverunt Jacobum Saxi de eodem loco, presentem et suscipientem, eorum sindicum et procuratorem et nuntium specialem ad petendum et supplicandum sanctissimo patri et domino domino Nicolao divina providentia papa IIII^to^ quod castrum Centumcellarum, quod ad Romanam ecclesiam pertinet pleno jure, faciat immediate in temporalibus per ipsius cameram regi ac etiam gubernari. Ita quod universitas et homines dicti castri sicut ipsius Ecclesie subditi speciales non teneantur neque compelli possint alicui vel aliquibus aliis nisi camerario domini pape qui pro tempore fuerit vel castellano qui per dominum papam vel ipsius cameram ad custodiam et regimen dicti castri fuerit deputatus, in temporalibus respondere; laudabilibus ac approbatis consuetudinibus et statutis hominum dicti castri que non sint contra honorem et jurisditionem Romane ecclesie integraliter reservatis eisdem. Et ad offerendum et promittendum nomine universitatis et hominum ejusdem castri et pro ipsis propter hoc specialiter venerabili viro magistro Nicolao de Trebis domini pape camerario et notario, recipienti et stipulanti nomine et vice domini pape et ecclesie prelibate, nomine census quinquaginta libras paparinorum, per eos vel ipsorum procuratorem annis singulis infra quindenam a die Nativitatis dominice numerandas in perpetuum camere ejusdem ecclesie ubicumque Romana curia fuerit in terris ipsius ecclesie cum effectu solvendas. Si vero eadem curia extra terram resederit supradictam, prefatam pecunie quantitatem persolvent thesaurario patrimonii per ecclesiam ordinato, salvis et plenarie domino pape et ecclesie Romane omnibus aliis juribus et jurisditionibus que in prefato castro ac ejus territorio dinoscitur obtinere. Dantes et concede[n]tes eidem procuratori plenum et speciale mandatum jurandi in animam hominum et specialium personarum universitatis castri predicti predicta omnia habere firma et rata et ea integraliter observare, promittentes mihi notario, recipienti et stipulanti nomine et vice domini pape et ejus camerarii, omnia et singula supradicta et quicquid in hac parte per eumdem sindicum seu procuratorem ipsorum actum, promissum et gestum extiterit seu etiam procuratum, sub obligatione ac ypotheca omnium bonorum universitatis ejusdem castri et singularium personarum ipsius se inviolabiliter servaturos ac etiam impleturos. Actum in Centumcellis sub porticu sancti Jacobi in platea Comunis, presentibus domino Leonardo priore Sancte Marie de Valle de Centumcellis, presbitero Johanne canonico dicte ecclesie, domino Tancredo de Monte Cocozone, Alberto domini Raynerii de eodem loco, magistro Cazato notario, magistro Leone notario et magistro Janne Symeonis, rectoribus terre predicte, Jacobucio scolare sancti Nicolai et Giliolo Petteno, testibus ad hoc vocatis et rogatis. Et ego Johannes Rubeus olim Bartholomei auctoritate alme Urbis prefata auctoritate notarius et nunc dicti castellani et universitatis castri predicti scriba, predictis omnibus interfui et rogatus scripsi et publicavi me[o]que [1] signo supra signavi.

1. Orvieto, 2 janvier 1291. — Muratori, *Ant.*, t. II, p. 567. — Le procureur-syndic de Civitä Vecchia, en vertu d'un mandat de sa commune, daté du 25 décembre 1290, règle avec le camérier Nicolas les conditions dans lesquelles se trouvera celle-ci à l'égard de l'administration pontificale. Cf. Calisse, *Storia di Civitavecchia*, p. 187 et suiv.

1. *Cod.* meaque.

Unde Jacobus Saxi ejusdem castri Centumcellarum sindicus prelibatus, ex vigore et auctoritate prescripti sindicatus, pure ac libere secumque plena deliberatione prehabita, sindicario et procuratorio nomine hominum et universitatis castri Centumcellarum per legitimam stipulationem promisit eidem domino camerario stipulanti et recipienti pro domino papa et successoribus suis et Romana ecclesia et ejus camera exnunc in antea dare et solvere cum effectu singulis annis eidem camere ubicumque curia Romana in terris ecclesie fuerit, alioquin thesaurario patrimonii beati Petri in Tuscia inibi per Romanam ecclesiam deputando, quinquaginta libras paparinorum infra quindenam Nativitatis dominice ad indicium percepte protectionis et exemptionis ab eodem domino papa, videlicet quod homines et universitas dicti castri Centumcellarum a jurisditione rectoris patrimonii beati Petri in Tuscia ejusque officialium qui pro tempore fuerint sint exempti, et quod de cetero sub tutela et regimine camere sedis apostolice specialiter permanentes de juribus ecclesie Romane debitis eidem camere dumtaxat et nulli alii respondere teneantur, ac illum recipient sine condictione qualibet in rectorem qui ad eorum et dicti castri regimen de domini pape conscientia fuerit per eamdem cameram specialiter deputatus ; laudabilibus consuetudinibus et statutis hominum et universitatis castri prefati non prejudicantibus jurisditioni ac juribus que prefata ecclesia in castro predicto ejusque territorio plenarie obtinet, prout per dicte sedis camerarium singulis annis corrigi et ordinari contigerit, reservatis eisdem secundum modum et formam quem et quam idem dominus papa in apostolicis litteris super protectione ac exemptione predictis conficiendis exprimendum duxerit vel exprimendam. Insuper promisit syndicus supradictus nomine quo supra eidem domino camerario stipulanti et recipienti pro domino papa ejusque successoribus, Romana ecclesia [1] et ejus camera, quod quotiens dictum comune cessare contigerit in solutione ut premittitur dictarum quinquaginta librarum paparinorum, totiens nomine pene et solutis ipsis quinquaginta libris alias quinquaginta libras ejusdem monete integre persolvet camere memorate. Que omnia et singula idem sindicus nomine dicti comunis et ipsum comune promisit attendere ac observare facere et in integrum adimplere, sub obligatione bonorum omnium hominum et universitatis ejusdem castri, mobilium et immobilium, presentium et futurorum, et sub pena dupli dicte quantitatis. Qua pena soluta vel non, nichilominus omnia et singula que in hoc instrumento continentur in sua permaneant firmitate. Et ad majorem firmitatem omnium predictorum idem sindicus, nomine ac vice sua et singularium hominum predicte universitatis quorum sindicus et procurator existit, juravit tactis sacrosanctis evangeliis omnia et singula supradicta plene sine fraude facere attendere, observare et facere observari, sine fraude et dolo.

1. *Cod.* Romane ecclesie.

Actum apud Urbemveterem, in camera in qua predictus dominus camerarius morabatur, presentibus fratribus Hugone et Johanne Mackarii marescalcis familie domini pape, domino Onufrio de Trebis canonico Virdunensi, Paulo Caselle de Reate, Borgarucio de Perusio, magistro Johanne Draconis, Johanne Rubeo notario Centumcellensi et Octaviano Raynerii, testibus ad hoc vocatis.

Et ego Jacobus Pisani de Viterbio apostolica auctoritate et nunc camere domini pape notarius, premissis interfui et ea rogatus scribere fideliter scripsi et cetera.

[CCCLXVI]. — Emptio castri Mirande [1].

In nomine Domini, amen. Anno Nativitatis dominice M°CC°LXXXVIIII, inditione secunda, pontificatus domini Nicolai pape IIII[ti] anno secundo, mense julii die quinto intrantis, in presentia mei notarii et testium subscriptorum, Andreas domini Bonicomitis quondam de Miranda Narniensis diocesis, pro se ac nomine suo ac procuratorio nomine Martini fratris sui et tutorio nomine Johannucii et Petruzoli, Diamantucie, Clarucie ac Theodorocte filiorum quondam Ofredini quondam filii dicti domini Bonicomitis, necnon et Manfredus Brance suo et procuratorio nomine Symonis domini Bartholomei et Henrici Brance de Miranda, ut hec apparent per publica instrumenta a me notario infrascripto visa diligenter et lecta, constituti coram venerabili viro magistro Nicolao de Trebis domini pape camerario, sua spontanea propria et libera voluntate, non coacti vel dolo inducti, quilibet eorum in solidum recognoscentes libere et expresse quod progenitores eorum quondam domini castri Mirande dicte diocesis ipsum castrum cum juribus et pertinentiis suis hactenus vendiderunt pro pretio sex milium librarum lucensium tempore felicis recordationis domini Gregorii pape VIIII, ipsamque venditionem ratificantes et approbantes expresse, nichilominus pro se ipsis ac tutorio et procuratorio nomine predictorum ac heredibus et successoribus eorumdem in perpetuum vendiderunt, concesserunt, tradiderunt atque cesserunt prefato magistro Nicolao camerario nomine ac vice domini pape et Romane ecclesie recipienti, ementi et stipulanti, omne jus et actionem utilem et directam, realem et personalem, quod et quam habent vel forsitan habere deberent et possent vel eis competit aut competere dinoscitur quoquomodo jure vel causa in eodem castro Mirande sive tertia parte ipsius, cum omni jure, actione et proprietate, accessibus et egressibus ac pertinentiis suis, eis et cuilibet ipsorum ex predictis vel eorum occa-

1. Rieti, 4, 6 et 13 juillet 1289. — Les seigneurs de Miranda renoncent, moyennant un versement de 666 ⅔ florins d'or, à tous droits sur ce château, déjà vendu au pape Grégoire IX (ci-dessus, n° CCLXXI).

sione quomodolibet spectantibus. Insuper dederunt et concesserunt eidem domino camerario recipienti nomine quo supra omnia jura et actiones et rationes utiles et directas, reales et personales atque mixtas in dictis rebus ipsis competentia et competitura, ut dominus papa, ecclesia Romana et illi quibus ea dederint vel habere mandaverint possint et valeant inde agere, experiri et excipere contra omnes personas et loca, nulla in se facta reservatione, pro pretio et nomine certi pretii sexcentorum sexaginta sex florenorum et duarum partium unius floreni auri. Quod pretium confessi fuerunt et recognoverunt in veritate non spe numerationis vel receptionis future se habuisse ac recepisse et sibi integre datum, traditum et solutum fuisse nomine Romane ecclesie prelibate, exceptioni non habiti non numerati seu ponderati et recepti dicti pretii sive pecunie quantitatis omnino et expresse renuntiantes. De quo se bene et integre pacatos et contentos vocaverunt et tenuerunt, et ipsum dominum papam ejusque successores et Romanam ecclesiam inde penitus liberarunt: et si plus valeret certiorati de jure ipsorum pro remedio animarum suarum parentumque suorum et pro beneficiis eis a Romana ecclesia prestitis simpliciter et irrevocabiliter concesserunt et donaverunt eidem ecclesie Romane, promittentes per stipulationem sollempnem eidem domino camerario recipienti et stipulanti nomine quo supra ad penam dupli dicte rei vendite obligando se principaliter et in solidum suosque heredes et bona eorum omnia singula, presentia et futura, quod ipsi venditores vel eorum successores vel alia persona pro eis sive ab eis summissa vel ab eis submittenda persona de cetero non imbrigabunt vel molestabunt modo aliquo sive jure dominum papam et ecclesiam Romanam, vel illos cui vel quibus decreverint seu mandaverint haberi de suprascripta re ac juribus venditis et traditis vel aliqua eorum parte seu ipsorum occasione; nec ipsam rem venditam vel aliquam ejus partem alicui persone singulari vel universitati vendiderunt sive cesserunt aut donaverunt aliqua occasione seu causa; sed ab omni imbriganti persona seu loco eidem domino pape ejusque successoribus et ecclesie Romane perpetuo defendent et disbrigabunt. Et actores et defensores inde predicte ecclesie erunt et existent ac semper ipsos dominum papam ejusque successores ac Romanam ecclesiam facient potiorem in proprietate et circa proprietatem dicte rei vendite ac tradite ac possessionem eorum vel quasi licitum sit eis habere ac tenere. Et si qua lix vel lites seu molestia ab aliquo vel aliquibus eidem domino pape et Romane ecclesie moveretur aut moverentur, ipsas in se suscipient et disbrigabunt propriis eorum expensis, renuntiando ex pacto inter eos apposito necessitate denuntiandi vel notificandi si aliquo tempore lix aliqua moveretur. Et omnia dampna expensas ac interesse que propter hoc se dixerint incurrisse se integre refecturos promiserunt, stando de hiis omnibus simplici verbo procuratoris sive yconomi Romane ecclesie sine aliqua probatione. Pro quibus omnibus servandis et firmiter adimplendis et tenendis in perpetuum obligaverunt iidem venditores nomine quo supra prefato domino camerario stipulanti et recipienti nomine domini pape et Romane ecclesie omnia et singula bona sua, heredum et successorum suorum, mobilia et immobilia, presentia et futura, jura et actiones, ubicumque sint vel fuerint constituta, ad penam dupli rei vendite supradicte. Renuntiantes in hiis omnibus exceptioni doli mali in factum, actioni, conditioni indebiti sine causa, beneficio restitutionis in integrum, omnisque alterius actionis et juris canonici et civilis auxilio per quod iidem venditores contra Romanam ecclesiam possent in posterum se tueri, et omni alii auxilio juris quod contra hoc instrumentum vel factum posset aliquatenus obici vel opponi, et specialiter juri dicenti generalem renuntiationem non valere. Actum Reate, in domibus in quibus prefatus dominus camerarius morabatur, presentibus domino Raynuccino de Murro, domino Henrico de Labro capellanis, magistro Paulo de Reate clerico camere domini pape, domino Thoma milite et Manfredo domini Pandulfi de Labro, Petro Cimini de Reate, magistro Benedicto de Sulmona et Cristoforo Benedicti de Senis, testibus.

Item anno, inditione, pontificatu et loco predictis, ejusdem mensis julii die sexto intrantis, in presentia mei notarii et testium subscriptorum, Raynaldus, Callararius, Ferranerius et Favaronus fratres, filii quondam domini Ofreducii de Miranda Narniensis diocesis, et Pellinus filius quondam Johannis, nepos dicti domini Ofreducii de Miranda, constituti coram venerabili viro magistro Nicolao de Trebis domini pape camerario, sua spontanea et propria ac libera voluntate, non coacti vel dolo inducti, quilibet eorum in solidum recognoscentes libere et expresse quod progenitores eorum quondam domini castri Mirande dicte diocesis ipsum castrum cum juribus et pertinentiis suis, et cetera ut supra proxime, usque pro pretio et nomine pretii sexcentorum sexaginta sex florenorum et duarum partium unius floreni auri. Quod pretium confessi fuerunt, et cetera ut supra usque in finem. Et nichilominus dictus Pellinus quia erat minor viginti quinque annis juravit corporaliter tacto libro dictam venditionem et omnia et singula suprascripta rata et grata habere et contra ea non venire quacumque occasione vel causa. Actum Reate, in domibus et cetera ut supra, presentibus magistro Jacobo de Parma clerico camere, fratre Johanne Mackario marescalco familie, Bartholomeo Jacobi Romani, Johanne Basilii de Urbe servientibus domini pape, domino Johanne dicto de Spata, domino Henrico domini Raynerii, domino Paulo Jacobi Makaragni, domino Henrico domini Pauli civibus Interampnensibus et Cristoforo Benedicti de Senis, testibus ad hec rogatis.

Item anno, inditione, pontificatu et loco predictis, suprascripti mensis julii die XIII intrantis, in presentia mei notarii et testium subscriptorum, Petrus Martucii domini Simonis quondam de Miranda in curatorio nomine ipsius Martucii patris sui qui [illegible] tempos sui [illegible], et suo proprio ac procuratorio nomine Symonecti fratris sui, ut hec apparent per publicum [illegible] notario subscripto

visa diligenter et lecta, et Jacobus frater dicti Petri filius prefati Martucii, constituti coram venerabili viro magistro Nicolao de Trebis domini pape camerario, sua spontanea propria et libera voluntate, non coacti vel dolo inducti, quilibet eorum in solidum recognoscentes libere et expresse quod progenitores eorum quondam domini castri Mirande Narniensis diocesis ipsum castrum cum juribus et pertinentiis suis et cetera ut supra in proximo usque pro pretio et nomine pretii sexcentorum sexaginta sex florenorum auri et duarum partium unius floreni auri. Quod pretium confessi fuerunt et cetera usque in finem. Actum Reate ut supra, presentibus venerabili patre domino Andrea episcopo, dominis Ventura Raynerii, Bartholomeo Bontempi canonicis Reatinis, domino Raynucino de Murro capellano, Johanne Mackario marescalco familie domini pape et domino Lambertino de Tollentino canonico Bononiensi, testibus ad hoc rogatis.

Et ego Jacobus Pisani de Viterbio apostolica auctoritate et nunc camere domini pape notarius, premissis interfui et ea rogatus scribere fideliter scripsi et in publicam formam redegi meoque signo signavi.

[CCCLXVII]. — Solutio debiti hominum de Frusinone facta filiis domini Mathie de Papa [1].

In nomine Domini, amen. Anno Nativitatis dominice MCCLXXXXV, inditione VIII, mensis aprilis die III intrantis, pontificatus domini Bonifacii pape VIII anno primo, in presentia mei notarii et testium subscriptorum, nobiles viri Adenulphus et Nicolaus filii quondam domini Mathie de Papa, cives Anagnini, coram venerabili viro domino Theoderico domini pape camerario personaliter constituti, confessi sunt et recognoverunt se habuisse ac recepisse ab eodem domino camerario dante et solvente eis nomine ac vice sanctissimi patris domini Bonifatii divina providentia pape VIII, Romane ecclesie et camere sue, octingentos sexaginta sex florenos et duas partes unius floreni auri pro sexcentis quinquaginta libris provesinis, quas idem dominus Mathias pater eorum dum viveret mutuaverat hominibus castri de Frusinone pro liberatione ac absolutione hominum dicti castri a restitutione sive solutione debiti seu mutui pecunie supradicte. Dicti quoque Adenulphus et Nicolaus recognoscentes libere et expresse eis fore de hujusmodi mutuo integre satisfactum, nomine suo, heredum et successorum suorum, promiserunt eidem domino camerario recipienti et stipulanti nomine ac vice domini pape, Romane ecclesie et hominum predictorum, non inquietare vel molestare de cetero homines ejusdem castri de Frusinone super restitutione pecunie seu mutui predictorum; sed ipsos absolverunt et liberaverunt precise a debito memorato, ita quod occasione hujusmodi mutui eis vel eorum heredibus in nullo de cetero teneantur. Renuntiantes in hiis exceptioni non numerate non tradite vel solute eis predicte pecunie quantitatis, beneficio restitutionis [in] integrum, omnisque alterius actionis et juris canonici et civilis auxilio per quod huic instrumento vel facto posset aliquatenus obici vel opponi. Actum Laterani, in camera prefati domini camerarii, presentibus Lanfranco Clarenti de Pistorio, Lando Sigoli et Dino Orlandi de Florentia mercatoribus camere, et Gabriele Damasi serviente domini pape, testibus.

Et ego Jacobus Pisani de Viterbio, et cetera ut supra in proximo [1].

1. Latran, 3 avril 1295. — Muratori, *Ant.*, t. II, p. 819. — Adenulfe et Nicolas de Papa, habitants d'Anagni, donnent quittance à Théoderic, camérier de Boniface VIII, pour une créance de 866 ⅔ florins d'or qu'ils avaient sur les gens de Frosinone, et qui leur est payée par le trésor pontifical.

1. Ici finit le manuscrit original, *Vaticanus* 8486.

FIN DU TOME PREMIER.